

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #1 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Fullständigt innehåll

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Volym ett

_Till punktskriftsläsaren_I

_Arkad (#3).....#2

_Tala, lyssna och samtala (#8)....#5

_Att prata tillsammans (#9).....#8

_Att samtala (#9).....#8

_ Vad är ett samtal (#10).....#10

_ Vad får ett samtal att fungera? (#10).....#12

_ Sva: _När du inte förstår något ord (#12).....#17

_Samtal på avstånd (#14).....#24

_Störningar (#16).....#29

_Att samtala för att lära (#17).....#32

_Övning: _Samtala i smågrupper (#18).....#36

_Att diskutera (#19).....#38

_Vad är en diskussion? (#20)...#41

_Iii

_	Bli bra på att diskutera	
_	(#21)	#43
_	Diskussionsfraser (#22)	#47
_	Övning: _Diskutera skolresan	
_	(#23)	#50
_	Övning: _Diskutera en	
_	samhällsfråga (#23)	#51
_Volym två		
_	Till punktskriftsläsaren	_I
_	Att samtala om texter (#24)	#53
_	Vad är ett textsamtal? (#25) ..	#57
_	Övning: _Samtala om en bild	
_	(#28)	#66
_	Att leda ett textsamtal (#29)	#69
_	Att delta i ett textsamtal	
_	(#31)	#76
_	Avslutande uppgift:	
_	_Presentera en text och led	
_	ett textsamtal (#32)	#80
_	Att prata inför andra (#33)	#84
_	Muntlig presentation (#33)	#84
_	Vad är en muntlig	
_	presentation? (#34)	#86
_	Att intervjua (#36)	#91
_	Iv	

_	Övning: _Gör en intervju	
_	(#38)	#99
_	Att läsa högt (#38)	#100
_	Sva: _Mer om uttal (#40)	#104
_	Förbereda en muntlig	
_	presentation (#43)	#115
_	Avslutande uppgift: _Förbered	
_	och genomför din	
_	presentation (#44)	#120
_	Argumenterande tal (#45)	#122
_	Vad är ett argumenterande	
_	tal? (#46)	#125
_	Övning: _Stafettargument	
_	(#46)	#127
_	Etos, patos och logos (#47) ..	#129
_	Övning: _Kom på tre sorters	
_	argument (#48)	#134
_	Volym tre	
_	Till punktskriftsläsaren	_I
_	Stilfigurer (#49)	#137
_	Övning: _Vilken stilfigur	
_	finns här? (#51)	#144
_	Talmanus och talkort (#52) ..	#146

_	Övning: _Hur ska vi fånga lyssnaren? (#53).....	#150
_	Övning: _Kom på argument till talet (#54).....	#154
_	Avslutande uppgift: _Skriv och håll ett argumenterande tal (#55).....	#157
_	Föredrag (#56).....	#160
_	Vad är ett föredrag? (#57)...	#163
_	Att förbereda ett föredrag (#58).....	#166
_	Avslutande uppgift: _Håll ett eget föredrag (#63).....	#181
_	Berättande texter (#64).....	#184
_	Att läsa berättande texter (#65).....	#186
_	Vad är berättande texter? (#65).....	#186
_	Påhittade historier ... (#66).....	#188
_	Övning: _En berättelse jag gillar (#67).....	#193
_	Att läsa berättande texter #1 (#68).....	#195

_Vi

_ Tolka, budskap och symbol	
(#69)	#199
_ Att läsa mellan raderna i	
berättelser (#71)	#204
_ Övning: _ Prova att läsa	
mellan raderna (#72)	#209
_ Att läsa berättande texter #2	
(#73)	#211
_ Att analysera berättande	
texter (#74)	#214
_ Modelltext: _ Exempel på	
analys (#75)	#218
_ Volym fyra	
_ Till punktskriftsläsaren	_ I
_ Övning: _ Analysera en	
berättelse (#76)	#223
_ Dramaturgiska kurvan (#78) ...	#232
_ Övning: _ Hitta den drama-	
turgiska kurvan i en novell	
(#80)	#237
_ Att skriva berättande texter	
(#81)	#240
	_ Vii

_ Att skriva berättande	
_ texter #1 (#81).....	#240
_ Beskrivningar är viktiga	
_ (#82).....	#242
_ Att beskriva miljöer (#83)...	#246
_ Övning: _Lägg till miljö-	
_ beskrivningar (#84).....	#250
_ Att beskriva personer (#85)...	#254
_ Övning: _Lägg till person-	
_ beskrivningar (#87).....	#260
_ Övning: _Gör en positiv	
_ presentation av en kompis	
_ (#88).....	#264
_ Synonymer (#89).....	#268
_ Använd synonymer när du	
_ skriver (#91).....	#273
_ Övning: _Vilken synonym	
_ passar bäst? (#93).....	#280
_ Övning: _Prova att variera	
_ med synonymer (#93).....	#281
_ Övning: _En skrivarpromenad	
_ (#94).....	#283
_ Att skriva berättande	
_ texter #2 (#95).....	#287
_ När någon pratar i texten	
_ (#96).....	#290

_ Viii

Övning: Från direkt till indirekt anföring (#98).....	#297
Att gestalta känslor (#99)...	#301
Övning: Prova att gestalta känslor (#101).....	#307

Volym fem

Till punktskriftsläsaren I

Att använda bildspråk (#102)	#311
Övning: Hitta på egna liknelser (#104).....	#317
Metaforer (#105).....	#320
Övning: Hitta och förklara metaforerna (#107).....	#325

Berättelser från mun till mun (#108).....	#328
Myter (#108).....	#328
Modelltext: Myten om Pandoras ask (#109).....	#330
Vad är en myt? (#110).....	#333
Den nordiska mytologin (#111).....	#337
Övning: Sammanfatta myten (#113).....	#344

_ Den grekiska mytologin	
(#114)	#348
_ Övning: Tolka en myt (#115)	#354
_ Moderna myter (#116)	#355
_ Avslutande uppgift: Skriv	
en egen myt (#117)	#360
_ Sagor (#118)	#362
Modelltext: De tre bockarna	
Bruse (#119)	#364
Vad är en saga? (#120)	#368
Kort sagohistoria (#122)	#375
Övning: Läs och tolka en	
saga (#124)	#382
Varför gillar vi sagor?	
(#126)	#388
Avslutande uppgift: Skriv	
en modern saga (#127)	#392

_ Volym sex

_ Till punktskriftsläsaren	_ I
_ Romaner (#128)	#395
_ Ungdomsromaner (#128)	#395
Modelltext: Ur #100 % äkta	
fejk (#129)	#399

_ X

_	Vad är ungdomsromaner? (#130)	#404
_	Ungdomsbokens historia (#130)	#406
_	Tre vanliga teman i ungdoms- romaner (#133)	#416
_	Övning: _Läs och tolka utdrag ur en ungdomsroman (#137) ..	#433
_	Avslutande uppgift: _Läs och skriv om en ungdomsroman (#140)	#447
_	Romaner för unga vuxna (#142) ..	#455
_	Modelltext: _Ur _Slutet av _Mats _Strandberg (#143)	#459
_	Vad är en roman? (#145)	#467
_	Olika slags romaner (#146) ..	#471
_	Volym sju	
_	Till punktskriftsläsaren	_I
_	Att reflektera över en roman (#150)	#485
_	Avslutande uppgift: _Läs och presentera en roman (#152) ..	#490

_	Romaner från förr och nu	
	(#153)	#492
_	Tiden och berättelserna	
	(#154)	#495
_	Skönlitteraturens historia	
	-- översikt (#156)	#501
_	Vanliga teman i #1900-talets	
	romaner (#158)	#508
_	Svenska romanförfattare	
	under #1900-talet (#160)	#516
_	En författarresa runt jorden	
	(#163)	#526
_	Författarporträtt:	
	_Chimamanda _Ngozi _Adichie	
	(#164)	#530
_	Avslutande uppgift:	
	_Presentera en författare	
	och en roman (#165)	#534
_	Noveller (#166)	#536
_	Noveller #1 (#166)	#536
_	Modelltext: _Hissen (#167)	#538
_	Vad är en novell? (#169)	#544
_	Mikronoveller -- att säga	
	mycket med få ord (#170)	#548
_	Exempel på mikronoveller	
	(#170)	#550
_	Xii	

_ Övning: _ Skriv mikronoveller	
_ (#171)	#553
_ Övning: _ Läs och analysera	
_ en novell (#173)	#558
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen novell (#176)	#571

_ Volym åtta

_ Till punktskriftsläsaren _I

_ Noveller #2 (#177)	#575
_ Konflikt (#178)	#578
_ Övning: _ Skapa en konflikt	
_ (#179)	#582
_ Tema (#180)	#586
_ Övning: _ Samma tema, olika	
_ berättelser (#181)	#589
_ Berättarperspektiv (#182)	#592
_ Tidsperspektiv (#183)	#596
_ Övning: _ Vägen till skolan	
_ ur olika perspektiv (#185) ..	#601
_ Typiska novellinledningar	
_ (#186)	#604
_ Typiska novellslut (#186)	#606
_ Övning: _ Vilken slags	
_ inledning? (#187)	#609

_ Övning: _ Vilket slags slut?	
_ (#188)	#611
_ Några kända novellförfattare	
_ (#189)	#615
_ Övning: _ Läs och diskutera	
_ två noveller (#191)	#621
_ Tips när du ska skriva en	
_ novell (#195)	#638
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en novell (#195)	#641
_ Andra sätt att berätta (#197) ..	#646
_ Lyrik (#197)	#646
_ Varför skriver man lyrik?	
_ (#198)	#648
_ Vad är lyrik? (#199)	#651
_ Fråga #1: _ Raderna är ju	
_ olika långa -- ska det vara	
_ så? (#199)	#653
_ Övning: _ Gör poesi av prosa	
_ (#200)	#655
_ Fråga #2: _ Här finns ju inga	
_ skiljetecken. _ Gäller inte	
_ skrivreglerna i lyriken?	
_ (#202)	#660
_ Övning: _ Skriv kort och	
_ hemligt (#203)	#664

_ Xiv

_Volym nio

_Till punktskriftsläsaren_I

_Fråga #3: _Raden "i ett
_obevakat ögonblick" kommer
_två gånger. _Har det blivit
_fel? (#204).....#667

_Övning: _Skriv en dikt med
_upprepning (#205).....#670

_Fråga #4: _Men var är rimmen
_då? _Ska det inte finnas
_rim i dikter? (#205).....#672

_Övning: _Skriv en dikt med
_rim (#207).....#678

_Fråga #5: _Lugn skriver "vit
_sekund" -- där måste det väl
_ändå ha blivit fel? (#208)..#682

_Övning: _Skriv en dikt med
_en bild i (#209).....#685

_Fråga #6: _Ni tjarar om att
_man ska läsa dikterna högt.
_Varför gör ni det? (#209)..#687

_Övning: _Läs en egen dikt
_(#210).....#690

_Xv

_Fråga #7: _Några av exemplen _ni tagit upp är ju bara _musiktexter. _Är det _verkligen lyrik? (#211).....#692	
_Fråga #8: _Men vad handlar _Kristina _Lugns dikt om _egentligen? _Finns det inga _tydliga budskap i lyrik? _ (#212).....#697	
_Övning: _Dikttävling (#213)..#699	
_Avslutande uppgift: _Läs och _presentera en dikt (#213)...#701	
_Film (#214).....#704	
_Berättelser -- inte bara _text (#215).....#707	
_Vad är typiskt för film och _serier? (#216).....#711	
_Filmspråk (#217).....#713	
_Övning: _Leta efter _filmspråk (#221).....#727	
_Filmmanus och bildmanus _ (#222).....#729	
_Avslutande uppgift: _Gör ett _bildmanus (#224).....#735	
_Dramatik (#225).....#739	
_Vad är dramatik? (#226).....#741	
_Xvi	

_Volym tio

_Till punktskriftsläsaren_I

_Lite teaterspråk (#228)#749

_Övning: _Läs två pjäser

(#229)#753

_Övning: _Läs en scen ur

_Fröken _Julie (#232)#763

_Avslutande uppgift: _Sätt

upp en minipjäs (#235)#771

_Sakprosotexter (#236)#774

_Att läsa sakprosotexter (#237) #776

_Vad är sakprosa? (#237)#776

_Sakprosa bygger på fakta

(#238)#779

_Olika slags sakprosa (#239) ..#780

_Sex vanliga texttyper (#240) #783

_Fakta = sant? (#241)#786

_Ords värdeladdning (#243)#792

_Övning: _Positiva, negativa

och neutrala ord (#243)#794

_Övning: _Leta efter

varningssignaler (#244)#797

_Xvii

_ Att läsa sakprosatexter #1
_ (#245)#802
_ Var aktiv när du läser
_ (#246)#804
_ Så här funkar läromedels-
_ texter (#248)#808
_ Övning: _ Undersök en läro-
_ medelstext (#250)#814

_ Att läsa sakprosatexter #2
_ (#251)#817
_ Att läsa för att lära (#252) #819
_ Övning: _ Prova att läsa för
_ att lära (#255)#829
_ Att läsa bilder (#256)#831

_ Volym elva

_ Till punktskriftsläsaren_I

_ Att läsa bilder (forts.)
_ (#258)#835
_ Övning: _ Öva på att läsa
_ bilder (#262)#847

_ Att skriva sakprosatexter
_ (#264)#853

_ Xviii

_ Att skriva sakprosatexter #1	
_ (#264)	#853
_ Vad vi gör när vi skriver	
_ sakprosa #1 (#265)	#856
_ Övning: _ Vad gör du här?	
_ (#266)	#859
_ Skolspråk -- vad är det?	
_ (#267)	#862
_ Övning: _ Översätt till	
_ skolspråk #1 (#268)	#864
_ Övning: _ Översätt till	
_ skolspråk #2 (#269)	#867
_ Övning: _ Översätt två texter	
_ till skolspråk (#270)	#870

_ Att skriva sakprosatexter #2	
_ (#271)	#875
_ Formellt språk -- vad är	
_ det? (#272)	#877
_ Övning: _ Från informell till	
_ formell (#274)	#883
_ Övning: _ Gör en text mer	
_ formell (#275)	#887
_ Övning: _ Jobba med en egen	
_ text (#275)	#889
_ Vad vi gör när vi skriver	
_ sakprosa #2 (#276)	#891

_	Övning: _Vad gör du här?	
_	(#277)	#894
_	Att skriva sakprosatexter #3	
_	(#278)	#897
_	Skriva för att lära (#279)...	#900
_	Övning: _Att skriva för att	
_	lära -- prova själva (#281)	#905
_	Vad vi gör när vi skriver	
_	sakprosa #3 (#283)	#912
_	Övning: _Vad gör du här?	
_	(#284)	#916
_	Skolspråk och formellt språk	
_	-- repetition (#285)	#918
_	Övning: _En sak i taget --	
_	och i rätt ordning (#286)...	#923
_	Volym tolv	
_	Till punktskriftsläsaren	_I
_	Att återge det viktigaste	
_	(#287)	#927
_	Sammanfattning (#287)	#927
_	Modelltext (#288)	#929
_	Vad är dialekter? (#288)	#931
_	Vad är en sammanfattning?	
_	(#290)	#935
_	Xx	

_	Hitta huvudidén i ett stycke	
_	(#291)	#938
_	Övning: _ Prova att samman-	
_	fatta (#292)	#942
_	Övning: _ Skriv en samman-	
_	fattning tillsammans (#294)	#947
_	Avslutande uppgift: _ Skriv	
_	en egen sammanfattning	
_	(#296)	#955
_	Referat (#297)	#959
_	Modelltext: _ Referat av	
_	artikeln _ Fula tjejer	
_	(#298)	#961
_	Vad är ett referat? (#300) ..	#969
_	Välja ut det viktigaste	
_	(#301)	#972
_	Övning: _ Gör ett referat av	
_	något annat än en text	
_	(#302)	#978
_	Använda citat (#303)	#980
_	Källhänvisningar och referat-	
_	markörer (#304)	#982
_	Övning: _ Ange källan (#305) ..	#985
_	Avslutande uppgift: _ Skriv	
_	ett eget referat (#305)	#987

_ Att presentera och använda	
_ fakta (#307)	#992
_ Faktauppsats #1 (#307)	#992
_ Modelltext: _ Fabler (#308) ..	#994
_ Vad är en faktauppsats?	
_ (#310)	#1002
_ Språket i faktauppsatser	
_ (#311)	#1006
_ Sva: _ Mer om ämnesord	
_ (#312)	#1008

_ Volym tretton

_ Till punktskriftsläsaren _I

_ Övning: _ Prova att skriva	
_ en faktauppsats (#314)	#1015
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen faktauppsats om en	
_ känd person (#318)	#1028
_ Faktauppsats #2 (#319)	#1031
_ Modelltext: _ Karin _ Boye	
_ (#320)	#1034
_ Vad är en faktauppsats?	
_ (#322)	#1042
_ Samla material (#322)	#1044
_ Xxii	

Övning: Sökning och källkritik (#326).....	#1053
Dispositionen är viktig (#327).....	#1056
Språket i faktauppsatser (#329).....	#1061
Avslutande uppgift: Skriv en faktauppsats (#330).....	#1065
Utredande text (#331).....	#1068
Modelltext: Idealkvinnan i medeltidens litteratur (#332).....	#1070
Vad är en utredande text? (#334).....	#1077
Att resonera i en text (#335).....	#1079
Övning: Prova att resonera (#336).....	#1083
I vilken ordning ska innehållet komma? (#337)...	#1085
Avslutande uppgift: Skriv en utredande text (#338)...	#1087
Att framföra åsikter (#339)...	#1089
Argumenterande text #1 (#339)	#1089

_Modelltext: _Låt eleverna
_läsa på lektionstid!
_ (#340)#1091
_Vad är en argumenterande
_text? (#341)#1096

_Volym fjorton

_Till punktskriftsläsaren_I

_Olika slags argument (#343) #1103
_Sva: _Värdeladdade ord i
_argumenterande text (#344) #1106
_Övning: _Hitta tesen och
_argumenten (#345)#1111
_Övning: _Skriv en insändare
_gemensamt (#346)#1115
_Avslutande uppgift: _Skriv
_en egen insändare (#348) ...#1120

_Argumenterande text #2 (#349) #1124
_Modelltext: _Slopa alla
_hjärtans dag! (#350)#1126
_Vad är en debattartikel?
_ (#352)#1133
_Språket i debattartiklar
_ (#353)#1136
_Ange källan (#355)#1141

_Xxiv

_ Övning: _ Läs en debatt-	
_ artikel (#356)	#1145
_ Övning: _ Skriv ett inlägg --	
_ svara på en debattartikel	
_ (#358)	#1152
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen debattartikel	
_ (#359)	#1155
_ Krönika (#361)	#1160
_ Modelltext: _ Visst är gräset	
_ alltid lite grönare på	
_ andra sidan? (#362)	#1162
_ Vad är en krönika? (#364) ...	#1168
_ Från personligt till	
_ allmänt (#365)	#1171
_ Språket i krönikor (#366) ...	#1175
_ Övning: _ Läs fler krönikor	
_ (#368)	#1180
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen krönika (#369)	#1182
_ Volym femton	
_ Till punktskriftsläsaren	_ I
_ Översiktssidor (#370)	#1185
_ Svensk språkhistoria (#370)	#1185
	_ Xxv

_ Svenska språkets släktingar	
_ (#371)	#1190
_ De nationella minoritets-	
_ språken (#372)	#1194
_ Grammatik (#374)	#1203
_ Har jag koll på skriv-	
_ reglerna i min text?	
_ (#377)	#1219
_ Mallar (#378)	#1223
_ Register (#381)	#1231
_ Resultat av läsforskarnas	
_ experiment (från s. #251)	
_ (#383)	#1244
_ Texträttigheter (#383)	#1246
_ Kompletterande titelblad	

=== _Bildbeskrivning =====
_Omslaget
_Tecknad bild på människor som
samtalar med varandra. _Några
sitter runt bord och andra står
upp. _Väggarna är fulltäckta med
ord.
=====

_Arkad

_Hej!

_Ordet arkad kan man förklara ungefär så här: "en trottoar med tak". _När man går i en sådan har man alltså skydd över huvudet och en husvägg att få stöd av på ena sidan.

_Den andra sidan är däremot öppen -- där ser man världen och allt och alla som finns i den. _Och man kan ta sig framåt, genom arkaden, ut mot den där världen.

_Så där vill vi att den här boken ska fungera för er.

_Vi tänker att ni ska gå genom vår arkad och möta nya ord, synonymer, texter, berättelser, bilder, samtal, diskussioner, metaforer, argument, dikter ... _Ja, allt det där som vi människor använder språket till.

_Och ni ska förstås få prova och öva på att göra detta själva, och på det viset bygga ny kunskap om hur

språket fungerar och utveckla era förmågor att läsa, skriva, tala, lyssna och samtala.

Men ni ska inte göra det ensamma. Alla kan alltid bli bättre på allt och lättast går det om man hjälps åt. Många moment i den här boken bygger därför på att ni på olika sätt arbetar tillsammans med er lärare och era klasskamrater.

Ni ska heller inte klara av allt direkt. Hur går det till när ett barn lär sig cykla? Först håller en vuxen i cykeln, sedan försöker barnet självt, ramlar, provar igen, vinglar runt huset -- och så småningom rullar hen med god balans runt hela kvarteret. Så där fungerar det också när man utvecklar sitt språk. Kapitlen i Arkad är därför sorterade i tre olika steg, märkta med olika färger. Ni kommer nog först arbeta med de gröna kapitlen, sedan med de röda och sist med de blå. I varje kapitel arbetar ni också i steg -- så här kan det se ut: ni pratar om vad som är typiskt för en viss typ av text, läser och

diskuterar en "modelltext", skriver gemensamt en ny text med hjälp av en mall och avslutar med att skriva på egen hand.

Om ni tittar på omslagsbilden ser ni mycket av det vi pratat om ovan -- arkaden, de ni arbetar tillsammans med, samtalen, läsandet och skrivandet. Ni ser också många exempel på vad språket egentligen består av: ord. Det är människans allra bästa uppfinning, om ni frågar oss. En typ av ord kallas "ämnesord". Snickarna säger tumstock, läkarna pratar om stetoskop och också ämnena svenska och svenska som andraspråk har sina ämnesord. De är viktiga -- de är en del av den kunskap ni ska skaffa er. När ni närmar er slutet av ett kapitel kan ni träna på dem på Arkad elevwebb. Där finns även andra övningar, lästips från skolbibliotekarien, texter att kopiera och sammanfattningsfilmer. Håll utkik efter texten "(webb)".

Nu har vi pratat nog. Välkomna in i Arkad!

_Tala, lyssna och samtala

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto från ett klassrum. _Två kil-
lar håller i en presentation fram-
för sin klass. _De har ögonkontakt
med sin publik och klasskamraterna
ser ut att lyssna uppmärksamt.

=====

=== _Ordlista =====

ett stämband. _Det organ i halsen
som gör att vi kan prata och
sjunga.

att spetsa öronen. _Det här är
ett .idiom, det vill säga några
ord som tillsammans betyder nå-
got annat än vad orden gör en-
samma. _Att kasta in handduken
innebär till exempel att man ger
upp. _Att spetsa öronen betyder
ungefär "lyssna noga".

=====

_Vi svensklärare tycker att det är väldigt viktigt att ni blir bra på att läsa och skriva. _Vi tycker dessutom att allt som har med texter att göra är bland det roligaste som finns.

_Men även vi inser att text är en ganska modern uppfinning. _Människan har funnits i minst #200 #000 år och skriftspråket är bara cirka #5 #000 år gammalt.

_De allra flesta människor som levt har alltså inte kunnat läsa och skriva. _När de kommunicerat med varandra har de istället bara samtalat. _När de mött berättelser har de lyssnat. _När de har velat argumentera för något -- ja, då har de pratat.

_Att vara bra på att tala, lyssna och samtala är förstås lika viktigt idag som förr i tiden. _Och det är lika viktigt som att kunna läsa och skriva. _I det här blocket får ni kunskap om vad som gör att ett samtal fungerar. _Ni får veta hur man intervjuar, diskuterar, gör en

muntlig presentation, argumenterar för en åsikt, leder ett textsamtal och håller ett föredrag. Och givetvis ska ni också få öva på allt det där.

Så värm upp stämbanden och spetsa öronen -- nu sätter vi igång!

_Att prata tillsammans

_Att samtala

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer pratar med varandra i ett klassrum. _Båda har mörkt hår uppsatt i tofs och är klädda i blå jeanskläder. _Den ena tjejen sitter på en skolbänk och den andra står bredvid. _De gestikulerar med händerna och ler mot varandra.

=====

_Kom igång

_Om ni vill ha ett samtal med någon kan ni behöva sätta fart på det genom att ställa frågor till den andra personen. _Bäst är då att inte ställa frågor som går att svara bara "ja" eller "nej" på -- det blir ju inte mycket till samtal då.

Prova själva. Arbeta två och två. Den ena ställer frågor till den andra om vad som hänt under dagen hittills.

Ni kan berätta vad som helst -- men ni får inte använda orden "ja" eller "nej". Försök få samtalet att pågå i fem minuter. Sedan byter ni. Om ni råkar säga "ja" eller "nej" innan fem minuter har gått byter ni direkt.

Mål

I det här kapitlet får du

é kunskap om vad som egentligen händer i ett samtal

é förståelse för hur samtal kan ge oss nya kunskaper

é veta vad som kan störa ett samtal

é tips på hur samtal i skolan kan fungera bättre

é öva på att både lyssna och prata.

_Viktiga begrepp

é en kommunikation
é ett samtal
é en dialog
é en replik
é (en) turtagning
é ett kroppsspråk
é en förstärkning
é en störning
é ett syfte

(webb)

::: #10 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är ett samtal?

=== _Ordlista =====

att kommunicera_. _Ett verb som beskriver hur vi människor för över information mellan varandra.

en kommunikation_. _Ett substantiv som beskriver samma sak.

=====

#10

#10

Mycket av det vi människor gör handlar om kommunikation, det vill säga om att föra över information från en person till en annan. Vi kommunicerar på många olika sätt -- vi pratar, skriver, använder ansiktet för att göra miner och med händer och armar gör vi gester. Vi visar andra vilka vi är genom att klä oss på olika sätt, dela klipp och bilder på sociala medier, visa upp ägodelar och så vidare.

Ett samtal handlar om kommunikation. Ordet består av två delar: "sam" och "tal". Tala är detsamma som att prata, och "sam" kommer från "tillsammans". Att samtala är alltså att prata tillsammans -- att dela information och tankar med varandra.

Det där gör ni ju hela dagarna. Ni samtalar med kompisar, föräldrar, lärare, busschauffören och den som står i kassan i mataffären. Varför ska vi då skriva om samtal i ett läromedel -- ni kan det ju redan?

#10

#11

En orsak är att ni kan bli bättre på att prata med varandra om ni vet vad som egentligen händer i ett samtal -- och vad som kan gå fel. Det går vi igenom på de följande sidorna.

En annan orsak är att olika samtalssituationer ställer olika krav på de som deltar. I skolan används till exempel samtal ofta som ett redskap för att skaffa ny kunskap och det fungerar bättre om vi kommer överens om och följer några enkla regler. Det kan ni läsa mer om under rubriken Att samtala för att lära.

Vad får ett samtal att fungera?

=== Bildbeskrivning =====

En kille och en tjej står nära varandra och samtalar. Killen har mörkt bakåtkammat hår och är klädd i jeansjacka. Han har ansiktet vänt mot tjejen och ler. Tjejen är klädd i en grå jacka och har det ljusbruna håret uppsatt i en lös knut. Hon vänder ansiktet mot

#12

#10

killen och ler.

=====
_Juliana: _Asså, jag har ingen lust
att åka till stan ikväll. _Jag är
för trött.

_Robin: _Okej. _Men vi hade ju
bestämt ... _Jag tänkte ju ...
_Jag skulle kolla på skor.

_Juliana: _Mm. _Jag fattar att du är
besviken. _Förlåt. _Men kan vi
inte göra det i morgon istället?

_Robin: _Eeh ... _Ja, okej. _Men vad
ska vi göra ikväll då? _Film?

_Juliana: _Mm, det blir bra. _Du får
välja. _Men ... _LOVA!

_Robin: _Haha ... _Nä, jag lovar.
_Ingen skräck.

::: #11 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Turtagning

=== _Ordlista =====
en dialog_. _Ett samtal mellan två
eller flera personer.
en replik_. _Det någon säger i ett
samtal.

=====
#11

#13

_I ett samtal mellan två personer finns två roller: den som talar och den som lyssnar. _Personerna växlar mellan rollerna och båda är lika viktiga. _Att samtala handlar alltså inte bara om att prata -- vi behöver lyssna också.

_Det innebär att vi måste låta den andre tala färdigt innan vi svarar.

_Det gör vi oftast, även om vi inte tänker på det. _Vi visar också att vi själva pratat klart genom att till exempel göra en paus eller titta på den andra personen. _Det här kallas @turtagning -- vi visar att "nu är det din tur". _Nu syns det inte i bilden till dialogen på förra sidan, men vi kan tänka oss att _Juliana tittar ner i marken när hon säger sin första replik, och sedan tittar upp på _Robin när hon är klar.

_Vi förstår det som inte sägs

_Att lyssna innebär också att vi @@försöker förstå; vad någon annan

#14

#11

menar, även om hen inte säger det rakt ut. I exemplet pratar de om val av film. Juliana vet att Robin vet att hon inte gillar skräckfilm och därför säger hon bara "LOVA!" -- och Robin förstår direkt. Så där är det ofta när personer som samtalar känner varandra.

Men ibland blir det otydligt på grund av att en person inte kan få fram vad hen menar. Titta på Robins första replik -- han börjar på meningar som han inte avslutar och säger egentligen bara något som Juliana redan vet. Men Juliana anstränger sig för att förstå och kommer fram till att Robin är besviken. Att hon drar den slutsatsen beror nog på att hon tänker på hur hon själv skulle ha känt i samma situation.

Vi använder kroppsspråk

=== Bildtext/beskrivning =====

 Bildtext

 Hur använder de här två personerna sitt kroppsspråk?

#11

#15

_Bildbeskrivning

_En kvinna i grönrutig munkjacka och jeans lutar sig mot en kille som sitter på ett räcke. _Hon ser irriterad ut. _Killen, som är klädd i en rutig skjorta och brun hoodie, lutar sig bakåt och flinar.

=====

_När vi ser varandra i ett samtal kommunicerar vi inte bara med ord. _Vi visar också vad vi tänker, känner och tycker genom att använda kroppen. _Allt vi kommunicerar utan ord -- gester, miner, hur vi sitter och står och till och med tonfall -- kallar vi med ett gemensamt ord för @kroppsspråk.

_Ofta fungerar kroppsspråket som en @förstärkning av det vi säger -- vi förtydligar. _Om vi säger att vi ska gå till matsalen kanske vi utan att tänka på det pekar just ditåt.

_Vi använder också miner: vi ler när vi tycker att någonting är bra eller roligt och vi ser sura ut när vi tycker motsatsen.

#16

#11

Men ibland kan kroppsspråket också skicka signaler som talar emot det vi säger. Då tror lyssnaren ofta mer på kroppsspråket än på orden. Om någon säger att allt är toppen, samtidigt som hen ser ledsen ut -- då tror vi oftast mer på det vi ser än det vi hör. Om Juliana i texten ovan gör en sur min samtidigt som hon säger "förlåt", då kommer nog inte Robin tro att hon verkligen menar det.

::: #12 :::::::::::::::::::::::::::::::

Sva: När du inte förstår något ord

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Om du inte förstår något som en kompis säger: ställ frågor.

Strunta i om det känns pinsamt -- så känner alla ibland.

Bildbeskrivning

Två tjejer sitter vid en utemöbel och pratar. Den ena tjejen sitter på bordet och den andra på bänken. Båda har halvlångt mörkt

#12

#17

hår och de ler mot varandra. Tje-
jen som sitter på bordet är klädd
i en rosa jacka, jeans och har
solglasögon på huvudet. Den andra
tjejen är helt klädd i svart.

=====

Ibland går samtalet lätt. Andra
gångar kan det vara svårt att hänga
med. Kanske pratar din samtals-
partner för snabbt eller använder
ord du inte hört tidigare. Om du
inte förstår hen kan det lätt bli
missförstånd. Här kommer några tips
på hur du kan undvika det:

é Ställ frågor: Var inte rädd för
att ställa frågor om det är något
i samtalet som är otydligt.

Exempel på frågor: Vad menar du?
Vad betyder det där?

é Be om ett förtydligande eller en
omformulering: Be samtalspartnern
att upprepa, utveckla eller för-
klara det hen har sagt. Kanske
kan hen ge ett exempel eller säga

#18

#12

samma sak med andra ord?

_Exempel: _Nu förstår jag inte.
_Kan du förklara igen?

é _Upprepa: _Kontrollera om du har förstått genom att upprepa det som sagts.

_Exempel: _Var det så här du menade?

é _Signalera: _Tycker du att din samtalspartner pratar för snabbt, tyst eller otydligt? _Uppmärksamheten på detta -- på ett trevligt sätt förstås. _Du kan även använda kroppsspråk för att visa att någonting är oklart -- till exempel rynka pannan eller se ut som att du frågar något.

_Exempel: _Du, nu hänger jag inte med.

_Kan du prata lite långsammare?

é _Bekräfta att du förstår: _Visa gärna din samtalspartner att du

#12

#19

hänger med i samtalet. _Det kan du göra med ditt kroppsspråk (du kan till exempel nicka eller le) eller genom att säga att du håller med -- eller inte håller med.

_Exempel: _Nej, det håller jag inte med om.

_Ja, jag förstår hur du menar.

é _Ta hjälp av sammanhanget: _Ibland kan du lista ut vad svåra ord betyder genom att ta hjälp av sammanhanget. _Någon säger så här: _Jag känner mig så tungsint, för min katt har försvunnit. _Du har aldrig hört ordet tungsint förut, men du gissar att det betyder ungefär "ledsen". _Det räcker för att samtalet ska kunna fortsätta.

é _Lyssna på hur andra pratar: _Prosodi betyder ungefär "hur språket låter". _Genom att till exempel lyssna på om tonhöjden stiger eller faller förstår du om det du hör är en fråga eller ett påstående. _Läs mer på s. #40--#42.

_Sva: _När du inte kommer på något ord

_När det är din tur att prata vill du förstås att den du pratar med ska förstå vad du säger. _Men vad gör du om du inte hittar rätt ord?

_Här får du några tips.

é _Förklara med andra ord: _Om du inte hittar det ord du letar efter kan du försöka förklara vad du menar genom att använda andra ord.

_Du kan använda synonymer, beskrivningar, motsatsord och så vidare. _Här är några exempel:

irriterad = störd, retad, inte alls lugn och nöjd

en pupill = den svarta pricken mitt i ögat

efterrätt = det man äter sist, inte riktig mat, typ glass

rötter = grenar som finns under jorden, de som gör att träden får vatten

é Hitta på nya ord: Ett annat knep är att hitta på helt nya ord. Så här:

torkmaskin (istället för torktum-
lare)

flygplansförare (istället för
pilot)

ögonhår (istället för ögonfransar)

é Använd kroppsspråket: Använd kroppsspråket, till exempel gester och miner, för att förtydliga det du vill säga.

é Använd andra språk: Om du inte kommer på ordet på svenska kanske du kan det på ditt modersmål, engelska eller något annat språk? Det kan fungera även om din samtalspartner inte talar det -- många ord låter ungefär likadant på flera språk. Tåg heter till exempel train på engelska, tren på spanska, trem på portugisiska och treno på italienska.

_Diskutera

- #1. _Tycker ni att det här med turtagning fungerar i de samtal ni är med i -- hemma, med kompisar och i klassrummet? _Får alla prata klart eller avbryter ni varandra?
- #2. _Hur kan man använda kroppsspråk för att visa att man är intresserad av det någon säger eller för att visa att man inte förstår?
- #3. _Prova att spela upp dialogen, men låt den sluta annorlunda. _Arbeta i par, använd de två första replikerna och bestäm sedan själva hur den fortsätter. _Jämför sedan -- hur många av er blev överens i slutet?

::: #14 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Samtal på avstånd

=== _Bildbeskrivning =====

_Sms-konversation mellan två personer.

_A: _H! _Kan du ta me xtra handduk?

_B: _Va???

_A: _Till idrotten, glömde min hemma (förskräckt emoji).

_B: _Skyll dej själv (skrattande emoji).

_A: _Gör du det? (arg emoji).

_B: _Aaa sry (hjärta emoji).

_A: _Thx

=====

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Samtal pågår. _Det är ju praktiskt att kunna prata med någon som är långt borta -- men det kan också vara knepigt när man inte ser varandras kroppsspråk och hör varandras tonfall.

#24

#14

_ Bildbeskrivning

_ En kille lutar sig mot några skåp i en skolkorridor. _ Han har rött sidokammat hår och är klädd i en blå tröja med amerikanska flaggan på. _ Han håller i en blå jacka och tittar på sin telefon. _ Han står med ryggen mot en tjej som tittar på sin telefon.

=====

=== _ Ordlista =====

ett tonfall_. _ Hur det låter när man pratar. _ Tonfallet kan visa vad man känner. _ Prova att säga "jag är glad" på olika vis -- när du är jätteglad, när du är arg, när du är trött osv. _ Där har du exempel på olika tonfall. en min_. _ Uttryck i ansiktet som visar vad man tycker eller känner.

en gest_. _ En rörelse med armar, händer eller huvud som visar vad man menar eller känner.

=====

_Alla samtal sker inte öga mot öga, det vill säga med personer som är på samma plats som ni. Ibland samtalar ni istället på avstånd, via till exempel sms och olika sociala medier. Men samtal är det ändå -- ni delar information och åsikter med varandra och ni svarar lika snabbt som om ni pratade.

Ett samtal via sms eller chatt fungerar alltså på många sätt som ett samtal öga mot öga. Ni använder ord för att kommunicera, ni säger det ni vill att den andra ska veta, ni ställer frågor om det ni inte förstår och så vidare. Men det finns också några skillnader. Läs om dem på nästa sida.

::: #15 ::::::::::::::::::::::::::::::

é Ni ser inte varandras miner och gester. Det är ett skäl till att ni ofta använder emojis. De symbolerna förstärker det ni skriver på samma sätt som ett leende eller en rynkad panna förstärker något ni säger. Gabbe i sms-exemplet på

förra sidan vill till exempel visa att han verkligen ber om ursäkt för sitt skämt genom att lägga till ett hjärta.

é _Ni hör inte varandras tonfall.

_Så är det förstås i all skrift.

_Det är också därför skrivreglerna finns. _I tal hör ni när en mening är slut, när något är menat som en fråga och så vidare. _I skrift behöver ni istället tänka på att använda skiljetecken -- till exempel frågetecken, som i exemplet.

é _Ni använder många förkortningar.

_Det gör ni förstås för att vinna tid -- det tar ju längre tid att skriva än att prata. _Vissa förkortningar känner alla till medan andra är ovanligare, till exempel sådana som uppstår i ett kompisgäng. _Det behöver man tänka på när man skriver till människor man inte känner.

_De där skillnaderna gör att risken för missförstånd blir större än i samtal öga mot öga. _Därför är det extra viktigt att anstränga sig för

att förstå vad någon menar -- till exempel genom att tänka efter en minut extra innan man svarar. Det som kan uppfattas som en dum postning kanske inte är menad så.

_Diskutera

- #1. _Har ni stött på några förkortningar eller emojis som ni inte alls förstått? _Vilka, i så fall?
- #2. _Använder ni några förkortningar eller emojis som ni tror att bara ni och era kompisar förstår? _Vilka?
- #3. _Brukar ni använda skiljetecken (punkt, komma, frågetecken, utropstecken) i sms och på sociala medier? _Varför/varför inte?
- #4. _När vi pratar i telefon hör vi visserligen tonfallen, men kroppsspråket syns inte. _Det kan göra att det känns lite stelt. _Läs här vad en kille skrev i ett forum på nätet. _Har ni några tips att ge honom?

_Ibland (mest i telefon) vet jag inte riktigt vad jag ska prata om.

_Detta händer ofta med nån man precis träffat och är intresserad av.

_Man vill ringa och prata med hen, men när man väl pratar så vet man inte vad man ska prata om. _Tips på saker man kan ta upp?

::: #16 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Störningar

_Alla samtal fungerar inte lika bra.

_Ibland finns det sådant som stör kommunikationen, och då kan det hända att det som sägs inte riktigt når fram till den som lyssnar. _Störningarna kan komma utifrån eller finnas i oss själva. _Här är några exempel på båda sorterna:

_Störningar som kommer utifrån:

é personer runt omkring oss som pratar

é personer som kommer in, går ut eller går omkring

#16

#29

- é ljud från mobiltelefoner, datorer, fläktar
- é ljud utifrån, till exempel trafikbuller
- é teknik som inte fungerar (till exempel dålig mottagning vid telefonsamtal).

_Störningar som finns i oss själva:

- é _Vi har svårt att koncentrera oss eftersom vi är trötta, hungriga, upprörda, stressade och så vidare.
- é _Vi använder många ord och uttryck som inte alla förstår.
- é _Vi har olika förkunskaper -- till exempel när samtalet gäller ett ämne som vi kan olika mycket om.
- é _Vi är negativt inställda till ämnet eller till några som är med i samtalet.
- é _Vi talar väldigt tyst eller otydligt.

_Diskutera

- #1. _Känner ni igen störningarna ovan från samtal som ni brukar ha, både i och utanför skolan?
- #2. _Kan ni komma på några fler störningar som kan göra att ett samtal fungerar dåligt?
- #3. _Hur fungerar kommunikationen i era klassrum när läraren har en genomgång? _Brukarna några av störningarna ovan förekomma då?
_Vad kan ni i så fall göra åt det?
- #4. _Att någon använder svåra ord kan störa samtalet -- alla förstår ju inte vad personen säger. _Men samtidigt kan det ju vara ord som fler behöver kunna. _Hur ska den som använder sådana ord göra för att samtalet ska fungera?

_Att samtala för att lära

_I skolan får ni ofta i uppgift att samtala och diskutera. _Ibland har ni fördjupat er på olika områden och berättar sedan för varandra vad ni läst. _Andra gånger har ni några frågor som ni gemensamt ska undersöka och försöka hitta svar på.

_Syftet är oftast att ni ska lära er något nytt. _För så är det: vi människor lär oss nya saker av varandra och med varandra, och inte bara genom att ensamma hämta kunskaper ur till exempel texter. _Ibland finns ytterligare ett syfte: er lärare vill bedöma er förmåga att uttrycka tankar och resonera er fram till slutsatser.

_Sådana samtal har ni både i mindre grupper och i helklass. _För att de ska fungera och fylla sina syften behöver ni följa de här enkla reglerna. _De utgår från det vi gått igenom i det här kapitlet.

#7 regler för samtal i klassrummet

_Låt alla komma tals

é _Avbryt inte varandra -- vänta med att kommentera tills den som pratar visar att hen är klar.

é _Om någon har suttit tyst länge kan ni försöka få med hen genom att till exempel ställa en fråga: _Vad tycker du, _Jonathan? _Vad tror du om det, _Marina?

_Var en god lyssnare

é _Visa den som pratar att ni är intresserade av vad hen tänker och tycker. _Uppmuntra hen genom att till exempel titta på hen, nicka och humma instämmande. _Tänk på kroppsspråket -- om ni sitter bortvända eller tittar i taket tror den som pratar att ni inte bryr er.

é _Ni ska förstås säga vad ni tycker. _Om ni inte håller med om vad någon annan säger så tala om

det. _Men var inte för kritisk -- visa respekt för varandras tankar och åsikter.

é _Om ni tycker att det någon säger är fel eller konstigt -- ansträng er lite för att försöka förstå.

_Ställ gärna frågor innan ni säger vad ni själva tycker: _Hur menar du? _Kan du utveckla det där?

_Prata så att ni når fram

é _Prata tydligt och så högt att alla hör. _I klassrumsdiskussioner är det bra om ni vänder er mot klassen. _Tänk på att inte prata för fort.

é _När ni säger vad ni tycker om något: säg inte bara vad ni tycker, utan försök också förklara varför ni gör det.

_Diskutera

- #1. _Vad tycker ni om reglerna?
_Finns det några som ni är kritiska till eller som är svåra att följa? _Varför i så fall?
- #2. _Hur har ni det i klassen -- följer ni redan de här reglerna?
- #3. _Har ni några förslag på fler regler som skulle göra samtalen i klassrummet bättre?

_Övning: _Samtala i smågrupper

_Gör så här

é _Arbeta i grupper om #3--#4 personer. _Samtala om alla ämnena nedan.

é _En av er ska dock vara observatör, det vill säga hen ska vara tyst och bara titta och lyssna på de andra. _Turas om att vara observatör.

é _Observatören ska framför allt titta efter exempel på detta:

- _Hur fungerar turtagningen -- när börjar nästa person prata?
- _Hur använder de som samtalar kroppsspråket -- visar de att de är intresserade av vad andra säger eller visar de något annat?

é _Bestäm er för vilket ämne som det blev mest samtal om.

é _Presentera det samtalet för res-
ten av klassen. _Vilka åsikter och
tankar kom fram?

é _Presentera också vad observatö-
rerna såg och hörde.

_Samtalsämnen

#1. _Vad är smartast: att köpa få
dyra klädesplagg eller många bil-
liga?

#2. _Vad finns det för fördelar och
nackdelar med elsparkcyklar?

#3. _Man blir smartare av att läsa
böcker. _Rätt eller fel?

#4. _Om kvinnorna hade all makt och
inga män fick vara med och bestäm-
ma -- skulle världen bli bättre
då?

_Att diskutera

_Kom igång

_Att samtala och resonera med andra är ett sätt att lära sig. _Att kunna göra det ingår också som ett mål i flera av skolans ämnen -- era lärare ska faktiskt bedöma hur bra ni är på det.

_Men det är förstås inte bara i skolan ni diskuterar. _Ni gör det i familjen, med kompisar, med de vuxna på fritidsgården, med de andra i fotbollslaget och så vidare. _Ni vet med andra ord redan en hel del om diskussioner. _Tänk på det ni varit med om när ni nu gemensamt försöker besvara de här frågorna:

_Diskutera

=== _Bildbeskrivning =====
_Svartvitt foto på två små pojkar.
_De har ljus hår och keps och lutar pannorna mot varandra. _Den ena killen plutar surt med munnen och hytter med pekfingret. _Den andra pojken ser frågande ut.

=====

- é _Varför diskuterar vi egentligen?
- _Vad är syftet?
- é _Är det inte enklare att var och en tänker efter själv?
- é _Kan ni ge minst ett exempel på vad ni själva kan göra för att en diskussion ska bli bra?
- é _Kan ni ge minst ett exempel på vad man inte ska göra om man vill ha en bra diskussion?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta hur diskussioner kan användas för att skaffa kunskap och komma överens

é kunskap om hur du kan bidra till att en diskussion blir lyckad

é träna på att visa respekt för andras åsikter

é öva på att diskutera olika slags ämnen.

_Viktiga begrepp

é en diskussion

é ett kroppsspråk

é (en) turtagning

é en följdfråga

é en invändning

é att diskutera

é att ta initiativet

é att bidra

(webb)

_Vad är en diskussion?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Här diskuteras det. _Alla lyssnar på den som pratar -- och visst ser de både intresserade och uppmuntrande ut?

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på två tjejer och en kille som sitter runt ett bord. _En av tjejerna pratar och gesticulerar med händerna medan de andra lyssnar intresserat.

=====

_Förra kapitlet handlade om @samtal. _Vi sa att ett samtal var när några personer "delar information och tankar med varandra".

_En @diskussion är också ett samtal. _Skillnaden mellan de två begreppen är liten, men den finns.

_En diskussion handlar om att personer har olika åsikter eller

uppfattningar om något, till exempel ett ämne eller ett problem. De talar om vad de tycker och tänker och lyssnar på det andra säger. Målet är ofta att de ska bli överens.

Ibland går det -- alla påverkas av varandra och ändrar lite på sina åsikter. Ibland går det inte -- men har diskussionen varit bra har de ändå tillsammans insett att det finns olika sätt att se på ämnet eller problemet.

Med diskussioner kan man alltså lära sig nytt och lösa problem. Det är en orsak till att det diskuteras mycket, överallt. Länders ledare diskuterar för att lösa konflikter, politiker diskuterar olika förslag i riksdagen innan de röstar, vetenskapsmän diskuterar orsaker till klimatkrisen och så vidare.

Det är också orsaken till att ni diskuterar i skolan och till att vi har många diskussionsuppgifter i den här läroboken. Diskussioner är ett sätt för er att skaffa kunskaper och lära er att se på frågor från olika håll. Ni tränar också på att komma

#42 #20

överens och lösa problem tillsammans, och det är en förmåga ni har nytta av både nu och i framtiden.

__Vad kan ni då göra för att en diskussion ska bli bra? __Det ska vi gå igenom nu.

__Tre skäl till att diskutera:

é __Vi upptäcker fler @perspektiv (det vill säga sätt att se på ett ämne eller ett problem).

é __Vi kan komma överens.

é __Vi kan lösa problem.

::: #21 ::::::::::::::::::::::::::::::

__Bli bra på att diskutera

=== __Ordlista =====
att ta initiativet__. __Ta första steget, vara den som sätter igång något.

=====

__När ni ska diskutera i mindre grupper i skolan har ni ofta fått ett ämne att tycka till om eller en fråga att hitta svar på. __Men det

innebär inte att diskussionen går av sig självt. Alla som deltar måste hjälpa till. Om några väljer att sitta helt tyst förlorar diskussionen sin poäng. Meningen är ju att olika tankar och åsikter ska mötas.

#1. Starta diskussionen

Att komma igång och diskutera är inte alltid lätt, särskilt om det gäller ett ämne som ni inte har tänkt så mycket på innan. Men någonstans måste ni börja, och någon måste ta initiativet -- det vill säga börja prata.

é Ett sätt att börja är att först sammanfatta uppgiften och sedan berätta vad du själv tänker eller har för åsikter om ämnet. Du behöver inte känna dig säker på att du verkligen tänker och tycker så -- ni har ju just börjat. Men presentera någon tanke som du har just nu.

é _Ett annat sätt att inleda är att först sammanfatta uppgiften och sedan ställa en fråga till någon eller några andra: "Vad tycker du/ni om det här? Har ni några tankar eller idéer?"

#2. _Få diskussionen att fortsätta

_Att alla bidrar med sina tankar är alltså viktigt. Men det räcker inte med att ni pratar, ni måste lyssna också. Respektera varandra genom att ha en positiv inställning till det andra säger, till exempel så här:

é _Uppmuntra dem att säga vad de tänker genom att visa dig intresserad. Använd kroppsspråket -- nicka, le, titta på den som pratar. _Säg saker som "ja, just det" eller "det var intressant".

é _Tänk på turtagningen. Avbryt inte andra, utan vänta tills den som pratar visar att hen är klar.

é _Ställ följdfrågor om du inte
_förstår vad någon menar. _Be hen
_förklara/utveckla.

_När det sedan är din tur att prata:
_utgå från det som andra har sagt.

_Det kan du göra genom att bygga vi-
_dare på någon annans tanke: "_Jag
_håller med dig, och då innebär det
_ju att ...". _Du kan också föra fram
_en motsatt åsikt, genom att säga
_"_Jag förstår hur du menar, men ..."
_och sedan förklara hur du tänker.

::: #22 ::::::::::::::::::::::::::::::

#3. _Avsluta diskussionen

_När diskussionen närmar sig slutet
är det bra om någon tar initiativ
till att sammanfatta vad ni pratat
om. _Målet är ju att ni alla ska ha
lärt er något och eventuellt också
blivit överens. _Det här kan du göra
genom att ställa _frågorna nedan. _Om
ni ska redovisa vad gruppen kommit
fram till är det bra om någon an-
tecknar svaren.

#46

#22

é _Vad var det viktigaste vi prattade om?

é _Vad tyckte vi lika om?

é _Vad tyckte vi olika om?

_Diskussionsfraser

_Att visa respekt för varandra är viktigt om en diskussion ska bli bra. _Ett sätt att visa respekt är att tänka på vilket språk man använder, hur man uttrycker sig. _Att till exempel ropa "öh, tyst nu!" när man vill säga något, eller att bara vända ryggen till när man inte håller med -- det är ingen bra idé.

_Här har ni några enkla förslag på andra och mer respektfulla sätt att uttrycka sig.

_När du vill få ordet:

é _Är du klar? _Då vill jag svara på det du sa.

é _Ursäkta, kan jag få säga en sak?

é _Kan jag få bryta in här?

_ När du vill uttrycka en åsikt eller
tanke:

é _ Jag tycker att ...

é _ Jag menar att ...

é _ Jag anser att ...

_ När du vill uppmuntra någon att
prata:

é _ Vad tycker du?

é _ Jag förstår inte riktigt vad du
menar, kan du förklara mer?

é _ Vad säger du om den åsikten,
håller du med?

_ När du vill visa att du håller med:

é _ Det tror jag också.

é _ Det håller jag med om.

é _ Just det, så har jag aldrig
tänkt ... _ Men du har rätt.

_ När du har invändningar mot det
_ något sagt:

é _ Det tror inte jag.

é _ Jag förstår vad du menar men

•••

é _ Så kan man förstås tänka, men
vad säger du om det här då?

_Övning: _Diskutera skolresan

_Ni har samlat ihop pengar till en skolresa. _Nu är det dags att bestämma vart ni ska åka och vad ni ska göra. _Sätt er i grupper. _Er uppgift är att på #15 minuter ta fram några förslag på vart ni ska åka -- och sedan enas om ett förslagen. _Tänk på detta:

é _Sätt igång diskussionen om ingen annan gör det.

é _Respektera varandra -- uppmuntra andra att säga vad de tycker, avbryt inte, ställ följdfrågor och bygg vidare på vad andra har sagt.

é _Sammanfatta diskussionen i slutet.

_Redovisa för de andra i klassen.

_Tala om vilka åsikter som kom fram, vad ni till sist valde och varför ni gjorde det.

_Övning: _Diskutera en samhällsfråga

_Många diskussioner i media handlar om olika slags samhällsfrågor, det vill säga frågor om hur vi ska ordna samhället för att vi ska kunna leva bra tillsammans. _Det är lätt att bli engagerad och upprörd i sådana samtal. _Då är det extra viktigt att tänka på hur man uttrycker sig. _Det ska ni öva på nu.

_Gör så här

- #1. _Arbeta i grupper om #3--#5 personer.
- #2. _Välj gemensamt ett av ämnena nedan.
- #3. _Fundera enskilt i två minuter. _Vad har ni för tankar och åsikter?
- #4. _Ha den förra sidan med diskussionsfraser uppslagen.
- #5. _Börja diskutera. _Var aktiva: uppmuntra varandra, ställ följdfrågor, bygg vidare på vad andra sagt och tänk på turtagningen.

#23

#51

#6. _Använd diskussionsfraserna så ofta som möjligt. _Strunta i om det känns överdrivet -- ni kommer att vänja er vid dem.

#7. _Om ni hinner -- gör likadant med ett eller flera ämnen till.

_Ämnen att diskutera

é _Influerare gör ingen nytta

é _Förbjud flygresor

é _Hög skatt på allt som innehåller socker

é _Vuxna ska ta "föräldrakörkort" innan de skaffar barn

é _Satsa mindre på elitidrott och mer på att alla får vara med

é _Förbjud cigaretter och snus

é _Skönhetsidealen på nätet är farliga

é _Alla ska göra lumpen

é _Inför dödsstraff i _Sverige

é _Alla nationsgränser borde tas bort

é _Man borde få bli myndig vid #16

é _Strängare straff för nedskräpning

#52

#23

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #2 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym två

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Att samtala om texter (#24).....#53

_Vad är ett textsamtal? (#25)..#57

_Övning: _Samtala om en bild

(#28).....#66

_Att leda ett textsamtal (#29) #69

_Att delta i ett textsamtal

(#31).....#76

_Avslutande uppgift:

_Presentera en text och led

ett textsamtal (#32).....#80

_Att prata inför andra (#33).....#84

_Muntlig presentation (#33).....#84

_Vad är en muntlig

presentation? (#34).....#86

_Att intervjua (#36).....#91

_Övning: _Gör en intervju

(#38).....#99

_Att läsa högt (#38).....#100

_Iii

_Sva: _Mer om uttal (#40).....	#104
_Förbereda en muntlig presentation (#43).....	#115
_Avslutande uppgift: _Förbered och genomför din presentation (#44).....	#120
_Argumenterande tal (#45).....	#122
_Vad är ett argumenterande tal? (#46).....	#125
_Övning: _Stafettargument (#46).....	#127
_Etos, patos och logos (#47).	#129
_Övning: _Kom på tre sorters argument (#48).....	#134

_Att samtala om texter

=== _Ordlista =====
statisk_ . _Som inte förändras
eller utvecklas.
dynamisk_ . _Som förändras eller
utvecklas.
=====

_Kom igång

_Det här kapitlet handlar om att
samtala om texter. _Syftet med så-
dana samtal är att man ska förstå
mer av innehållet i en text. _Hur
går det till? _Jo, bland annat genom
att ni får höra vad andra tänker och
tycker om texten. _Det gör att era
egna uppfattningar om den blir "bre-
dare" -- ni får se den ur flera
perspektiv, det vill säga från flera
olika håll.

_Ibland kan åsikterna i sådana
samtal vara ganska olika. _Då gäller
det att inte bara hålla fast vid sin
#24 #53

egen åsikt utan att också vara öppen för att tänka annorlunda. Ni behöver alltså ha en inställning som gör att ni kan förändra era sätt att se på texten.

Nu ska ni värma upp genom att samtala om en kort text. Den handlar om "mindset" -- som är det engelska ordet för inställning. Målet är att ni tillsammans ska försöka förstå innehållet och fundera på om ni kan lära er något av den.

Människor som har ett @@statiskt mindset; tror att begåvning är medfödd och omöjlig att påverka. När de får en svår uppgift försöker de slippa undan och säger saker som "det här har jag aldrig gjort förut, det går inte" eller "jag är ingen matteperson, jag kan inte sådant här".

Personer med ett @@dynamiskt mindset; tänker istället att intelligens är något som utvecklas av hårt jobb och nya kunskaper. De är inte rädda för att misslyckas, utan tänker att de lär sig något av det.

_De klarar också svåra uppgifter bättre.

_Alla kan skaffa sig ett dynamiskt mindset. _Man kan göra det genom att till exempel våga testa saker man inte gjort innan, sätta upp mål och belöna sig själv när man ansträngt sig.

_Diskutera

é _Vad menas med "statiskt" och "dynamiskt" mindset? _Kan ni reda ut det?

é _Känner ni igen de två mindseten/inställningarna från er själva? _I vilka sammanhang tänker ni "statiskt" och i vilka sammanhang tänker ni "dynamiskt"?

é _Vad är fördelen med att ha ett dynamiskt mindset, enligt texten? _Vilket mindset tror ni man bör ha när man ska vara med i ett textsamtal?

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é kunskap om hur textsamtal kan göra att du förstår innehållet i en text bättre
- é veta hur du gör när du leder ett textsamtal
- é veta vad som förväntas av dig när du deltar i ett textsamtal
- é öva på att både leda och delta i textsamtal.

_Viktiga begrepp

- é ett textsamtal
- é en samtalsledare
- é en deltagare
- é en följdfråga
- é ett talutrymme
- é att inleda
- é att avsluta
- é att sammanfatta
- é att uppmuntra
- é att delta
- é respektfullt

(webb)

#56

#25

::: #25 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är ett textsamtal?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Samtalet om en text är ofta minst lika givande som själva läsningen.

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på tre tjejer och en kille som sitter runt ett bord.

_En av tjejerna ler och pekar på något i en bok. _De andra tittar mot henne och ser ut att lyssna intresserat.

=====

_Att samtala är ett sätt att bli smartare: ni skaffar nya kunskaper och blir bättre på att se en fråga ur olika perspektiv. (_Det här känner ni nog igen från s. #17 och #20.) _Nu ska vi gå igenom ett annat sätt prata sig fram till kunskap: textsamtal.

_Ett @textsamtal är ett samtal som
#25 #57

utgår från en text. Sådana har ni ofta i skolan och i de flesta skolämnen. Ni har läst en läromedels-text, en tidningsartikel, en novell och så vidare -- och sedan pratar ni om vad ni kan få ut av texten.

Samtalet är ofta minst lika givande som själva läsningen. Ni har alla olika erfarenheter och kunskaper med er när ni läser en text, och därför läser och tolkar ni också texten lite olika. I textsamtalet får ni tillgång till varandras läsningar och det gör att ni får ut mer av innehållet än när ni bara läser själva. Ni kan också hjälpas åt att reda ut det som är komplicerat.

_Exempel #1: samtal om en berättande text

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_ När ni samtalar om texter behöver ni ofta hitta stöd för det ni säger i texten.

_Bildbeskrivning

_ En kille och två tjejer sitter och samtalar runt ett bord. _ Det ligger några böcker på bordet.

_ Killen pekar på en text och tjejerna vänder blickarna dit och ler.

=====

_ Ni läser en novell om tre vänner: _ A, _ B och _ C. _ I berättelsen visar det sig att _ A och _ B i hemlighet har bestämt sig för att åka iväg på en konsert över helgen. _ C känner sig bortglömd och anklagar de andra för att ha svikit hen. _ De börjar bråka och det slutar med att alla tre blir ovänner.

När ni har textsamtalet utgår ni från den här frågan: Vad kunde de tre ha gjort för att undvika bråket? Ni har lite olika åsikter:

-- A och B gjorde fel. De var taskiga som bestämde det där utan att fråga C.

-- Precis. De borde ha fattat att C skulle känna sig utanför. Man måste tänka på hur andra känner, särskilt om det är ens kompisar.

-- Jo, det kan man ju tycka. Fast jag tycker ändå inte att C hade rätt att bli sur.

-- Jag håller med. Hen borde ha fattat att alla inte måste göra likadant jämt. Det blir ju segt.

-- Hur då menar du?

-- Tänk så här: om man alltid måste hänga med sina polare, då blir det ju svårt att träffa andra människor.

-- Okej, jag fattar. Fast kan man inte både visa hänsyn och träffa andra då?

à---ù

_Att ni tyckte olika kan bero på många saker: vad ni själva varit med om, hört andra berätta om, sett på film eller läst. _Men orsakerna spelar ingen större roll -- det intressanta är istället att när ni diskuterar vidare och försöker förstå varandras tankar, då får ni se på problemet från fler håll än ni gjorde först. _Det gör att ni förstår mer av det som hände i texten och vad man kan lära sig av den.

_Exempel #2: samtal om en sakprosatekst

_Ni läser en läromedelstext om samhällets ekonomi. _Den handlar om vad det är som gör att en vara kostar så mycket som den gör. _Där finns flera ord i fet stil som är nya för er, till exempel marknadsekonomi, utbud och efterfrågan. _Alla har förstått delar av texten, men ingen kan ännu riktigt förklara det där med hur priser bestäms.

_När ni har ett textsamtal försöker ni gemensamt reda ut det där.

_Ni utgår från den här frågeställningen: _Hur bestäms priset på en pizza av utbud och efterfrågan?

-- _Alltså ... jag fattar vad en marknad är. _Det är överallt där de som säljer och de som vill köpa träffas.

-- _Okej, som en marknad på torget. _Fast den kan vara på typ nätet. _Eller på en pizzeria.

-- Mm. Och utbudet är väl det som de vill sälja? Typ menyn.

-- Ja. Och efterfrågan är det vi vill ha. Det vi frågar efter liksom. Men priserna kan vi väl inte göra något åt? De står ju redan där.

-- Så här då: om jag beställer en Marinara och vill ha extra ost, då får jag ju betala mer. Alltså bestäms priset av det jag frågar efter. #75 spänn för pizzan, #10 kronor extra för osten.

-- Men då har du ju inte förklarat varför pizzan kostar #75.

-- Nä. Shit.
Tystnad.

-- Men så här då: om de har bakat #100 Marinara, men sedan är det ingen som beställer den sorten. Då ...

-- Då måste de ju sänka priset om de vill få in pengar. Just det.
Det blir rea liksom.

-- Smart. Men vad händer om det bara finns #10 pizzor och #100 personer vill köpa?

à---ù

#27

#63

_Ni diskuterar vad begreppen betyder. _Sedan provar ni att använda dem i en berättelse om hur priset på till exempel en pizza bestäms. _En av er börjar, de andra lyssnar och bryter in när de inte tycker att förklaringen duger. _Någon annan gör ett nytt försök, de andra lyssnar och kommenterar. _Efter ett tag har ni tillsammans fått ihop en berättelse som fungerar.

_Det går förstås också att diskutera på det där sättet med sig själv -- men det blir svårare.

_Diskutera

é _Ni får nog ofta i uppgift att samtala om texter på lektionstid.

_Men har ni provat att göra det på raster eller på kvällarna, till exempel före ett prov? _Berätta om det i så fall. _Om ni inte har gjort det: tror ni att det skulle göra läxläsningen lättare?

é _De allra bästa textsamtalen har ni antagligen med era lärare.

_De vet ju mer och är bra på att
"leda" er vidare om ni fastnar
eller om det bara är några få som
pratar. _Men hur gör lärarna
egentligen då? _Kan ni lära er
några knep av dem när det gäller
att få samtalen att bli bra?

_Övning: _Samtala om en bild

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille och en tjej sitter i en soffa i ett stökigt rum. _Tjejen halvligger och kollar på en ipad.

_Killen sitter med en laptop i knät och har hörlurar på sig. _De ser väldigt avslappnade ut, trots att både soffan, golvet och soffbordet är överbelamrade med pry-lar. _En kvinna står med armarna i sidorna och tittar på dem.

=====

_Bilder är också ett slags text -- de kan berätta och förklara saker, precis som den text du läser nu.

_Bilder används också som ett viktigt komplement, det vill säga de lägger till och förtydligar det som skribenten vill säga. _När ni samtalar om en text är det därför smart att prata om bilderna också. _Nu ska ni få öva på det.

_Gör så här

#1. _När ni samtalar om en bild behöver ni först sätta ord på vad ni ser. _Ni beskriver alltså vad som syns i bilden.

_Personer: _Hur ser de ut? _Ålder?
_Kroppsspråk?

_Miljö: _Var är bilden tagen? _Hur är det där? _Vilka prylar/detaljer ser ni?

#2. _Därefter ska ni försöka tolka vad som egentligen händer i bilden. _Här kan ni säkert ha olika uppfattningar -- alla tolkar det vi både läser och ser utifrån egna förkunskaper, och det kan göra att tolkningarna blir lite olika.

_För-klara för varandra vad ni ser och tänker, och jämför era tolkningar. _Utgå från de här frågorna:

é _Vilka relationer tror ni att de tre personerna har till varandra?

#28

#67

é _Vad gör de tre personerna och vad tror ni att de känner och tänker?

é _Varför ligger det så mycket prylar överallt?

é _Vad tror ni har hänt innan bilden tas?

é _Tror ni att de pratar med varandra? _Vad säger de i så fall?

é _Vad tror ni kommer att hända?

_Att leda ett textsamtal

_Många textsamtal har ni efter att alla läst samma text. _Då kan det ibland vara lämpligt att bestämma att en person leder samtalet. _Det betyder till exempel att hen tar lite ansvar för att samtalet startar, att alla får komma till tals och att ni håller tiden.

_En annan variant av textsamtal är när ni läst och förberett varsin text. _Då tar ni en text i taget och den person vars text ni pratar om leder samtalet.

_Nu ska vi gå igenom hur du gör när du ska leda ett samtal, det vill säga vara @samtalsledare. _Det vi säger fungerar både när ni läst olika texter och när ni läst samma.

#1 _Inled samtalet

_Som samtalsledare inleder du samtalet. _Det kan kännas lite konstigt att plötsligt leda sina kompisar och

därför är det bra om du i förväg tänkt ut ungefär vad du ska säga.

_Då är inledningen snabbt avklarad och ni kan komma igång och prata om texten.

_Ett sätt att inleda är att använda någon av dessa fraser:

- _Okej, vi sitter här för att vi ska prata om ...
- _Då är det dags att sätta igång ett samtal om ...
- _Det här samtalet ska alltså handla om ...
- _Syftet med det här samtalet är att ...

_Du kan också börja med att ställa en fråga som har koppling till texten:

- _Jaha, nu har vi läst en berättelse om ett gäng elever som hamnade på en öde ö. _Vad tror ni skulle hända om ___VI hamnade på en öde ö?
- _Hör ni, hur länge tror ni att vi haft demokrati i _Sverige?

(_Här har du ensam läst en text om när allmän rösträtt infördes.)

- _Kan ni tänka er hur det skulle vara att vakna och upptäcka att ni har förvandlats till en insekt? _Så var det för killen i den här novellen som jag läst.
- _Den här berättelsen vi läst, den är ju rätt märklig. _Tror ni verkligen att man kan skapa en människa av döda kroppsdelar?

_Sammanfatta sedan kort textens innehåll. _Om ni läst varsin text är det förstås nödvändigt, men även om ni läst samma kan det vara bra. _Ge också några synpunkter på texten -- du kan till exempel tala om vad du tycker om den och varför du gör det, lyfta något du tycker är särskilt viktigt eller något som du blev förvånad över.

_Nu har vi sagt mycket om inledningen. _Men försök ändå se till att den blir kort.

__Berättelserna som nämns i exemplen
är de här:

é __William __Golding: __Flugornas
herre

é __Franz __Kafka: __Förvandlingen

é __Mary __Shelley: __Frankenstein

::: #30 ::::::::::::::::::::::::::::::

#2 __Sätt igång samtalet

__Efter den korta inledningen bjuder
du in de andra i samtalet. __Här är
det också bra om du tänkt ut något
att säga i förväg. __Ofta har ni nog
en fråga som ni ska prata om -- den
kan du presentera för de andra.

__Om du får några av deltagarna att
haka på så kommer samtalet igång.

__Om det inte fungerar kan du prova
att rikta dig till bara en av del-
tagarna.

__En tredje variant är att du be-
rättar vad du själv tänker om frågan
och sedan frågar de andra vad de
tycker om dina tankar.

#3 _Hjälp andra att prata och lyssna

_När samtalet är igång kan du behöva hålla koll på att alla får tala ungefär lika mycket. _Vissa har lätt för att prata, medan andra är blyga eller osäkra på om deras tankar eller ord duger. _Om någon har fått mycket talutrymme -- försök då på ett respektfullt sätt ta tillbaka ordet och uppmuntra någon annan att prata. _Men det här är förstås inte bara ditt ansvar. _Alla måste anstränga sig för att göra sig hörda.

_Här är några exempel på hur du kan ge någon annan ordet och uppmuntra hen till att prata:

- _Det där var en smart synpunkt. _Vad säger du _Ali om den?
- _Okej, det där var riktigt intressant. _Nu undrar jag vad ni killar tycker om det här?
- _Det där var bra sagt, även om jag inte håller med dig. _Vad säger ni andra -- tycker ni som jag eller som _Paul?

_Följdfrågor är också användbara när man vill uppmuntra:

- _Vad menar du med det?
- _Spännande! _Kan du förklara lite mer?
- _Okej, bra. _Men vad säger du om det här då ...?

_Glöm inte heller att visa dig intresserad av det andra säger.

_Använd kroppsspråket -- nicka, le, titta på den som pratar. _Säg saker som "ja, just det" eller "det var intressant".

#4 _Avsluta samtalet

_Ni har antagligen en sluttid att ta hänsyn till -- samtalet kanske bara ska ta #10--#15 minuter. _Det är du som ska se till att alla fått göra sig hörda och att ni har hunnit prata om de frågor ni fått.

_I slutet ska du kort sammanfatta vad ni kommit fram till. _Ni kanske har tyckt olika och i så fall ska du få med allas tankar. _Därför behöver #74 #30

du lyssna ordentligt på vad de andra säger. Att anteckna några ord ibland, som stöd för minnet, är en bra idé.

Så här kan du börja din sammanfattning:

- Okej, vi har alltså pratat om texten ... och om frågan ...
- Bra samtal! Nu ska jag försöka sammanfatta det vi sagt ...
- I det här samtalet har vi pratat om ... och det har kommit fram flera åsikter, till exempel ...

Diskutera

é Berätta om något textsamtal ni haft i skolan och som fungerade riktigt bra.

é Vad tror ni är det värsta som kan hända när ni ska leda ett textsamtal?

é Vad kan ni göra för att det inte ska hända?

é Vad kan ni göra om det ändå händer?

#30

#75

::: #31 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att delta i ett textsamtal

=== _Ordlista =====

(ett) talutrymme_. _Så mycket
"plats" en person tar i ett sam-
tal, hur länge hen får prata
utan att andra avbryter.

=====

_Det är inte bara samtalsledaren som
ska se till att det blir ett bra
textsamtal. _Du som deltagare har
lika stort ansvar. _Det innebär till
exempel att du måste lyssna ordent-
ligt när samtalsledaren inleder sam-
talet. _Vad är det för text ni ska
prata om och vilka frågor ska ni ut-
gå ifrån?

_Tänk också på att det kan vara
svårt att leda samtalet. _Hjälp sam-
talsledaren genom att vara uppmärk-
sam på vad hen försöker göra -- till
exempel få fler att prata.

_Här är några fler saker att tänka
på:

#76

#31

é _Sitt inte tyst, utan bidra till samtalet med dina tankar. _Allas synpunkter är värdefulla och samtalet blir aldrig bra om deltagarna inte engagerar sig.

é _Säg inte bara vad du tycker, utan förklara också varför du gör det genom att ge konkreta exempel från texten.

- _Jag tänker så eftersom huvudpersonen i texten ...

é _Berätta om något du själv varit med om och jämför med det som händer i texten.

- _Det här har jag varit med om själv, och jag känner igen ...

é _Lyssna noga på andras inlägg och "haka på" -- bygg vidare på det de säger.

- _Det där var bra sagt. _Jag tänker också att ...

- _Jag fattar vad du menar, men om man vänder på det ...

é _Visa dig intresserad av vad andra har att säga, med hjälp av kroppsspråket och genom att ställa följdfrågor.

- _Hur menar du då?

- _Tycker du också att ...?

é _Tänk på turtagningen. _Avbryt inte andra, utan vänta med att kommentera tills de visar att de talat färdigt. _Du kan också räcka upp handen eller signalera till samtalsledaren att du vill göra nästa inlägg.

_Diskutera

é _Har ni varit med om att ni pratat om en film, en serie eller bok -- och sedan upptäckt att ni gillat den mer efter samtalet?

é _Vad är det svåraste med att delta i ett textsamtal?

#78

#31

é _Vad kan man göra om man inte kommer på något att säga?

é _Hur ska man göra om man tycker att någon annan tar för stor plats i ett samtal och man själv inte får något talutrymme?

_Avslutande uppgift: _Presentera en text och led ett textsamtal

_I en och samma övning ska du nu få träna på att

- #1. _Presentera en text och en diskussionsfråga.
- #2. _Leda ett samtal om texten.
- #3. _Vara deltagare när ni talar om en annan text.

_Du kommer att ingå i en grupp om fyra personer. _Alla ska presentera varsin text -- antingen en ni fått av er lärare eller en ni valt själva (till exempel en sida ur en roman ni nyligen läst). _Alla ska delta i samtalen om samtliga texter. _Ni turas om med att vara samtalsledare. _När ni är förberedda drar ni lott om vem ska börja.

_Gör så här

_Förbered din presentation

_Läs först texten noggrant. _Ta reda på betydelsen av svåra ord och red ut sådant som är oklart.

_Formulera sedan en fråga som ni ska diskutera. _Här är några förslag:

é _Tycker ni att _X gjorde rätt?

é _Kunde _A ha löst problemet på något annat sätt?

é _Vad skulle ni ha gjort i samma situation?

_Tänk igenom hur du ska göra din presentation. _Den ska ta #2--#3 minuter och innehålla

é en kort inledning

é en sammanfattning av innehållet i texten

é några egna synpunkter på texten

é en presentation av diskussionsfrågan.

#32

#81

_ På s. #29 hittar du flera tips på hur du kan förbereda din presentation.

_ Genomför din presentation och led textsamtalet

_ När du gjort din presentation sätter du igång textsamtalet. _ Varje samtal ska ta #4--#6 minuter.

_ Se till att alla i gruppen får ungefär samma talutrymme. _ Uppmuntra alla till att bidra till samtalet med sina tankar och åsikter. _ På s. #30 finns tips på hur du gör detta -- repetera innehållet där innan du börjar.

_ Håll koll på klockan. _ När tiden börjar gå mot sitt slut gör du en kort sammanfattning av vad ni kommit fram till. _ Se s. #30 -- där hittar du tips.

_ Delta i de andra textsamtalen

_ När du inte är samtalsledare är du deltagare. _ Det är en uppgift som är lika viktig som samtalsledarens --
#82 #32

alla måste vara aktiva och bidra.
_Repetera _Att delta i ett textsamtal på s. #31 i förväg.

#32

#83

_Att prata inför andra

_Muntlig presentation

=== _Bildbeskrivning =====

_En tjej med långt brunt hår,
glasögon, blå jeans och grå tröja
håller ett föredrag framför en
klass. _På tavlan bakom henne står
det: "_Mitt drömjobb". _Klasskam-
raterna sitter vända mot henne och
lyssnar.

=====

_Kom igång

_Diskutera

é _Hur många tror ni är lite nervösa
när de ska prata inför en grupp?

é _Vad kan man göra för att det ska
kännas mindre nervöst? _Gör en
lista på tips.

é _Vad är det som gör att man blir nervös i en sådan situation?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta varför du har nytta av att öva på att göra muntliga presentationer

é kunskap om vad som utmärker en bra talare

é kunskap om hur man förbereder och genomför en intervju

é prova på att intervjua

é öva på att förbereda och genomföra en muntlig presentation.

_Viktiga begrepp

é en presentation

é en öppen fråga

é en ja/nej-fråga

é en följdfråga

é en betoning

é (en) intonation

é en språkmelodi

é (en) prosodi

é ett talmanus
é att presentera
é att intervjua
é att referera
é att citera

(webb)

::: #34 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är en muntlig presentation?

=== _Bildtext =====

_Muntliga presentationer gör ni ofta i grupp. _Då kan ni turas om att prata och skriva anteckningar på tavlan.

=====

_Att @presentera betyder ungefär "att visa och berätta om något" eller "att göra något känt för andra".
_Om du tar med en ny kompis hem och låter din bror hälsa på hen -- då presenterar du kompisens för din bror. _Om du berättar om något du lärt dig för de andra i klassen -- då presenterar du din nya kunskap för dem.

#86

#34

När du gör en muntlig presentation; står du framför en grupp och pratar. Syftet är att de ska få veta något om det ämne du pratar om. Det låter ju inte så svårt, eller hur? Pratar och berättar om saker gör vi ju alla ibland, i olika slags samtal. Skillnaden är bara att vid en muntlig presentation är det i förväg bestämt att det är du som ska prata medan de andra är tysta och lyssnar.

De flesta blir ändå lite nervösa när de ska prata inför en grupp, även de som gillar att göra det. Men nervositeten blir mindre när man gjort det flera gånger. Det är inte många som föds till bra talare, men alla blir bättre genom att träna. När man gjort det känner man sig säkrare och det har man nytta av, inte bara i skolan utan också i arbetslivet och privat. Det är därför du ofta får öva på att uttrycka idéer, tankar och åsikter i de flesta av skolans ämnen.

I det här kapitlet ska vi gå igenom vad du ska tänka på när du

pratar inför en grupp. _Det avslutas med att du håller en muntlig presentation som bygger på en intervju du har gjort.

::: #35 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Hur gör en bra talare?

_En bra talare är noga med vad hen säger, hur hen säger det och hur hen använder sitt kroppsspråk. _De tre delarna ska vi nu titta närmare på.

_Vad en bra talare säger

é _En bra muntlig presentation är tydlig. _Det blir den om talaren har förberett ett manus som det är ordning och reda i.

é _En bra talare använder ett enkelt språk som är lätt att förstå. _När man läser sänker man tempot om texten är komplicerad, men det kan en lyssnare inte göra.

_Hur en bra talare säger det

é _Det vanligaste felet en ovan talare gör är nog att prata för fort. _Det gör det svårt för lyssnarna att höra och hänga med. _En bra talare pratar långsammare under en presentation än hen gör i ett vanligt samtal.

é _En bra talare ser också till att alla hör, även de som sitter längst bak. _Hen pratar alltså högt och tydligt.

é _Det är lätt att vi stoppar in "utfyllnadsord" när vi blir nervösa. _Det kan till exempel vara "liksom" och "vad heter det" eller bara ljud som "eeeh". _Det är ingen katastrof om det blir så, men en bra talare försöker undvika dem.

é _En bra talare pratar inte precis likadant hela tiden, utan betonar ord som är särskilt viktiga för betydelsen av det hen säger. _Hen gör också små pauser ibland, till exempel när hen ska

börja prata om något nytt --
ungefär som när vi gör nytt
stycke i skrift.

_En bra talares kroppsspråk

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Blicken ut mot lyssnarna, en
gest som förstärker och en min som
signalerar att "det här är intres-
sant" -- den här killen har nog
övat på att använda kroppsspråket.

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på en kille som
står och pratar i telefon. _Han
gestikulerar med handen, lägger
huvudet på sned och ler.

=====

é _En bra talare skapar kontakt
med lyssnarna genom att se dem i
ögonen. _Det kan kännas svårt --
då kan man prova att titta strax
ovanför lyssnarna istället.

é _När vi är nervösa kan det
kännas som att vi inte vet var

vi ska göra av händerna eller hur vi ska stå. _En bra talare har övat på det där, kanske framför en spegel. _Där har hen hittat ett sätt att stå stadigt med rak rygg och med händerna i ett läge som gör att hen ser trygg ut.

é _En bra talare använder gester och miner för att förstärka det hen säger. _Om hen till exempel säger att något är väldigt stort, då kan hen visa det med armar och händer.

::: #36 ::

_Att intervjua

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Du behöver inte alltid ha en mikrofon när du intervjuar.

_Använd mobiltelefon.

_Bildbeskrivning

_En man i svart skjorta sträcker fram en mikrofon mot kameran.

=====

#36

#91

=== _Ordlista =====
att referera_. _Att sammanfatta
och återberätta vad någon har
sagt eller skrivit.
att citera_. _Att återge exakt vad
någon sagt eller skrivit.
=====

_Att @intervjua någon är ett sätt
att skaffa information. _Du ställer
frågor till en person som har
kunskap om något som du vill veta
mer om. _Svaren du får kan du använ-
da genom att @referera, det vill
säga sammanfatta och återberätta.
_Du kan också @citera personen, det
vill säga tala om exakt vad hen sva-
rade.

_Intervjuer är vanliga i mass-
media. _Politiker frågas ut om vad
de tycker i olika frågor, idrottare
får frågor om hur senaste tävlingen
kändes och experter på olika områden
intervjuas för att ge svar på varför
något hänt och vad det kan leda
till. _Det är också vanligt att man
intervjuar ögonvittnen, det vill
säga personer som varit på plats när
#92 #36

något hänt. _ Intervjuerna gör nyhetsrapporten mer trovärdig och ger information som inte journalisten själv kan ge.

_ Man kan också använda intervjuer för att få fram information i andra sammanhang. _ En forskare som vill studera vad ungdomar tror om framtiden behöver förstås ställa frågor till just ungdomar. _ Poliser som ska klara ut ett brott behöver intervjua de som varit inblandade och om du söker ett jobb blir du kallad till en anställningsintervju.

_ Att förbereda en intervju

_ När du ska intervjua någon behöver du förbereda dig. _ Det viktigaste är att i förväg skriva ner ett antal frågor som du kan bygga intervjun på. _ Ibland behöver du också läsa in dig på ämnet som intervjun ska handla om -- annars kan det bli svårt att veta vad du ska fråga om.

_ När du formulerar dina frågor ska du förstås utgå från syftet med intervjun. _ Frågorna ska täcka in

det du vill ta reda på. _Undvik frågor som det går att svara bara "ja" eller "nej" på. _Använd istället @@öppna frågor; det vill säga frågor som den du intervjuar själv måste formulera svaren på. _Då får du svar som är lättare att sammanfatta eller citera.

_Öppna frågor börjar ofta med "hur", "vad" eller "varför".

_Så här:

::: #37 ::::::::::::::::::::::::::::::

A.

_Ja/nej-fråga

-- _Är det farligt att andas in lüstgas?

-- _Ja.

_Öppen fråga

-- _Vad kan hända om man andas in lüstgas?

-- _Man får syrebrist och det kan leda till att man svimmar.

_Dessutom blir hjärtat svagare och en del av kroppens reflexer försvagas. _I värsta fall kan detta leda till att man dör.

_B.

_Ja/nej-fråga

-- _Tycker du att skolan var bättre förr?

-- _Nej.

_Öppen fråga

-- _Vad tycker du om skolan förr, om du jämför med idag?

-- _Mycket var sämre förr. _Till exempel att många barn slutade skolan redan efter sjuan. _Då är man bara fjorton år och man har inte hunnit lära sig tillräckligt. _Dessutom var det orättvist att vissa fick mer kunskaper än andra.

_Att genomföra en intervju

_Frågorna du har förberett gör att du inte riskerar att det blir tyst under intervjun. _Om den intervjuade svarar kort har du alltid fler frågor att ta till. _Men tänk inte att du måste hålla dig till exakt de frågor du förberett. _Ibland får du kanske ett längre svar som gör att någon fråga inte behöver ställas --

#37

#95

och då är det bara att stryka den frågan och gå vidare.

Om du får väldigt korta svar som du inte är nöjd med hittar du på nya följdfrågor för att få den du intervjuar att berätta mer. Om hen säger att någonting varit roligt eller jobbigt och sedan slutar prata, då kan du be hen ge några exempel.

Om hen berättar kort om något som hänt kan en följdfråga vara "Hur kändes det för dig, då?".

Följdfrågor kan du också ställa om den intervjuade berättar något intressant som du inte trott skulle komma upp och som du nu vill veta mer om. Du behöver alltså vara flexibel, det vill säga du ska kunna gå ifrån din plan och anpassa dig till situationen.

Det som gäller för "vanliga" samtal gäller också för intervjuer.

Tänk på att vara en god lyssnare: titta på den som intervjuas, uppmuntra hen genom att le, nicka och säga "Aha!" eller "Intressant, berätta mer!" och börja inte prata innan hen visar att hen är klar.

Du behöver dokumentera intervjun.
Att skriva ner allt den intervjuade säger är svårt -- ofta hinner du bara anteckna stödord. Då ska du genast efter intervjun använda dem till att skriva en längre text om vad hen har sagt. Om du väntar en dag riskerar du att glömma vad du menade med stödorden.

Du kan också spela in hela intervjun på en mobiltelefon, om den intervjuade tycker att det är okej. Men tänk på att du då måste lyssna igenom hela intervjun. Det bästa är ofta att både spela in och anteckna stödord -- då behöver du bara lyssna på de delar som du inte minns.

Testa

Intervjua en klasskompis om vad hen hoppas att hen gör om tio år.

#1. Förbered tre frågor. Välj öppna frågor som inte går att svara bara ja eller nej på.

#2. Genomför intervjun. Ställ också några följdfrågor när den

#37

#97

intervjuade ger korta eller otydliga svar, eller om hen säger något som du vill veta mer om.

#3. _Anteckna stödord under intervjun.

#4. _Skriv en kort text om vad din kompis gör om tio år, med hjälp av stödorden.

#5. _Om ni vill kan ni sedan skicka texterna till er lärare och låta hen läsa upp texterna. _Kan ni gissa vems framtid som beskrivs? _Får ni några nya idéer om vad ni vill göra i framtiden?

_Övning: _Gör en intervju

_Den här intervjun ska du sedan använda i den avslutande övningen

_Förbered och genomför din presentation.

_En lokal tv-kanal planerar en serie program om hur livet för ungdomar har förändrats runt om i världen.

_Nu söker de berättelser om hur det var att gå i skolan förr i tiden.

_Er klass har blivit utvald att genomföra intervjuer med några äldre personer om det ämnet. _Efter intervjuerna ska ni återberätta vad de äldre personerna sagt.

_Gör så här

#1. _Bestäm dig för vem du ska intervjua. _Det kan till exempel vara en förälder, en släkting eller en granne -- huvudsaken är att hen är vuxen. _Personen kan ha gått i skolan i _Sverige eller

något annat land.

#2. _Bestäm tidpunkt och plats för intervjun.

#3. _Förbered frågor. _Tänk på att de ska vara "öppna" -- du vill inte bara ha "ja" eller "nej" som svar.

#4. _Öva på att ställa frågorna. _Ändra formuleringarna om du märker att de känns otydliga.

#5. _Bestäm dig för hur du ska dokumentera. _Bäst är att både anteckna stödord och spela in.

#6. _Skriv ner de svar du fått direkt efteråt, medan du kommer ihåg vad den intervjuade sagt.

_Att läsa högt

_Att öva på högläsning är ett sätt att bli en bättre talare. _Du kan slappna av lite, eftersom du inte behöver lära dig innehållet utantill. _Du vänjer dig vid din egen röst och du märker hur starkt och långsamt du behöver tala för att du ska höras tydligt. _Dessutom blir du medveten om betydelsen av betoning

#100

#38

och intonation.

@_Betoning handlar om vilket ljud i ett ord eller vilket ord i en mening du lägger trycket på. _I en mening är en del ord viktigare än andra för att budskapet ska gå fram. _Testa att läsa meningen nedan. _Lägg trycket på det markerade ordet och se vad som händer med betydelsen:

__JAG har aldrig varit i _Spanien.
_Jag __HAR aldrig varit i
_Spanien.
_Jag har __ALDRIG varit i
_Spanien.
_Jag har aldrig varit i __SPANIEN.

@_Intonation handlar om den "melodi" som finns i talet. _När du pratar ligger du inte på samma ton hela tiden, utan du går upp och ner utan att tänka på det. _I svenskan intonerar vi till exempel olika vid frågor jämfört med påståenden. _I en fråga går tonen upp i slutet av meningen medan den går neråt i ett påstående. _Uttala "_Gör du det?"

#38

#101

och "Gör du det." Bli det någon skillnad?

::: #39 ::::

Använd betoning och intonation

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

När någon läser sagor eller berättelser blir det extra spännande om den som läser anstränger sig när det gäller bland annat betoningen.

Bildbeskrivning

En kvinna läser för två små barn under en sänghimmel med vita stjärnor. En ficklampa lyser upp texten i boken och en lampa står staplad på några böcker bredvid.

Det ser väldigt mysigt ut.

=====

Prova att läsa texten nedan "som vanligt", som om det var du som sa detta till en kompis. Försök sedan läsa den entonigt, det vill säga på exakt samma ton hela tiden:

_Men ... _Vad gör du? _Du kan väl inte gå ut barfota! _Det är svin-kallt ju!

_När du läser entonigt blir det tråkigare att lyssna, eller hur? _Det låter ungefär som en datorröst -- det hörs inte om den som talar är arg eller glad och om situationen är dramatisk eller lugn. _Men när du läser den "som vanligt" blir den roligare att lyssna på -- och det beror på intonationen och på vilka ord du betonar.

_Det där kan du använda dig av när du gör muntliga presentationer.

_Tänk att du ska prata "som vanligt" men också överdriva betoningar och melodin lite -- då blir du både tydligare och mer intressant att lyssna på.

_Det kräver lite övning att överdriva lagom mycket. _När du har skrivit ett manus till en muntlig presentation kan du träna på att läsa texten många gånger och kanske till och med spela in den.

_Testa att betona och intonera olika mycket så hör du vad som blir bäst.

_Du kan också öva på skönlitterära texter eller nyhetsartiklar. _Försök göra texterna dramatiska -- ungefär som en skådespelare gör.

::: #40 ::

_Sva: _Mer om uttal

_Ordet @prosodi betyder ungefär "hur språket låter". _Att vara medveten om det är viktigt när ni ska göra er förstådda på svenska. _På förra uppslaget har vi tagit upp några exempel på prosodi. _Nu ska vi utveckla dem.

_Betoningar

=== _Bildtexter/beskrivningar =====

_Bildtext

_Jag var hungrig så jag åt en @banan.

_Bildtext

_Löparna sprang #20 varv på @banan.

#104

#40

_Bildbeskrivning

_En friidrottsbana med numrerade banor och startlinjer.

=====

_Betoning handlar alltså om var vi lägger "trycket" när vi säger något.
_Det kan gälla

é vilket ljud vi betonar i ett ensamt ord
é vilket ord vi betonar i en mening.

_Vi börjar med att titta på ensamma ord. _Läs de här orden högt och känn efter/lyssna. _Stämmer det att ni trycker till lite extra på de markerade vokalerna? _Hur skulle orden låta om ni betonar en annan vokal istället ?

sk(o)la
mus(i)k
b(a)rnen
(ä)ter
l(e)jon
probl(e)m

_Betoningen är förstås viktig för att lyssnaren ska förstå vilket ord ni menar. _I vissa fall kan ett ord faktiskt helt byta betydelse om man betonar fel. _Banan är ett exempel -- där kan vi säga både ban(a)n och b(a)nan. _Läs meningarna under bilderna ovan. _Vilken betoning väljer ni för att det ska bli rätt?

_Här är fler exempel på ord som stavas helt lika men betonas olika.

_Kan ni förklara vad de betyder (slå upp dem om ni inte hört dem förut) och vilka ljud ni betonar i dem?

_Jag valde den kortare jackan.
_Den var mer @modern och man vill ju visa att man hänger med.
_Fadern och @modern tittade kärleksfullt på sin dotter när hon tvättade katten i diskhon.
_Vi måste @bete oss som vuxna om vi ska bli insläppta, väste
_Djordje.

_ Elefanten var tvungen att få
_ hjälp av en tandläkare när den
_ fick problem med en @bete.

_ Kan ni föreställa er @fasan jag
_ kände när det plötsligt dök upp
_ en björn?

_ En @fasan ser ut lite som en
_ höna, men den har mycket längre
_ stjärtfjädrar.

(webb)

::: #41 :::::::::::::::::::::::::::::::

_ Nu tittar vi på vad som händer när
_ man betonar ett ord i en mening.

_ Även där ändras betydelsen, bero-
_ ende på vilket ord vi lägger tryck
_ på.

_ Läs först den här meningen utan
_ att betona något ord: _ Jag vill resa
_ bort.

_ Prova sedan att trycka till lite
_ extra på de markerade orden. _ Känn
_ efter och lyssna. _ Hur ändras bety-
_ delsen? _ Stämmer det ni tänker med
_ det vi skrivit efter tankstrecket?

@_ Jag vill resa bort. -- _ Här är
_ @jag viktigast. _ Tänk dig två
som diskuterar och en vill resa
och den andre inte. _ I den dis-
kussionen kan säkert den här be-
toningen dyka upp.

_ Jag @vill resa bort -- _ Här är
_ @vill viktigast. _ Kanske har
hens förälder sagt att hen inte
får, kan eller har råd att resa?

_ Jag vill @resa bort. -- _ Här är
_ @resa viktigast. _ Föräldern har
kanske föreslagit att hen ska
göra något annat -- jobba, bada,
hänga med kompisar ...

_ Jag vill resa @bort. -- _ Här är
_ @bort viktigast. _ Här kan man
tänka att personen framför allt
vill komma hemifrån, det spelar
ingen större roll vart hon
reser.

_Språkmelodi

=== _Ordlista =====

en variation_. När något ändras, till exempel tonhöjden, kan vi säga att den varierar. Variation i tonhöjden betyder alltså att tonen ändras.

ett påstående_. Att påstå något är att säga något som man menar är fakta. Det man då säger kallas ett påstående -- till exempel "Jorden är rund". Men det betyder inte att ett påstående alltid är sant. "Jorden är platt" är också ett påstående.

=====

_Vi ändrar tonen hela tiden när vi pratar, utan att vi tänker på det -- ungefär som när vi sjunger. Därför kallas de här växlingarna för en @språkmelodi. Att ligga på samma ton hela tiden låter väldigt tråkigt och konstigt. Prova att läsa nästa stycke på bara en ton -- då förstår ni vad vi menar.

#41

#109

Vi använder tonhöjden för att göra kommunikationen tydligare. Om vi är glada och uppspelta talar vi oftast snabbare, med högre tonläge och med mer variation i tonhöjden än när vi är ledsna och nedstämda.

Tonhöjden spelar också roll när vi tolkar det någon säger som en fråga. I skrift kan vi visa att en mening är en fråga genom att använda frågetecknen -- men det går ju inte i tal.

Vi visar istället att det är en fråga genom att låta tonen gå upp i slutet av meningen. Så här: Du kör bil? (tonen går upp)

Om vi säger exakt samma ord men istället låter tonhöjden falla i slutet, då uppfattas det vi säger som ett påstående: Du kör bil. (tonen går ner)

_Långa och korta vokaler

_Vokaler

a e i o y u å ä ö

_Konsonanter

b c d f g h j k l m n p q r s t
v w x z

_Svenskan har både @långa och @@korta vokaler;. _Huvudregeln är att det är kort vokal framför två (eller flera) konsonanter, men lång vokal framför en ensam konsonant.

_Den del av ett ord som vi betonar har lång vokal -- så är det inte i alla språk.

_En skillnad mellan lång och kort vokal är att en lång vokal helt enkelt hörs lite längre när man säger ett ord. _Prova -- läs orden nedan högt. _Gör de markerade vokalerna riktigt långa så hörs och känns skillnaden tydligare.

=== Tabell =====

Nyckel:

lång = lång vokal

kort = kort vokal

lång kort

::::: :::::::

tak tack

dam damm

fik fick

kloka klocka

mata matta

ryka rycka

=====

Som ni märker så ändras ordets betydelse när ni byter från lång till kort vokal. Därför är det viktigt att hela tiden försöka bli bättre på att välja rätt vokallängd. Om det ryker från ett hus vill ni ju inte ringa till brandkåren och säga att "det rycker", eller hur?

_. Mata eller _.matta -- vilket av orden väljer ni till respektive bild?

=== Bildbeskrivning =====

Två bilder.

#1. _ Någon stoppar in en sked i munnen på ett barn.

#2. _ Någon dammsuger ett plant, tjockare textil-föremål som ligger på ett golv.

=====

_ Diskutera

_ Vi har pratat om betoningar, språkmelodi och långa och korta vokaler i svenskan. _ Tänk nu på ditt modersmål och jämför -- vad är likadant och vad är annorlunda?

#1. _ Det här med att betydelsen ändras om man ändrar betoningen i ett ord eller en mening -- känner du igen det från ditt modersmål?

- #2. _Hur låter ditt modersmåls
språkmelodi? _Varierar tonhöjden
mer, mindre eller lika mycket?
_Hörs det på melodin om någon är
glad, ledsen eller arg? _Går tonen
uppåt i slutet av frågor?
- #3. _Känner du igen det vi har sagt
om långa och korta vokaler från
ditt modersmål?
- #4. _Tänk dig att en person just har
flyttat till _Sverige. _Hen kan
inte ett enda svensk ord. _Hur
tror du att hen tycker att det
låter när människor här pratar
svenska?

_Förbereda en muntlig presentation

_När du ska göra en muntlig presentation är förberedelserna viktiga.

_Är du väl förberedd kommer du att känna dig tryggare när det är din tur.

#1. _Skriv talmanus och öva på texten

_Att genomföra en presentation utan att först ha planerat vad som ska sägas -- det är svårt. _Oftast blir det rörigt för både lyssnarna och talaren. _Någon form av @talmanus behöver alla göra.

_När du gör ett manus inför ett en presentation skriver du det du tänker att du ska säga. _Använd mallen här nedanför som stöd.

_Träna sedan på texten. _Börja med att läsa den högt och försök sedan titta mindre och mindre på texten.

_Det gör inget om du inte säger exakt som det står -- ingen kommer

att märka det eftersom det bara är du som vet vad du skrivit.

#2. _Skriv stödord och öva på att använda dem

_Att ha hela manuset framför sig när man pratar kan vara krångligt. _Om man tittat upp på lyssnarna en stund (och det ska man göra) är det svårt att hitta tillbaka till rätt ställe i manuset. _Skriv därför ner stödord som hjälp för minnet. _Dela in stödorden i delar, precis som i manuset. _Öva sedan på att prata med hjälp av bara stödorden.

#3. _Öva framför spegeln

_Prova till sist att göra din presentation framför en spegel, eller filma dig själv med en mobiltelefon. _Ni kan också öva två och två och kommentera varandra. _Tänk på dessa punkter:

- é _Pratar jag så långsamt och högt att lyssnarna kommer att höra mig?
- é _Lyckas jag undvika "utfyllnadsord" som "liksom" och "eeeh"?
- é _Använder jag betoningar för att förtydliga och göra det jag säger lite mer dramatiskt?
- é _Gör jag små korta pauser inför varje ny del i presentationen?
- é _Tittar jag på lyssnarna?
- é _Hur står jag -- och var gör jag av händerna?
- é _Använder jag kroppsspråket för att förstärka det jag säger?

_Mall för muntlig presentation

_Inledning

_Här får lyssnarna veta vad du ska prata om. _Försök också göra dem nyfikna på fortsättningen. _Det kan du göra genom att ställa en fråga eller ge en försmak på innehållet. _Till exempel så här:

#43

#117

-- _År #1994 var hon #29 år, arbetslös och helt pank. _Hon tyckte att hon var helt misslyckad. #20 år senare hade hon sålt #400 miljoner böcker och var mångmiljardär. _Vem tror ni jag pratar om?

(_Inledning till en presentation om _J _K _Rowlings, författaren till _Harry _Potter-böckerna).

_Sedan svarar du på din fråga och berättar kort vad du ska gå igenom.

_Avhandling

_Här berättar du allt du bestämt dig för att säga om ditt ämne. _Dela upp innehållet i några olika delar (tre delar är lagom).

_Gör nytt stycke i manus för varje del -- då påminner du dig själv om att du ska göra en liten paus där.

_En presentation om _J _K _Rowlings skulle till exempel kunna innehålla

é ett stycke om hennes bakgrund,
hur hon blev författare

é ett stycke om _Harry _Potter-
böckerna

é ett stycke om vad som hänt henne
efter att hon blev världsberömd.

_Avslutning

_Precis som när du skriver sakprosa-
texter avslutar du med att kort sam-
manfatta det du gått igenom.

_Avslutande uppgift: _Förbered och genomför din presentation

=== _Bildbeskrivning =====

_Tecknad bild på en kille som håller i ett anteckningsblock. _Han lägger huvudet på sned och ler.

=====

_Nu är det dags att göra en egen muntlig presentation. _Innehållet har du redan skaffat dig i övningen
_Gör en intervju på s. #38. _Du ska alltså återberätta det din intervju-person sa om hur det var att gå i skolan när hen var ung. _Din presentation ska var cirka #4--#5 minuter lång.

_Gör så här

é _Följ arbetsgången på s. #43.

é _När du skriver ditt manus tar du inte med dina frågor, utan återberättar bara det som intervju-personen sa.

é _Du kan antagligen inte ta med allt du fick veta. _Välj ut de delar som du tycker är mest intressanta.

é _Dela upp avhandlingen i #2--#3 delar, till exempel så här:

- sådant som var annorlunda förr
- sådant som var ganska likt jämfört med idag
- det här hade intervjupersonen velat ändra på i sin skolgång.

é _När du övar: ta tid på dig själv och kontrollera att din presentation blir cirka #4--#5 minuter lång. _Det gör inget om den blivit lite längre, men om den är mycket längre så får du korta ner manuset -- prata inte fortare!

_Om du har fått i uppgift att göra en muntlig presentation i något annat ämne kan du välja att arbeta med den presentationen istället.

_Argumenterande tal

=== _Bildbeskrivning =====

_En kille håller upp en ananas i en färgglad fruktavdelning. _Han har kort brunt hår, örhängen och är klädd i vit t-shirt och ett lila butiksförkläde. _Han ler mot kameran.

=====

_Kom igång

_Den här övningen gör ni i helklass.

é _Två personer går ut ur salen. _De bestämmer sig för ett föremål.

_Det kan vara precis vad som helst: en nyckelring, ett par strumpor, en keps, en drönare, en påse chips, ett skolschema, ett bankkort ...

é _När de kommer tillbaka till salen ska de spela försäljare. _Deras uppgift är alltså att få resten av

klassen att inse hur fantastiskt bra och nödvändigt det där föremålet är -- men utan att tala om vad det är för pryl. Tvärtom ska de försöka hålla det hemligt. De kan till exempel förklara i vilka situationer man har nytta av det, hur populär man kan bli om man har ett sådant och så vidare.

é De får prata i två minuter. Sedan får klassen gissa vad det var de försökte sälja.

é Därefter går nästa par ut och gör likadant.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta vad som är typiskt för ett argumenterande tal

é kunskap om några retoriska begrepp och några olika stilfigurer

é öva på att komma på argument av olika slag

é öva på att göra intresseväckande inledningar

#45

#123

é hålla ett eget argumenterande tal.

_Viktiga begrepp

é att argumentera

é ett argument

é en tes

é (en) retorik

é en auktoritet

é ett förnuft

é ett patos

é en stilfigur

é en allitteration

é en antites

é en anafor (kan också kallas upprepning)

é en retorisk fråga

é ett talkort

(webb)

_Vad är ett argumenterande tal?

_Om du har arbetat med kapitlet
_Insändare känner du nog igen en del
av det vi säger här. _För det går
förstås att argumentera i skrift
också. _Vill du jämföra argumente-
rande tal och text? _Gå då till
s. #342.

_När du tycker att något bör för-
ändras, då ska du förstås säga det.
_Hur ska andra annars få veta vilka
smarta idéer du har? _Men om du
verkligen vill påverka och få andra
att tycka som du, då räcker det inte
med att tala om vad du tycker. _Du
måste också argumentera för din
åsikt.

_Den åsikt du har kallas din @tes.
_Att @argumentera betyder att du ta-
lar om varför du tycker på ett visst
sätt -- du "bevisar" alltså att din
tes är rätt. _Varje orsak till att
du tycker så är @@ett argument;.

_Du har antagligen argumenterat

många gånger, även om du inte har vetat vad det kallas. Till exempel när du försökt få andra att vilja se samma film som du eller när du önskat dig något dyrt i födelse-dagspresent.

Ett argumenterande tal; påminner om sådana situationer. Du har en åsikt och du försöker få andra att tycka likadant. Men det finns också några skillnader. När du håller ett argumenterande tal har du:

é förberett dig och skrivit ner ungefär vad du vill säga
é hunnit tänka igenom vilka argument som är bäst att använda
é bestämt dig för hur du ska börja din argumentation
é kanske till och med förberett några stilfigurer, det vill säga språkliga knep som gör argumentationen vassare.

Det här kapitlet avslutas med att du förbereder och håller ett kort argumenterande tal. Men innan dess ska vi gå igenom punkterna ovan.

_Övning: _Stafettargument

_Arbeta i grupper om fem personer.

_Gör så här

- #1. _Alla tar ett tomt papper och skriver en @tes, det vill säga en åsikt, längst ned på framsidan. _Tesen kan handla om vad som helst -- högre månadspeng, längre sommarlov eller gratis internet.
- #2. _Vänd era papper och skriv ett @argument högst upp på baksidan -- det vill säga en förklaring till varför tesen är riktig. _Vik era papper så att argumentet inte syns.
- #3. _Alla skickar sitt papper till nästa person i gruppen. _Hen fyller på med ett eget argument på baksidan och viker sedan ned.
- #4. _Byt papper tills ni gått hela varvet.
- #5. _Nu har ni fått tillbaka era egna teser och ni har dessutom fått fem argument. _Gå tillsammans

#46

#127

igenom en tes i taget och jämför argumenten.

é _Hur lika var de?

é _Har någon kommit på ett argument till din tes som du själv inte alls tänkt på?

é _Om ni måste välja två argument till varje tes -- vilka tar ni då? _Vilka tror ni fungerar bäst?

_Etos, patos och logos

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Så här kan det ha sett ut i det demokratiska Aten under antiken.

_Men ... _Var är tjejerna?

_Bildbeskrivning

_En grupp män har samlats i en marmorfärgad sal. _Alla är klädda i stora tygstycken som har svepts runt kroppen. _Några står upp och några sitter på snirkligt dekorerade bänkar. _Alla ser ut att samtala engagerat med varandra.

=====

_I en demokrati är det viktigt att alla får säga vad de tycker om hur samhället ska fungera. _Det gör vi ofta i skrift. _Vi skriver till exempel inlägg i sociala medier och insändare eller debattartiklar i tidningar.

Så har det inte alltid varit.

Den första demokrati vi känner till uppstod i stadsstaten Aten i Grekland för cirka 2500 år sedan, under epoken antiken. Den demokratin var dock av en annan sort än vår -- kvinnor, invandrare och slavar fick inte rösta.

Mycket annat i antikens Aten var också annorlunda. Det var till exempel inte många som kunde läsa och skriva. Skulle man få fram sina åsikter och övertyga andra om att man hade rätt, då var man istället tvungen att vara väldigt duktig på att prata. Därför startades också utbildningar i retorik -- det vill säga i konsten att tala och övertyga. En av lärarna i retorik hette Aristoteles och flera av de saker han lärde ut är fortfarande användbara. Han sa till exempel att ett argumenterande tal behöver innehålla ethos, patos; och logos.

_Etos = auktoritet

_Etosargument gör att lyssnarna tycker att du som talar är trovärdig, att de kan lita på det du säger. _Det bygger antingen på att du själv kan mycket om ämnet eller att du använder något som en expert har sagt.

_Exempel: _En ny forskningsrapport som regeringen har beställt visar att ungdomar tränar alldeles för lite och att det leder till sämre skolresultat.

_Logos = förnuft

_Logosargument är logiska, förnuftiga och vettiga. _Här kan du till exempel använda statistik. _Du kan också visa på samband som alla inser är självklara.

_Exempel: _Jag har tvåhundra kronor i månadspeng. _Ett gymkort kostar #300 kronor. _Alltså kan

#47

#131

jag inte träna om inte kommunen ger alla skolelever gratis gymkort.

_Patos = känsla

_Patosargument bygger på känsla. _Du kan till exempel försöka få lyssnarna att tycka synd om dig eller bli arga, glada, rörda och så vidare.

_Exempel: _Nu råkar jag ha en mormor som är väldigt givmild. _Häromdagen tog hon pengar från sin lilla pension och köpte ett gymkort till mig. _Så jag klarar mig. _Men tänk på alla som inte har en sådan mormor!

_Diskutera

- é _ Vilket av de tre argumenten
längst ner på förra sidan tror ni
är bäst att använda om ni vill
övertyga någon?
- é _ Att säga "forskarna har visat att
..." är ju enkelt. _ Men hur ska
man kunna veta att den som säger
så inte bara hittar på?
- é _ Exemplet kommer från ett tal där
någon argumenterar för att alla
ungdomar ska få gratis gymkort av
kommunen. _ Kan ni komma på fler
argument för den tesen?
- é _ Vi skriver om hur man kan visa
etos, patos och logos genom att
välja olika slags argument. _ Kan
ni komma på några andra sätt att
visa etos, patos och logos på?

_Övning: _Kom på tre sorters argument

_Arbeta i små grupper.

_Gör så här

#1. _Här har ni tre olika @teser, det vill säga åsikter. _Välj en av dem.

é _Det ska vara helt förbjudet att röka.

é _Ge alla ungdomar en egen ny laptop när de går ut grundskolan.

é _Alla som fyllt #15 år ska få rösta i riksdagsvalet.

#2. _Er uppgift är att komma på tre olika @argument för den tes ni valt. _Ni ska alltså tala om varför det är en bra idé att göra det som tesen säger. _Argumenten ska användas för att få andra att hålla med.

#134

#48

- #3. _De tre argumenten ska vara av tre olika slag: ett etosargument, ett logosargument och ett patosargument, se s. #47.
- #4. _Redovisa sedan för klassen vilka argument ni kommit på, men utan att säga vilken typ av argument det är. _Låt de andra avgöra om de tillhör etos, patos eller logos.

_Tips

- é _För att hitta ett @etosargument kan ni söka på nätet efter någon expert eller forskare som har sagt något som stödjer er tes.
- é _När ni ska komma på ett @logosargument kan ni tänka på vem som skulle ha nytta av att er idé blir verklighet.
- é _För att hitta ett @patosargument kan ni till exempel säga något sorgligt om de som drabbas om er idé inte blir verklighet.

#136

#48

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #3 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym tre

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Stilfigurer (#49).....#137

_Övning: _Vilken stilfigur

_finns här? (#51).....#144

_Talmanus och talkort (#52)...#146

_Övning: _Hur ska vi fånga

_lyssnaren? (#53).....#150

_Övning: _Kom på argument

_till talet (#54).....#154

_Avslutande uppgift: _Skriv

_och håll ett argumenterande

_tal (#55).....#157

_Föredrag (#56)..... #160

_Vad är ett föredrag? (#57)...#163

_Att förbereda ett föredrag

(#58).....#166

_Avslutande uppgift: _Håll ett

_ eget föredrag (#63).....#181

_Iii

_	Berättande texter (#64).....	#184
_	Att läsa berättande texter	
_	(#65).....	#186
_	Vad är berättande texter?	
_	(#65).....	#186
_	Påhittade historier ...	
_	(#66).....	#188
_	Övning: _En berättelse jag	
_	gillar (#67).....	#193
_	Att läsa berättande texter #1	
_	(#68).....	#195
_	Tolka, budskap och symbol	
_	(#69).....	#199
_	Att läsa mellan raderna i	
_	berättelser (#71).....	#204
_	Övning: _Prova att läsa	
_	mellan raderna (#72).....	#209
_	Att läsa berättande texter #2	
_	(#73).....	#211
_	Att analysera berättande	
_	texter (#74).....	#214
_	Modelltext: _Exempel på	
_	analys (#75).....	#218

_Stilfigurer

_Om du ska regissera en film scen med en biljakt och vill att tittarna ska tycka att scenen är riktigt spännande, då kommer du nog att använda några specialeffekter -- som att låta bilen köra på två hjul i en kurva. _När du förbereder ett argumenterande tal finns också ett slags specialeffekter som du kan använda.

_De kallas @stilfigurer.

_Stilfigurer är språkliga knep som kan förstärka budskapet i en text eller ett tal. _Det finns många olika -- här ska vi gå igenom fyra.

_När ni snart ska skriva ett eget argumenterande tal ska ni försöka använda minst en av dem.

_Alliteration

_Alliteration innebär att flera ord börjar på samma bokstavsljud. _Effekten märks bäst när man läser dem högt. _Prova:

_Sveriges svek mot sälarna
_ (Rubrik i tidningen Djurens
rätt.)

_Ta't lugnt, ta en Toy (Reklam
för tuggummit Toy.)

Alliterationer kan man ofta hitta
just i tidningsrubriker och reklam.

Enligt amerikanska forskare lockar
annonser som innehåller allittera-
tioner faktiskt fler köpare än så-
dana som handlar om låga priser.

Många ordpar -- det vill säga
två ord som ofta används tillsammans
-- innehåller alliterationer. Så-
dana är ganska lätta att få in i
till exempel ett tal:

sommar och sol
god och glad
stor och stark
buller och bång
himmel och hav
först och främst
regn och rusk
väder och vind
vrida och vända

_Det finns många fler ordpar än de vi räknar upp här. _De är inte alltid helt lätta att förstå när man för första gången möter dem i en text -- och därför är de värda att bekanta sig med. _Det gäller alla, men lite extra mycket er som läser svenska som andraspråk. _På elevwebben finns övningar där ni kan arbeta med ordpar på olika sätt. (webb)

_Antites

_En @antites bygger på att man ställer två motsatser intill varandra.

_När _Neil _Armstrong blev den första människa som satte sin fot på månen använde han en antites när han talade med människorna på jorden:

_Detta är ett @@litet steg; för människan men ett @jättekliv för mänskligheten.

_Vissa ordpar innehåller en antites, det vill säga de består av två motsatsord. _Sådana ordpar täcker

också in allt emellan motsatserna.

_Om vi säger "Både gammal och ung städade upp efter översvämningen", då var människor i alla åldrar med.

_Här är fler exempel på ordpar med inbyggda antiteser:

::: #50 ::::::::::::::::::::::::::::::

dag och natt
sommar och vinter
öst och väst
fattig och rik
liv och död
gott och ont

_Anafor/upprepning

@_Anafor är en stilfigur som bygger på upprepning -- man använder samma ord i början på flera meningar. _Den är vanlig både i tal och i lyrik (det vill säga dikter). _Så här:

@@_I den här klassen; finns bra kompisar. @@_I den här klassen; finns kärlek och respekt. @@_I den här klassen; vill jag alltid gå.

#140

#50

@@_Vi måste; göra något nu. @@_Vi måste; sluta prata och börja handla. @@_Vi måste; rädda parken innan det är försent.

_Ett klassiskt tal som bygger på en sådan upprepning är det som omnämns i bildtexten. _Här nere kan du läsa ett kort utdrag ur det. _Det är också lätt att hitta videoklipp av talet på nätet. _Håller du med om att talet hade blivit mindre kraftfullt om _Martin _Luther _King inte hade börjat så många meningar med "_I have a dream ..."?

@@_I have a dream; that one day à...ù the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood. à...ù

@@_I have a dream; that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character. à...ù

@@_ I have a dream; that one day
à...ù little black boys and black
girls will be able to join hands
with little white boys and white
girls as sisters and brothers.

@@_ I have a; _ .dream today!

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Martin _Luther _King håller ett
ta_l i _Washington #1963, inför
cirka #250 #000 personer. _Talet
har blivit berömt av minst två
orsaker:

- #1. _Det är ett av de mest betydelsefulla ögonblicken i kampen mot rasism och segregation i __USA.
- #2. _King visar hur effektiv stilfiguren anaför kan vara.

_Bildbeskrivning

_Svartvitt foto på _Martin
_Luther _King som vinkar till en
stor folksamling. _Han är klädd i
en svart kostym, vit skjorta och
ler mot sin publik.

=====

#142

#51

_Retorisk fråga

_En @@retorisk fråga; är en fråga som talaren ställer till publiken.

_Men hen förväntar sig inget svar, eftersom svaret är så självklart.

_Talaren hade lika gärna kunnat säga svaret som ett påstående, men när hen istället formulerar det som en fråga kan effekten bli starkare.

_Om du vill få fram åsikten "vi kan inte låta en miljard människor svälta längre" eller "det måste byggas en gångbro över gatan så att elever inte riskerar att bli överkörda", då kan du alltså säga så här:

é _Kan vi verkligen låta en miljard människor fortsätta svälta?

é _Ska vi acceptera att barn blir överkörda för att det inte finns någon gångbro?

Övning: Vilken stilfigur finns här?

Arbeta två och två. Nedan finns utdrag ur sex tal. Varje text innehåller två stilfigurer. Er uppgift är att hitta dem och tala om vad de kallas. Jämför sedan era svar med de andra i klassen.

- a. Matköerna är inte bara långa. Matköerna är också fruktansvärt tråkiga. Matköerna är till och med farliga för hälsan, eftersom vi måste stå utanför matsalen även när det är tjugo minusgrader. Är det konstigt att vi smiter iväg till centrum och köper skräpmat istället?
- b. Härliga dagar ligger framför oss. Härliga morgnar i sängen. Härliga frukostar utan stress. Sommarlov, sol och sandiga sandaler!
- c. När nya simhallen öppnade med buller och bång var det mycket prat om att det skulle vara så

fantastiskt bra. Men upp som en sol, ner som pannkaka ... Vi fick bada i en vecka, sedan stängde hallen för reparation. Den här kommunen kan inte ens klara att konstruera en klorbassäng!

- d. Nu är det dags för nästa nationella prov och för nojig nervositet. Samtidigt ställs många lektioner in så att vi missar undervisning. Går vi skolan för att lära oss nya saker eller för att göra prov?
- e. Det största problemet är inte de onda, utan de goda som inte gör något. Så därför undrar jag: ska vi protestera eller ska vi bara sitta tysta och se på när allting går åt skogen?
- f. Det här är inte slutet. Det här är inte ens början på slutet. Men kanske kan man säga så här: Det här är slutet på början.

_Talmanus och talkort

=== _Bildbeskrivning =====

_En person håller upp två talkort.

_På det första skymtar man rubriken " _För det första". _På det

andra talkortet står det: " _För

det andra ... _Svårt att hitta

arbete själv. _Få känner personer som har företag".

=====

_När du ska hålla ett tal gör du först ett @talmanus. _Där skriver du precis det du tänker att du ska säga. _Men att sedan ha det i handen när du pratar är inte någon bra idé.

_Det är svårt att titta upp samtidigt och det blir tråkigt att lyssna på någon som mest läser innantill.

_Därför är det bra att använda @talkort. _Det är lappar som du skriver ner stödord på. _Gör ett kort för varje del i talet -- ett för inledningen, ett för varje argument och ett för avslutningen.

Ha alla korten i handen och se till att de ligger i rätt ordning.

Det är smart att numrera dem. När du är klar med inledningen lägger du det kortet längst bak -- då blir det en liten paus som visar lyssnarna att du börjar med nästa del.

Mall för talmanus

För att lyssnarna ska hänga med när du argumenterar behöver du ha ordning och reda i ditt manus -- en struktur. Struktur betyder ungefär "uppbyggnad". Det handlar alltså om vilka delar ditt tal ska bestå av och i vilken ordning de ska komma. Det här är en lämplig struktur för ett argumenterande tal:

Inledning

Här presenterar du ämnet och ger lyssnarna en kort bakgrund. Försök få lyssnarna intresserade (se mer om detta i övningen på nästa sida).

é _Till sist talar du om vad du tycker -- du formulerar alltså din tes, din åsikt.

_Argumenten

é _Ta upp dina argument, det vill säga orsakerna till att du tycker som du gör. _Tänk att du ska "bevisa" att din tes är rätt.

é _Ta ett argument i taget. _Hjälplysnarna att skilja dina argument åt genom att till exempel säga "_För det första ...", "_För det andra ..." och så vidare.

_Avslutning

é _Visa lyssnarna att du är klar med din argumentation genom att säga till exempel "_Nu har ni hört att det finns flera skäl till att ...".

é _Sammanfatta sedan mycket kort dina argument.

é _Avsluta med att upprepa tesen.

_Vill du vara riktigt proffsig kan du lägga till ett motargument -- något som din "motståndare" skulle kunna säga -- och sedan bemöta det med något som "vinner" över motargumentet. _Du hittar ett exempel på motargument i kapitlet _Argumenterande text #1 (s. #342).

_Övning: _Hur ska vi fånga lyssnaren?

_I inledningen av ett argumenterande tal försöker talaren fånga lyssnarnas intresse och göra dem nyfikna.

_Här ska du få prova själv, tillsammans med några klasskompisar. _Men först ska vi titta på några exempel.

_Exempel #1: fråga

_Ett sätt att skapa nyfikenhet är att lägga in en fråga som talaren lovar svara på senare. _Så här:

_Jaha, nu är det vinter igen då.

_Det märkte jag igår kväll, när jag cyklade hem från träningen.

_Det är därför jag har ett plåster i pannan. _Vad tror ni hände? _Ja, det ska jag snart berätta. _Men först vill jag prata om hur kommunen sköter om vägarna på vintern.

_Jag anser att de måste sanda cykelvägarna lika bra som de sandar bilvägarna. _Och nu ska jag

tala om varför.

_Exempel #2: känslor och dramatik

_Ett annat sätt att få lyssnarna att vakna till är att berätta något dramatiskt och känsloladdat. _Här är ett exempel:

_Igår mötte jag en man med en hund. _Hunden var en labrador och mannen såg helt vanlig och schysst ut. _Men när vi passerade varandra ville hunden hälsa på mig -- och då svor mannen åt hunden och slog den flera gånger. _Hunden la sig platt, som om han var van vid att behöva skydda sig. _Det gjorde mig så arg. _Jag tycker att man borde införa körkort för de som ska äga husdjur. _Nu ska jag förklara varför.

_Exempel #3: fakta

_Ett tredje sätt är att presentera några fakta som kan överraska lyssnarna:

_Alla vet att droger är farliga.
_Ändå kan man läsa på _Folkhälso-
myndighetens hemsida att fler än
#10 #000 svenska ungdomar i års-
kurs #9 provade narkotika under år
#2022. _Det här är ju helt galet.
_Något måste göras. _Jag menar att
det viktigaste är att sätta dit de
som tjänar pengar på att sälja
droger till ungdomar. _I det här
talet ska ni få veta varför.

_Gör så här

#1. _Ni ska förbereda ett argumente-
rande tal. _Välj först ett av föl-
jande tre ämnen:

é _Kommunen borde ordna sommarjobb
till alla ungdomar efter årskurs
#8.

é _Alla borde ingripa när man ser
att någon begår ett brott.

é _Förbjud tillverkning av kläder
som innehåller skinn från djur.

#152

#53

#2. _ Hur skulle man kunna inleda ta-
let på ett sätt som gör lyssnarna
intresserade? _ Diskutera fram två
olika inledningar till ert ämne.
_ Använd exemplen ovan som stöd.
_ Skriv exakt det ni vill säga el-
ler använd bara stödord.

#3. _ Presentera era förslag på in-
ledning för de andra grupperna.

#4. _ Diskutera gemensamt i klassen:

é _ Vilka inledningar blev särskilt
bra?

é _ Vad var det som gjorde att de
blev bra?

é _ Kunde de ha blivit ännu bättre,
och i så fall hur?

_ Inledningen behöver inte vara lång.
_ Tänk på att inte prata så mycket om
varför du tycker som du gör. _ Det
sparar du till dina argument.

_Övning: _Kom på argument till talet

_Nu ska ni förbereda den avslutande övningen där ni ska hålla var sitt argumenterande tal. _Här ska ni få era ämnen. _Sedan ska ni tillsammans i små grupper ta fram argument.

_Nedan finns tio ämnen som era tal ska handla om. _Er lärare bestämmer vem som ska prata om vilket ämne.

_Men ni bestämmer själva vad ni har för åsikt -- ni kan alltså välja att vara för eller emot.

_Gör så här

é _När ni har fått era ämnen sätter ni er i smågrupper. _De som har samma ämne arbetar tillsammans.

é _Diskutera ämnet ni fått. _Vad vet ni om detta? _Tycker ni något redan nu?

é _Behöver ni ta reda på fakta som rör ämnet? _Gör det i så fall. _Ni kan också leta på nätet efter vad andra tycker om ert ämne.

é _Försök enas om en åsikt -- är ni för eller emot?

é _Ta sedan fram tre argument för den åsikt ni valt. _Om ni inte kunde enas: ta fram argument för bägge åsikterna. _Försök hitta olika slags argument -- tänk på vad ni lärt er om etos, patos och logos.

é _Anteckna samtidigt. _Se till att alla i gruppen har skrivit ned de olika argumenten.

_Ämnen

é _Elever som fuskar ska få hårdare straff. _Eller inte?

é _Att bli av med synen är värre än att bli av med hörseln. _Eller är det tvärtom?

é _Det borde vara mindre reklam på nätet och i tv. _Eller borde det vara mer?

é _Det är absolut alltid fel att ljuga. _Eller är det inte det?

é _Kommunen måste ordna så att det blir enklare att köra bil i centrum. _Eller ska det vara svårare?

- é _Alla ungdomar ska få ett sommar-
_jobb efter årskurs #8. _Eller ska
_inga högstadieelever sommarjobba?
- é _Många pratar om att vi ska äta
_mindre kött. _Är det rätt eller
_fel?
- é _Alla ungdomar över #13 år borde
_få hela barnbidraget själva.
_Eller?
- é _Alla människor borde träna sina
_kroppar mer. _Eller tränar vi för
_mycket?
- é _Alla borde ingripa om de ser nå-
_gon bli misshandlad eller rånad.
_Ja eller nej?

Avslutande uppgift: Skriv och håll ett argumenterande tal

På de föregående sidorna har du lärt dig hur man kan "fånga" lyssnaren i inledningen av ett tal. Du har också fått veta vad stilfigurer är, hur du skriver ett talmanus och hur du använder talkort.

Nu ska du använda allt det där när du förbereder och håller ett kort argumenterande tal inför en tredjedel av klassen.

En del av förberedelserna är redan gjorda. I övningen Kom på argument till talet fick du ditt ämne och där tog ni också fram argument.

Ditt tal ska vara cirka #3--#5 minuter långt. Du ska ta upp minst två argument. En stilfigur ska finnas med.

_Gör så här

#1. _Skriv ett talmanus. _Använd mallen i på s. #43.

é _När du skriver inledningen:
härma gärna något av exemplen på hur man kan "fånga" lyssnaren.

é _När du skriver argumenten: använd de som ni tog fram i övningen. _Formulera dem bättre om det behövs. _Har du kommit på några ännu bättre argument får du förstås använda dem istället.

é _Skriv din avslutning.

#2. _Försök sedan få med minst en av stilfigurerna vi gått igenom. _Det betyder att du får ändra lite i någon del.

#3. _När ditt talmanus är klart: skriv talkort med stödord.

#4. _Öva på att hålla talet med hjälp av talkorten. _Om du glömmer bort vad du tänkt säga går du tillbaka till manuset. _Kanske behöver du också skriva om dina

#158

#55

stödord om du märker att de inte fungerar så bra.

#5. _När du övar: tänk på att

é titta på lyssnarna

é tala tydligt och inte för fort

é visa att du är engagerad, att du verkligen tycker att din åsikt är viktig

é ingen märker om du kommer av dig eller säger lite fel -- det är ju bara du som vet vad du tänkt säga

é det är smart att stå framför spegeln, filma dig själv eller använda någon i familjen som lyssnare.

#6. _Håll ditt tal.

_Föredrag

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Hans _Rosling var en svensk läkare och professor som blev känd i hela världen för sina föredrag.

_Han visade till exempel hur människors hälsa hänger ihop med trötthet och ekonomisk utveckling -- och han gjorde det så att alla kunde förstå. Dessutom var han väldigt underhållande.

_Bildbeskrivning

_Foto på _Hans _Rosling klädd i mörk kavaj, blå skjorta och slips. _Han håller ett föredrag framför en publik. _Till sin hjälp har han en presentation som är projicerad på en stor skärm. _Han har även ett antal pappersfigurer på ett podium och håller upp två av dessa mot publiken.

=====

_Kom igång

_Leta gemensamt upp ett klipp på nätet där någon håller ett föredrag -- till exempel _Hans _Rosling på bilden ovan. _Er lärare har flera tips. _Diskutera sedan:

é _Vad är bra med det här föredraget?

é _Tycker ni att den som håller föredraget borde ha gjort något annorlunda?

é _Ser ni några minneskort eller någon lapp med stödord? _Om inte: _Hur minns föredragshållaren då allt som hen ska säga?

é _Försök beskriva kroppsspråket. _Vad gör hen med kroppen, ansiktet och rösten? _Vad får det för effekt?

é _Vilken betydelse har bilderna för föredraget? _Skulle vi lyssnare ha kunnat hänga med lika bra utan dem?

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é kunskap om vad ett föredrag är
- é veta hur du förbereder dig när du ska hålla ett föredrag
- é veta hur du skriver ett tydligt talmanus
- é kunskap om hur du använder ett presentationsprogram och skapar bra presentationsbilder
- é öva på att hålla ett föredrag.

_Viktiga begrepp

- é ett föredrag
- é en synonym
- é ett syfte
- é ett presentationsprogram
- é ett bildspel
- é en respons
- é en kontrast
- é ambitiös

(webb)

#162

#56

_Vad är ett föredrag?

=== _Ordlista =====

en synonym_. _Synonymer är ord som betyder samma sak -- men bara nästan.

ambitiös_. _Som siktar högt, vill nå långt.

=====

_Om du slår upp föredrag i en ordbok hittar du ungefär den här förklaringen: "en muntlig framställning om ett visst ämne". _Den som @@håller ett föredrag; berättar alltså om ett ämne inför en grupp.

_Det där känner du förstås igen -- till exempel från kapitlen _Muntlig presentation och _Argumenterande tal. _Du har nog också gjort övningar i andra skolämnena där du berättat för andra om vad du kommit fram till -- då har ni kanske sagt att ni "redovisar muntligt". _Desutom har du säkert hört människor hålla tal i olika sammanhang --

på bröllop, begravningar, fester, när någon tackar för ett pris och så vidare.

_Det finns alltså många namn för ungefär samma aktivitet. _Man kan säga att de där uttrycken är @synonymer till varandra, det vill säga ord som betyder ungefär samma sak. _Men poängen med synonymer är ju att det finns en liten skillnad mellan dem. _Den skillnaden gör att vi kan uttrycka oss mer exakt.

_Föredrag och muntlig presentation är synonyma begrepp. _Men föredrag är lite "tyngre". _Om er idrottslärare kommer till mentorstiden och informerar om nästa friluftsdag -- då kan vi kalla det en muntlig presentation. _Men om en expert på sociala medier kommer till skolan och berättar utförligt om sitt ämne och samtidigt visar bilder med stödord -- då passar det bättre att kalla det ett föredrag.

_Typiska drag i föredrag:

é _Syftet är att ge lyssnarna kunskap om något.

é _Ett föredrag är lite längre och mer ambitiöst än en muntlig presentation -- talaren vill förmedla mycket information.

é _I ett föredrag använder talaren oftast något tekniskt hjälpmedel, till exempel ett presentationsprogram.

_I det här kapitlet ska du få veta hur du förbereder ett föredrag. _Vi ska också fokusera på den sista punkten ovan: att använda ett presentationsprogram. _Du ska få prova att ge respons på andras föredrag och till sist ska du hålla ett eget.

_Att förbereda ett föredrag

_Vill du känna dig säker när du ställer dig framför en grupp lyssnare? _Vill du att lyssnarna ska förstå det du säger och lära sig något? _Då ska du förbereda dig ordentligt. _Nu ska vi visa hur det går till.

#1. _Skriv ett bra talmanus och öva på texten

=== Bildtext =====

_Den här eleven har förberett sig ordentligt inför sitt föredrag. _Hon har gjort en presentation som gör det lättare för lyssnarna att hänga med. _Där finns också stödord som hon använder för att komma ihåg vad hon ska säga. _Inte konstigt att hon ser säker ut!

=====

_I ditt talmanus skriver du det du planerar att säga. _Eftersom du inte ska läsa innantill kommer det inte

bli exakt så -- men manuset är en målbild, något du siktar mot.

__Använd mallen på nästa sida när du skriver.

__Tydlighet är alltid det viktigaste, både när du skriver för en läsare och när du förbereder ett föredrag. __Tänk att talmanuset ska fungera även som text och använd de vanliga knepet för att göra en text tydligare: styckeindelning, ämnesord, uttryck som förklarar och skapar ordning och så vidare. __Om du behöver repetera detta kan du gå till __Språket i faktauppsatser s. #311-#313 och __Dispositionen är viktig s. #327.

__Tänk också på @mottagarna, det vill säga de som ska lyssna. __Har de bra eller dåliga förkunskaper i det ämne du ska prata om? __Finns det ord och begrepp du behöver förklara?

__Öva sedan på att läsa texten högt. __Om du tycker att något känns konstigt att säga ändrar du. __Försök titta mindre och mindre på texten för varje genomläsning.

_Mall för föredrag

_Inledning

_Här ska lyssnarna få veta vad du ska prata om. _Försök göra dem nyfikna på fortsättningen. _Det kan du göra genom att ställa en fråga eller ge en försmak av innehållet. _Till exempel så här:

_Här sitter ni, i en skola med elektriskt ljus. _I fickorna har ni mobiltelefoner. _Hemma har ni tv och vatten i kranen och i sommar ska ni kanske åka bort med bil, tåg eller flyg. _Ni har det kort sagt väldigt bra. _Nu har jag en fråga: om ni bara fick behålla en enda av de där sakerna -- vad skulle ni välja?

_Sedan berättar du kort vad du ska gå igenom:

_Flera av er svarade det jag var ute efter, nämligen vatten. _Det är ju faktiskt något vi absolut inte klarar oss utan. _Nu ska jag berätta om hur många i världen som ändå inte har tillgång till vatten, vad det beror på, vad det leder till och vad man kan göra åt det.

_Avhandling

_Här berättar du allt du bestämt dig för att säga om ditt ämne.

_Dela upp innehållet i några olika delar. _Gör nytt stycke i manus för varje del -- då kommer du ihåg att göra en liten paus innan varje del.

_Ett föredrag om vatten skulle till exempel kunna innehålla de här styckena:

é _Hur ser det ut i världen -- hur många saknar vatten? _Var bor de?

#59

#169

é _Vad är orsakerna till att dessa
_människor saknar vatten?

é _Vad får det för följder, vad
_leder vattenbristen till?

é _Vad kan man göra åt problemet?

_Avslutning

_Precis som när du skriver sakprosa-
_texter avslutar du med att kort sam-
_manfatta det du gått igenom. _Säg
_något om varje del i avhandlingen.

_En mening om varje stycke är lagom.

_Det sista du säger är ofta det
_som lyssnarna kommer ihåg bäst.

_Försök därför komma på något som du
_verkligen vill få fram och avsluta
_med det. _Till exempel så här:

_Så när ni kommer hem ikväll,
_dricker kallt vatten och sedan tar
_en dusch och står kvar fem minuter
_extra bara för att det är skönt --
_var tacksamma över att ni kan göra
_det. _Och tänk sedan på det jag sa
_om vad som behövs för att alla ska
_kunna göra likadant.

#2. _Gör en presentation

=== _Ordlista =====
en _slide_. _En bild i en presenta-
tion som visas under ett före-
drag, uttalas "slajd". _Det här
är ett exempel på ett engelskt
lånord som delvis försvenskats.
_Man säger sliden (svensk ändel-
se för bestämd form) men slides
i plural (engelsk pluraländel-
se).

=====

_Använd ett presentationsprogram för
att göra bilder som du visar under
ditt föredrag. _Bilderna innehåller
ord som fungerar som stödord för dig
själv och även som stöd för lyssnar-
na.

_Så här funkar ett presentations-
program

_Ett presentationsprogram använder
talaren för att kunna visa lyssnarna

något samtidigt som hen pratar. På bilden använder vi Google Presentationer men andra program fungerar ungefär likadant. Nu ska vi förklara de enklaste funktionerna.

#1. Sätt igång

Starta programmet. Skriv en titel -- då sparas presentationen med det namnet.

En presentation består av bilder -- de kallas också @slides.

När du startar programmet skapas din första slide. För att lägga till text klickar du i rutorna och skriver.

#2. Lägg till fler slides

För att skapa nästa slide klickar du på plustecknet.

#3. Lägg till foton eller andra bilder

Om du vill ha en bild: klicka på ramen runt textrutan och tryck på

#172

#60

"delete" -- då försvinner rutan.
_Leta fram ett foto, kopiera och
_klistra in det i sliden.

::: #61 :::::::::::::::::::::::::::::::

#4. _När du är klar -- visa som
bildspel

_När du har gjort alla slides är
det dags att testa hela presenta-
tionen:

é _Klicka på pilen vid "bildspel".

_Välj "_Börja från början".

é _Nu visas din första slide i
helskärmsläge.

é _Växla till nästa bild genom att
trycka på högerpielen på tangent-
bordet.

é _Om du vill gå bakåt i presenta-
tionen klickar du på vänsterpil.

_Fem tips som gör att slides fungerar

#1. _Inte för mycket information på samma slide

é _Mycket text och flera bilder gör att lyssnarna tittar på sliden istället för att lyssna på dig.

é _Du vill titta på sliden och snabbt bli påmind om vad du ska säga -- inte läsa innantill.

_Skriv därför bara stödord som sammanfattar det du säger.

é _Punktlistor är ofta bra.

é _En tumregel: max sex rader på en slide.

#2. _Ett "ämne" per slide

é _I text gör du nytt stycke när du börjar berätta om något nytt.

_Tänk att varje slide är ett stycke.

é _Ett exempel: om du ska berätta om fem olika böcker -- då gör du

#174

#61

en egen slide för varje bok.

#3. _Använd rubriker

é _Ha en rubrik överst på varje slide.

é _Rubriken ska med några få ord sammanfatta vad resten av sliden innehåller.

#4. _Skriv så att det är lätt att läsa

é _En tumregel är att använda #36--#48 punkter för rubriker och #24--#36 punkter för övrig text.

é _Små bokstäver (som också kallas gemener) är lättare att läsa än stora bokstäver (versaler).

é _Var försiktig med att blanda typsnitt, storlekar, @fet stil och _kursiv stil -- det blir lätt rörigt.

#5. Använd bilder -- men bara när de behövs

é Bilder är bra. Om du pratar om en film vill du förstås visa hur det kan se ut i den. Men lägg inte in bilder bara för att fylla ut. "Pynta" inte dina slides.

é Text som ligger framför en bild kan bli svårläst. Det är bättre att skilja text och bild åt.

é Om du ändå vill ha text framför bilden: använd svart text mot en ljus bild och vit text mot en mörk bild. Den här skillnaden mellan ljust och mörkt kallas @kontrast. Ju mer kontrast det blir, desto lättare är texten att läsa.

(webb)

_Testa

_Man lär sig bäst genom att prova.

_Gör nu ett kort bildspel om en bok eller en film som du gillar. _Den ska innehålla tre slides:

é _På första sliden skriver du namnet på boken/filmen. _Prova att ändra storlek, typsnitt och färg.

é _På andra sliden klistrar du in en bild och skriver vem som skrivit boken/gjort filmen.

é _På den tredje sliden förklarar du vad du gillar med boken/filmen.

_Men skriv inga hela meningar, utan bara några stödord som du kan använda om du ska berätta muntligt.

#3. _Öva

_ När ditt talmanus och din presentation är klara är det dags att öva.

_ Det kan du göra själv framför en spegel eller genom att spela in dig själv med mobilkamera. _ Titta då på det här:

é _ Pratar jag lagom fort?

é _ Säger jag ofta "eeeh" och "liksom" -- eller lyckas jag låta bli?

é _ Tittar jag ut över lyssnarna?

é _ Hur står jag och var gör jag av händerna?

é _ Använder jag betoningar för att förtydliga och göra det jag säger mer intressant?

é _ Verkar jag vara engagerad, det vill säga intresserad av det jag pratar om?

_ Allra bäst är att också låta någon annan titta och ge respons -- det blir mera som "på riktigt". _ Då kan

den som ger respons använda mallen nedan.

_Ge respons på föredrag

é _Hur var inledningen? _Blev jag intresserad? _Förstod jag vad föredraget skulle handla om?

é _Verkade talaren engagerad och intresserad av sitt ämne?

é _Hur pratade hen? _Lagom fort och högt? _Använde hen betoningar för att förtydliga och göra det hen sa mer spännande?

é _Lyckades talaren undvika att säga utfyllnadsord som "eeeh" och "liksom"?

é _Gjorde hen några pauser innan hen började prata om något nytt?

é _Hur var manuset -- var det så bra ordning och reda i det att lyssnaren hängde med?

é _Hur var det med talarens kroppsspråk -- stod hen rak och hade kontroll över sina händer? _Tittade talaren på mig?

é _Hur fungerade talarens presentation och slides?

#62

#179

é _Hur var avslutningen? _Blev det
_en bra sammanfattning?

_Var noga med att berätta om det du
tyckte var bra. _- _Två stjärnor och
en önskan; är en bra grundregel.

_Antalet positiva synpunkter ska
alltså vara fler än de negativa.

_Och säg inte "det där var dåligt",
utan formulera dig ungefär så här:
"_Jag önskar att du kunde ..." eller
"_Jag tror det vore bra om du istäl-
let ...".

_Avslutande uppgift: _Håll ett eget föredrag

_Nu är det dags: du ska hålla ett eget föredrag. _Det ska vara cirka #6--#8 minuter långt och du ska använda en presentation som stöd.

_Gör så här

_Välj ämne

_Vad ska ditt föredrag handla om?
_Det bestämmer du tillsammans med din lärare. _Här är några förslag:

é _Om du samtidigt arbetar med att presentera en roman och en författare i kapitlet _Romaner (se s. #165) -- då kan den presentationen också bli ditt föredrag.

é _Om du har en favoritfilm som du vill tipsa klassen om kan du använda den. _Berätta om den som gjort filmen och fördjupa dig sedan i en av hens filmer.

é _Vad gör ni i ___SO- och ___NO-
ämnen? _Har du någon uppgift där
som ska redovisas muntligt? _Då
kan du passa på att göra ett före-
drag till den uppgiften.

é _Finns det något du är särskilt
intresserad av? _Till exempel nå-
gon hobby, något historiskt, en
musikgenre, ett dataspel eller en
idrott? _Det går att hålla före-
drag om det med. _Det fungerar
bäst om du redan vet mycket om
ämnet.

_Förbered dig

_När du valt ämne förbereder du ditt
föredrag genom att skriva ett tal-
manus, göra en presentation och trä-
na. _Följ arbetsgången som vi gick
igenom på de föregående sidorna.

_Prova också att hålla ditt föredrag
för en kompis och låt hen ge
respons.

_Håll ditt föredrag

_Er lärare bestämmer hur stor grupp som ska lyssna när du håller ditt föredrag. _Oavsett hur stor den blir kommer det att gå bra! _Du har förberett dig ordentligt och då kommer du fixa det även om det blir lite nervöst. _Och kom ihåg: det gör inget om du säger fel -- det är ju bara du som vet vad du egentligen tänkt säga.

_Berättande texter

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tjejer och två killar sitter runt en lägereld. _Bredvid dem står ett tält. _En av killarna riktar en ficklampa mot sitt ansikte och de andra tittar med skrämde ansiktsuttryck på honom.

=====

_Vi vet inte mycket om vad de första människorna som vandrade upp hit för #10 #000 år sedan gjorde på kvällarna. _Men en sak vet vi: de berättade historier.

_Kanske handlade historierna om djur de blivit jagade av, om varför månen lyser, om händelser de hört ryktas om eller varit med om själva, om hur människorna skapades eller om en snygg kille de sett på stranden samma morgon.

_De gjorde med andra ord ungefär som vi. _Vi människor berättar nämligen historier nästan hela tiden. _Vi gör det för att vi behöver det -- för att det hjälper oss att begripa vilka vi är och vad det är som händer runt omkring oss. _Men också för att det är helt enkelt är roligt, läskigt, spännande, sorgligt ...

_Det där är vad _Berättande texter handlar om. _Du kommer att möta historier av många olika slag: myter, romaner, noveller, filmer, dikter, teaterpjäser och så vidare. _Vi ska berätta vad de handlar om, hur de kommit till, vad som är typiskt för dem och varför människor gillar dem. _Du ska förstås läsa många historier själv och även prova att skriva egna.

_Att läsa berättande texter

_Vad är berättande texter?

_Kom igång

_Arbeta två och två. _Berätta två historier för din kompis. _De ska vara korta -- max en minut vardera -- och handla om något som du säger att du varit med om. _En av historierna ska vara sann, men den andra ska vara påhittad. _Din uppgift är att försöka få även den falska berättelsen att låta sann.

_När du är klar ska din kompis gissa vilken historia som var påhittad. _Sedan byter ni roller -- din kompis berättar två historier för dig.

_Diskutera

é _Hur många lyckades lura sin lyssnare till att tro att den påhittade historien var sann?

é _Vad var det som gjorde att ni lyckades? _Vad var det som gjorde de historierna trovärdiga?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta vad berättande text är

é veta något om vad som kännetecknar berättande texter

é förståelse för varför vi människor i alla tider har varit intresserade av berättelser.

_Viktiga begrepp

é en berättande text

é (en) skönlitteratur

é en karaktär

é (en) fiktion

é realistisk

é orealistisk

(webb)

::: #66 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Påhittade historier ...

=== _Ordlista =====

en _karaktär_. _En person som finns med i en berättelse. _Kan även betyda "en samling egenskaper som bestämmer hur en människa är".

(en) fiktion_. _Något som är påhittat, ren fantasi, motsats till fakta.

=====

_En berättande text berättar en historia. _Historierna kan handla om vad som helst. _Vissa är @realistiska, det vill säga verklighetstrogn. _De handlar om sådant som kan hända i verkligheten och som vi alla känner igen oss i: kompisar, familj, skola och så vidare. _Andra historier är helt @orealistiska och utspelar sig i fantasivärldar.

#188

#66

Med berättande texter menar vi framför allt @skönlitteratur -- det vill säga till exempel sagor, ungdomsromaner, romaner för vuxna, noveller, dikter och teaterpjäser. Även gamla myter, tecknade serier och filmer räknas som berättande texter.

Författarna till berättande texter hittar oftast på sina @karakterer och historier. Sådan litteratur kallas @fiktio. Men de kan förstås inspireras av händelser de varit med om och människor de mött, eller av sådant de ser runt omkring sig i samhället. Man kan likna det vid ett pussel: en författare tar bitar från olika pussel som finns i verkligheten och lägger sedan ihop bitarna på ett nytt sätt.

... som ändå är "sanna"

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Romaner är ett av alla ställen där du möter berättande texter.

_Bildbeskrivning

_Foto på en tjej med ljust hår uppsatt i en fläta som sitter på en altan och läser. _Hon är klädd i blå munkjacka, har ett tunt hårband runt huvudet och ser ut att vara djupt försjunken i boken.

=====

_Även om en berättelse är påhittad kan vi läsare ändå uppfatta att det finns något som är verkligt i den.

_Emma i _- _Så jävla operfekt; av @@_Charlotte _Cederlund; finns till exempel inte på riktigt, men vi kan känna igen hennes upplevelse av att inte vara tillräckligt bra, att inte duga som man är. _Det gör att historien upplevs som sann ändå.

_Det där är en orsak till att vi läser berättande texter. _Vi får möta människor som tänker och känner som vi och det gör att vi känner oss mindre ensamma. _Det kan också ge inspiration -- om vi läser om en person som har samma problem eller drömmar som vi och gör något åt det, då kan vi få idéer om vad vi själva

kan göra.

En annan orsak är att berättelser kan ge oss erfarenheter av situationer vi inte varit i och känslor vi inte haft. Vi får prova att leva andra liv. Om vi läser - Idag är allt; av @@ Nicola Yoon; får vi vara unga i New York och plötsligt bli utvisade till ett annat land.

Andra berättelser låter oss testa hur det är att möta övernaturliga krafter, leva i framtiden,

::: #67 ::::::::::::::::::::::::::::::

vara tvungna att slåss för något, bli kära, förverkliga drömmar, få en bästa vän, förlora någon, ge sig ut i rymden eller ner i havsdjupen -- och så vidare.

Om vi tänker oss att allt man kan göra och uppleva syns på en världskarta, då är böcker gratis flygbiljetter till varenda plats på den kartan. Böckerna tar oss dit utan att vi behöver lämna soffan, bussätet eller var vi nu befinner oss när vi läser. Håll med om att det är magiskt!

_Diskutera

é _Vad letar ni efter när ni ska
välja böcker att läsa? _Vilka ska
huvudpersonerna vara? _Var och när
ska berättelserna utspela sig?

_Vad ska de handla om?

é _I vilken miljö trivs ni bäst när
ni läser? _I skolan, hemma i säng-
en, på stranden, i en fåtölj på
biblioteket eller på bussen/
tunnelbanan? _Vill ni ha det tyst
och lugnt eller ska det vara liv
och rörelse runt omkring er?

_Övning: _En berättelse jag gillar

_Den här övningen görs i grupper om tre eller fyra personer.

_Gör så här

- #1. _Välj en historia du läst eller sett på film och som du gillar.
- #2. _Tänk igenom handlingen så att du minns det viktigaste. _Anteckna gärna några stödord.
- #3. _Återberätta historien för de andra i gruppen. _Din berättelse bör ta cirka fem minuter. _De andra kan hjälpa dig om det behövs genom att ställa frågor om sådant de inte förstår i berättelsen.
- #4. _Efter varje historia diskuterar ni:
 - é _Berätta med en mening om en känsla eller tanke ni fick när ni hörde historien.
 - é _Har ni varit med om någon liknande händelse?

#67

#193

é _ Vilka känslor tror ni att personerna i berättelsen hade? _ Se förslag på ord att använda här nedanför.

é _ Har ni känt på samma sätt någon gång? _ I så fall när?

é _ Kan man lära sig något av den här historien? _ Vad i så fall?

_ Sva

_ Förslag på ord för känslor:

aggressivitet

förvåning

glädje

besvikelse

olycka

lycka

entusiasm

självssäkerhet

osäkerhet

galenskap

bekymmer

sorg

_Att läsa berättande texter #1

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_ Vissa berättelser dör aldrig.

_ Bilden är hämtad från en filmatisering av _ . _ Rödluvan som gjordes #2011. _ Temat är detsamma som i den gamla sagan, även om vargen är ersatt av en varulv.

_Bildbeskrivning

_ Foto från en film med skådespelerskan _ Amanda _ Seyfried. _ Hon är klädd i en ljusblå klänning och har en lång, ärmlös jacka. _ Hennes blick är skrämmd och hon ser ut att skynda sig fram genom en ödslig skog.

=====

_Kom igång

_Att läsa berättelser är som att ge sig ut på äventyr. _Men äventyrsresor blir bättre om vi har kunskaper. _Om vi ska bestiga Mount Everest behöver vi till exempel träna bergsklättring och lära oss en del om snöstormar.

_På samma sätt får vi ut mer av en berättelse om vi har vissa kunskaper. _I det här kapitlet ska ni skaffa er det.

_Först värmer ni upp genom att diskutera sagan _- Rödluvan och vargen;. _Handlingen kan ni nog, men vi drar den för säkerhets skull.

_Den lilla flickan Rödluvan ska gå till sin mormor med en korg mat.

_Hennes mamma säger åt henne att hon absolut inte får stanna och prata med någon. _Ändå gör Rödluvan det -- hon träffar en varg som frågar ut henne om vart hon är på väg. _Vargen springer i förväg till mormor, äter upp henne, tar på sig mormoderns

#196

#68

kläder och lägger sig i sängen. När Röd-
luvan kommer dit blir också hon
uppäten. Sedan kommer en jägare och
ställer allt till rätta: han sprät-
tar upp vargen och släpper ut Röd-
luvan och mormodern.

Diskutera

é Huvudpersonen är Röd-
luvan. Vad
är hennes mål i berättelsen? Vad
vill hon göra?

é Vilka andra personer/gestalter
finns med? Vilka hjälper Röd-
luvan och vilka hindrar henne?

é Vad är det som gör att Röd-
luvan råkar illa ut?

é Vem ville "författaren" berätta
den här historien för? Vad ville
hen att lyssnaren skulle tänka?

é Varför lägger sig vargen i mor-
mors säng? Hade det inte varit
enklare att ställa sig bakom dör-
ren?

é Varför är det en jägare som räd-
dar Röd-
luvan? Kunde hon inte ha
fått rädda sig själv?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é bekanta dig med några begrepp
som är användbara när man pratar
om berättande texter

é se exempel på hur man kan tolka
en berättande text

é veta varför det är viktigt att
läsa mellan raderna i berättande
texter

é öva på att läsa mellan raderna.

_Viktiga begrepp

é ett budskap

é en symbol

é en tolkning

é att tolka

é att läsa mellan raderna

(webb)

_Tolka, budskap och symbol

- _Hur tolkar du den här dikten?
- _Vilket budskap tror du att författaren vill få fram?

_Det där har du kanske redan hört från dina lärare. @_Tolka och @budskap är två begrepp som ofta dyker upp när man arbetar med textläsning. _Ett annat vanligt och användbart ord är @symbol. _Nu ska vi titta på vad de här tre begreppen betyder.

_Tolka

_Ordet @tolka används i många sammanhang. _Om en kompis inte dyker upp när ni bestämt träff kan du tolka det som att hen är sur på dig. _Tolka kan också vara att översätta det någon säger på ett främmande språk. _Att tolka är alltså att försöka förstå och förklara något. _När vi tolkar till exempel en novell försöker vi förstå berättelsen.

_ Vi vill besvara den här frågan:
_ Vad handlar den egentligen om?
_ Vad är meningen med berättelsen?

_ Budskap

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Vad står det på pappret? _ Ett budskap är ett slags meddelande som författaren lagt in i sin berättelse och som hen vill att läsaren ska ta till sig.

_ Bildbeskrivning

_ En flaska med ett brevpapper inuti flyter upp vid ytan i ett klarblått vattendrag.

=====

_ När vi tolkar en text är vi ofta ute efter vad författaren ville säga med den. _ Vi tänker oss att hen skrev berättelsen i ett särskilt syfte, att hen ville skicka ett meddelande till oss som läser den. _ Det meddelandet kallar vi författarens @budskap.

#200

#70

_Två exempel på tolkningar

=== _Ordlista =====
en företeelse_. _Något som finns
och som man kan se eller märka.
=====

_Men det handlar inte bara om hur författaren har tänkt. _Vi läsare kan förstå en berättelse på olika sätt, beroende på vilka vi är och vilka erfarenheter vi har. _Därför kan två personers tolkningar av en text bli ganska olika -- utan att någon har mer rätt än den andre.

_Ni har redan diskuterat sagan om _Rödluvan och vargen. _Här kommer nu två helt olika tolkningar av samma berättelse.

_Tolkning #1

_En mamma varnar sin dotter för något. _Men så fort dottern blir ensam gör hon just det mamman sagt att hon inte får göra. _Följderna blir katastrofala -- både flickan och

hennes mormor blir uppättna. Författarens budskap till läsaren (som antagligen är ganska ung) är tydligt: Så går det om man inte lyder! Föräldrar vet mer än sina barn. När barnen blir större och kan gå omkring själva gör de därför klokast i att göra som föräldrarna har sagt.

Tolkning #2

En ung flicka går ut i världen. Hon möter några företeelser som hon inte stött på förut: en vuxen (vargen) och insikten om att livet en gång ska ta slut (hon blir uppäten). Berättelsen vill förbereda den unga kvinnliga läsaren på vad som kommer och på människor hon kommer att möta. Vargen och jägaren står för två olika sidor hos människan: vargen är den egoistiska och våldsamma, medan jägaren fungerar som symbol för den omtänksamma sidan.

Symbol

I den andra tolkningen stod det att jägaren är en symbol för människans

omtänksamma sida. _Det betyder ungefär att jägaren egentligen är en egenskap som man kan hitta hos människor, men här har den egenskapen liksom fått en förklädnad. _En symbol är alltså något som egentligen betyder något annat. _Ett rött hjärta används till exempel ofta som symbol för kärlek och ugglor brukar symbolisera kunskap.

_Diskutera

_Ovan kan ni läsa två vanliga tolkningar av sagan om _Rödluvan.

_Den första är nog den som de flesta föräldrar gör när de läser den för sina barn. _Den andra är lite mer avancerad -- den gjordes #1979 av en psykolog som hette _Bettelheim.

_Alla tolkningar går att kritisera och diskutera. _Vad tycker ni är bra respektive dåligt i de här två tolkningarna?

_Att läsa mellan raderna i berättelser

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I sociala medier blir meddelandena ofta väldigt korta. _Det innebär också att mycket av innehållet står "mellan raderna". _Gör ett experiment: ta en skärmdump av en gammal chatt och låt någon annan läsa och försöka förstå vad det handlar om.

_Bildbeskrivning

_Två personer sitter i en soffa. _Den ena har en laptop framför sig och den andra kollar på sin mobil.

=====

_En författare förklarar inte precis allt som händer i en berättelse.

_Det skulle bli en väldigt lång text -- som dessutom skulle vara ganska tråkig att läsa. _Texten blir intressantare och mer spännande om

vi läsare får räkna ut vissa saker själva. _Man kan faktiskt säga att vi är med och skapar berättelsen när vi gör det.

_Att göra det kallas att @@läsa mellan raderna;. _Här är ett exempel:

_Månen lyste blek. _En plogbil körde förbi när hon nådde porten. _Hon kände efter i fickorna på jeansjackan, men de var tomma. "_Fasen också", muttrade hon.

_Den där texten innehåller bara #26 ord. _Ändå får vi veta mycket, eller hur? _Månen lyser -- det innebär att det är natt. _Plogbilen tyder på att det är vinter och att det har snöat, antagligen ganska nyligen, annars står väl plogbilarna parkerade någonstans. _Är det snö, då är det kallt. _En tjej kommer till en port. _Hon letar i sina fickor. _Vad är det man vill plocka fram när man står vid en port? _Nycklar är väl en bra gissning. _Kanske är det här hennes hem? _Man brukar ju inte ha

#71 #205

nycklar till så många andra ställen.
_Men hon hittar dem inte. _Det är
_därför hon svär, och kanske beror
det också på att hon fryser. _Det är
ju kallt och hon har bara en jeans-
jacka på sig. _Och varför är hon
klädd så en kall vinternatt? _Har
hon flytt från någonting och inte
hunnit ta med sig sin vinterjacka?
_Eller har den blivit stulen? _Det
vet vi inte, men vi anar att något
dramatiskt har hänt.

_Sva

_Det här exemplet visar även på hur
viktigt det är att ta reda på vad
ett okänt ord betyder. _Om du i det
här fallet inte hade vetat vad en
plogbil är hade du ju helt missat
att händelsen utspelar sig på vin-
tern.

_Som att vara detektiv

_Så där tänkte vi när vi läste, och det gjorde nog du med. _Vi fyllde ut texten med det som vi förstod att författaren menade men inte sa. _Man kan säga att vi jobbade som detektiver. _Vi samlade in ledtrådar och la ihop dem för att förstå vad som hände. _Ledtrådarna kom från två håll -- från texten och från våra egna erfarenheter:

_Från texten (_Från oss själva -- vi vet ...)

é månen (att månen bara syns på natten)

é plogbilen (att plogbilar kör omkring när det är snö på gatorna och att det är kallt när det snöar)

é tomma fickor (att man ofta har nycklar i fickan)

é jeansjackan (att jeansjacka inte är någon bra vinterklädsel)

é det tjejen säger (det är kallt,
hon är utelåst och jackan är för
tunn -- klart att hon är missnöjd

_Tänk dig nu att vi inte hade läst
mellan raderna. _Håll med om att vi
hade missat mycket då!

_Övning: _Prova att läsa mellan
raderna

_Läs och diskutera de här tre
texterna tillsammans. _Vad är det
som händer? _Var och när händer det?
_Vilka ledtrådar får ni från texten?
_Vilka egna erfarenheter och kunskaper
använder ni?

_Text #1

_Jasmine började rota bland sina
kläder. _Sedan i väskan. _Till sist
vände hon upp och ner på den.

-- _Jag hittar den inte, sa hon.

_Nån måste ha snott den när vi var
i. _Nyckeln är också borta! _Nu måste
jag gå hela vägen!

-- _Rätt åt dig, muttrade _Markus
och lä sig ner.

_Text #2

_När vi var på väg över hördes
plötsligt ett rop.

-- _Hjälp! _Kan i ... blubb blubb

#72

#209

... snälla hjälp!

Emilia lutade sig över räcket.

-- Helvete, sa hon. Det är nån som ligger i därnere. Han måste ha gått igenom.

-- Vilken idiot, sa Ali. Alla vet ju att den inte håller än.

-- Vi har inte tid med det här! ropade Samuel nervöst och viftade med geografiboken som han gått och läst i. Missar vi nu igen blir det F.

Text #3

Solen hängde strax över hustaken.

Kim lutade sig tillbaka. Om en kvart skulle hon vara hemma. Det hade varit en väldigt rolig fest men nu mådde hon lite illa, kanske för att hon ätit för mycket. Hon blundade en kort stund. När någon ropade "Farsta nästa" öppnade hon ögonen igen. "Shit, inte nu igen", sa hon irriterat.

(webb)

#210

#72

_Att läsa berättande texter #2

_Kom igång

_I _Att läsa berättande texter #1 fick ni lära er tre begrepp som vi ofta använder när vi pratar om och försöker förstå berättelser av olika slag: @@tolka, budskap; och @symbol. _Du övade också på att @@läsa mellan raderna;. _Repetera detta genom att läsa den här korta texten och sedan diskutera frågorna.

_Anton hade äntligen vågat fråga _B om de skulle gå på bio tillsammans. "_Bara vi två?" hade _B sagt och sett förvånad ut. _Men efter en stunds förvirring hade det blivit bestämt: de skulle mötas utanför _Filmstaden klockan sex och se en romantisk komedi.

_Innan _Anton stack hemifrån fixade han håret extra noga och bytte kläder fyra gånger. _Klockan kvart i #73 #211

sex sprang han iväg. Bussen var full, max en person till skulle få plats och en kille med gipsat ben stod före honom i kön. "Det kommer en lyxigare buss om bara två minuter!" ropade Anton, trängde sig förbi gipskillen och hoppade ombord.

Det var som vanligt mycket trafik ner mot city och bussen kröp fram.

Tjugo över sex var han framme. B var inte där. Anton messade, men fick inget svar. Han köpte en

Cola, satte sig i biosalongen och öppnade burken. Den var tom.

Diskutera

é Vad fick ni för tankar och känslor när ni läste den här texten?

é Vi får inte veta vad B tänkte när Anton frågade om de skulle gå på bio -- bara vad hen sa och hur hen såg ut. Hur tolkar ni B:s reaktion?

é Vad tror ni att Anton känner för B? Varför tror ni det? Ge minst två exempel på ledtrådar som ni hittar i texten.

#212

#73

é Om vi säger att Colaburken är en symbol för något -- vad säger ni då? Vad är den en symbol för?
é Finns det något budskap här, något vi kan lära av historien?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é bekanta dig med några begrepp som är användbara när man läser och pratar om berättande texter
é veta vad en analys av en berättelse kan innehålla
é bekanta dig med den dramaturgiska kurvan
é se exempel på analyser och öva på att göra egna.

_Viktiga begrepp

é att analysera
é en intrig
é en huvudperson
é en biperson
é ett tema
é ett budskap

é en dramaturgi
é en inledning
é en presentation
é en fördjupning
é en upptrappning
é en upplösning

(webb)

::: #74 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att analysera berättande texter

_Att @analysera betyder ungefär att man plockar isär något för att se vad det består av och hur det fungerar. _Man kan till exempel analysera dricksvatten för att se vilka ämnen det innehåller. _Att försöka förstå orsaken till en historisk händelse genom att studera och fundera över hur läget var innan -- det kan man också kalla en analys.

_När ni analyserar en text gör ni ungefär likadant: ni plockar isär den, tittar på varje del för sig och funderar på vilken roll den spelar för helheten. _Syftet med analysen är att ni ska förstå mer av

#214

#74

berättelsen och av vad den säger till er.

När vi säger "tittar på varje del" menar vi inte kapitlen eller avsnitten. Delarna är istället sådant som är särskilt viktigt för hur läsaren uppfattar berättelsen. Vi ger sex exempel på delar i mallen nedan.

Analysmall

#1. Intrig

Intrigen är själva handlingen. Den återberättas mycket kort. Här sägs mycket lite om miljön och personerna som är med.

#2. Huvudperson

Huvudpersonen (eller huvudpersonerna, om de är flera) beskrivs. Vem är det? Hur är hen? Vad lever hen för liv? Vad känner hen i olika situationer? Tänk på att allt som är intressant inte står utskrivet i texten -- det gäller att läsa mellan

raderna också. _En person som beter sig illa mot andra kanske inte beskrivs som elak, men ni förstår att hen är det ändå. _En person som bara svarar kort på frågor och annars är tyst kan vi uppfatta som blyg även om det inte står att hen är det.

_Fråga er också vad huvudpersonen har för mål. _Vad vill hen uppnå?

_Det är oftast den viljan som driver handlingen framåt och gör den spännande.

#3. _Bipersoner

_Personerna som finns runt huvudpersonen beskrivs. _Vilka är de? _Hur är de? _Särskilt intressant är att titta på deras relation till huvudpersonen. _Är de för eller emot huvudpersonen -- hjälper de hen att nå sitt mål eller är de ett hinder?

#4. _Miljön

_I vilka miljöer utspelar sig berättelsen? _Hur är det där? _Tänk

#216

#74

återigen på att ni inte bara ska använda det som står i texten. Ni kan till exempel uppfatta en mörk skog där stormen viner och träden knakar som "hotfull" och "kuslig", även om just de orden inte finns med.

Det är också intressant att fundera över miljöns betydelse för handlingen. En miljö i en berättelse är till exempel inte "mysig, varm och hemtrevlig" av en slump. Författaren har beskrivit den så för att förstärka något -- kanske att det är skönt för huvudpersonen att äntligen komma hem efter ett äventyr.

#5. Tema

Betyder ungefär "ämne". Temat är inte själva handlingen, utan "ämnet" som berättelsen behandlar. Kärlek, ont mot gott, hjältemod, att bli vuxen, oskyldigt dömd -- det där är exempel på vanliga teman.

#6. _Budskap

_Budskapet är författarens "meddelande" till läsaren, något som hen vill att andra ska lära sig av berättelsen. _Budskapet sägs väldigt sällan rakt ut, utan det står mellan raderna.

::: #75 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Exempel på analys

_Nu ska ni få se ett exempel på en enkel analys av en berättelse. _Det är vi författare som har gjort den och vi har använt mallen på förra sidan. _Berättelsen är en saga som ni nog känner igen. _Om inte kan ni läsa den på s. #119.

_Analys av _De tre bockarna _Bruse

_De tre bockarna _Bruse är en saga som handlar om tre bockar som ska ta sig till en äng för att äta. _Det finns dock ett problem. _De måste ta sig över en bro där det finns ett troll som vill äta upp dem. _Bockarna lyckas lura trollet att släppa förbi två av dem. _När trollet sedan ska ge sig på den sista bocken som också är den största blir det besegrat. _Bockarna kommer till sist fram till ängen och börjar äta.

_De tre bockarna är förstås berättelsens huvudpersoner. _Vi får veta att en är liten, en är lite större och en är jättestor. _De är smarta, eftersom de lyckas lura trollet.

_Det enda de vill är att äta så att de blir feta. _Det finns en biper-son: trollet. _Vi får veta att det är otäckt och elakt, och dessutom verkar det vara ganska lättlurat.

_Trollet försöker hindra bockarna från att nå fram till ängen. _Trollets mål är att äta upp bockarna.

__Berättelsen utspelar sig på den där bron som bockarna ska ta sig över. __Den går över en å. __Vi får inte veta hur det ser ut där, men det bör vara en ganska stor bro eftersom trollet bor under den. __På andra sidan finns en äng där bockarna ska äta sig feta. __Det betyder nog att det finns mycket gräs där. __Bron är mycket viktig för berättelsen, eftersom bockarna måste gå över den.

__Temat i berättelsen kan man säga är kampen mellan gott och ont. __Att trollet står för det onda är ganska lätt att se eftersom han vill skada bockarna och bara ser till sig själv. __Det är inte helt klart att bockarna är goda, men de vill i alla fall inte skada någon. __Budskapet i berättelsen är nog att det går att klara det mesta om man samarbetar.

__Sva

__Ordet bock har flera betydelser. __Här betyder det "getabock", det vill säga en get av hankön.

#220

#75

_Slå upp ordet bock i en ordbok och svara sedan på de här frågorna:

#1. _Vad gör man med en bock som finns i en idrottshall?

#2. _Vad betyder en bock som en lärare skriver när hen rättar ditt matteprov?

_Diskutera

_Jämför analysexemplet med mallen på förra sidan.

é _Var i analysen skriver vi om de olika punkterna i mallen -- intrigen, huvudperson, biperson och så vidare?

é _Kan ni visa på några ställen där vi läste mellan raderna -- det vill säga när vi drog en slutsats om något med hjälp av ledtrådar i texten?

é _Finns det något ni tycker att vi missade att ta upp när vi beskrev bockarna, trollet och miljön?

é _Man kan också tänka sig att _De tre _Bockarna _Bruse behandlar

#75

#221

andra teman, till exempel "liten mot stor". Det temat är vanligt i sagor -- tänk på riddare som möter jättelika drakar. Vilket tema tycker ni är tydligast i Bockarna Bruse? Gott mot ont eller liten mot stor?

é Kan ni komma på några andra budskap än det vi nämner? Kan läsaren lära sig något mer än att det är bra att samarbeta?

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #4 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym fyra

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Övning: _Analysera en
_berättelse (#76).....#223
_Dramaturgiska kurvan (#78)...#232
_Övning: _Hitta den drama-
_turgiska kurvan i en novell
_ (#80).....#237

_Att skriva berättande texter
_ (#81).....#240

_Att skriva berättande
_texter #1 (#81).....#240

_Beskrivningar är viktiga
_ (#82).....#242

_Att beskriva miljöer (#83)...#246

_Övning: _Lägg till miljö-
_beskrivningar (#84).....#250

_Att beskriva personer (#85)..#254

_Övning: _Lägg till person-
_beskrivningar (#87).....#260

_Iii

_ Övning: _Gör en positiv presentation av en kompis (#88)	#264
_ Synonymer (#89)	#268
_ Använd synonymer när du skriver (#91)	#273
_ Övning: _ Vilken synonym passar bäst? (#93)	#280
_ Övning: _ Prova att variera med synonymer (#93)	#281
_ Övning: _ En skrivarpromenad (#94)	#283
_ Att skriva berättande texter #2 (#95)	#287
_ När någon pratar i texten (#96)	#290
_ Övning: _ Från direkt till indirekt anföring (#98)	#297
_ Att gestalta känslor (#99)	#301
_ Övning: _ Prova att gestalta känslor (#101)	#307

_Övning: _Analysera en berättelse

_Nu ska ni prova att själva analysera en novell, det vill säga en kort avslutad berättelse.

_Gör så här

#1. _Läs först novellen, enskilt eller högt tillsammans.

#2. _Prata kort om det ni läst. _Var det något ni inte förstod i novellen? _Red ut det tillsammans i så fall.

#3. _Arbeta sedan två och två. _Följ analysmallen. _Börja med intrigen -- prata ihop er om vad som behöver vara med för att man ska förstå huvuddragen i historien och vad ni kan skala bort. _Skriv sedan vad ni kommit fram till i ett delat dokument.

#4. _Fortsätt med huvudpersonen. _Prata om vem hen är och hur hen är. _Kom ihåg att inte bara ta med sådant som står i texten, utan

även det ni tycker att ni kan läsa mellan raderna. _Skriv sedan.

#5. _Gör på samma sätt med bipersonerna, miljön, temat och budskapet.

#6. _Diskutera sedan i helklass.

_Läs upp exempel på vad ni skrivit och jämför. _Har ni uppfattat personerna eller budskapet olika?

_Det är helt i sin ordning. _När vi läser mellan raderna använder vi oss inte bara av texten utan även våra egna erfarenheter och förkunskaper -- därför kan vi också tolka en text på lite olika sätt.

_Kyla ner sig lite

av _Magnus _Johansson

_Allt tydde på att det här skulle bli min bästa födelsedag någonsin.

_Solen sken, den sista snön smälte, flyttfåglarna var på väg tillbaka och hela klassen skulle komma på min fest.

_Femton. _Jag skrev det flera

#224

#76

gångar på en servett. _Jag fick inte rösta eller övningsköra, men om jag begick ett brott skulle jag straffas. _Det var rätt stort ändå. _När jag sneglade mot spegeln såg jag en typ vuxen person.

_Vuxen -- jag skrev det också. _Men sen gömde jag undan servetten, för nu kom _Serena in på fiket. _Hon slängde med sitt långa svarta hår sådär som hon brukar göra. _Hon gillar verkligen att kliva in i ett rum. _Efter henne gick _Lovisa som jag tror känner precis tvärtom -- hon liksom smög in, gömd i en stor hoodie. _Sen kom _Maria med __EPA-nycklarna i handen och sist __Tyra som knappt öppnar munnen när hon pratar eftersom hon har världens största tandställning.

_De satte sig och började fråga ut mig. _Skulle min morsa vara borta? _Skulle det finnas mat? _Fick man ha med sig egen dricka? _Skulle det komma några killar från nian? _Fick vi hålla på hur länge vi ville?

_Jag svarade ja på allt.

_Några timmar senare var jag

hemma. _Två pizzor stod i ugnen och i sophinken låg två som jag hade bränt. _Jag kavlade ut nya degar och började fixa med påläggen. _Samtidigt gjorde jag en spellista till kvällen.

_Det var fortfarande en bra dag, men de där frågorna jag hade fått på fiket gnagde. _Och framför allt mina svar på dem.

_Jag hade bott här i ett halvår, men det kändes fortfarande som att jag behövde bevisa något. _Att jag hörde ihop med de andra och var ...

_Ja, typ intressant. _Det var nog därför jag bara hade lett själv-säkert och sagt "ja". _Trots att jag ju inte alls hade bjudit någon i nian. _Och trots att mamma skulle komma hem vid tolv.

_Nå, problem finns för att någon ska lösa dem. _Jag ringde _John.

_Han bodde i huset intill och var den första jag kunde prata med när jag var ny stan. _Han var stor och lugn och hade väldigt snygga under-
armar. _Och han gick i nian.

-- _Hej! ropade jag. _Du, jag har

ju glömt att säga det. _Men jag fyller år idag och ska ha en fest.

_Skulle du vilja ...

-- _Jag vet, sa han. _Jag såg det på _Connect.

_Connect var en ny social sajt.

_Jag hängde mest på

::: #77 :::::::::::::::::::::::::::::::

andra ställen, där mina gamla kompisar fanns. _Men jag hade ett konto så jag loggade in. _Det vill säga efter att _John lovat att han och några i hans klass skulle komma.

_Det var _Tyra som hade meddelat världen om vad som var på gång:

_ - _På fredag ska nykomlingen visa hur man fixar en fest. _Be there!

_Det kommer att bli skitkul!;

_Jag hajade till. _Varför ville hon påminna alla om att jag var nyinflyttad? _Och jag kunde inte säga exakt varför, men det lät som att hon var ironisk. _Som att det var självklart att min fest inte var något att ha.

_Jag kände mig sårad. _Men jag blev förbannad också och skrev en kommentar direkt:

#77

#227

- Du behöver ju inte komma om du inte vill.;

Det kändes bra. Tyra skulle fatta att jag inte var någon man satte sig på och att hon gått över en gräns.

Jag fortsatte med pizzorna. Två nya plåtar var nästan färdiga att gräddas, men nu var osten slut. Jag sprang ner till affären och köpte mer. Jag blev blöt, för det hade just börjat regna. När jag stod i kassan burrade mobilen.

- Vadå? BLIR det nån fest eller?;

Det där hade jag inte väntat mig. Jag hade trott att hon skulle be om ursäkt bara. Hade jag inte varit tydlig nog? Jag skyndade hem, slängde av mig den våta jackan och skrev:

- Aaarå. Det blir fest för alla som tycker att det ska bli skitkul.;

Det där skulle hon väl fatta ändå. Nu till köket. Jag slet upp påsen och spred ut den rivna osten över pizzorna. Jag hann precis få in dem i ugnen när Tyra skrev igen.

#228

#77

— Har du mens eller? — Jag är ju galet sugen!;

— Fortfarande ingen ursäkt, alltså. — Och visst fortsatte hon med det där ironiska tonfallet? — Hon överdrev ju. — Galet sugen är man om man ska resa till Hawaii men knappast om man ska fira en nyinflyttad klasskompis födelsedag i en halvtom lägenhet.

— Plötsligt kom jag ihåg att jag hade tänkt göra något åt vardagsrummet. — Det var för kallt och ljusst och inte alls mysigt. — Åh, det här skulle jag ju ha fixat för länge sen. — Jag hämtade några tunna halsdukar i olika färger och hängde dem över lamporna, utan att ha en aning om hur det skulle bli.

— Samtidigt tänkte jag på min nästa kommentar. — Jag ville ju veta att hon ärligt tyckte att det skulle bli kul att komma. — Jag kanske skulle skriva det då? — Jag tog telefonen.

— Men visa det då.;

— Sen la jag till en emoji, en sådan med ett stort leende och stora tänder. — Tyra svarade på tre

#77

#229

sekunder:

—_Fan va taskigt. _Vem tror du att du är egentligen?;

—_Vad var det som luktade bränt?

—_Shit! _Pizzorna! _Jag rusade ut i köket och öppnade ugnen. _Det var ungefär ett halvår försent. _Jag drog ut två plåtar med något som såg ut som rykande kol, ställde dem på bänken och återgick till mobilen.

—_Några veckor tidigare hade _Maria och jag varit ute med hennes ___EPA.

—_Det var is på vägen och vi tyckte det var kul när hon sladdade lite.

—_Men sen fick hon så mycket sladd att det inte gick att få stopp på den. _Det var läskigt.

—_Så kändes det nu. _Jag hade liksom tappat kontrollen över samtalet.

—_Det bästa hade nog varit att ta en kall dusch eller något, eller bara sätta sig och tänka efter. _Men det gjorde jag inte.

—_Jag skickade snabbt iväg en emoji till istället. _En dödskalle.

—_Sen gick jag och tog den där duschen.

—_En kvart senare ringde det på

#230

#77

dörren. _Jag öppnade och släppte in
_Serena. _Hon hade dragit med sig
_Tyra som såg ut som att hon just
hade blivit utsläppt ur en torktum-
lare.

-- _Nu får ni nog ta och prata
lite med varandra, sa _Serena lugnt.

_Det gjorde vi. _Tyra hade bara
skrivit "nykomlingen" för att det
lät trevligt, sa hon, och hon hade
inte alls velat vara ironisk. _Fast
när jag berättade om att jag inte
kände mig helt hemma här än fattade
hon att det kunde tolkas annorlunda.

_Jag kunde å min sida hålla med om
att jag överreagerat. _Och det där
med den leende emojin ... _Jag ville
ju bara visa att jag var positiv.

_Det hade inget med hennes
tandställning att göra.

_Ja, sen kom de andra och det blev
faktiskt en jättelyckad fest.

_Efteråt sa _Lovisa att den till och
med var fantastisk, men det berodde
nog på att hon fick med sig en av

_Johns kompisar in i mammas sovrum
ett tag. _Så mycket pizza blev det

#77

#231

inte, men Maria gjorde pasta.
Min spellista tog slut för snabbt,
John kräktes och det började ryka
om en av halsdukarna. Men det löste
sig också. Flera andra tog över
musiken, John repade sig och
Serena slängde ut halsduken på
balkongen.

Den behövde bara kylas ner lite,
sa hon och slängde med håret.

::: #78 :::::::::::::::::::::::

Dramaturgiska kurvan

Ett sätt att förstå mer av vad som
händer i en berättande text är att
titta på hur texten är uppbyggd, i
vilken ordning saker berättas. Det
kallas textens dramaturgi.

De flesta berättelser -- sagor,
noveller, filmer, teaterpjäser och
så vidare -- är uppbyggda enligt
ungefär samma mönster. Det är ingen
som bestämt att det ska vara så, men
författare från alla tider har märkt
att historierna fungerar bättre om
man följer det. Det finns förstås

::: #79 ::::::::::::::::::::::::::::::

berättelser som har en annan dramaturgi, men det mönster vi ska titta på nu är det vanligaste.

Man kan visa mönstret som en kurva -- @den dramaturgiska kurvan;.

Berättelsen börjar till vänster och löper sedan på åt höger. Ju högre upp kurvan når, desto mer spännande och dramatisk är handlingen. Enligt det här mönstret finns det fem olika avsnitt i en berättelse. Dem ska vi gå igenom nu. Vi använder en gammal känd saga som exempel.

#1. Inledning

I början av berättelsen försöker författaren göra oss intresserade.

Hen kan till exempel ge en bakgrund som gör oss nyfikna, eller börja med en dramatisk scen som vi inte förstår så mycket av men som gör att vi vill veta mer.

Rödluvan får veta att hon ska gå till mormor med en korg. Mamman säger att hon måste gå raka vägen

#79

#233

dit och inte stanna. _Vi anar att det finns ett hot någonstans.

#2. _Presentation

_Här får vi lära känna personerna och miljön. _Vilka är inblandade? _Vad har de för relationer till varandra? _Var och när utspelar sig berättelsen? _Dessutom presenteras konflikten. _Konflikt betyder här ungefär "hinder som man ska ta sig förbi". _Huvudpersonen vill något, men det finns ett problem som stoppar hen. _Det kan till exempel vara två personer som är kära men inte får bli ihop, en skatt som är försvunnen eller någon som vill klara sig undan ett hot.

_Vi får veta mer om _Rödluvan, skogen och vägen till mormor. _Rödluvan träffar en varg, stannar och pratar trots mammans förmaningar. _Vi förstår att det här kommer att handla om hur _Rödluvan ska klara sig undan vargen.

#3. _Fördjupning och upptrappning

_Det här är den längsta delen av berättelsen. _Konflikten fördjupas, ibland går det bra för huvudpersonen men i nästa scen går det dåligt igen, folk blir osams, det dyker upp ledtrådar till den försvunna skatten men de visar sig vara fel, hoten kommer närmre ... och spänningen stiger. _Hur ska det gå?

_Rödluvan går vidare och kommer fram till mormor. _Skönt! _Men det är något konstigt med mormors öron, ögon och mun. _Vi förstår vad som hänt, att vargen ätit upp mormor och sedan klätt ut sig till henne. "_Gå därifrån, ser du inte ..." tänker vi, men _Rödluvan stannar kvar och blir uppäten.

#4. _Upplösning

_Här når spänningen sin höjdpunkt, eller klimax som det också kallas.

_Nu får vi veta hur det går --

vilka som blir ihop, om skatten hittas, om huvudpersonen klarar sig undan hotet och så vidare.

_Jägaren kommer in. _Han förstår genast vad som hänt, _sprättar upp vargens mage och räddar både mor-
mor och _Rödluvan.

#5. _Avslutning

_Allting lugnar ner sig i slutet.
_Vi vet hur det gick för personerna.
_Kanske drar de någon lärdom av det som hänt. _Vi kan också få information om vad som hände sedan -- kärleksparet gifte sig, skatten gjorde upphittarna rika och den som hotade hamnade i finkan.

_Rödluvan träffar sin mamma igen, blir omkramad och lovar att aldrig mera vara olydig.

::: #80 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Hitta den dramaturgiska kurvan i en novell

_Nu ska ni prova att placera in en novell utmed den dramaturgiska kurvan. _Ni använder novellen _Kyla ner sig lite i övningen _Analysera en berättelse (se s. #76--#77).

=== _Bildbeskrivning =====

_Bilden visar en kurva med följande #5 steg:

- #1. _Inledning
- #2. _Presentation
- #3. _Fördjupning och upptrappning
- #4. _Upplösning
- #5. _Avslutning

=====

_Gör så här

- #1. _Sätt er i grupper om #4--#5 personer. _Öppna ett gemensamt dokument och skriv in de fem avsnitten från den dramaturgiska kurvan

#80

#237

som rubriker.

#2. _Börja med att titta på inledningen. _Vad händer där? _Anteckna. _Bestäm er också för var inledningen slutar och nästa del tar vid.

#3. _Gör likadant med de fyra övriga avsnitten. _Prata om vad som händer och vad ni får veta, anteckna något för varje avsnitt och bestäm var de börjar och slutar.

#4. _Sedan återsamlas ni i helklass. _Jämför era resultat och diskutera:

é _Har ni hittat alla avsnitten från den dramaturgiska kurvan i novellen?

é _Kommer avsnitten i samma ordning som i kurvan?

é _Har ni kommit fram till samma start- och slutpunkter för de olika avsnitten?

é _Tycker ni att spänningen i novell stiger och sjunker på samma sätt som kurvan?

é _Vad är det i berättelsen som gör att spänningen förändras?

é _Vad är konflikten, det vill säga det det "hinder" som huvudpersonen försöker ta sig förbi för att nå det hen vill nå?

é _Var i berättelsen finns "höjdpunkten", lösningen på konflikten?

_Att skriva berättande texter

_Att skriva berättande texter #1

=== _Bildbeskrivning =====

_Två bilder.

#1. _Foto på en tjej med runda glasögon, säkerhetsnålar till örhängen och en gul urringad tröja. _Hon ler ett stort leende mot kameran. _Hon har rakat hår på sidorna och blont tuperat hår högst upp. _Hon håller i en gul ryggsäck på ena axeln.

#2. _Foto på vackra gamla hus i olika färger längs hamnen i _Köpenhamn. _Det finns flera mysiga uteserveringar längs gatan och på ett av husen står det:

__NYHAVN #17.

=====

_Kom igång

_Kvinnan på den första bilden är en av era lärare. _Hon försvann nyss, under er skolresa. _Ni såg henne senast på platsen som syns på den andra bilden. _Ni gick förstås till den lokala polisen och efterlyste henne. _Polisen säger att ni ska ge ett @signalement på kvinnan -- ni ska alltså ge en noggrann beskrivning av hur hon ser ut. _Ni ska dessutom beskriva den där platsen. _Låt en person skriva på tavlan. _Ni andra kommer med förslag på detaljer som ni kan använda. _Ni har fem minuter på er till varje bild.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta vilken betydelse miljö- och personbeskrivningar har i en text

é veta hur du kan beskriva miljöer och personer

#81

#241

é öva på att beskriva miljöer och personer.

_Viktiga begrepp

é en miljöbeskrivning
é en personbeskrivning
é ett sinnesintryck
é ett signalement
é (ett) yttre drag
é ett temperament
é ett kroppsspråk
é en synonym
é ett substantiv
é ett adjektiv
é ett verb

(webb)

::: #82 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Beskrivningar är viktiga

_Tänk på en film ni sett nyligen.

_Tänk er sedan att bilden slocknar och att ni bara hör ljudet. _Därpå försvinner även allt ljud utom rösterna, men de låter som datorröster.

_Ni kan inte längre höra hur

#242

#82

personerna pratar -- om de låter arga, lugna, glada eller ledsna. Ni ser inte deras miner eller rörelser. Ni hör bara vad de säger.

Ungefär så skulle det vara att läsa en berättelse utan beskrivningar. Här är en sådan text:

-- Pappa, sa Simon.
-- Han kommer snart, sa jag.
-- Var är han? sa Simon.
-- Han kommer snart, upprepade jag.

Visst kan vi läsa saker mellan raderna där. Men det är ändå svårt att se situationen. Vilka är det som pratar? Hur känner de sig? Var befinner de sig? Vad händer runt om dem? Vi får ingen sådan information utan måste fantisera ihop det mesta själva.

Om författaren vill att vi ska få samma upplevelse som om vi sett den där scenen på film, då måste hen lägga till något. Till exempel så här:

_Himlen lystes upp gång på gång
och mullret blev allt högre.

-- _Pappa, sa _Simon och kröp
upp i mitt knä i sin _Spiderman-
pyjamas och med nallen i famnen.

_Själv hade jag fortfarande
regnrock och stövlar på mig. _Det
var en stor pöl med vatten på gol-
vet.

-- _Han kommer snart, sa jag så
lugnt jag kunde.

-- _Var är han? sa _Simon med
ynklig röst just som vi såg en
brandbil rusa förbi nere på gatan.

-- _Han kommer snart, upprepade
jag och försökte låta äldre än en
tjej som just börjat sjuan.

_Här har författaren berättat några
saker som gör att vi kan se scenen
framför oss, som om det vore en
film. _En tonåring tröstar ett litet
barn under ett oväder. _De är ganska
rädda bägge två. _Tonåringen har
just kommit hem och nu sitter de vid
ett fönster. _De befinner sig en bit
upp i huset och nedanför finns en

gata -- de är alltså i en stad. Vi förstår nu också situationen, varför de två säger det de säger.

Miljö- och personbeskrivningar gör alltså skillnad. De detaljer författaren väljer att ta upp skapar faktiskt en stor del av berättelsen.

Diskutera

é Exakt vilken information har författaren lagt till? Vad har den informationen för betydelse för berättelsen?

é Hur skulle berättelsen bli om ni lä till helt andra beskrivningar? Prova. Arbeta två och två i tio minuter. Tänk er en helt annan scen. Personerna är kanske två vuxna, eller två jämnåriga barn eller ungdomar? De kanske är på en badstrand? Högt upp i ett träd? Ändra berättelsen genom att lägg till information om miljön och om de två personerna -- behåll bara dialogen, det vill säga det de säger. Läs upp era texter för varandra och jämför.

::: #83 ::::::::::::::::::::::::::::::::::::::

_Att beskriva miljöer

_Sva

=== _Ordlista =====

en lukt (att det luktar)_. _Det
man känner genom näsan. _Det kan
lukta gott eller illa.
en doft (att det doftar)_. _Något
som luktar gott.
en stank (att det stinker)_. _När
något luktar illa, luktar
äckligt.

=====

é _Ett café med många människor,
doften av bullar och bra musik.
é _Ett mörkt soprum med prassel i
hörnen och lukten av blöt kartong.
é _En tunnelbanestation i rusnings-
trafik.
é _Ditt eget kök.

_Vad är det som gör du att upplever
de där platserna som till exempel
festliga, obehagliga, jobbiga,

#246

#83

trygga eller skrämmande? _Jo: dina fem sinnen: syn, hörsel, lukt, känsel och smak. _Det du uppfattar med hjälp av sinnen kallas @sinnesintryck och de kommer till dig hela tiden, även om du inte är medveten om det. _Det är de som ger dig all information du har om hur det är runt omkring dig.

_När du ska ge liv åt en berättande text genom att beskriva miljön kan du använda alla fem sinnen. _Du kan med andra ord fråga dig:

_Vad ser jag?

_Hur är vädret? _Vilken årstid är det? _Vilken tid på dygnet? _Vad finns på platsen? _Människor -- hur ser de ut? _Fåglar -- vilken sort? _Hus -- hur ser de ut? _Snö -- vit eller smutsig?

_Vad känner jag?

_Är det varmt? _Hur varmt? _Eller fryser du? _Är luften torr eller fuktig? _Kliar gräset? _Är stolen hård eller mjuk? _Är ytan på kylskåpet hal? _Är läskflaskan i

#83

#247

handen kall?

_Vad hör jag?

_Röster, biltrafik, musik, dörrar som gnisslar, prasslande löv, vattenskvalp, en hiss som knirkar, hårda klackar mot golvet, en fläkt eller en humla som susar ... _Eller är det helt tyst?

_Hur smakar det?

_Hur smakar det du dricker och äter? _Sött, surt eller salt?

_Kryddstarkt? _Som tvål? _Som papper?

_Hur luktar det?

_Avgaser? _Mat -- vad för slags mat? _Sopor? _Klor? _Parfym?

_Brandrök? _Hundpäls? _Mossa? _Som en strumpa? _Som papper?

_Diskutera

- é _Hur kan ni beskriva miljön där ni sitter nu? _Gör en lista på det ni ser, hör, känner, luktar och smakar. _Smak kan vara svårt, men ni känner kanske fortfarande smaken av tandkräm eller lunchen. _Ni har fyra minuter på er. _Jämför sedan.
- é _Om man i en berättelse vill få en miljö att verka hotfull -- vilka sinnesintryck kan man ta med då? _Eller om miljön ska vara stressig? _Eller fridfull?

_Övning: _Lägg till miljöbeskrivningar

_Här kommer nu två korta texter.
_Till varje text finns en bild. _Er uppgift är att lägga till miljöbeskrivningar. _Arbeta två och två.

_Utgå från det ni ser på bilden.
_Men använd också fantasin för att lägga till information om vad som hörs, hur det luktar och hur det känns att röra vid det ni ser.

_Årstid och tid på dygnet kan ni gissa er till.

_Den första texten ska kännas läskigare när ni lagt till er beskrivning. _Den andra texten ska kännas lyckligare.

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto från en smutsig och sliten korridor med flera trasiga lägenhetsdörrar. _Det slitna golvet, taket och övre delen av väggarna ser ut som sliten betong. _Nedre delen av väggarna består av

avflagnad grön färg. _Det enda
ljuset kommer från ett litet tak-
fönster. _Det ser övergivet och
lite obehagligt ut.

=====

_Text #1

-- _Hallå, är det någon där? ropade
jag.

_Men ingen svarade.

_Jag gick till den första dörren.

_Den var låst. _Sedan till den andra
dörren. _Den var också låst. _Tredje
dörren. _Fjärde. _Samma sak.

-- _Hallå, kan någon höra mig!
skrek jag det värsta jag kunde.

=== _Bildbeskrivning =====

_Vackert foto över _Paris taget
från hög höjd. _Himlen är blå med
undantag för några lätta moln-
skyar. _Floden _Seine flyter fram
genom staden som kantas av befol-
kade gågator och gröna träd.

_Längst bort i bild reser sig

_Eiffeltornet mot skyn. _Närmst
syns en stor stenfigur i form av

#84

#251

ett mansansikte med ett horn på
huvudet.

=====

_Text #2

_Notre _Dame hade brunnit, men det
fanns byggnadsställningar så vi kunde
klättra upp. _Vi satte oss på en
liten avsats högt där uppe och tit-
tade ut över stan.

-- _Fet utsikt, sa _Camilla.

-- _Absolut, sa jag.

-- _När vi slutat skolan ... _Då
ska jag flytta hit.

-- _Jag med. _Vi kan bo ihop. _Typ
där borta.

-- _Man känner sig annorlunda här.
_Friare på nåt vis.

-- _Mm. _Fast lite läskigt är det
också.

_Gör så här

- é _Skriv av texten i ett eget dokument.
- é _Studera bilden. _Välj ut fem saker ni ser/hör/luktar/känner och vill ha med i er text.
- é _Lägg in de fem sinnesintrycken i texten. _Titta på exemplet på s. #82 om ni vill ha idéer om hur ni kan göra.
- é _Gör likadant med nästa bild.
- é _Sätt er tillsammans med ett annat par. _Jämför era texter. _Välj en version till varje bild, men bearbeta den först -- kanske fanns det ett par meningar i den andra versionen som var bättre?
- é _Läs upp slutresultaten i klassen. _Diskutera likheter och skillnader.

_Att beskriva personer

=== _Ordlista =====

(ett) temperament. _Hur någon brukar reagera, vilka känslor hen visar.

=====

_En berättelse har nästan alltid en huvudperson, ibland flera. _Hen hänger ihop med handlingen -- det är hen som är kär, är ledsen över ett bråk med en kompis, gör en lång resa eller sitter hemma och önskar att hen var någon annan. _Dessutom finns ofta bipersoner som också spelar viktiga roller i historien.

_Författaren beskriver därför sina personer, så att läsaren får en chans att lära känna dem. _Det gör att läsaren bättre förstår vad som händer och varför.

_Här är exempel på information och egenskaper som kan vara bra att ta med. _Men alla punkterna ska inte bockas av -- ta bara med det som är

mest typiskt för personen och som är viktig för handlingen.

- é Yttre drag: ålder, kön, frisyr, ögon, kropp, hy, klädsel ...
- é Bakgrund: familj, släkt, var hen bott tidigare, var hen bor nu ...
- é Sysselsättning och intressen: jobbar på sjukhus, går i åttan, tävlar i simning, spelar dataspel ...
- é Temperament: lugn, nervös, livlig, hetsig, tålmodig, blir lätt ledsen, är ofta glad, blir lätt irriterad ...
- é Socialt: hjälpsam, avundsjuk, bra kompis som ställer upp, gillar att vara ensam, vill ha mycket folk omkring sig ...
- é Språk: hen pratar fort/långsamt, lite/mycket, högt/tyst, ordval ...
- é Saker som hen ofta gör: kliar sig i håret, snubblar, kommer sent, dagdrömmer ...

_Man kan beskriva människor på flera sätt. _Att göra en liten presentation på ett enda ställe är det enklaste:

_Då kom _Jasmin in i rummet. _Det var _Magdas storasyster. _Hon var #17 år, hade långt svart hår och en spetsig näsa. _Hon var nästan alltid arg och ganska kaxig över att ha börjat gymnasiet.

-- _Jaha, sa hon och såg sig om.

-- _Hej, sa jag. _Kul att du kunde komma.

-- _Vad är det som är så kul med det? fräste hon.

-- _Eh ... _Att vi får hänga med en gymnasist, smörade jag.

-- _Jaja, sa _Jasmin och gick ut i köket.

_Men man kan också smyga in information på flera ställen:

_Då kom _Jasmin in i rummet. _Det var _Magdas storasyster.

-- _Jaha, sa hon och såg sig om så att hennes långa svarta hår flög genom rummet.

-- _Hej, sa jag. _Kul att du kunde komma.

_Men det skulle jag tydligen inte ha sagt, för hon blev genast arg. _Det blev hon förresten väldigt ofta. _Hon körde upp sin spetsiga näsa i ansiktet på mig och fräste:

-- _Vad är det som är så kul med det?

-- _Eh ... att vi får hänga med en gymnasist, smörade jag. _Jasmin var nämligen ganska kaxig över att ha börjat gymnasiet.

-- _Jaja, sa _Jasmin och gick ut i köket.

_Glöm inte känslorna

_Hur känner sig berättaren ovan när _Jasmin snäser av honom? _På film skulle vi se det på hens miner och kroppsspråk. _Här får vi använda ord istället. _Till exempel så här:

#86

#257

_Jag visste inte vad jag skulle säga. _Det enda jag ville var att kyssa henne. _Eller förresten, helst av allt ville jag bara försvinna. _När hon kom in hade jag blivit alldeles lycklig och sprallig. _Men det blev ju inte alls som jag hade tänkt mig. _Nu var jag så besviken att jag trodde att jag skulle kräkas.

_Känslorna är förstås viktiga i en berättelse. _Får vi veta hur en person känner sig förstår vi mer av vad som händer, vad hen vill och inte vill och varför hen gör som hen gör. _Om du berättar att en kompis ställer upp, då tycker nog läsaren att det är bra gjort av hen. _Berättar du också om hur glad du blev blir läsaren ännu mer förtjust i din kompis.

_Diskutera

é _ Finns det fler egenskaper än de vi tar upp som kan vara bra att ta med när man beskriver en person?

_ Vilka?

é _ Vilket sätt att beskriva _ Jasmin på tycker ni var bäst -- att ha all information i början eller att lägga in den på flera ställen?

_ Varför?

_Övning: _Lägg till personbeskrivningar

=== Bildbeskrivning =====

Åtta bilder.

#1. _En kille med svar kort hår och mörka ögon tittar med allvarlig blick in i kameran. _Han är klädd i en blå t-shirt, sportig blå jacka med vit text och en siffra på bröstet.

#2. _En kille med kort brunt hår och vit skjorta sitter framför en dator med hörlurar. _Han vrålar och lyfter ena armen i en segergest.

#3. _En tjej med brunt hår uppsatt i en tofs står vid en tennisbana med ett racket i handen. _Hon är klädd i en rosa- och svartfärgad munkjacka, har tandställning och ler med hela ansiktet.

#4. _En tjej med långt mörkt hår och stickad grön tröja tittar ut genom ett fönster. _Hon har mörka ögon och ögonbryn och ser ut

att vara djupt försjunken i tankar.

#5. _En tjej med långt blont hår, bruna ögonbryn och blå ögon lägger huvudet på sned och ler.

_Hon är klädd i en grå tröja och en blå jacka.

#6. _En person med kort grönt- och rosafärgat hår ler mot kameran.

_Hen är klädd i rosa luvtröja och har en silverring i ena örat.

#7. _En kille med lockigt rödfärgat hår, blå ögon och rödlett kinder tittar in i kameran.

_Han är klädd i en orangefärgad munkjacka och har luvan över huvudet. _Regnet har blött ner både axlar och hår.

#8. _En tjej med stort leende och beige huvudsjal vänder sig mot kameran. _Hon är klädd i en rutig jacka, håller ett block i ena handen och en pappersmugg i den andra.

=====

_Nu ska du öva på att beskriva två personer. _Du ska få in dina beskrivningar i den korta texten nedan.

-- _Hej, sa _X.
-- _Hej, sa _Y.
-- _Vad gör du?
-- _Inget särskilt. _Tar det lugnt bara.
-- _Jaha. _Du ...
-- _Ja?
-- _Skulle du kunna swisha mig en hundring?
-- _Varför då?
-- _Jag är hungrig.

_Gör så här

- #1. _Välj två personer på bilderna ovan.
 - #2. _Bestäm vem som är _X och vem som är _Y och ge dem riktiga namn.
 - #3. _Studera bilderna och fundera på hur du kan beskriva dem. _På s. #85 finns tips på vad du kan ta med. _Utseendet ser du ju, men den
- #262 #87

andra informationen får du hitta på. _Använd fantasin. _Om det går trögt kan du "låna" dina kompisars egenskaper. _Anteckna det du kommer på.

#4. _Skriv av texten ovan i ett nytt dokument.

#5. _Lägg in dina beskrivningar i texten. _Lägg inte all information på samma ställe, utan försök pussla in den mellan replikerna. _Titla på det andra exemplet på förra sidan om du vill ha inspiration.

#6. _Byt text med en kompis. _Börja med att gissa vilka bilder kompisens har valt. _Ge sedan respons:

é _Visa på två ställen där du tycker att din kompis har lyckats bra.

é _Ge ett förslag på hur något skulle kunna bli bättre.

_Övning: _Gör en positiv presenta-
_tion av en kompis

_Din kompis ska göra en presentation
av sig själv på en social medie-
plattform. _Hen hoppas att det ska
kunna ge ett sommarjobb och därför
vill hen visa upp sina bästa sidor.
_Du lovar att hjälpa till.

_Gör så här

é _Sätt er två och två.

é _Gå igenom listan med positivt
laddade adjektiv. _Slå upp ord som
ni är osäkra på. _Om ni inte för-
står förklaringen _så fråga er
lärare.

é _Diskutera vilka sex ord som pas-
sar bäst på din kompis. _Du skri-
ver ner dem i ett dokument.

é _Sedan enas ni om vilka sex ord
som passar bäst på dig. _Din kom-
pis skriver ner dem.

é _Nu skriver ni varsin presentation
-- du skriver om din kompis och

hen skriver om dig. _Ni kan arbeta enskilt eller tillsammans.

é _Använd de sex adjektiven och förklara varför du valt dem. _Om du använder "språkbegåvad" kan du till exempel lägga till att hen "kan titta på engelska filmer utan att ha textremsan på".

é _Lämna in era texter. _Läraren läser sedan upp dem och ni i klassen får gissa vem varje beskrivning gäller.

allvarlig
artig
ambitiös
ansvarsfull
disciplinerad
effektiv
eftertänksam
ekonomisk
energisk
entusiastisk
envis
fantasifull
fysisk
förnuftig
försiktig

förstående
generös
glad
hjälpssam
humoristisk
händig
inspirerande
klok
koncentrerad
kreativ
kunnig
känslig
logisk
lojal
lugn
lättlärd
medmänsklig
miljömedveten
mjuk
modig
motiverad
musikalisk
mångsidig
noggrann
nyfiken
omtänksam
ordningsam
pigg

#266

#88

pratsam
punctlig
pålitlig
rolig
samarbetsvillig
smart
snabbtänkt
snäll
självssäker
social
språkbegåvad
stark
stilig
trevlig
tystlåten
tålmodig
utåtriktad
vänlig
äkta
ärlig
ömsint
öppen

_Synonymer

@_Synonym är ett grekiskt ord som betyder liktydig. _Synonymer är alltså ord som betyder samma sak. _Här är till exempel några synonymer till _hus och _fest:

hus: fastighet kåk villa stuga
fest: party kalas bjudning bal

_Poängen med synonymerna är att de bara betyder _nästan samma sak.

_Det finns en liten skillnad mellan dem och den skillnaden gör att man kan uttrycka sig mer exakt.

_Om ni till exempel ska leta efter en försvunnen person och bara vet att hen har "ett par skor" på sig -- då kan personen bli svår att hitta.

_Den beskrivningen passar ju in på alla fyra meningarna nedan. _Men om den som gav signalementet hade använt en passande synonym till "skor" hade det blivit lättare:

é _Personen har ett par sneakers
på sig.

é _Personen har ett par pumps på
sig.

é _Personen har ett par sandaler
på sig.

é _Personen har ett par tofflor på
sig.

::: #90 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Tre tecknade bilder på en man som
ler.

#1. _Jag är nöjd. (_Han ler)

#2. _Jag är uppåt. (_Han ler med
öppen mun)

#3. _Jag är lycklig. (_Han ler ett
brett leende)

_Exemplen på förra sidan gällde
@substantiv (ord för saker, personer
och så vidare). _Men det finns ofta
flera synonymer även till @adjektiv
(ord som beskriver substantiv). _Det
är tur det -- vi människor är ju
olika och samma person kan vara på
olika humör:

#90

#269

rolig:

kul

komisk

lustig

skrattretande

lustig

glad:

nöjd

munter

sorglös

uppåt

lycklig

nervös:

orolig

pirrig

ängslig

skakis

spänd

_Även till vanliga @verb (ord som talar om vad någon gör) finns det många synonymer. _Ju fler sätt man kan göra någonting på, desto fler synonymer finns det. _Här några exempel:

prata:

snacka

resonera

diskutera

babbla

samtala

titta:

kolla

glo

stirra

kika

spana

sa:

påstod

avslöjade

vrålade

viskade

gnällde

_Diskutera

é _Vad är det egentligen för skillnad mellan de olika synonymerna till hus -- stuga, kåk, villa och fastighet?

é _Vi ger också exempel på synonymer till fest, skor, rolig, glad, nervös, prata, titta och sa.

_Titta på de synonymerna igen och gör som ovan -- försök förklara skillnaderna.

é _Kan ni komma på några fler synonymer till orden i exemplen?

é _Hur många synonymer kan ni komma på till de här adjektiven?

ledsen, vacker, elak, otäck
spännande, stor

::: #91 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Använd synonymer när du skriver

_Svenska _Akademins _Ordlista förkortas __SAOL. _Den finns som bok och även digitalt, på svenska.se.

_Hur många ord finns det i det svenska språket? _Det är en fråga som är omöjlig att svara på. _Den senaste versionen av _Svenska

_Akademins _Ordlista (#2015) innehåller cirka #126 #000 ord -- men där finns till exempel inte

_.bildlektion och _mobilskal med.

_Det beror bland annat på att vi kan skapa så många nya ord, till exempel genom @sammansättningar

(det vill säga genom att lägga ihop två eller flera ord, som bild + lektion = bildlektion).

_Ingen ordlista kan rymma alla de varianter som vi hittar på.

_Vi kan alltså säga att det finns betydligt fler än #126 #000 svenska ord. _Det är bra -- det gör att vi både kan skriva exakt det vi menar

#91

#273

och undvika att bli tjugatiga genom att upprepa oss. _Nu ska vi ge några exempel på det.

_Skriv exakt det du menar

_Ibland kan även @motsatsord vara användbara när du försöker vara tydlig. _Ett barn frågar dig vad _.pigg betyder. _Du hittar ingen bra synonym, utan svarar istället så här: " _Det betyder att man inte alls är _.trött."

_Här har vi en mening som finns med i en berättelse:

_Jag blev @ledsen när min kompis
_Benjamin plötsligt @åkte till
_Singapore.

_Det är inget fel på den meningen.
_Men tänk om _Benjamin inte bara har åkt iväg på en semesterresa, utan faktiskt inte tänker komma tillbaka?
_Och att berättaren därför är väldigt ledsen? _Då skulle hen ha kunnat få fram det genom att använda
#274 #91

synonymer till "ledsen" och "åkte".
_Till exempel så här:

_Jag blev @förtvivlad när min kompis
_Benjamin plötsligt @flyttade till
_Singapore.

_Eller var det så att _Benjamin stack iväg på en kort resa utan att säga något till berättaren? _Och att hen därför kände sig lite lurad? _Då kunde hen ha skrivit så här istället:

_Jag blev @besviken när min kompis
_Benjamin plötsligt @@smet iväg;
till _Singapore.

_Med hjälp av synonymer kan vi alltså uttrycka oss mer exakt och säga precis det vi menar. _Tänk på det när ni beskriver personer, miljöer och känslor. _Om ni berättar att någon är glad -- fundera då på om _-nöjd, lycklig, förtjust, sorglös; eller _upprymd faktiskt stämmer bättre med vad ni vill säga. _Och om någon hoppar in i en bil --

fundera på vad det är för slags bil.
En.kombi? _En_.lastbil? _En
_ -__EPA-TRAKTOR;? _En_.sportbil?
En.rishög eller ett_.lyxåk?
::: #92 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Variera med synonymer

_Jag vaknar på morgonen. _Jag @går
ner till tvättstugan, hämtar rena
kläder och tar på mig dem. _Jag
@går ut i köket. _Jag blir irrite-
rad när min lillebror är störig
vid frukosten. _Jag borstar tän-
derna och @går sedan till skolan.
_I skolan träffar jag mina kompi-
sar. _Sedan har vi lektion och se-
dan @går vi till matsalen. _Det är
ingen god mat så vi @går till
kiosken. _Sedan har vi lektioner
igen. _Sedan @går jag hemåt.

_Den här berättaren har tagit med
några bra detaljer i sin text. _Vi
får till exempel veta hur hens lil-
lebror betar sig och hur hen reage-
rar och känner sig. _Men berättaren
har inte varit särskilt tydlig med

hur hen transporterar sig mellan de olika ställena -- hen har bara använt "går". _Det är synd. _För det första blir texten tjatig. _För det andra får vi inte veta mer exakt hur hen tog sig fram.

Låt oss förbättra texten med hjälp av synonymer. _Här är några exempel på andra sätt att ta sig fram till fots:

vingla
trippa
stappla
lufsa
promenera
dansa
smyga
strutta
hoppa
vanka
rusa
släntra

_Nu byter vi ut "går" mot några av synonymerna ovan:

_Jag vaknar på morgonen. _Jag @stapplar ner till tvättstugan, hämtar rena kläder och tar på mig dem. _Jag @lufsar ut i köket. _Jag blir irriterad när min lillebror är störig vid frukosten. _Jag borstar tänderna och @promenerar sedan till skolan. _I skolan träffar jag mina kompisar. _Sedan har vi lektion och sedan @rusar vi till matsalen. _Det är ingen god mat så vi @smyger till kiosken. _Sedan har vi lektioner igen. _Sedan @dansar jag hemåt.

_Nu får vi veta mer om hur berättaren tar sig fram. _Dessutom förstår vi mer av hur hen känner sig. _Hen "stapplar" till tvättstugan -- det beror antagligen på att hen är trött. _De "rusar" till matsalen -- de är antagligen hungriga. _Hen "dansar" hemåt -- hen är nog glad över att skoldagen är slut. _Texten har också blivit mer varierad.

_Diskutera

- é _Titta på listan med synonymer till "gå". _Vad är det för skillnad på dem? _Hur ser man ut när man till exempel lufsar, vinglar och struttar? _Visa gärna!
- é _Håller ni med om att den sista texten fortfarande känns lite tjattig? _Det beror på att meningarna börjar med antingen "_Jag" eller "_Sedan". _Försök fixa till det. _Skriv av texten i ett gemensamt dokument som alla kan se. _Formulera sedan om den så att bara en av de första fem meningarna börjar med "_Jag" och bara en mening börjar med "_Sedan". _Den första meningen kan till exempel bli så här: "_Det är morgon och jag vaknar."

_Övning: _Vilken synonym passar bäst?

_Vilken synonym (a--d) passar bäst i meningarna (#1--#2)? _Välj bland alternativen nedan. _Här finns förstås inga svar som är rätt eller fel, men man kan ändå jämföra och diskutera. _Hitta sedan på egna meningar där du använder de ord som blivit över.

_A.

- a) arg
- b) irriterad
- c) rasande
- d) upprörd

#1. _När jag spillde mjölk på duken blev mamma ---.

#2. _Pappa blev --- när jag lossade handbromsen så att bilen rullade ner i sjön.

_B.

- a) spännande
- b) fängslande
- c) gastkramande
- d) intressant

#1. _Den där ungerska skräckfilmen var så --- att jag blundade när ingen såg på mig.

#2. _Tv-dokumentären om nyckelpigornas liv var så --- att jag inte kunde sluta titta.

_Prova att variera med synonymer

_Hur säger de det, egentligen? _I meningarna nedan (#1--#6) kan man använda "sa" i luckorna. _Men nu får du inte göra det! _Använd istället en av synonymerna här under (a--p). _Här finns förstås inga svar som är helt fel, men man kan ändå jämföra olika lösningar och diskutera vilka som fungerar bäst.

- a) ansåg
- b) avslöjade
- c) berättade

#93

#281

- d) förklarade
- e) informerade
- f) morrade
- g) mumlade
- h) pep
- i) påstod
- j) ropade
- k) skrek
- l) suckade
- m) tyckte
- n) undrade
- o) viskade
- p) väste

#1. _Nej, inte en spruta till! ---
_Mahmoud.

#2. _Var är jag? --- _Sonja och
_kisade yrvaket mot solljuset.

#3. _Jag gillar dig, --- _Carolin.

#4. _Den här filmen är bara så
bra, --- _Kim.

#5. _I morgon blir det prov på
alla #712 glosorna, --- vår
engelsklärare.

#6. _Det här var ju riktigt ro-
ligt, --- _Ali när fallskärmen
löste ut.

(webb)

#282

#94

_Övning: _En skrivarpromenad

_Del _A -- samlar material

_Bestäm gemensamt i klassen fyra platser som finns i eller i närheten av skolan.

é _Den första platsen ska vara utomhus, där det känns trevligt.

é _Den andra platsen ska vara mer undångömd, till exempel i en källare eller på baksidan av ett hus.

é _På den tredje platsen ska det vara liv och rörelse, till exempel ett köpcenter eller någonstans där det är mycket trafik.

é _På den fjärde platsen ska det finnas många dörrar, till exempel en korridor i skolbyggnaden.

_Gå sedan på skrivarpromenad till de fyra platserna. _Ha med er papper och penna. _På varje plats antecknar ni olika saker -- se nedan. _Arbeta i grupper om #3--#4 personer så att
#94 #283

ni kan bolla idéer. _Använd alla sinnen!

é _Första platsen: _Anteckna sådant som ni ser, hör, känner och luktar och som kan göra er glada.

é _Andra platsen: _Anteckna detaljer som skulle kunna användas i en läskig historia.

é _Tredje platsen: _Anteckna sådant som gör att den här platsen känns rörig och lätt att känna sig vil-sen i.

é _Fjärde platsen: _Välj en dörr och studera den noggrant. _Hur skulle ni beskriva den så att någon annan skulle förstå att det är just den dörren ni valt?

_Del _B -- skriv en kort historia

_Nu jobbar ni enskilt. _Välj en av skrivuppgifterna nedan. _Din berättelse ska vara ungefär #300--#400 ord. _Det är person- och miljö-beskrivningarna som är viktigast.

_Ett lyckligt ögonblick

_På den första platsen träffar du någon som gör dig väldigt lycklig.

_Det kan till exempel vara någon du gillar eller någon som berättar något som är väldigt bra för dig.

_Berätta vad som händer. _Beskriv personen du möter. _Använd anteckningarna för att beskriva miljön.

_Var är jag?

_Plötsligt vaknar du på den tredje platsen. _Du sitter på en stol. _Du känner inte igen dig, du vet inte var du är eller hur du har hamnat där. _Du känner dig helt vilsen.

_Sedan vaknar du igen -- det var bara en obehaglig dröm. _Det fanns många människor i drömmen som tittade på dig och sedan skyndade vidare -- beskriv några av dem. _Använd det du antecknat för att beskriva miljön.

_En riktigt läskig kväll

_På den andra platsen träffar du någon som du blir rädd för. _En mystisk snubbe, en hotfull kvinna eller kanske ett djur. _Berätta vad som händer. _Beskriv gestalten du möter. _Använd anteckningarna för att beskriva miljön.

_Fantasy på skolan

_Du står utanför klassrummet där ni har historia och väntar på att lektionen ska börja. _Det är tråkigt att vänta och du har inget annat att göra än att stirra på dörren.

_Plötsligt öppnas den, långsamt och liksom av sig själv. _Du går fram och kliver in och upptäcker något mycket märkligt ... _Berätta vad och vilka som finns där inne. _Beskriv de du möter. _Använd anteckningarna för att beskriva dörren i början av berättelsen.

_Att skriva berättande texter #2

=== _Bildbeskrivning =====

_Tre clownen med svarta hattar och färgglada kläder gör roliga miner mot kameran. _De är sminkade med vit ansiktsfärg, har kraftigt färgade ögonbryn och röda fläckar på kinderna. _De står tätt ihop och killen i mitten lägger armarna om de två andra.

=====

_Kom igång

_Nu ska ni vara skådespelare en liten stund. _Ni ska visa hur man beter sig när man känner på ett speciellt vis.

_Nedan har ni femton adjektiv som beskriver en känsla man kan ha. _Er lärare ger varje person ett adjektiv, men utan att tala om för de andra vilket det är. _Var och en funderar en kort stund hur man ska

visa det. Ni får inte prata. Visa istället hur ni känner med hjälp av kroppsspråk: vilka miner ni gör, hur ni går, sitter, slår handen i bänken, biter på naglarna, kliar er i håret ... Det är okej att skratta och göra andra ljud också. Sedan agerar ni, en i taget, och låter de andra gissa vilket adjektiv det gäller. Ni kan agera två och två också, om det känns bättre.

nöjd
lycklig
deppig
sorgsen
förvånad
nyfiken
irriterad
jättearg
rastlös
intresserad
slö
lättad
orolig
livrädd
uttråkad

_Mål

_I det här kapitlet får du

é lära dig hur man kan återge samtal i en berättande text

é bekanta dig med begreppet gestaltning

é öva på att gestalta till exempel känslor

é kunskap om bildspråk, det vill säga liknelser och metaforer

é öva på att använda bildspråk i berättande texter.

_Viktiga begrepp

é ett adjektiv

é en dialog

é en monolog

é en replik

é (en) direkt anföring

é (en) indirekt anföring

é ett kolon

é att referera

é att gestalta

é ett bildspråk

é en liknelse
é en metafor
é en ironi

(webb)

::: #96 ::::::::::::::::::::::::::::::

_ När någon pratar i texten

_ En dialog är alltså ett samtal mellan två eller flera personer. _ Men vad kallas det när bara en person pratar, med eller utan lyssnare?

_ Jo: @monolog.

_ I berättande texter vill ni ofta tala om vad personer säger. _ Det kan ni göra på två sätt: genom att låta personerna prata själva eller genom att referera ett samtal. _ Här ska vi gå igenom de två metoderna.

_ Men först ska ni lära er två ord som är användbara när det gäller personer som talar i en text:

é _Det en person säger i ett sam-
tal kallas @replik.

é _Ett helt samtal mellan två
eller flera personer kallas
@dialog.

_Låt personerna prata själva

_Skiljetecken vid repliker

_När du efter en replik talar om
vem som sagt något börjar du alltid
med liten bokstav (kallas också
gemen). _Det är särskilt viktigt att
tänka på när du avslutar repliken
med frågetecken eller utropstecken,
eftersom datorns stavningshjälp tror
att du då börjar på en ny mening.

_Så här ska det alltså se ut:

-- _Klockan är sju, sa _Bengt.

-- _När kommer bussen? frågade
_Melissa.

_Man kan också återge samtal med
citattecken. _Då behöver man inte
börja på ny rad när någon ska prata.

_Så här:

#96

#291

_En kvinna gick till doktorn och sa: "Min man tror att han är ett UFO!" "Det var allvarligt", sa doktorn. "Säg åt honom att komma hit." "Åh, tack!" sa kvinnan. "Men var ska han landa?"

_Att låta en persons röst "höras" i texten kallas @@direkt anföring;.

_För att visa att det är personer i berättelsen som pratar sätter du ut ett talstreck framför varje replik.

_Så här kan det se ut:

_Johnny körde iväg mig vid halv sex. Innan jag gick gav han mig en hemuppgift: jag skulle göra en fortsättning på serien.

-- _Killen som krymper och krymper ... vad händer med honom? sa

_Johnny. _Försvinner han helt, eller?

-- _Jag vet inte, sa jag.

_För att hålla ordning på vem som pratar kan du göra som i exemplet ovan -- lägga till den informationen .efter @repliken. _Sätt ett

#292

#96

kommatecken (eller frågetecken/
utropstecken) innan du talar om vem
som säger vad.

_Men du kan också berätta vem som
säger något _före repliken. _Då an-
vänder du ett kolon:

_Birgitta lutade sig fram och
lyckades se både sträng och
schysst ut på samma gång. _Sedan
sa hon:

-- _Det är viktigt att du väljer
något du tror att du kan trivas
med, _Linus. _Det fattar du, va?

::: #97 ::::::::::::::::::::::::::::::

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Vad pratar de här två personer-
na om?

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på en tjej och en
kille som pratar med varandra.

_Tjejen gestikulerar med händerna
och tittar på killen, som vänder
både handflator och blicken uppåt.

=====

#97

#293

_Referera vad personen säger

=== _Ordlista =====
(en) anföring_. _Det någon säger.
att referera_. _Att sammanfatta
vad någon annan sagt. _Kan också
användas när man skriver en sam-
manfattning av en text och är
noga att tala om vem skribenten
är.

=====

_När man börjat låta personer prata
själva i en berättelse kan det vara
svårt att sluta. _Men i längden blir
det trist att läsa och texten blir
ofta onödigt lång. _Som berättare
kan du säga mer om du använder
@@indirekt anföring;. _Det innebär
att du @refererar vad någon har
sagt. _Läsaren får alltså veta vad
samtalet gick ut på, men får inte
"höra" replikerna. _Så här:

_Personerna pratar själva:

-- _Ska vi gå? sa _Simon.
-- _Vi väntar lite, sa jag.
-- _Men vi ju redan försenade.
-- _Det finns tid kvar.
-- _Vi har bara en kvart på oss
ju.
-- _Det räcker.
-- _Det gör det väl inte.
-- _Jodå.
-- _Du har fel. _Det är ju en
kilometer till korsningen, och sen
...
-- _Vi hinner om vi ...
-- ... och sen är ju hela parken
kvar att gå igenom!
-- _Vi tar ju bussen förstås.
-- _Jaha, ja men det är ju en
annan sak.
-- _Just det.
-- _Då hinner vi ju.

_Samtalet refereras:

_Simon ville gå när det var en kvart kvar, man jag sa att jag ville vänta. _Sedan tjafsade vi om hur många minuter det skulle ta och han var stressad. _Men sedan lyckades jag få fram att vi skulle ta bussen.

-- _Aha, då hinner vi ju, sa han.

_Som ni ser behöll vi en replik.
_Det är ofta bäst att göra så, det vill säga att blanda de två sätten att skriva: att referera samtalet och lägga in en eller ett par repliker.

(webb)

_Övning: _Från direkt till indirekt
anföring

_Här är ett exempel på en dialog med
direkt anföring -- det vill säga där
läsaren får "höra" personerna prata
-- som blivit för lång. _Exakt allt
som sägs behöver ju faktiskt inte
finnas med.

_Nu ska ni göra om texten så att
den står med indirekt anföring -- ni
ska alltså @referera samtalet stäl-
let. _Ni kan använda exemplet på
förra sidan som stöd. _Den nya
texten ska bli max åtta rader lång.

_Gör så här

_Arbeta två och två.

#1. _Skriv ett referat av samtalet.

_Behåll gärna en eller två repli-
ker med talstreck. _Tänk på att
bara den viktigaste informationen
ska tas med.

#2. _Sätt er tillsammans med två andra par. _Nu har ni sammanlagt tre texter. _Försök enas om vilken som är bäst.

#3. _Bearbeta den texten tillsammans -- kanske fanns den någon mening i några av de två andra texterna som ni vill ta med?

#4. _Läs upp era färdiga referat i klassen.

#5. _Diskutera:

é _Vad var svårast med att skriva på det här viset?

é _Vilken information i den ursprungliga dialogen valde ni att ta med? _Varför just den?

é _Blev referaten bättre eller sämre än den ursprungliga texten? _Varför?

_Jobbintervjun

_Nu var jag ett steg närmare mitt första sommarjobb. _Av alla ansökningar de fått in var jag en av dem som blev kallad till intervju.

-- _Okej ... _Hej, sa mannen bakom skrivbordet.

-- _Hej, sa jag.

-- _Och du heter _Kim?

-- _Ja.

-- _Och du är #14.

-- _Just det.

-- _Ja, det är ju lagligt att sommarjobba även om man är så ung.

-- _Jo, jag vet.

-- _Om jobbet inte är farligt eller tungt.

-- _Just det.

-- _Och att plocka skräp i parkerna är ju inte tungt.

-- _Nej. _Om ingen har kastat en moppe i rabatten förstås.

-- _Eh ... _Varför skulle någon göra det?

_Shit också. _Varför skulle jag försöka skämta om det där? _Jag

rodnade, log fånigt och sa:

-- _Äh, jag bara skämtade.

-- _Jaha, muttrade mannen och rynkade pannan. _Är du morgonpigga?

-- _Jag kan inte påstå att jag är morgonpigga, sa jag. _Men jag går upp ändå.

-- _Det låter bra, sa mannen och såg mer nöjd ut. _Det är bra att vara ärlig, vet du. _Kan du börja direkt efter skolavslutningen?

-- _Ja.

-- _Inga semesterresor inplanerade?

-- _Nej.

-- _Perfekt. _Och du verkar vara pålitlig.

-- _Det är jag.

-- _Jamen då så. _Då säger vi så.

-- _Hur då?

-- _Du får jobbet.

_Att gestalta känslor

=== _Bildbeskrivning =====

_Fyra bilder.

- #1. _Foto på en tjej med långt mörkt hår klädd i jeansskjorta och vit t-shirt. _Hon pekar med pekfingrarna mot sina mungipor och ler stort.
- #2. _En kille med svarta glasögon och rutig skjorta sitter framför en dator med armbågen på bordet. _Han lutar handen mot ena kinden och ser trött ut.
- #3. _En pojke med svart hår och mörka ögon sitter ihopkrupen mot en smutsig vägg. _Han sneglar mot något och ser skrämmd ut.
- #4. _En tjej med ljusblå skjorta, svarta byxor och svarta _Converse sitter lutad mot en vägg. _Hon lutar sitt huvud mot handen och ser ledsen ut. _I den andra handen håller hon en mobil och bredvid henne står en grå ryggsäck.

=====

=== _Ordlista =====
himlastormande_. _Ett ganska ovanligt (men fint) ord som betyder att man har mycket starka känslor.

=====
_Beskrivningar av personer är viktiga i en berättelse. _Det är ju personerna allting handlar om. _Därför behöver läsaren ha information om dem -- deras egenskaper, vad de vill och önskar sig, vad de är rädda för och så vidare -- för att fullt ut förstå historien.

_Det är särskilt viktigt att läsaren får veta hur personerna känner i olika situationer. _Ta till exempel den klassiska berättelsen om _Romeo och _Julia. _Den handlar om två unga människor som inte får bli ihop eftersom deras familjer är osams.

_Ungdomarna gifter sig ändå i smyg, de bestämmer sig för att rymma, blir infångade, _Julia tar ett gift som får henne att vara död i några dagar för att lura släktingarna -- och i slutet tar båda livet av sig på

riktigt.

_Det hade varit svårt för oss att förstå varför ungdomarna höll på så där om inte författaren hade beskrivit deras känslor. _Hur himlastormande kära de var, hur lyckliga de var när de träffades och hur de längtade efter varandra när de var skilda åt.

::: #100 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Berätta inte, visa istället

_Ett sätt att beskriva någons känslor är att använda adjektiv -- glad, ledsen, förvånad, irriterad, besviken, upprymd, pigg, trött och så vidare. _Så här:

_Med adjektiv

_Sam fyllde år. _Ingen var hemma när han vaknade, men på köksbordet låg ett paket. _Det innehöll ett par guldfärgade sneakers. _Efter en snabb frukost knöt han på sig skorna och gav sig av till skolan. _- _Han var lycklig.;

#100

#303

_Det fungerar förstås. _Men du kan också få läsaren att förstå vad _Sam känner genom att istället visa vad han gör och hur han reagerar. _Det kallas med ett finare ord för att @gestalta. _Så här kan det se ut:

_Med gestaltning

_ _Sam fyllde år. _Ingen var hemma när han vaknade, men på köksbordet låg ett paket. _Det innehöll ett par guldfärgade sneakers. _Efter en snabb frukost knöt han på sig skorna och gav sig av till skolan.

_ - Han dansade med ett brett leende fram mellan människorna på trottoaren, visslade och gjorde långa språng över vattenpölar.;

_Att göra så -- att gestalta någons känsla istället för att använda adjektiv -- är ett vanligt råd till alla som skriver berättelser. _På engelska brukar man sammanfatta rådet så här: "_Show, don't tell".

_På svenska blir det "visa, berätta inte" -- @visa personernas känslor,
#304 #100

@@berätta inte; om dem.

_Varför ska man gestalta?

_Vad blir det för skillnad då? _Varför ska du gestalta istället för att använda adjektiv? _Jo, i den andra texten får läsaren "se" _Sam, och till och med "höra" hur han visslar.

_Det är ungefär som om en kompis kliver in i ditt rum med rynkor i pannan och skriker och sparkar på saker. _Om du istället bara hade fått ett mess där det stod "jag är arg" hade du inte upplevt det lika starkt.

_En annan fördel är att du slipper upprepa dig. _Tänk dig att _Sam är lycklig väldigt ofta i den där historien. _Då kan texten bli ganska tjatig, även om du försöker variera dig -- det finns ju inte hur många synonymer som helst till lycklig.

_Det här innebär förstås inte att du ska låta bli att använda adjektiv. _Det är fortfarande helt okej att säga att någon är glad, upprörd, sorgsen, nyfiken och så vidare.

#100

#305

_Det är bra och användbara ord. _Men
prova också att gestalta personers
känslor ibland.

_Diskutera

é _Vilka detaljer i den andra texten
talar för att _Sam är lycklig?

é _I vilken text förstår man bäst
vad _Sam känner?

é _Kunde vi ha gestaltat _Sams
känsla på något annat vis? _Kom på
fem saker som människor gör när de
är lyckliga.

::: #101 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Prova att gestalta känslor

_Att gestalta är alltså _inte att berätta att en person är nervös, nyfiken, irriterad, förälskad, chockad, förvånad, ledsen och så vidare. _När ni gestaltar _visar ni istället i texten hur personen uppträder -- vad hen gör, hur hen talar, vilka miner hen gör och så vidare.

_Nu ska ni prova själva -- skriv om meningarna nedan så att de blir gestaltningar.

_Gör så här

- #1. _Arbeta i grupper om två eller tre personer.
- #2. _Läs den första meningen (i listan med meningarna #1--#10) och leta rätt på adjektivet som beskriver personens känsla.
- #3. _Fråga er sedan: _Hur märks det att en person känner så? _Vad gör personen? _Syns det på kroppen

#101

#307

eller i ansiktet? _Hörs det på röstén?

#4. _Använd det ni kom fram till när ni skriver om meningen. _Er text kan bli längre och bestå av flera meningar än en.

#5. _Gör likadant med resten av meningarna.

#6. _Läs upp era meningar för varandra i klassen och diskutera.

é _Vilken känsla var svårast att gestalta? _Varför?

é _Blev era gestaltningar lika varandra eller kom ni på många olika varianter?

é _Vilka av de andras förslag tyckte ni bäst om?

- #1. _Jovan var väldigt arg.
- #2. _Leona blev ledsen när hennes katt dog.
- #3. _Samuel var jättetrött.
- #4. _Jerker var nervös när han klättrade upp i hopptornet.
- #5. _Jag hade alla rätt på provet och blev helt chockad.
- #6. _Min pappa kom in i mitt rum och var väldigt nyfiken.
- #7. _I matsalen stod _Melody och kände sig ensam.
- #8. _Maya kände sig förvirrad när hon kommit vilse i _Stockholm.
- #9. _Jonathan var förälskad i _Kim.
- #10. _I slutet av sista lektionen var _Anja rastlös.

_Exempel

_Ali var stolt när han gick fram och hämtade sitt stipendium.

_Ali sträckte på ryggen, sköt fram bröstet och gick med allvarlig min fram och hämtade sitt stipendium.

#310

#101

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #5 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym fem

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Att använda bildspråk (#102) #311

_Övning: _Hitta på egna

_liknelser (#104).....#317

_Metaforer (#105).....#320

_Övning: _Hitta och förklara

_metaforerna (#107).....#325

_Berättelser från mun till mun

_ (#108).....#328

_Myter (#108).....#328

_Modelltext: _Myten om

_ _Pandoras ask (#109).....#330

_Vad är en myt? (#110).....#333

_Den nordiska mytologin

_ (#111).....#337

_Övning: _Sammanfatta myten

_ (#113).....#344

_Den grekiska mytologin

_ (#114).....#348

_Iii

_	Övning: Tolka en myt (#115)	#354
_	Moderna myter (#116)	#355
_	Avslutande uppgift: Skriv	
_	en egen myt (#117)	#360
_	Sagor (#118)	#362
_	Modelltext: De tre bockarna	
_	Bruse (#119)	#364
_	Vad är en saga? (#120)	#368
_	Kort sagohistoria (#122)	#375
_	Övning: Läs och tolka en	
_	saga (#124)	#382
_	Varför gillar vi sagor?	
_	(#126)	#388
_	Avslutande uppgift: Skriv	
_	en modern saga (#127)	#392

_Att använda bildspråk

_Det kändes som att vara väldigt liten och irra omkring i en främmande stad. _Under ett bombanfall.

_Utdraget ovan kommer från en berättelse om en kille som gör sin prao på en byggarbetsplats. _Han beskriver hur han känner sig vilsen och osäker där. _Men han använder inte de orden, utan liknar istället känslan vid något annat. _Killen påstår alltså inte att han var i en främmande stad under ett bombanfall -- bara att det kändes så.

_Det där är ett exempel på @bildspråk. _Bildspråk är ett samlingsnamn för liknelser och metaforer. @_Liknelser innebär att man säger att en sak är som en annan -- till exempel _-snabb som blixten;.

_En @metafor är ett ord som används på "fel" sätt -- till exempel

_ -_Martin brottas med matteläxan;.

_Bildspråk är vanligt i berättande

texter. _Det beror på att det ofta är ett bra sätt förtydliga och förstärka hur något upplevs. _I det här avsnittet vill vi inspirera dig till att använda bildspråk. _Därför ska vi ge exempel på vanliga liknelser och metaforer, förklara hur de fungerar och visa hur du kan skapa egna.

_Liknelser

=== _Ordlista =====
ett prefix_. _Ett litet "ord" som oftast inte betyder något men som kan sättas framför ett annat ord för att ändra betydelsen. _Så här: vän -- ovän, lyckad -- misslyckad, döma -- bedöma, stjärna -- superstjärna.

=====
_Du älskar att klättra. _I träd och berg, uppför husväggar och lyktstolpar. _Det är något med spänningen och höjden -- när du klättrar tänker du bara på klättrandet och allt som är jobbigt försvinner. _Du blir

intervjuad av lokaltidningen och reportern frågar hur du känner dig när du gör något så riskfyllt. Du vill svara "glad", men det räcker ju inte. Glad blir man när man får en kexchoklad -- här krävs något mer. Jätteglad? Skitglad? Lycklig? Nöjd? På gott humör? Nej, det funkar inte heller.

I stället säger du: "Jag känner mig glad som ... som en gummi-snodd!".

Där använde du en @liknelse. Du försökte förstärka "glad" med olika prefix och du letade bland synonymerna, men utan att hitta rätt uttryck. Då kom du på det där med gummisnodden -- hur den spänns och sedan flyger iväg, piggt och sorglöst.

Det var bra tänkt. Chansen är stor att reportern verkligen förstod dig, för så fungerar våra hjärnor: de ser likheter även mellan sådant som är olikt på ytan. Om någon säger till dig att du är vacker som en blomma, då fattar du att hen upptäckt en sådan likhet. Att se

dig känns som att se en ros.

::: #103 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vanliga liknelser

_ - Vacker som en ros; är en gammal och vanlig liknelse som de flesta känner igen. _ Det finns många sådana. _ Här är några exempel:

gammal som gatan
glad som en lax
långsam som en snigel
platt som en pannkaka
röd som blod
snabb som vinden
stolt som en tupp
vit som snö

_Egna liknelser

=== _Ordlista =====
(en) ironi_. _ Det som uppstår när man säger motsatsen till det man egentligen menar. _ Vilket av exemplen tror ni vi tycker är "en komisk ironi"?

=====

#314

#103

_En poäng med liknelserna är att de överraskar läsaren. Men många liknelser har använts så ofta att den effekten gått förlorad. Då kan man skapa egna. Ta ett adjektiv (ord som beskriver en egenskap), lägg till ett "som" och hitta på några fortsättningar. Så här:
adjektiv + som + ?

_Här är några förslag:

- #1. tyst som natten
- #2. deppig som en punktering
- #3. trött som en disktrasa
- #4. vig som en huggorm
- #5. kall som ett kylskåp
- #6. skön som en hängmatta

_Sedan kan vi låta slumpen hjälpa oss hitta ännu fler kombinationer.

_Vad händer om vi parar ihop nummer #3 och #4? Eller #2 och #5? Ibland blir det helknäppt, men ibland upptäcker man helt nya likheter -- eller en komisk ironi.

#2 + #3 = deppig som en disktrasa
#103 #315

#4 + #5 = vig som ett kylskåp
#1 + #4 = tyst som en huggorm
#3 + #2 = trött som en punktering

_Liknelser skapas inte bara med adjektiv. _Också @substantiv (människor, djur och saker) kan liknas vid något annat. _Samma sak med @verb (sådant man gör). _Här är några exempel:

é _Klockans tickande kändes som hammarslag.
é _Hennes leende var som ett nyårs-fyrverkeri.
é _Rymdfärjan flög som ett spjut genom universum.
é _Barnen for som en snölav in nerför pulkabacken.

_Diskutera

_Att vi säger långsam som en snigel är logiskt -- sniglar rör sig ju väldigt långsamt. _Men varför säger man glad som en lax, stolt som en tupp och gammal som gatan?

(webb)

#316

#104

_Övning: _Hitta på egna liknelser

_Hungrig som en varg, arg som ett bi ... _Det finns många gamla liknelser att ta till när man behöver. _Men de fungerar allra bäst när de överraskar läsaren och därför behöver vi förnya förrådet. _Det ska ni göra nu. _Arbeta i grupper om fyra eller fem personer.

_Gör så här

- é _Nedan finns tio korta meningar som slutar med ett "som" -- och sedan saknas något. _Hitta på en fortsättning. _Om ni inte kommer på något kan ni titta i listan med ord (a--t) -- där finns förslag.
- é _När ni är klara bestämmer ni er för vilka tre ni är mest nöjda med.
- é _Presentera era tre favoritliknelser för de andra i klassen. _Skriv upp dem på tavlan eller i ett delat dokument.

- é _Nu har ni en gemensam lista med ett antal liknelser uppskrivna.
- é _Varje grupp väljer en av dem och skriver sedan en liten berättelse på fem rader där liknelsen ingår.
- é _Läs upp era berättelser i klassen.
- é _Efter varje uppläsning ger klassen respons. _Nämn minst en sak som var bra och ge ett förbättringstips.

#1. _Jag kände mig ensam som ...

#2. _Brorsans ansikte var grönt som ...

#3. _Lovisa var lugn som ...

#4. _Ute på gatan skriker någon som ...

#5. _Robin snarkade som ...

#6. _Lovisa var lycklig som ...

#7. _Festen var som ...

#8. _Farsan dansade som ...

#9. _Ivanas skratt var som ...

#10. _Ali var efterlängtd som ...

- a) smågodis
- b) en hundvalp
- c) en krokodil
- d) ett sommarlov
- e) ett bubbelbad
- f) en astronaut
- g) en traktor
- h) ett jetplan
- i) ett kassaskåp
- j) ett par stickade vantar
- k) ett nyårsfyrverkeri
- l) en flaggstång
- m) en tom simbassäng
- n) kall grönsakssoppa
- o) ett stormigt hav
- p) en nyklippt fotbollsplan
- q) en disktrasa
- r) en plastpåse
- s) en kartong cornflakes
- t) en vinternatt

_Metaforer

_Metafor är ett gammalt grekiskt ord som betyder överföring. _Man tar ett ord från ett sammanhang och sätter in det i ett nytt. _Där får det en annan betydelse:

é _Det gick fort att cykla hemåt eftersom vi hade @medvind.

é _Jag hade @medvind när jag pluggade igår kväll.

_Den andra meningen är egentligen ganska underlig. _Men den fungerar. _Vi lägger ihop känslan av att ha medvind med bilden av någon som sitter och pluggar och förstår genast läget. _Om vi skulle förklara det på ett annat sätt skulle det bli ungefär så här: "_Skolarbetet gick väldigt lätt, nästan av sig självt, farten var hög och personen lärde sig mycket". _Allt det där sa metaforen till oss.

_Här är fler exempel. _Försök gärna säga samma sak utan att använda metaforer. _Då märker du hur nyttiga de är.

é _I morse cyklade jag på en glasskärva och genast @@gick luften ur; framdäcket.

é _När motståndarna gjorde sitt sjunde mål @@gick luften ur; hemmalaget.

é _För att komma åt guldet var vi tvungna att @hacka oss in i berget.

é _Hemma @hackar de på mig så fort jag glömmer att bädda sängen.

é _Lina har somnat mitt i filmen. _Jag lägger en filt över henne och @smyger ut.

é _Trädens löv har blivit gula. _Hösten @smyger sig på.

é _Ormen @slingrade sig fram genom det höga gräset.

é _Vi frågade min bror varför chipsen var slut, men han bara @slingrade sig.

é _Pappa tvingade mig att @gräva i rabatterna hela söndagen.

é _Hur jag än @grävde i minnet
_kunde jag inte komma ihåg vad
hon hette.

::: #106 :::::::::::::::::::::::

_Abstrakt och konkret

@_Konkreta saker är sådana som vi
kan se, höra, smaka, lukta eller ta
på. _Motsatsen till konkret är
abstrakt. @_Abstrakta saker kan vi
alltså inte uppleva med våra sinnen.
_Ett skäl till att metaforer är så
vanliga är att vi försöker förstå
abstrakta saker genom att tala om
dem som om de vore konkreta.

_Känslor är abstrakta. _När vi ska
förklara hur vi känner oss använder
vi ofta ord som har med konkreta sa-
ker att göra, till exempel ord som
handlar om riktning och läge:

é _Det känns @toppen att få träffa
dig igen!

é _Värst var du verkar @uppåt!

é _Själv är jag rätt @låg fak-
tiskt.

#322

#106

_Ord som handlar om ljus och mörker är också användbara:

é _Den gamle soldaten plågades av @mörka minnen.

é " _Läget är @nattsvart", sa pappa när han öppnade motorhuven.

é _Läget @ljusnade dock när bärgningsbilen kom.

_I köket kan vi hitta många användbara konkreta ord som kan användas i metaforer:

é _Jamen, sitt inte bara där och @dega!

é _Vi trodde att vi skulle göra något fantastiskt, men det blev @pannkaka av alltihop.

é _Jag mådde nästan illa när jag hörde hur _Ivan @smörade för idrottsläraren.

_Sorgligt nog har vi hittat metafo-
rer bland krigsord också:

é _Den här boken var ju @kanonbra!

é _Jag fattar ingenting av det
här. _Är det jag som är helt
@bombad?

é _På köksbordet @marscherade en
@armé av myror.

_Diskutera

_Många metaforer är så vanliga att
vi inte tänker på att det handlar om
ord som satts in i ett nytt samman-
hang. _Om vi till exempel säger
"_Robin är sur", då ser vi knappast
en citron framför oss. _Kan ni komma
på några fler exempel?

(webb)

::: #107 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Hitta och förklara metafo-
rerna

_Den här övningen gör ni i mindre
grupper.

_Gör så här

é _Förklara de sju metaforerna som
står med markerad text. _Skriv
förklaringarna i ett delat doku-
ment.

é _Nästa uppgift är att hitta fler
metaforer i texten som inte är
markerade. _Skriv in dem i doku-
mentet och förklara dem.

é _Gå sedan igenom svaren i klassen
och jämför dem.

_Kärlek med förhinder

_Plötsligt var det augusti igen.

_Det var dags att stoppa undan badkläderna och istället gräva ner sig i ___SO-UPPGIFTER och @@hamra in; engelska glosor. _Visserligen var det bara två år kvar av grundskolan, men vilka år ... _Det började bli allvar nu. _Och en sak var säker: vi skulle inte bara ha medvind.

_Jag såg ändå fram emot det, på något konstigt vis. _Det kändes skönt att få börja brottas med framtiden och vuxenlivet. _Jag var ganska trött på att vara barn.

_Men dagen före skolstarten @@gick luften ur mig; fullständigt.

_Plötsligt ville jag inget annat än att få vara liten och bli tröstad.

_Det var på morgonen. _Jag hade just vaknat när telefonen ringde.

_Det var _Rani. _Jag blev glad, för han hade varit bortrest sedan mitten av juli.

_Men ganska snart @@såddes frön; av misstänksamhet i mig. _Det var

något med hans röst, han lät spänd och konstig. När jag frågade honom om semestern på Gotland, då slingrade han sig bara. Och fast jag inte ville, började jag @grilla honom om vad han gjort och med vilka och så vidare.

Till slut släppte han bomben.

Eller snarare två:

#1. Han hade träffat en annan.

#2. Han ville göra slut med mig.

Jag försökte smälta det han sa och säga något klokt, men @@det låste sig;. Rani smörade på om hur bra jag var och om att han fortfarande gillade mig som en kompis.

Sedan @serverade han mig någon idé om att jag skulle vara glad för hans skull ... Om jag verkligen gillade honom, då borde jag vara det, sa han. Jag fattade inte riktigt vad han sa, för han @@dribblade bort mig; totalt med sitt prat. Jag kände mig bara så visser att jag ville gå och lägga mig.

_Berättelser från mun till mun

_Myter

_Kom igång

_Tänk dig att du bor där du är just nu -- fast för #8 #000 år sedan. _Du vet ingenting om matematik, _Nordpolen, synonymer eller liknelser.

_Du har aldrig hört talas om växthuseffekten och du vet inte att solen är ett stort brinnande klot ute i rymden.

_Och nu försvinner den, solen.

_Himlen blir kolsvart och börjar släppa ifrån sig vatten. _Plötsligt blixtrar det till uppifrån och det hörs ett muller, som av tusen stora stenar som faller nerför en bergssluttning.

-- _Vad är det som händer? piper din lille son och kryper upp i ditt

knä.

-- _Jo, förstår du, börjar du.

_Det var så här ...

_Ja, vad skulle du säga då?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta varför myterna uppkom och
hur de spreds

é veta vad som kännetecknar gamla
myter

é bekanta dig med några myter från
olika delar av världen

é öva på att sammanfatta en berättelse

é öva på att tolka en berättelse

é skriva en egen myt.

_Viktiga begrepp

é en myt

é en mytologi

é en skapelsemyt

é ett tabu

é ett paradiset

#108

#329

é (en) hybris
é en sägen
é en vandringssägen
é att tolka
é att spridas från mun till mun

(webb)

:::: #109 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Myten om _Pandoras ask

=== _Ordlista =====

en titan_. Titanerna var den första generationen gudar i grekisk mytologi. De var barn till Uranus (himlen) och Gaia (jorden).

=====

_I världens barndom hade Zeus, gudarnas kung, makten över elden. Men titanen Prometheus stal den och gav den till människorna som lärde sig behärska den. Följden blev att människorna inte brydde sig lika mycket om gudarna längre.

_Detta gjorde Zeus mycket arg.

_Människorna var ju skapade för att

#330

#109

de skulle älska och beundra gudarna!
_Han hämnades på _Prometeus genom
att binda fast honom vid en klippa
och låta en örn ständigt hacka i
hans lever.

_Därefter var det människornas tur
att råka ut för _Zeus stora ilska.

_Han skapade en vacker kvinna,
_Pandora, med hjälp av två enkla
ingredienser: jord och vatten. _Se-
dan blåste han liv i henne och lät
andra gudar uppfostra henne. _Från
var och en av gudarna fick hon en
egenskap och det var därför _Zeus
kallade henne _Pandora -- det bety-
der nämligen "den som fått alla
gåvor". _Afrodite gav skönhet,
_Apollon gav musikalitet, _Hermes
gjorde henne bra på att fjäska och
så vidare. _Hon fick precis alla
egenskaper man kan tänka sig: hon
var charmig, listig, god, elak ...
och inte minst väldigt nyfiken.

_Sedan sände han _Pandora till
jorden. _Hon fick med sig en ask och
_Zeus sa:

-- _Vad som än händer, _Pandora ...
du får absolut inte öppna den asken!

#109

#331

Tänk dig in i situationen: skulle du kunna låta bli att åtminstone glänta lite på locket och se vad som finns därinne? Det skulle vara svårt, eller hur? Det skulle bli svårt också för Pandora -- vilket Zeus förstås hade räknat ut.

Zeus gav Pandora som gåva till en titan som hette Epimeteus. Namnet betyder "den som tänker efteråt" och det skulle visa sig passa titanen bra. Epimeteus hade nämligen varnats för att ta emot gåvor från Zeus, men han blev blixtförälskad i Pandora och gifte sig med henne.

De levde lyckliga tillsammans, tills en kväll då Pandora inte längre kunde låta bli att lyfta på askens lock. Bara en liten, liten bit ... Det visade sig att det bara låg en massa hemska saker i asken: sjukdomar, olyckor, ålderdom och död. Pandora la på locket igen men det var försent. Nästan hela innehållet hade flugit ut och spreds nu över världen. Det enda som låg kvar på botten var Hoppet.

Innan detta hände hade

människorna levt ett lugnt, stillsamt och lyckligt liv. Men nu blev de olyckliga och tyckte att det inte fanns något kvar att leva för -- livet var ju ändå bara en enda väntan på att man skulle råka ut för någonting hemskt.

Därför öppnade Pandora asken igen och släppte ut Hoppet, i form av en liten fågel. Härifrån kommer uttrycket "hoppet är det sista som överger människan".

::: #110 :::::::::::::::::::::::::::::::

Vad är en myt?

Hur skapades den här platsen vi bor på och av vem? Varför finns det ljus och mörker? Vad händer när man dör? Varför blåser det?

Den där typen av frågor behöver vi människor något slags svar på för att inte världen ska kännas obegriplig och hotfull. Därför har vi hittat på berättelser som ger förklaringar och skapar ordning och reda.

De allra äldsta berättelserna av det slaget kallas @myter. Ofta

#110

#333

hänger myter från ett område ihop och bildar tillsammans en @mytologi eller religion.

_ Skapelsemyter

_ Alla mytologier innehåller en @skapelsemyt, en berättelse som förklarar hur världen blev till. _ I

_ Bibeln och _ Koranen ordnade _ Gud/_ Allah alltihop på sex dagar genom att helt enkelt ge order.

_ Bland ursprungsbefolkningen i _ Nordamerika fanns de som trodde att en höna låg bakom skapelsen och i

_ Mesopotamien (dagens _ Irak) sa man att en gud skapat världen av en drake. _ En afrikansk skapelsemyt berättar att en gud fick ont i magen och sedan kräktes upp hela universum.

_ Myter som förklarar det som är skrämmande

_ Det finns många myter som berättar om översvämningar. _ Orsaken är nog att människorna hade varit med om sådana katastrofer. _ I _ Bibeln och

#334

#110

_Koranen är det _Gud/_Allah som straffar människorna för att de inte har följt hans regler. _Hos aboriginerna, ursprungsbefolkningen i _Australien, sa man att en orm en gång dränkte hela världen.

_Varför finns natten? _I _Egypten tänkte man så här: himlens gudinna _Nut var gift med solens gud _Re. _Varje kväll svalde _Nut sin man och då blev det mörkt. _På morgonen födde hon honom igen och då blev det ljus.

_På _Grönland har man alltid levt av fiske. _Därför undrade man varför det ibland var ont om fisk i haven. _Myten förklarade att det var guden _Havets moder som straffade människorna när de brutit mot något @tabu, det vill säga gjort något förbjudet, till exempel fiskat för mycket.

_Från mun till mun

_De gamla myterna blev till långt innan människan uppfann skrivkonsten. _De spreds istället från
#110

#335

mun till mun: man hörde en historia, berättade den för några andra som i sin tur berättade vidare. När människan började skriva, då var myterna de första historierna som nedtecknades. Därför är myterna också vår allra äldsta litteratur.

Idag är det inte många som tror att världen skapades och fungerar på något av de sätt som myterna föreslår. Men berättelserna lever vidare -- i litteraturen, filmerna och dataspelen.

Diskutera

é Myterna hjälpte människorna att övervinna sin rädsla för det okända. Vad är vi människor rädda för idag? Vad skulle vi behöva förklara för att vi skulle känna oss tryggare? Hur gör vi för att hitta de förklaringarna?

é Känner ni till några fler skapelsemyter eller myter som förklarar fenomen i naturen? Kan ni hitta något som många myter har gemensamt?

é _Hur förklarar vi jordens skapelse
idag? _Vad är det för skillnad
mellan de teorierna och de gamla
skapelsemyterna?

::: #111 :::::::::::::::::::::::

_Den nordiska mytologin

_Kristendomen kom till _Norden på
#1000-talet. _Då hade människorna
här under cirka tusen år skapat my-
ter som gav helt andra förklaringar
än den kristna till hur allting ska-
pades. _Myterna nedtecknades på
#1200-talet, av en islänning som
hette @@_Snorre _Sturlasson;. _Hans
skrift kallas _- _Snorres _Edda;. _En
annan viktig text från samma tid är
_- _Den poetiska _Eddan;.

_I den nordiska mytologin fanns
cirka #50 gudar. _De flesta av dem
var kvinnliga. _Dessutom fanns halv-
gudar, jättar och andra mystiska
väsen som rådde över naturen och
människorna. _Deras existens gav
förklaringar till det mesta som män-
niskorna upplevde. _Jätten _Loke var
till exempel orsaken till att det

#111

#337

fanns jordbävningar, och det var gudinnan Freja som bestämde om man skulle få barn. Åskan framkallades av Tor och om det var ont om fisk berodde det på att Njord, fiskeguden, var på dåligt humör.

Idag kan vi hitta spår av den nordiska mytologin på många ställen. Till exempel i kalendern -- alla veckodagar utom lördag har fått sina svenska namn efter fornnordiska gudar. Och på film -- guden Tor är en av superhjältarna i Marvels värld.

Så blev världen till

Från början fanns ingenting utom ett stort hål, Ginnungagap. Runt hålet skapades två världar: en med mycket eld och en som bestod av is. När de två världarna möttes smälte isen och av dropparna skapades de första varelserna: jätten Ymer -- och en ko. Ymer födde flera barn, bland annat ur sin ena armhåla, och så uppstod en hel släkt av jättar.

Ymer drack mjölk från kon medan

#338

#111

kon levde på att slicka på en salt sten, och ur stenen föddes då U. Bure. Han blev den förste i en annan släkt: gudarna. Ett av Bures barnbarn var O. Oden, den högsta guden. Han och hans två bröder slog ihjäl Ymer och kastade kroppen i Ginnungagap. Ymers blod bildade hav och sjöar, hans kött blev till land och av hans ben skapades bergen. Huvudskålen blev himlen och på den fäste gudarna eldgnistor från det varma landet -- så fick vi solen, månen och stjärnorna. De tre gudarna hittade två trädstammar och gjorde dem levande. Det blev de två första människorna: Ask och Embla.

Nu fanns alltså tre slags varelser i världen. De fick varsitt land. Gudarna bodde i Asgård, jättarna i Jotunhem och emellan dem fanns människornas land Midgård. Mellan gudarna och människorna fanns en bågformad och färgglad bro: Bifrost. Det var regnbågen.

I mitten av världen fanns det stora trädet Yggdrasil. I toppen

satt en fågel och flaxade med sina
vingar och skapade vindarna. _Trädet
fick vatten från _ - _Mimers brunn;.
_Det var kunskapens källa.

::: #112 ::::::::::::::::::::::::::::

_De viktigaste gudarna

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I nordisk mytologi förklaras
åska med att guden _Tor slår med
sin hammare _Mjölner.

_Bildbeskrivning

_Målning som föreställer guden
_Tor. _Han lyfter sin hammare mot
en skrikande grupp med människor
och några getter. _Tor sitter i en
gyllene stol, har långt ljust hår
och är klädd i en rödfärgad dräkt
med ett guldsmyckat bälte. _Blix-
ten slår runt _Tors hammare och
hans blick är ond.

=====

@_Oden är den högste guden. _Han är klok och vet allt eftersom han har köpt en klunk vatten ur _Mimers brunn. _Han betalade med sitt ena öga. _Han har två korpar, _Hugin och _Munin, som är hans spioner. _Oden bor på gården _Valhall dit människor kan komma när de dör. _Där får de slåss hela dagarna och sedan festa på kvällarna. _Det var alltså våra förfäders bild av paradiset. _Onsdagen har fått namn från _Oden.

@_Tor är _Odens äldste son. _Han har ett bälte som gör honom stark, ett par handskar av järn och en magisk hammare: _Mjölner. _Han åker omkring med en vagn dragen av två getabockar och skapar blixnar med hammaren -- så förklarade våra förfäder åskan. _Tor är den som ser till att det blir ordning och reda i världen, trots att han är ganska trög. _Torsdagen är _Tors dag.

@_Freja är kärlekens gudinna. _Människorna offrade till henne för att få barn och för att deras djur skulle få ungar. _Freja åker omkring i en vagn som dras av två katter.

_Hon är vacker och har många kärleksaffärer. _Jättarna är väldigt förtjusta i henne och försöker röva bort henne. _Frejas dag är fredagen.

@_Balder är son till _Oden. _Balder är vacker, rättvis och hjälpsam. _En av de mest kända myterna handlar om hans död. _Den slutar med att _Loke lurar _Balders blinde bror _Höder att skjuta en pil mot _Balder.

@_Loke är en egentligen en jätte. _Han är smart och hjälper gudarna. _Men han är också ond och sviker ofta andra. _När han orsakat _Balders död binder gudarna fast honom vid en klippa och låter gift droppa ner på honom. _När han träffas av en droppe skakar hela jorden. _Så förklarade våra förfäder jordbävningar.

#342

#112

@_Hel är döds gudinnan. _Hon härskar i _Helheim, dödsriket, där hon tar hand om de "vanliga" döda -- det vill säga de som inte fallit i strid och som i stället kom till _Valhall. _Hennes namn är släkt med ordet "helvete".

@_Saga är berättandets och seendets gudinna. _Namnet betyder "den som ser allt". _Den som tillber henne får kunskap om hur man berättar en historia.

_Övning: _Sammanfatta myten

_Nu ska du snart läsa myten om hur
_jätten _Trym stal _Tors hammare.

_Din uppgift är att sammanfatta be-
_rättelsen. _Din sammanfattning ska
vara cirka #150 ord lång.

_Gör så här

#1. _Läs igenom texten. _Se till att
du förstår den -- om något är
oklart stannar du upp och reder ut
problemet. _Slå upp okända ord om
du behöver.

#2. _Öppna ett tomt dokument. _Läs
texten från början igen. _Stanna
upp då och då -- var tionde rad
kan vara lagom. _Skriv sedan
#2--#3 meningar om det viktigaste
som hänt i det avsnitt du läst.

#3. _Du ska bara få med det vikti-
_gaste. _Mindre detalj er hoppar du
över. _Använd inte dialoger -- be-
_rätta i stället kort vad samtalen
handlat om.

#4. När du sammanfattat hela berättelsen läser du igenom din text och förbättrar den. Kommer läsaren att förstå handlingen? Behöver du vara tydligare? Är texten för lång -- vad kan du i så fall plocka bort?

När jätten Trym stal Tors hammare

En morgon när Tor vaknade sträckte han sig som vanligt efter sin hammare. Men den var försvunnen. Först blev han arg och sedan rädd. Utan Mjölner skulle jättarna snart ta över Asgård. Han gick till Loke, som genast begav sig till jättarnas land. Där träffade han Trym.

-- Erkänn! röt Loke. Visst är det du som tagit Mjölner!

-- Visst är det så, skrattade Trym. Jag har gömt den flera mil ner i jorden och där blir den kvar tills jag får gifta mig med Freja.

Loke och Tor gick då till Freja och sa åt henne att hon var tvungen att ställa upp, för alla gudars bästa. Men Freja var tuff. Hon

#113

#345

vägrade. Gudarna bestämde då att Tor skulle klä ut sig till Freja och gifta sig med Trym.

-- Är ni helt galna! skrek Tor. Aldrig att jag tar på mig kvinnokläder! Jag kommer ju att bli retad i all evighet!

-- Vi lovar att inte retas, fnissade Loke. Och tänk på att om du inte gör det, då kommer jättarna hit.

Tor hade inget val. Han tog på sig en brudklänning och fick en slöja för ansiktet. Innanför klänningen lades runda stenar för att det skulle se ut som att han hade bröst. Man klippte noggrant bort hans röda skäggfjun och satte upp håret i en kvinnofrisyr. Till sist satte man på honom brudbältet och hängde på honom Frejas halssmycke.

-- Oj, sa Loke. Du är ju jättesnygg!

-- Var glad att jag inte har hammaren här, muttrade Tor.

Tor och Loke for iväg till bröllopet. Trym var överlycklig och satt under hela bröllopsmiddagen och

tittade förälskat på _Tor. _Han blev dock lite förvirrad när hans brud ensam åt upp en hel oxe och åtta laxar och dessutom drack tre tunnor med öl.

-- _Det var väldigt, sa han. _Aldrig har jag sett en flicka dricka och äta så mycket.

-- _Äh, sa _Loke. _Hon har ju inte kunnat äta på en hel vecka eftersom hon längtat efter dig.

-- _Det gillade _Trym. _Han lyfte på brudslöjan för att kyssa sin brud. _Men det blev ingen kyss.

-- _Äh fy! skrek han. _Vad hon stirrar på mig! _Man kan ju bli rädd för mindre!

-- _Det är bara för att hon varit vaken i en vecka och längtat efter dig, sa _Loke.

_Också den förklaringen köpte _Trym. _Nu ropade han till sina män att de skulle hämta hammaren och lägga den i brudens knä. _Sedan skulle själva bröllopet börja.

-- _Tack för det! sa _Tor när han fick _Mjölner.

_Han dödade först _Trym med ett

enda hammarslag och därefter hela hans släkt.

Sedan for Tor och Loke hem till Asgård. Tor var fortfarande klädd till brud, men han hade åtminstone Mjölner instucken innanför brudbältet.

::: #114 ::::::::::::::::::::::::::::::

Den grekiska mytologin

De mest spridda och välkända myterna kommer från Grekland. Vissa av dem kan man läsa i två av de äldsta exemplen på skönlitteratur:

. Iliaden och . Odysseen. De grekiska myterna har sedan dess använts i massor av böcker och filmer.

Hur många gudar finns i kristendomen och islam? Svar: en enda.

Hur många gudar fanns i den grekiska mytologin?

Svar: kanske så många som #30 #000.

Det fanns inte någon skarp gräns mellan gudarnas och människornas värld. Gudar och människor kunde bli ihop och deras barn blev

#348

#114

halvgudar -- den mest kända halvguden är Herkules. Gudarna var odödliga och hade superkrafter, men de var samtidigt lika människorna: de busade, grälade, skvallrade och var avundsjuka.

Gudarna hjälpte människorna, men straffade dem också -- särskilt om människorna hade drabbats av @hybris. Det betyder ungefär att man tror att man är bättre än man egentligen är.

Så blev världen till

Först var allt en enda röra, . Kaos. Allt var ihopblandat -- ljuset, mörkret, vattnet, jorden och luften. Ur kaoset föddes . Gaia, som är själva jorden och också modern till allt liv. Gaia skapade sedan underjorden, havet och himlen . Uranus.

Uranus och Gaia fick många barn. Ett av dem var . Kronos, tidens gud. Uranus låste in Kronos på en helt mörk plats. Kronos hämnades genom att hugga av Uranus lem, det
#114 #349

vill säga hans penis. När den föll i havet skapades Afrodite, kärlekens gudinna.

Därefter tog Kronos makten i världen. Men han var också en dålig far -- han åt upp sina barn. Hans fru tröttnade, flydde till ön Kreta och födde sonen Zeus. När Zeus var vuxen nog gav han sig på sin far. Kronos tvingades spy upp alla sina barn och Zeus tog över världen. Men han delade den med sina bröder: Poseidon blev gud över haven och Hades över underjorden, dödsriket.

Zeus bosatte sig på toppen av ett högt berg, Olympen. Kronos syskon titanerna och giganterna anföll honom. Zeus och de andra gudarna förvandlade sig till olika djur, flydde och gömde sig i Egypten. Men sedan åkte Zeus tillbaka, besegrade titanerna och giganterna och straffade dem.

Titanen Atlas blev en bergskedja i norra Afrika. Och Prometheus fick ett straff som du kan läsa om på s.

#109.

#350

#114

Men hur blev människorna till då?
Det finns faktiskt ingen berättelse om det. Det enda vi vet är att gudarna skapade människorna för att de ville ha några som liknade dem men var underlägsna.

::: #115 ::::::::::::::::::::::::::::::

De viktigaste gudarna

@ Zeus är kungen bland gudarna. Han styr också vädret. När han blir arg kastar han blixtar. Han är gift med sin syster Hera men har många andra kvinnor. Då är han ofta förklädd -- när han låg med Herkules mamma hade han klätt ut sig till hennes man. Andra gånger klär han ut sig till svan eller tjur.

@ Hera. Gudarnas drottning. Hon är äktenskapets gudinna, men också svartsjukans. Hon lägger ner mycket tid på att hämnas på de kvinnor som Zeus varit med och på de barn han fått med andra.

@_Hades. _Bror till _Zeus. _Döds-
rikets gud. _Döda människor får åka
med färja över dödsfloden _Styx för
att dömas hos _Hades. _Vissa män-
niskors själar fick komma till ett
paradis, andra blev straffade. _En
man som hette _Sisyfos dömdes att
rulla en stor sten uppför ett berg.
_När han var nära toppen rullade
stenen ner igen och han fick börja
om -- och så håller han på än. _Där-
för kallar vi jobb som känns sega
för "sisyfosarbeten".

@_Poseidon. _Också en bror till
_Zeus. _Han är gud över alla vatten
och bor nere i havet. _Hans symbol
är treudden, en slags stor gaffel
som han använder som vapen. _Om du
sett barnfilmerna om den lilla
_Sjöjungfrun vet du nu varifrån
filmskaparna fick inspiration till
hennes pappa. _Om _Poseidon sägs
också att han "skakar jorden", det
vill säga orsakar jordbävningar.

@_Athena. _Krigets och klokhetens gudinna. _Hon lärde människorna bygga skepp, odla oliver och väva och uppfann plogen, trumpeten och mycket annat som människorna hade nytta av.

@_Afrodite. _Kärlekens och skönhets gudinna. _Hennes son _Eros, som hade vingar, flög omkring och sköt guld pilar i bröstet på människor som då blev förälskade.

@_Apollon. _Son till _Zeus. _En av de viktigaste gudarna. _Han är mest känd som musikens och diktens gud, men han var också vetenskapernas, solens, ljusets, ungdomens och idrottens gud. _Dessutom var han beskyddare av den mystiska konsten att uttala spådomar, det vill säga tala om vad som ska hända i framtiden.

_Övning: _Tolka en myt

_Sätt er i små grupper. _Börja med att återberätta _Myten om _Pandoras ask (s. #109) tillsammans. _Vad handlar den om? _Se till att ni har koll på det viktigaste. _Diskutera därefter följande frågor:

é _Hur märker man att berättelsen om _Pandora är en myt?

é _Myter har ofta kommit till för att förklara något som är svårt.

_Vilka frågor kan myten om _Pandora ha besvarat? _Varför ville människorna ha svar på just de frågorna?

é _Hur skulle ni besvara de frågorna idag?

é _Man brukar säga att uttrycket _-hoppet är det sista som överger människan; kommer från den här berättelsen. _Vad betyder det egentligen?

é _-Hoppet är det sista som överger människan; är också ett ordspråk, det vill säga ett slags

"visdomsord". _Ordspråk är ofta mycket gamla. _De har levt kvar eftersom många har tyckt att de är användbara. _I vilka situationer skulle det kunna passa idag?

::: #116 :::::::::::::::::::::::

_Moderna myter

_Har ni hört den här historien? _En pappa stoppar om sin lille son som har lagt sig för att sova. _Pojken ber pappan titta efter monster under sängen. _Pappan ler och böjer sig ner för att göra sonen nöjd. _Under sängen ser han sin son som skakar av skräck och viskar: "_Pappa, det är någon i min säng".

_Eller den här? _Den vita röken från flygplan innehåller hemliga kemikalier. _De sprids ut för att staten vill kontrollera människor och påverka hur de tänker. _Eller för att framkalla sjukdomar och orkaner. _Eller för att dölja något som pågår i rymden.

_Då har ni hört exempel på @@moderna myter;. _För så är det:

#116

#355

vi berättar fortfarande historier om sådant som är svårt att förstå eller skrämmer oss, vi har bara bytt ut jättarna och gudarna mot nya figurer.

_Moderna myter = vandringssägner

=== _Ordlista =====
en sägen_. _En kort berättelse som liknar en saga men som påstås bygga på något som verkligen hänt.

=====
_Ibland handlar myterna om något som hänt "en kille som min kusins kompis träffade på ett läger" -- berättaren påstår alltså att hen vet exakt vem som var inblandad. _Det gör att man kan tro att det faktiskt har hänt på riktigt. _Men ofta dyker ungefär samma historia upp igen, med andra personer och i andra miljöer. _Därför kallas moderna myter också för @vandringssägner. _Det är berättelser som "vandrar omkring", från mun till mun -- eller på internet.

#356

#116

_Creepypasta

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_År #2014 kom _Creepypasta av
_Jack _Werner, en samling moderna
myter som han hämtat på internet.
_Werner har också en podd på
_Sveriges radio: _Creepypodden.
_Där kan ni höra fler riktigt läs-
_kiga moderna myter.

_Bildbeskrivning

_Omslag till boken _Creepy
_Pasta. _Här syns den vita
silhuetten av en människa och
några höga träd mot en svart- och
grönfärgad bakgrund. _Det ser
mörkt och skrämmande ut.

=====

_Creepypasta är en typ av moderna
myter som både skapas och sprids på
internet. _Syftet med dem är framför
allt att skrämna läsaren. _De liknar
gamla spökhistorier, men de är upp-
daterade -- de handlar om det vi är
#116 #357

mest rädsla för i vår tid, till exempel sådant som kan hända om man använder digital teknik. Spridningen går till så här: En anonym person skriver en historia i ett forum, andra kopierar och sprider vidare, ibland efter att ha skrivit en ny version eller en fortsättning, och så gör fler likadant. Det är så namnet har blivit till. "Creepy" (läskig på engelska) och pasta kommer från "paste" (klistra in). Det första exemplet ovan är en typisk creepypasta.

::: #117 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Konspirationsteorier

En annan slags moderna myter är konspirationsteorierna. De handlar om att några har ett hemligt samarbete som syftar till att skada andra -- de vill kanske starta epidemier, döda någon eller förstöra samhället. Myten om röken från flygplanen är ett exempel på en sådan berättelse. De sprids ofta på internet och ibland kan layouten

göra att det ser ut som tidnings-
artiklar. _Det gör att det vara
svårt att skilja myter från riktiga
nyheter, särskilt om man inte tänker
så noga på vad det är för webbsidor
man är inne på.

_Diskutera

é _Har ni stött på några moderna my-
ter, utöver de som nämns i texten?

_Berätta om dem.

é _Hur kan de ha uppkommit och var-
för har de spridits?

é _Hur kan man skilja en modern myt
från något som faktiskt är sant?

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen myt

_Nu är det dags att avsluta kapitlet om myter. _Men först ska du hitta på och skriva en alldeles egen myt.

é _Cirka #500 ord är en lagom längd.
é _Din myt ska förklara något som kan vara svårt att förstå. _Här är några förslag:

- _Varför finns det vindar?
- _Varför finns det vågor?
- _Hur skapades elden?
- _Varför snöar det?
- _Varför kan vissa djur flyga?
- _Hur fick giraffen sin långa hals?
- _Varför ändrar månen storlek?

é _Myten kan utspela sig för länge sedan eller i vår tid. _Något slags mystiska väsen ska dock finnas med -- gudar, jättar, hjältar med superkrafter eller liknande.

_Om du vill få idéer kan du läsa

#360

#117

om nordiska och grekiska gudar på
s. #112 och s. #115.

é _Beskriv de personer och varelser
som finns med -- hur de ser ut,
vilka personliga egenskaper de
har, vad de tänker och känner.

é _Beskriv också miljön -- stad
eller land, lugnt eller stökigt,
ljus eller mörkt, varmt eller
kallt och så vidare. _Försök an-
vända miljöbeskrivningar som gör
berättelsen mer dramatisk.

_Sagor

=== _Bildbeskrivning =====

_Två bilder.

#1. _En pappa ligger i sängen och läser en saga för sin lilla son.

_De ser ut att ha det väldigt mysigt tillsammans.

#2. _En kvinna sitter på golvet och läser en saga för fem små barn. _Kvinnan ler när hon läser och barnen ser ut att lyssna intresserat.

=====

_Kom igång

_Kommer ni ihåg några sagor från när ni var små? _Kanske var det någon som läste eller berättade sagor när du skulle sova, eller hade ni sago- stund på förskolan? _Fundera ett tag och skriv sedan ner några stödord så att du kan återberätta sagan för dina klasskamrater.

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é kunskap om sagor från olika tider och olika delar av världen
- é bekanta dig med tre sagotyper: folksagor, konstsagor och fabler
- é kunskap om sagornas syfte, stil och innehåll
- é träna på att läsa och tolka sagor
- é prova på att skriva en modern saga.

_Viktiga begrepp

- é profan
- é en folksaga
- é en fabel
- é en konstsaga
- é en ingrediens
- é en sagoingrediens
- é en upptrappning
- é en sensmoral

(webb)

#119

#363

::: #119 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _De tre bockarna _Bruse

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_En illustration från en sagobok från #1879.

_Bildbeskrivning

_En get tittar ner på ett troll som bor under en bro. _Trollet har lurvigt hår och långt ovårdat skägg. _Med kraftiga nävar puttade han undan några rejäla stenblock.

=====

=== _Ordlista =====

klövar_. de hårda "tårna" hos vissa djur, till exempel kor, får och getter
dånande_. om ljud som låter mörkt och starkt, som åska
att stånga_. om djur som har horn att stöta med hornen och huvudet mot någon

=====

_Sva

_Olika sätt att gå

=== _Ordlista =====

trippa_. gå med lätta, tysta steg

trampa_. gå "vanligt"

klampa_. gå med hårda steg som
låter högt

rusa_. gå mycket fort eller
springa

=====

_Det var en gång tre bockar, som
skulle gå till ängen och äta sig
feta. _På vägen dit var de tvungna
att gå över en bro, och under den
bron bodde ett otäckt och elakt
troll.

_Först kom den minsta bocken
_Bruse och skulle över bron. _Tripp,
tripp, tripp lät det när hans små
klövar trampade på bron.

"_Vem är det som trippar på min
bro?" skrek trollet.

"_Det är den minsta bocken _Bruse.
_Jag ska till ängen och äta mig

#119

#365

fet", sa den lilla bocken med sin ljusa röst.

"_Nu kommer jag och tar dig!" sa trollet.

"_Åh, nej, ta inte mej, för jag är så liten. _Vänta lite, så kommer den mellersta _Bocken _Bruse. _Han är mycket större!"

"_Jag gör väl det då" sa trollet.

_Efter en stund kom den mellersta bocken _Bruse. _Tramp, tramp, tramp lät det, för han hade kraftigare klövar.

"_Vem är det som trampar på min bro?" skrek trollet.

"_Det är bara jag, den mellersta _Bocken _Bruse, som ska till ängen och äta mig fet", sa mellanbocken _Bruse med sin ganska kraftiga röst.

"_Då kommer jag och tar dig!" skrek trollet.

"_Åh nej, ta inte mej! _Vänta lite, så kommer den stora _Bocken _Bruse, han är mycket fetare och mycket större!"

"_Jag gör väl det då", sa trollet kröp tillbaka ner under bron.

_Rätt som det var kom den stora

bocken _Bruse. _Klamp, klamp, klamp
lät det när hans stora kraftiga klö-
var gick över bron. _Den bocken var
så tung att det knakade och brakade
i bron.

"_Vem är det som klampar på min
bro?" skrek trollet.

"_Det är den stora _Bocken
_Bruse", sa bocken med sin dånande
röst.

"_Då är det dig jag väntat på och
nu kommer jag och tar dig!" skrek
trollet.

"_Ja, kom du bara!", sa bocken.
_Och så rusade han på trollet och
stängade det så hårt att det for
iväg långt bort och ner i ån. _Tack
vare det kunde alla tre gå till
ängen. _Där blev bockarna så feta,
så feta, att de knappast orkade gå
hem igen.

_Vad är en saga?

=== _Ordlista =====
profan_. _Inte religiös
=====

_Vilken var den allra första historia du hörde? _Det kan du förstås inte minnas, men chansen är stor att det var en saga. _Det spelar ingen roll om du föddes på andra sidan jorden eller för sjuhundra år sedan.

_Människor har överallt och i alla tider berättat sagor för sina barn.

_Och inte bara för sina barn -- sagorna var förr i tiden mest vuxenunderhållning.

_Men, vänta lite ... "föddes för sjuhundra år sedan"? _Så gammal kan väl ingen bli?

_Jodå, i sagorna är precis allt möjligt. _Där finns vargar som pratar, magiska svärd, häxor som äter barn och prinsessor som sover i hundra år utan att åldras. _Där gäller andra regler än i den vänliga

världen.

Men, stopp igen ... Gamla historier som folk har berättat för varandra, där det händer övernaturliga saker -- i det förra kapitlet kallade vi ju dem myter?

Jodå, det stämmer att myter och sagor är nära släkt. Men det finns några skillnader. En av de tydligaste är att myterna innehåller gudar och att sagorna inte gör det. Myterna är alltså religiösa, medan sagorna är @profana.

Sagor berättas mest för mindre barn. Varför ska vi intressera oss för dem, då?

Jo, det beror på att sagorna (precis som myterna) har gett inspiration till författare av annan litteratur, både förr och nu. Det gäller både sagornas innehåll och uppbyggnad. Kunskaper om sagor kan därför göra att vi förstår mer om hur andra berättelser har blivit till.

Titta nu på de typiska sagoingredienserna nedan. Känner ni igen några av dem från till exempel filmer eller ungdomsböcker?

#121

#369

_Sagens uppbyggnad

_De flesta sagor är uppbyggda som bilden visar. _De innehåller samma delar och delarna kommer i samma ordning. _Kurvan är berättelsen. _Ju högre den når, desto mer spännande är det.

_Följ det här mönstret om du ska berätta en saga -- då kommer den att fungera. _Tala först om vilka som är med och var sagan utspelar sig.

_Förklara sedan problemet. _Fortsätt med själva handlingen, och försök bygga upp spänningen -- tills lösningen kommer. _Till sist berättar du om hur det slutade.

#1. _Presentation

_Vi får veta något om miljö, huvudperson och andra personer/gestalter.

#2. _Problem

_Vad är problemet? _Vad vill huvudpersonen och vad är det som hindrar hen? _Vilka står kampen emellan?

#3. _Upptäppning

_Problemet blir värre. _Ibland går det bra för huvudpersonen, ibland dåligt. _Spänningen stiger. _Hur ska det sluta?

#4. _Lösning

_Något händer som förändrar situationen. _Huvudpersonen kommer på ett sätt att lösa problemet.

#5. _Avslutning

_Huvudpersonen får det hen ville ha. _De som velat hindra hen råkar ofta illa ut.

_Diskutera

é _Jämför strukturen nedan med modelltexten _De tre bockarna

_Bruse. _Hittar ni strukturens olika delar i texten?

é _Jämför strukturen med andra slags berättelser, på film eller i böcker. _Ser ni några likheter?

_Typiska sagoingredienser

é _Tid och plats okänd. _Man får sällan veta när eller var sagorna utspelar sig. _De börjar i stället med orden "_Det var en gång ..." eller "_I ett land långt, långt borta ...".

é _Inga riktiga namn. _Personernas namn har ofta med deras egenskaper att göra: _Guldlock har lockigt guldfärgat hår och _Stora stygga vargen är både stor och stygg.

é _Det goda mot det onda. _Många sagor bygger på en kamp mellan ont och gott. _Sagans personer är på ena eller andra sidan -- de är

antingen goda eller onda. _Skillnaderna är tydliga.

é _Svåra prövningar. _Huvudpersonen ger sig iväg hemifrån för att klara en svår "prövning", det vill säga ett uppdrag eller ett test.

é _Belöningar. _Om huvudpersonen klarar prövningen får hen en belöning: kärlek, pengar eller makt -- eller alltihop.

é _Övernaturligheter. _Ofta får huvudpersonen hjälp av något övernaturligt väsen: en fe, ett djur som kan prata eller någon annan som kan diverse magiska trick.

_Men det finns trollkonster också bland motståndarna.

é _Den lilla vinner över den stora. _I sagorna vinner nästan alltid den som befinner sig i något sorts underläge. _Den svaga och fattiga vinner över den starka och rika.

_Den fula som blir retad växer upp och blir snyggast av alla.

é _Magiska tal. _Viktiga personer och händelser är nästan alltid tre eller sju till antalet. _Snövit hamnar hos sju dvärgar och trollet

under bron vill äta de tre bockarna. Huvudpersonen ska ofta utföra tre uppdrag.

é Lyckliga slut. Slutet gott, allting gott. Sagorna slutar i princip alltid lyckligt.

_Diskutera

é Vilka sagoingredienser finns med i De tre bockarna Bruse (s. #119)?

é Kom ni på några filmer eller ungdomsböcker som innehåller någon eller flera av ingredienserna?

(webb)

_Kort sagohistoria

_Man brukar dela in sagorna i olika grupper, beroende på hur de tillkommit och vad de handlar om: @@folksagor, fabler; och @konstsagor.

_Folksagor

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Filmaffisch till filmen _Aladdin (#2019), som är baserad på en saga i _Tusen och en natt.

_Bildbeskrivning

_En ung man med mörkt hår, skjorta och röd väst håller i en oljelampa. _På hans ena axel sitter en liten apa med hatt och röd väst. _Under lampan brinner facklor och framför dessa står en man med röd turban och lång mantel. _Mannens blick är ond och han håller en kobra i ena handen.

_Till vänster i bild står en ung

kvinnan med bekymrad min. Hon har långt mörkt hår, stora örhängen och är klädd i en lila klänning.

Till höger syns en man med rakat hår med undantag för en stor tvinnad tofs mitt på huvudet. Han har snälla bruna ögon, svart pipskägg och ler mot kameran.

=====

Det var en gång för länge sedan, långt innan tv och internet, en massa människor som roade sig med att berätta sagor för varandra. Sagorna fanns inte nedskrivna, för de flesta kunde ändå inte läsa. Istället lärde människorna sig dem utantill genom att lyssna på andra. Det kunde vara en förälder, någon man träffade på en resa eller någon som kom på besök. På så vis färdades sagorna över världen och i tiden.

Ibland glömde sagoberättaren bort vissa delar och fyllde i med annat -- därför fanns det alltid många olika versioner av samma saga. Vem som hade hittat på dem från början visste man inte, och det är därför

de kallas för @folksagor -- det var folket som "ägde" berättelsen, inte en författare.

_Så småningom började man skriva ner sagorna. _Ibland ändrades då innehållet så att de skulle passa för barn. _Och det behövdes, för de gamla versionerna var ofta ganska våldsamma. _Sagorna publicerades sedan ofta i sagosamlingar, det vill säga böcker med många sagor i.

_Tusen och en natt

é från _Indien och arabvärlden
é skrevs ned på medeltiden
é innehåller bl.a. _Aladdin och
_Ali _Baba och de #40 rövarena

_Gåsmors sagor

é från _Frankrike
é skrevs ned på #1600-talet
é innehåller bl.a. _Rödluvan och
_Askungen

#122

#377

_Bröderna _Grimms sagor

é från _Tyskland

é skrevs ned på #1800-talet

é innehåller bl.a. _Hans och

_Greta och _Snövit

:::: #123 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fabler

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Fabler innehåller djur som pratar och beter sig som människor.

_En av dem handlar om just en räv och en kråka.

_Bildbeskrivning

_En räv och en kråka sitter bredvid varandra på en grässlätt.

_Räven tittar rakt in i kameran.

=====

@_Fabler är korta sagor som nästan alltid bara innehåller djur och som slutar med prinsen ... som plötsligt en sensmoral, ett budskap. _Dem kan #378 #123

du läsa mer om i modelltexten till
_Faktauppsats #1 (s. #308--#309).

_Kända fabler

é _Åsnan i lejonskinnet

é _Räven och kråkan

é _Haren och sköldpaddan

_Konstsagor

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_En illustration från _Den fula
ankungen.

_Bildbeskrivning

_En grå svanunge går tillsammans
med en vit ankmamma. _Två hönor
står och tittar på när fyra gula
kycklingar retar och stöter ut den
stora svanungen.

=====

_På #1800-talet blev det populärt
att läsa de nedskrivna folksagorna
för barn och då började författare
också skriva helt nya sagor.

#123

#379

_Dessa berättelser kallar vi @konst-
_sagor. _De liknar folksagorna,
eftersom författarna ofta använde
flera av de typiska sagoingredien-
serna.

_Men det finns också skillnader.
_I konst-sagorna har personer och
platser vanliga namn. _Författarna
använder också sina egna erfarenhe-
ter i berättelserna. _Ett exempel på
det är _H. _C. _Andersens _Den fula
ankungen. _I sagan blir en ankunge
retad för att han är ful, men han
får revansch när det visar sig att
han egentligen är en svan. _Många
tror att sagan handlar om _Andersen
själv. _Han var mobbad som barn, men
blev populär när han slog igenom som
författare.

_H. _C. _Andersen

é _Danmark, #1805--#1875

é _Kejsarens nya kläder

é _Flickan med svavelstickorna

_Elsa _Beskow

é _Sverige, #1874--#1953

é _Hattstugan

é _Tomtebobarnen

_Tove _Jansson

é _Finland, #1914--#2001

é skrev på svenska

é berättelserna om _Mumintrollen

_Astrid _Lindgren

é _Sverige, #1907--#2002

é _Sveriges mest lästa författare

é _Bröderna _Lejonhjärta

é _Pippi _Långstrump

_Övning: _Läs och tolka en saga

_Nu ska ni läsa en folksaga och försöka förstå vad den vill säga -- ni ska alltså @tolka den. _Ni ska också leta efter typiska sagoingredienser och använda texten för att öva på personbeskrivningar.

_Gör så här

#1. _Sätt er i mindre grupper. _Läs sagan. _Slå upp okända ord om det behövs.

#2. _Besvara sedan gemensamt dessa frågor. _Anteckna svaren.

é _Vilka personer finns med i berättelsen?

é _Återberätta handlingen kort -- använd max tre meningar.

é _Vilken sida står personerna på -- den "goda" eller "onda"? _I vissa sagor är det inte självklart vad som är ont eller gott, men försök bestämma er ändå.

é _Vad är de olika personerna ute efter? _Vad vill de?
é _Vilken sida "vinner" i slutet?
é _Kan man säga att någon eller några av personerna fungerar som symbol för något?
é _Varför skulle man vilja berätta den här sagan för någon annan?
_Vad skulle man vilja att lyssnaren skulle lära sig?

#3. _Leta efter sagoingredienser (se s. #120--#121). _Vilka finns med?
_Vilka finns inte med?
#4. _Personerna är inte särskilt noggrant beskrivna -- det är de sällan i sagor. _Nu ska ni hjälpa sagoberättaren med detta. _Beskriv på några rader de olika personerna på ett sätt som gör att deras roller i sagan förstärks. _Tänk er att sagan utspelar sig i vår tid. _Hur ser de ut? _Hur klär de sig? _Hur pratar de? _Hur beter de sig? _Har de några saker med sig som är typiska för dem? _Läs _Att beskriva personer (s. #85--#86) om ni vill ha inspiration.

#124

#383

#5. Berätta för de andra i klassen vad ni kommit fram till och jämför era tolkningar.

::: #125 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ys, den sjunkna staden

=== Ordlista =====

Bretagne. Ett område i
Frankrike, ligger vid _Atlanten
en vall_. En slags mur av jord,
används som skydd mot t.ex. vat-
ten

frid och fröjd_. Lugnt och bra
att lirka_. Röra försiktigt åt
olika håll, här för att ta av
något

=====

_En gång för länge sedan fanns en
kung i _Bretagne_ som hette _Gradion_.
_Han skulle bygga en ny huvudstad.
_Hans dotter _Dahut_, som älskade
havet nästan lika mycket som kungen
älskade henne, ville att den skulle
ligga längst ut vid kusten mot
Atlanten. Kungens rådgivare för-
klarade att det var en dålig idé,

#384

#125

eftersom marken där låg under havsytan. Men Dahut tjtade och Gradion befallde att staden skulle byggas precis där.

Staden fick namnet Ys. Som skydd byggdes en hög vall ut mot havet. Mitt i den satt en stor lucka som öppnades bara när fartyg skulle passera. Annars var luckan låst och nyckeln bar kungen i en kedja om halsen.

Den nya huvudstaden var den vackraste i hela Europa. Allt borde ha varit frid och fröjd för kung Gradion, men hans dotter gav honom bekymmer. Dahut ordnade fester där folk drack för mycket och gjorde massor av dumheter. Kungen hade fullt upp med att reda ut alla problem som uppstod. Kungens rådgivare försökte få honom att förbjuda Dahuts vilda leverne, men kungen lyssnade inte.

Sent en kväll, när en storm rasade ute på Atlanten, kom det en mystisk prins till staden. Han var helt klädd i mörkrött. Prinsessan Dahut bjöd genast in honom till en

fest på slottet. De dansade tillsammans i flera timmar. Samtidigt kunde de höra hur de väldiga vågorna slog mot vallen och de låsta portarna.

-- Låt det storma bara! ropade Dahut. Luckan håller för vad som helst och min far har den enda nyckeln.

-- Din far sover, sa prinsen hemlighetsfullt. Du skulle kunna ta nyckeln ifrån honom, för att bevisa att du verkligen vill ha mig.

Sagt och gjort. Dahut smög in till sin fars bädd, knäböjde och lirskade försiktigt av honom nyckelkedjan. Sedan gav hon nyckeln till prinsen ... som plötsligt visade sitt sanna jag. Den spännande man som Dahut hade dansat med var egentligen Djävulen själv. Han låste genast upp luckan och en våg hög som ett berg störtade in i staden.

Kungen vaknade av dånet. Han tog sin häst, satte sig i sadeln, letade upp Dahut och satte henne bakom sig. Därefter flydde han ut ur

staden, med den väldiga vågen strax bakom sig.

_Plötsligt skar en stark röst genom mörkret och vågskummet:

-- _Kung _Gradion, se upp!

_Djävulen sitter bakom dig -- kasta av honom!

_Rösten upprepade detta tre gånger och den tredje gången lydde kungen utan att tänka. _Han knuffade sin dotter av hästen och hon försvann i havet.

_Det påstods att _Dahut förvandlades till en sjöjungfru, men det var aldrig någon som såg henne. _Däremot kunde man när havet var lågt se torn från staden _Ys sticka upp över vattenytan, och under stormiga nätter kunde man höra klangen av stora klockor ringa där utifrån.

_Varför gillar vi sagor?

_Poängen med de gamla folksagorna och fablerna var att man skulle lära sig något. _När de skrevs ner och ändrades för att passa barn fick de ofta ett tydligt budskap som man ville uppfostra barnen med. _I sagorna gick det illa för de barn som var lata och elaka, medan de som var flitiga och snälla alltid fick sin belöning till slut.

_Sagorna syftade också till att skydda barnen från faror. _För att de inte skulle gå ut i skogen och kanske gå vilse berättade man historier om troll och häxor som påstods bo där. _Drunkningsolyckor försökte man förebygga genom sagor om farliga vattenväsen, till exempel _Näcken.

_Han brukade avbildas som en naken man som sitter på en sten vid en fors och spelar fiol. _Det sades att han kunde förhäxa människor med sin musik och få dem att följa med honom ner under vattnet.

_Prova på att vara rädd

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Star Wars-filmerna är exempel på filmer som är som sagor för vuxna. Här ser vi Darth Vader och prinsessan Leia. Nog är det ganska lätt att gissa vem som är god och vem som är ond?

_Bildbeskrivning

_Bild från filmen Star Wars. Till vänster står en man klädd i svart rock, brett metallbälte och svart keps. Framför honom står Darth Vader klädd i en svart hjälm med en otäck svart plastmask framför ansiktet. Han är klädd i en svart rustning och en lång svart mantel. Han pekar mot en flicka klädd i vit dräkt och med mörkt hår uppsatt i en stor knut. Hon har bruna ögon och rosiga kinder och tittar med allvarsam blick mot Darth Vader.

=====

#126

#389

_Varför vill barn fortfarande höra och läsa sagor, om föräldrar förr berättade dem för att uppfostra sina barn? _Är det verkligen för att barnen törstar efter att få veta hur man bör uppföra sig?

_Knappast. _Det är nog snarare så att barn tycker om sagor för att de är spännande, roliga och läskiga.

_Alla gillar att få starka känslor när man läser eller lyssnar. _Det blir lite som att gå på upptäcktsfärd i sig själv.

_Tänk dig att alla känslor som finns är som ett landskap. _Du bor i en trygg liten stuga mitt i det.

_Nog vill du också veta hur det ser ut på andra sidan kullen, inne i skogen eller nere vid sjön? _Det vill säga: visst vill du veta hur det känns att vara riktigt rädd?

_Hur det känns att vara modig, övergiven och kär? _Sagorna gör att barn kan få prova på allt det där -- utan att ens öppna dörren.

_När man blir äldre vill man fortfarande prova på känslor man

inte känt förut. Det är nog en orsak till att det finns till exempel film- och romangenrer som fantasy och skräck.

_Avslutande uppgift: _Skriv en modern saga

_Använd gärna tipsen i _Att beskriva miljöer (s. #83) och _Att beskriva personer (s. #85) när du skriver din saga.

_Nu ska du skriva en egen saga. _Du kan hämta inspiration från de sagor ni läst, men din saga ska utspela sig i vår tid. _Om du har svårt att komma på en handling kan du välja en gammal saga och skriva om den så att den utspelar sig nu.

_Gör så här

é _Gör några anteckningar innan du börjar skriva.

- _Vad ska hända? _Se förslagen nedan.
- _Vilka personer och/eller andra gestalter ska finnas med? _Vilka egenskaper har de?

- _Var ska sagan utspela sig? _Hur ser det ut där?
- _Vilka sagoingredienser ska du använda? _Du behöver inte ha med alla, men försök få med åtminstone fem.

é _Fundera på om du kan ha något syfte med din berättelse. _Vill du varna någon för något? _Eller vill du gå på upptäcktsfärd och prova på att känna något du inte känt?

é @_Skriv din saga. _Släpp loss fantasin!

é @@_Glöm inte att beskriva;. _Gör personbeskrivningar, till exempel för att visa vem som är ond respektive god. _Tala om hur personerna ser ut, hur de beter sig, vad de tänker och känner. _Använd miljöbeskrivningar för att förstärka stämningen.

_Förslag på ämnen:

- é _Någon är i nöd. _Kanske har hen kommit vilse på en farlig plats eller blivit kidnappad? _Hen räddas av en eller flera hjältar.
- é _Något främmande anländer, kanske något övernaturligt väsen eller gestalter från en annan planet. _Människor blir rädda och är fientliga, men det visar sig att främlingarna är goda.
- é _Något fasansfullt hotar, kanske ett oerhört oväder framkallat av några onda. _En eller flera hjältar undanröjer hotet.
- é _En person har det väldigt svårt -- hen kanske är fattig, ensam, sjuk, mobbad eller vilsen. _Men så händer något som vänder på allt. _Lyckas personen göra något som får lyckan att vända? _Eller dyker det upp en okänd välgörare som kan en del magiska trick?

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #6 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym sex

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Romaner (#128).....#395

_Ungdomsromaner (#128).....#395

_Modelltext: _Ur #100 % äkta

_fejk (#129).....#399

_Vad är ungdomsromaner?

(#130).....#404

_Ungdomsbokens historia

(#130).....#406

_Tre vanliga teman i ungdoms-

_romaner (#133).....#416

_Övning: _Läs och tolka utdrag

_ur en ungdomsroman (#137)...#433

_Avslutande uppgift: _Läs och

_skriv om en ungdomsroman

(#140).....#447

_Romaner för unga vuxna (#142)..#455

_Modelltext: _Ur _Slutet av

_Mats _Strandberg (#143)...#459

_Iii

_Vad är en roman? (#145).....#467
_Olika slags romaner (#146)...#471

_Iv

_Romaner

_Ungdomsromaner

_Kom igång

_Det första du ser av en ungdomsroman är omslaget. _Det vet förstås de som @formger böcker -- det vill säga de som bestämmer hur böckerna ska se ut. _Därför ser de till att omslaget ger dig information som gör att du kan bli sugen på att läsa. _Det kan till exempel vara en kort text på baksidan som berättar vad romanen handlar om. _På framsidan finns oftast en bild som också säger något om innehållet.

=== Bildbeskrivning =====

Två bilder.

#1. Bokomslag till "Så nära att det bränns" av Christina Lindström. På bilden syns ansiktet av två killar. Killen till vänster ler en aning, har kort ljusbrunt hår och upplyst ansikte. Killen till höger i bild har halvlångt lockigt hår, mörka ögon och allvarligt ansiktsuttryck.

#2. Bokomslag till "#100 % äkta fejk av Sannah Salameh. På bilden syns en tjej med lockigt mörkt hår, randig tröja och hängselbyxor. En stor röd mun, röda solglasögon och en röd basker har klippts in i fotot. Omslaget är randigt och består av färgerna rosa och rött. I högra hörnet syns en guldfärgad ros.

=====

_Titta på omslagsbilderna, fantisera och diskutera:

é _Vad tror ni att de två böckerna handlar om?

é _Vilka tror ni kan lockas av de här omslagen? _Hur gamla är de och vilka intressen har de?

é _Använd adjektiv för att beskriva de berättelser ni tror gömmer sig bakom bilderna. _Förslag: spännande, rolig, dystert, otäck, intressant, skrämmande, fantasifull, lärorik, realistisk.

é _Vilken av böckerna skulle ni helst läsa om ni bara utgår från omslagsbilderna? _Varför?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é kunskap om ungdomsromanens historia

é kunskap om några vanliga teman i ungdomsromaner

é bekanta dig med några ungdoms-
romaner och deras författare
é öva på att läsa och tolka
ungdomsromaner.

_Viktiga begrepp

é en roman
é en ungdomsroman
é ett tema
é en genre
é en dystopi
é en identitet
é att formge
é ett omslag
é realistisk
é orealistisk

(webb)

_Modelltext: _Ur #100 % äkta fejk
av _Sannah _Salameh

-- _Hej, jag heter _Malin och är din
klassföreståndare, säger kvinnan och
sträcker fram sin hand.

_Det tar _Mariam en stund att för-
stå att hon ska skaka den.

-- _Kom in!

_Motvilligt följer hon med in i
klassrummet. _Hon sväljer flera
gångar och lyfter blicken. _Alla ser
likadana ut, alla huvuden i olika
nyanser av mellanblont. _Förutom en
liten kille med svart burrigt hår.

_Ingen ler.

_Klassföreståndaren pratar på.

-- _Så, här har vi alltså

_Ma... ri... a... _Lell-ou... che?

_Mari-amme? _Är det så det uttalas?

_Och ditt efternamn, _Lellouche

... _Är det ett franskt namn?

_Franskt! _I wish, tänker _Mariam.

_Lellouche är tekniskt sett en rest
från den koloniala eran, men ingen

kan väl tycka att hon ser fransk ut?
_Eller ...?

_Framför sig ser hon klottret i
svart tuschpenna över sitt skåp.

_Blickar som hungrigt följer henne,
huvuden som vänds, samtal som tyst-
nar. _En brun snusprilla inkapslad i
spott som rinner längs hennes bröst-
korg, _Kristian som torkar sig runt
munnen. _Bilderna tornar upp sig
över henne, får hennes knän att ska-
ka. _Samtidigt dyker andra bilder
upp. _En där hon sitter på café om-
given av tjejer som skrattar åt hen-
nes skämt. _En där hon förföriskt
tänder en cigarett och blåser ut
röken medan en het kille beundrande
tittar på. _En av en ny _Mariam,
smalare och vackrare, som sitter och
läser med korsade ben medan folk i
bakgrunden viskar om den nya tjejen
som är så cool och mystisk. _Kan det
vara hon?

-- _Eh, _Mariamme?

_Malin tittar bekymrat på henne.

_Någon i klassen fnissar. _Shit, hur
länge har hon zonat ut?

-- _Jaha, men vad spännande!

#400

#129

kvittrar Malin. Har du bott någonting i Frankrike?

-- Jä, eller nej. För min mamma är svensk. Men ... dom träffades i Paris, så vi är där ofta, vi har en våning.

Hon försöker andas och inte hyperventilera. Hennes armhålor är klibbiga, munnen torr. Hennes läppar är fastlåsta i ett hysteriskt leende. Hur gick det här till? Det känns som om hon är inlåst i baksätet på en skenande bil där ingen sitter vid ratten.

-- Jaha, Mariamme, välkommen hit. Ni som läser franska blir säkert glada över att ha nån att fråga om verben, säger Malin och fnissar tills hon inser att ingen annan gör det. Ta och slå dig ner så kan vi prata mer efter lektionen.

Mariam ler hela vägen till bänken som Malin pekat ut. Med en suck sjunker hon ner på stolen. Hon är ju inte det minsta fransk. Hon har aldrig varit i Paris. Hon har inte ens varit i Frankrike och inte ett ord franska kan hon eftersom hon har

#129 #401

tyska som tillval.

_Diskutera

- #1. _Beskriv med tre ord vad ni tänkte/kände när ni läste.
- #2. _Den här texten handlar om _Mariams första möte med sin nya klass. _Om ni skulle byta klass och skola nu -- hur tror ni att det skulle vara?
- #3. _Det finns inga adjektiv som beskriver hur _Mariam känner sig, men det framgår ändå att hon är nervös och osäker. _Vad är det i texten som gör att vi förstår det?
- #4. _När _Mariam står framför sin nya klass ser hon plötsligt ett skåp med klotter och att någon spottat snus på henne. _Vad är det som händer där?
- #5. _I samma stycke beskrivs några scener där _Mariam känner sig cool och mystisk. _Varifrån kommer de bilderna?
- #6. _I tredje stycket från slutet får vi veta att _Mariam känner det "som om hon är inlåst i baksätet

#402

#129

på en skenande bil där ingen sitter vid ratten". _Vad är det som får henne att känna så?

#7. _Ni kom nog fram till att den där känslan hade att göra med att hon ljugit om att hon är fransk och att hon har en lägenhet i _Paris. _Varför har hon hittat på det?

#8. _Försök beskriva _Mariam utifrån det här första kapitlet. _Använd inte bara det som står i texten, utan läs mellan raderna också. _Hur är hon? _Hur har hon haft det förut?

#9. _Vad tror ni kommer hända i fortsättningen?

_Vad är ungdomsromaner?

@_Romaner är böcker som innehåller en lång berättelse. @_Ungdomsromaner är precis vad det låter som: romaner skrivna för ungdomar.

_Vad är en ungdom då? _Det finns förstås inga bestämda gränser för när ett barn blir en ungdom eller när en ungdom blir vuxen, men en sak är säker: ni är ungdomar. _Och alla andra som är någonstans mellan #12 och #20 år kan vi också räkna dit.

_Ungdomsromaner är alltså långa berättelser som är skrivna för er och de som är i ungefär samma ålder.

_Det har inte alltid funnits ungdomsromaner, särskilt inte av den typen som finns idag. _Fråga de som är äldre vad de läste när de var #14 år. _Ni kommer att märka att det finns en hel del skillnader. _Det här ska ni snart få läsa mer om.

_Ni ska också få läsa om några vanliga teman i ungdomsromaner.

@_Tema betyder ungefär "ämne".

_ Ungdomsromaner kan numera handla om väldigt många olika saker -- och det är en av de skillnader du kan upptäcka om du jämför med hur det var förr.

_ Ungdomsromaner kan tillhöra många olika @genrer. _ Genre är ungefär detsamma som "typ av berättelse".

_ Samma begrepp används inom film.

_ Du vet säkert att man delar in filmer i komedi, thriller, drama, romantik, science fiction, fantasy och så vidare. _ Det är exempel på filmgenrer och flera av dem används även inom litteraturen.

_ Diskutera

é _ Tänk er att modelltexten beskriver den första scenen i en film.

_ Vilken genre skulle ni då gissa att filmen tillhör?

é _ Vilka olika typer av bokgenrer har ni läst?

é _ Vilken genre vill ni helst läsa?

é _ Vad gissar ni att ungdomar läste för slags böcker på #1950-talet?

_ Varför tror ni det?

#130

#405

_ Ungdomsbokens historia

_ Du som är ung just nu har många olika typer av ungdomsromaner att välja bland. _ Så har det inte alltid varit -- bra ungdomslitteratur är något ganska nytt. _ Visserligen började böcker för unga ges ut redan i mitten på #1800-talet, men de hade främst till uppgift att uppfostra barn och lära dem saker som vuxna tyckte var viktiga. _ Ett vanligt tema var till exempel att det är viktigt att lyda de äldre. _ Och hur kul låter det?

_ Pojkböcker och flickböcker

_ Klassiska pojkböcker

é _ Robert _ Louis _ Stevenson:
_ Skattkamarön (#1883)

é _ Mark _ Twain: _ Huckleberry
_ Finns äventyr (#1884)

é _ W. _ E. _ Johns: _ Bigglesböckerna
(#1932--#1970)

é Richmal Crompton: Bill-
böckerna (#1922--#1970)

_Klassiska flickböcker

é Lucy Maud Montgomery: böcker-
na om Anne på Grönkulla
(#1908--#39)

é Martha Sandwall-Bergström:
Kulla-Gulla-böckerna (#1945--
#1951)

é Lisbeth Pahnke: böckerna om
Britta och hästen Silver
(#1966--#1993)

é Merri Vik: Lotta-böckerna
(#1958--#1991)

_Under lång tid var ungdomsböckerna
indelade i pojk- och flickböcker.

_Pojkböckerna handlade ofta om olika
slags äventyr eller om krig. _En
känd bokserie handlade om Bill.

_Det skrevs cirka #40 berättelser om
honom och han var alltid smutsig,
alltid i bråk med vuxenvärlden och
alltid elva år. _Andra killar var
framför allt modiga och ärliga --
till exempel piloten Biggles.

#130

#407

I ett hundratal böcker stred han i båda världskrigen och löste också fall åt den brittiska polisen.

::: #131 ::::::::::::::::::::::::::::::

I flickböckerna gav sig huvudpersonerna inte ut på äventyr -- de stannade hemma, skötte sina sysslor och var duktiga i skolan. Flickböckerna gavs också ut i serier.

Två exempel är Anne på Grönkulla och Kulla-Gulla. Båda handlar om föräldralösa flickor som kämpar för att klara sig i livet. Kulla-Gulla sliter som piga -- en som hjälper till på en gård -- och Anne jobbar hårt i skolan för att vara lika duktig som den kaxiga killen Gilbert.

Även om både Kulla-Gulla och Anne gjorde en del knasiga saker var budskapet att flickor skulle ta ett stort ansvar och sköta sig.

Många har kritiserat flickboken för att vara för romantisk eller beskriva tjejer som självuppopfrande, det vill säga att man gör allt för att andra ska ha det bra och samtidigt struntar i sig själv.

Andra menar att kritiken är

orättvis och att flickboken var bättre än sitt rykte. Många flickböcker tog upp sådant som också du och dina kompisar, både tjejer och killar, funderar över, till exempel kärlek och vänskap.

Idag är det få som tycker att det är en bra idé att skriva särskilda kill- och tjejböcker.

De nya tonåringarna

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Här släpper "de nya tonåringarna" loss på dansstället Nalen i Stockholm. Året är #1957 -- har du några gamla släktingar som dansade sådär då?

Bildbeskrivning

Svartvitt foto från ett dansgolv med fullt av ungdomar.

Närmst i bild ser man en tjej och en kille som dansar med fart och fläkt och mycket glädje. Killen lutar sig mot golvet och har siff-
ran #3 på byxbenet. Tjejen, som

#131

#409

håller honom i handen, lutar sig bakåt och grimaserar glatt.

=====

För hundra år sedan gick de flesta i skolan i sex år, sedan började man jobba. Man gick från att vara barn till att vara i princip vuxen på en sommar. Hur livet som vuxen skulle se ut var också i hög grad förutbestämt. Det berodde till stor del på vilka föräldrar man hade och vilken samhällsgrupp man tillhörde.

På #1950-talet började det här förändras. Ungdomars frihet att själva välja väg blev större. Tonåren "uppfanns" och en annan sorts ungdomslitteratur började skrivas. Pojk- och flickböckerna fanns kvar, men det kom också romaner som handlade om hur det var att befinna sig i det där nya glappet mellan barn och vuxen -- om hur härligt och samtidigt jobbigt det var att själv bestämma över sin framtid.

En av de första ungdomsböckerna av det nya slaget var Raddaren i nöden (#1951) av J. D. Salinger.

_Den handlar om _Holden, en #16-årig kille som blir utsparkad från en internatskola eftersom han varit för slö. _Han packar sina saker, skriker "_Sov gott, era idioter!" till sina snarkande skolkamrater och lämnar skolan. _Men han vågar inte berätta för sina föräldrar om vad som hänt. _Därför drar han omkring i _New _York under några dagar och nätter. _Han är fri att göra vad han vill, men känner sig också vilsen. _Han grubblar över en massa saker: tjejer, sex, sin lillasyster (den enda i världen som inte är en idiot), vart ankorna i parken tar vägen när det blir vinter och vad han ska göra med sitt liv.

::: #132 ::::::::::::::::::::::::::::

_Både realism och fantasi

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_På den här omslagsbilden ser det inte så muntert ut. _På #1970-talet var det vanligt med ungdomsromaner som handlade om problem.

#132

#411

Bildbeskrivning

Omslaget till Kerstin

Thorvalls bok "Vart ska du gå"?

Den tecknade bilden består av en tjej med halvlångt mörkt hår, röd tröja och vita byxor. Hon som sitter med armarna om sina knän och ser väldigt sur ut.

=====

=== Ordlista =====

realistisk. verklighetstrogen

orealistisk. inte verklighets-
trogen

=====

På #1960- och #1970-talet blev det vanligt med realistiska ungdomsromaner som tog upp olika problem i ungdomars liv och i samhället.

"Vart ska du gå?" "Ut" (#1969) av Kerstin Thorwall handlar om Kjelle, en ung kille som betraktas som "omöjlig" av morsan, farsan och lärarna. De oroar sig för att han jämt är så trött och för vad han gör. Har han kanske börjat med droger? Kjelle själv tycker att hemmet
#412 #132

är ett fängelse och han drömmer om att sticka. Tre veckor över tiden (#1973) av Gunnel Beckman handlar om Mia, en tonåring som blir gravid. Mias mamma har själv varit i samma situation, och då fanns ingen annan utväg än att gifta sig och lägga ner alla planer på att utbilda sig. Läget är annorlunda #1973 och Mia har möjlighet att göra abort, men det är fortfarande inte helt upp till kvinnan att bestämma. Abortfrågan diskuterades mycket i Sverige på den här tiden, och #1974 kom den abortlag som gäller nu.

Från slutet av #1970-talet och framåt blev det vanligare med mer fantasifulla berättelser. Maria Gripe skrev till exempel Tordyveln flyger i skymningen (#1978) -- en historia om några ungdomar som upptäcker att det ska finnas en #3 #000 år gammal egyptisk staty i deras småländska stad. På en ljudinspelning de själva gjort får de plötsligt höra en mystisk viskning som ger ledtrådar. Och Harry Potter-böckerna (#1997--#2007) av #132 #413

J. K. Rowlings känner du säkert till? Då vet du också att de innehåller gestalter och händelser som är orealistiska. De tillhör en genre som kallas fantasy.

En annan vanlig genre var de dystopiska ungdomsromanerna. Dystopier handlar oftast om en framtid när det skett en stor katastrof. Världen har drabbats av till exempel epidemier, miljöförstöring, krig eller en diktator som tagit makten. Vi får följa de som överlevt och som nu försöker skapa sig ett liv. Hunger spelen (#2008) av Suzanne Collins är ett exempel -- den kan du läsa mer om på s. #136.

Mer lika vuxenromanerna

Idag är ungdomsromanerna mer lika romaner för vuxna än vad de var förr, på så sätt att de tar sina läsare på samma allvar. Det är inte lika tydligt att det är vuxna som har hittat på historierna. Det finns också många olika genrer, precis som i vuxenlitteraturen.

#414

#132

Men det finns också skillnader.
Språket är lite enklare och anpassat till ungdomars ordförråd och sätt att tala och tänka. Huvudpersonerna är också nästan alltid ungdomar. Och de teman, det vill säga ämnen, som tas upp är framför allt sådana som är aktuella för de som är i din ålder.

Diskutera

I texten säger vi att uppdelningen i pojk- och flickböcker är förlegad (det betyder ungefär "omodern" eller "gammalmodig").

Men hur är det med det, egentligen? Ni som är unga vet förstås bäst. Finns det fortfarande böcker som bara läses av ett kön?

Vi säger att ungdomsromaner nu tar ungdomarna "mer på allvar".

Vad tror ni att vi menar med det?

_Tre vanliga teman i ungdomsromaner

@_Tema betyder ungefär "ämne". _Här ska vi alltså ta upp några ämnen som är vanliga i ungdomsromaner.

_Det betyder inte att böckerna bara handlar om ett enda tema.

_Temat "identitet" kan finnas med i till exempel allt ifrån kärlekshistorier till böcker om vampyrer.

_Eller varför inte i böckerna om _Harry _Potter? _En kille som är fosterson i en odräglig familj får av en uggla plötsligt veta att han är magiker -- det skulle nog kunna få vem som helst att känna sig osäker på vem man egentligen är.

_Om kärlek och vänskap

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Här nedanför kan du läsa om _På natten är allt sant av _Lina

_Stoltz. _Varför har bokförlaget har valt det här omslaget, tror ni?

_Bildbeskrivning

_Bokomslag till "På natten är allt sant" av Lina Stoltz. Bilden består av en blå husfasad till ett flervåningshus där natthimlen reflekteras i flera fönster. I några av dem syns människor som rör sig.

=====

_Tre romaner till om kärlek och vänskap

_Callum Bloodworth: Berätta tre saker (#2022)

_Anette Eggert: De vackraste idioterna i världen (#2021)

_Sara Kadefors: Sandor slash Ida (#2019) (lättläst)

_Mycket av det härligaste och mest förfärliga i livet handlar om kärlek och vänskap. Det finns så många känslor inblandade -- lycka, längtan, saknad, svartsjuka, gemenskap och svek. Det här är förstås ämnen som många författare vill berätta om, både för vuxna och ungdomar.

#133

#417

_Och det kommer hela tiden nya
böcker.

_Lina _Stoltz har skrivit boken
_På natten är allt sant (#2018).
_Bokens huvudpersoner är _Liv, som
är tillsammans med _Hampus, och
_Jemal, som hänger med sitt gäng.
_Liv och _Jemal tillhör två helt
olika världar, ändå möts de en kväll
på stan och därefter kan de inte
glömma varandra. _De vet att deras
kärlek är totalt otänkbar och därför
börjar de ses på nätterna för att
försöka hålla relationen hemlig.

-- _Varför kom du?

-- _Du ville väl nåt, sa hon.

-- _Träffa dig, sa han igen.

_Det borde räcka som förklaring.
_Han tog ett försiktigt kliv när-
mare. _Hon stod kvar. _Han tog ett
kliv till, så nära att hennes
andedräkt nuddade hans ansikte.

_Kyssen var precis likadan som
deras första. _Allt var samma.

_Det var en kyss som landade med
ett ilande sug i magen och aldrig
tog slut.

_En annan bok om kärlek men också om vänskap är boken _Love, _Love, _Love (#2021). _Den är skriven av _Hanna _Landahl. _I boken möter vi _Kimmie som precis ska fylla #14 år. _Kimmie och _Elina är bästa kompisar och de tränar friidrott tillsammans. _I träningsgruppen har det precis börjat en ny kille som heter _Love.

_Kimmie känner sig både irriterad på och intresserad av honom. _Love slår henne i löpning men är samtidigt kul att prata med. _Kimmie märker att även _Elina är intresserad av _Love.

_Det kommer att bli problem, för två kompisar kan inte vara kära i samma kille. _Eller kan de det?

::: #134 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Ytterligare en ungdomsboksförfattare som tar upp det här ämnet är

_Christina _Lindström. _Hon arbetar också som gymnasielärare, och en del inspiration till sina böcker får hon från ungdomarna som hon möter i sitt arbete. _I boken _Jack (#2016) möter vi _Jack som är både snygg och cool.

#134

#419

_Tjejerna gillar _Jack och många vill vara med honom. _En kväll möter _Jack _Freja på en fest. _De börjar prata och _Jack blir berörd, på riktigt. _Med _Freja kan _Jack släppa lite på sin coola attityd och han kan prata med henne om allt. _Till och med om det mörka och jobbiga som få känner till men som finns under ytan i _Jacks liv.

_På s. #137--#139 får ni läsa och tolka ett längre utdrag ur _Christina _Lindströms bok _Så nära att det bränns.

_Om identitet

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Tycker ni att omslaget till _Emma _Granholms _Simon & _Sophie "stämmer" med vad vi säger om handlingen i den?

_Bildbeskrivning

_Bokomslag till "_Simon & _Sophie" av _Emma _Granholm.

#420

#134

_I övre vänstra hörnet ligger en tjejj i vitt linne med armarna under huvudet och vilar på en gräsmatta. _I nedre högra hörnet ligger en kille med slutna ögon och vitt linne och vilar på gräsmattan. _Det ser väldigt avkopplande ut.

=====

_Tre romaner till om identitet

_Tony Bradman: _Jack och _Jack (#2021) (lättläst)

_Philip O' Connor, _Haidar Hajdari: _Utan offer, ingen seger (#2021)

_Mats Berggren: _En enda kväll (#2006)

_Vem är jag egentligen? _Vem vill jag vara? _Vad tycker andra om mig? _Hur vill jag att de ska se på mig? _Vågar jag stå för vad jag tycker -- och vad tycker jag egentligen? _Kort sagt: vem är jag? _Och vem vill jag vara? _Det här är frågor som alla människor brottas med, särskilt

#134

#421

under tonåren. I ungdomslitteraturen funderar huvudpersonerna ofta kring de här frågorna om identitet.

Simon & Sophie (#2006) är en populär ungdomsbok skriven av Emma Granholm. Simon och Sophie går i nian i samma klass. De tycker inte alls om varandra. Simon avskyr faktiskt Sophie. Han tycker att hon både är jobbig, överlägsen och ganska taskig mot vissa i klassen, som till exempel Simon. Under vårterminen i nian flyttar Sophie med sin pappa till grannhuset bredvid Simon. Plötsligt måste Simon stå ut med Sophie även utanför skolan. En lovdag knackar Sophie plötsligt på hemma hos Simon och de börjar prata. De träffas flera gånger och Simon inser att Sophie är ganska annorlunda mot hur hon brukar vara i skolan. Hur kan någon som är så otrevlig i skolan faktiskt vara riktigt trevlig när man träffas ensamma? Varför spelar Sophie olika roller beroende på vem hon är med?

Under timmarna med Sophie försöker Simon tränga undan alla tankar på det andra livet, det verkliga livet med grå skolkorridorer och Mickes förslag om att hitta på något som han hela tiden måste avvärja. Han vill inte tänka på det när han är med henne.

Men då och då tränger sig tankarna på i alla fall. Hur kan den här tjejen som kryper tätt intill honom, som fnittrar i hans öron och som låter sina mjuka kinder nudda hans, hur kan det vara samma tjej som går förbi honom i skolan utan att röra en min?

::: #135 :::::::::::::::::::::::::::::::

Boken När allt står på spel (#2017) handlar om Malik som är #17 år och redan har gjort allsvensk debut med sitt fotbollslag Svea United. Svea United satsar på Malik och vill ha honom i laget men han har fortfarande inte fått något ordentligt kontrakt. Så länge han inte har det får han inte heller

#135

#423

någon lön och detta är ett stort problem. _Maliks mamma är sjuk och kan inte jobba, de ligger efter med räkningarna och kan inte betala hyran. _En dag kommer brevet med beslut om vräkning. _Ungefär samtidigt får _Malik ett erbjudande om att tjäna riktigt mycket pengar genom att vara med och fixa en match.

_Malik vet inte vad han ska göra.

_Vill han verkligen ta emot en muta?

_När allt står på spel är skriven av

_Philip _O' Connor och _Haidar

_Hajdari. _Författarna har skrivit

ytterligare en bok om _Svea _United,

_Utan offer ingen seger (#2021).

"_Malik, jag kan hjälpa dig",
säger _Abbe med sänkt röst.

"_Du kan?"

"_Ja, bror. _Och du behöver inte
ens betala tillbaka."

"_Du driver med mig?"

"_Nej, bror. _Du behöver bara
göra mig en liten tjänst."

"_Okej?" svarar _Malik.

"_Om jag ger dig para, kan du
göra en tjänst för mig i matchen

mot Göteborg?"

Malik stirrar som ett frågetecken på Abbe. Vad är det han vill att jag ska göra, tänker Malik.

"Det enda jag vill är att du ska missa en straff."

"Va? Hur vet du att vi ska få en straff re?!"

"Oroa dig inte för det. Jag och mina affärspartners har redan snackat med folk. Ni kommer att få en straff någon gång under matchen, det enda du behöver göra är att missa den. Vi vinner pengar och du får hundra lax som tack för hjälpen. Svårare än så är det inte."

Vem har sagt något om kärlek? av Elaf Ali handlar också om identitet. När Elaf som tioåring får sin första blödning förändras allt.

Från en dag till en annan får hon inte längre vara ute och leka, rida, vara med på simundervisning eller åka på lägerskola. Hon förstår plötsligt att det är stor skillnad

#135

#425

på henne och hennes klasskompisar.
_ Skillnaden beror på den starka
hederskultur som hon växer upp i. _ I
boken får vi följa _ Elaf under näs-
tan femton år. _ Hon slutar aldrig
kämpa trots att hon har sin pappa
emot sig.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ Vad är det första ni tänker och
känner när ni ser det här bok-
omslaget?

_ Bildbeskrivning

_ Omslag till _ Elaf _ Alis bok
" _ Vem har sagt något om kärlek? --
_ Att bryta sig fri från heders-
förtryck". _ Övre delen av bilden
består av två sönderrivna foton.
_ På det övre fotot ser man _ Elaf
med svart långt hår och gul tröja.
_ Hon lutar huvudet bakåt och tit-
tar med bestämd blick rakt in i
kameran. _ På det undre foton ser
man nedre delen av hennes ansikte
och munnen ser slutet och allvar-
sam ut. _ Längst ner syns ett

#426

#135

utdrag ur hennes dagboksanteckningar.

=====
_Om andra världar

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Två händer som håller i ett äpple. _Varför tror ni att den bilden används på omslaget till en bok om en tjej som blir ihop med en vampyr? _Kan äpplet kanske vara en symbol för något?

_Bildbeskrivning

_Omslaget till "_Om jag kunde drömma" av _Stephenie _Meyer.

_Bilden består av två händer som varsamt håller om ett rött äpple.

_Längst ner i bild står det:

_Första delen i världssuccén

_Twilight -- #120 miljoner sålda ex!

=====
#135

#427

=== _Ordlista =====
science fiction_. _Science fiction
(förkortas ibland "sci-fi") är
en genre som utspelar sig i
framtiden. _Typiskt för den är
också att man använder en teknik
som inte finns när boken skrivs.
_Ofta handlar det om äventyrliga
resor i rymden, haven eller
tiden.

=====

_Tre romaner till om andra världar

_Gustav _Tegby: _Beröringen
(#2021)

_Sally _Green: _Ondskans son
(#2015)

_Magnus _Nordin: _Elias bok
(#2013) (lättläst)

_De flesta ungdomsromaner är mer
eller mindre realistiska -- även om
berättelserna är påhittade känner
man att de kunde vara sanna. _De
utspelar sig i en värld vi känner
igen. _Men det finns också böcker
som

#428

#136

:::: #136 :::::::::::::::::::::::
utspelar sig i andra världar, till exempel sådana där det finns vampyrer, häxor och andra övernaturliga figurer. Twilightserien av Stephanie Meyer är ett exempel. Du kanske har sett filmerna? Om jag kunde drömma (#2006) heter den första boken. Huvudpersonerna heter Bella och Edvard. De träffas när Bella flyttar för att bo med sin pappa och då börjar på Edwards skola. Bella dras till Edvard trots att hon märker att han inte är som andra. Hon förstår att Edvard är en vampyr men blir ändå tillsammans med honom.

Dystopier utspelar sig också i världar som är annorlunda än den vi lever i nu. Ett exempel är Röd zon (#2020), skriven av Magnus Nordin. När boken börjar är det år #2063 och Joel är enda människan som är kvar på jorden efter ett förfärligt krig. Joel bor i en liten lägenhet i Stockholm och när han behöver något går han ut och hämtar det i någon affär. Han lever på

matkonserver och torkad frukt. _Joel känner sig mycket ensam. _En dag ser han något fantastiskt, en röd ballong svävar förbi utanför hans fönster. _Det måste betyda att det finns någon mer kvar i stan. _Joel bestämmer sig för att leta upp den personen.

_Hungerspelen (#2008) är den första i en trilogi, det vill säga en serie om tre böcker, av den australiensiska författaren, _Suzanne _Collins. _Den utspelar sig precis som _Röd zon i en dystopisk framtid. _Världen har skakats av krig och naturkatastrofer. _Ett nytt land, _Panem, har bildats av det som är kvar av _Nordamerika. _I huvudstaden anordnas varje år _Hungerspelen, en tävling som liknar våra dokusåpor och som direktsänds i tv. #24 ungdomar mellan väljs ut som deltagare. _De släpps in på en arena och reglerna är enkla. _Den som överlever får åka hem ...

_Artificiell intelligens (_AI) blir allt vanligare, men handlingen i boken _Min hemliga tvilling

#430

#136

(#2018) känns ändå överklig. _Här skriver författaren _Kerstin _Lundberg _Hahn om mänskliga robotar. _Leias föräldrar jobbar med _AI och en dag upptäcker _Leia en robot som ligger i föräldrarnas arbetsrum nere i källaren. _Roboten är en exakt kopia av _Leia. _Hon tycker att det är spännande och bestämmer sig för att starta roboten. _I början är det kul, men när roboten tar över alltmer börjar det bli obehagligt.

_Ett annat sätt att gå in i andra okända världar är via tidsresor. _I serien _Tidsväktarna skriven av _Jakob och _Hanna _Blixt färdas _Milton och _Iona tillbaka i tiden och hamnar i olika europeiska städer under andra världskriget. _I den första delen i serien, _Uppdraget i _London (#2021), hamnar de i _London #1943. _De träffar kapten _Montagu som arbetar i den brittiska flottan. _Britterna planerar för den viktiga operation _Mincemeat (_Köttfärs) och _Milton och _Iona blir inblandade i händelsen. _Mycket spännande!

#136

#431

_I de två andra delarna i serien,
_Gömstället i _Amsterdam (#2021) och
_Flykten från _Budapest (#2022),
träffar ungdomarna de välkända his-
toriska personerna _Anne _Frank och
_Raoul _Wallenberg.

(webb) _Skolbibliotekarien tipsar

_Övning: _Läs och tolka utdrag ur en ungdomsroman

_Ni ska läsa tre utdrag ur ungdomsromanen _Så nära att det bränns av _Christina _Lindström från #2021. _Efter varje del ska ni stanna upp och diskutera hur ni tolkar det ni just läst.

_Utdrag #1

_De sa inte att han var misstänkt för något. _De ville bara veta var _Max höll hus den där kvällen. _Vad han gjorde ute och vilka han var med. _De ville mest bara veta om han "såg något särskilt".

_Han svalde och svalde och kände skräckblandad skam. _Inte för att han var inblandad. _Inte direkt.

_Men ändå. _Fingrarna darrade där de låg på köksbordet framför honom.

_Han försökte få dem att hålla sig stilla, men det gick inte.

_Och han tänkte på sin brist på

kontroll, han tänkte på sin vilja att skaka världen upp och ner i vristerna. _Varför gick sådana generation vidare? _Hur överlevde de generation efter generation?

_På stolen bredvid _Max satt hans mamma och höll båda händerna hårt runt sin gröna tekopp, som om den sista droppen vatten i öknen låg däri och blänkte.

"_Varför gick du ut den kvällen, _Max?" frågade en av poliserna igen. _Nonchalant försökte _Max klia sig i håret och se lagom avslappnad ut, men han hade en känsla av att alla redan visste att det var något som inte stämde.

_Mind-readers.

_Han hade inte behövt hamna här. _Rent teoretiskt kunde han ha gjort ett annat val. _Han hade kunnat viga sitt liv åt gastronomi, som _Sören, eller pluggat matte med _Elmer. _Men nej, styrd av sin lilla obegripliga ursäkt till hjärna gick han medvetet rakt in i ett elstängsel i stället.

_Varför? _Varför hade allt gått så fel? _Han hade ju lämnat det här

#434

#137

bakom sig. _Kommit undan. _Länge nu hade han vandrat en annan väg, åt andra hållet. _Något gammalt hade tagit slut, något nytt hade börjat.

Om _Max bara inte hade haft en så sjuk lust att dra fingret genom lågan igen.

_Diskutera

#1. _Vilka personer finns med i den här scenen? _Var befinner de sig?

_Vad verkar samtalet handla om?

#2. _Max känner "skräckblandad skam"
-- han både skäms och är rädd.

_Varför, tror ni?

#3. _Ni hade nog kunnat gissa er till att _Max inte trivs med situationen, även om berättaren inte sagt det där med skam och skräck.

_I det andra stycket finns det ju information som tyder på det. _Kan ni hitta den informationen?

#4. _I de tredje stycket står det att _Max vill "skaka världen upp och ner i vristerna". _Det är ett exempel på @bildspråk, som går ut på att man beskriver något genom

#137

#435

att ge en bild av något helt annat. _Tänk er någon som tar tag i fötterna på ett litet barn, håller det upp och ner och sedan skakar på barnet -- så vill _Max göra med världen. _Kan ni beskriva den känslan med andra ord?

#5. _I fjärde stycket finns lite information om vad mamman gör. _Vad säger den om hur hon känner sig?

#6. _Vi får inte veta mycket om _Max bakgrund, men det finns några ledtrådar som gör att man kan fantisera. _Vad har hänt tidigare i hans liv och varför har han nu hamnat i den här jobbiga situationen?

#7. _I de sista styckena finns också exempel på bildspråk. _Max har "medvetet" gått "rakt in i ett elstängsel". _Det har han förstås inte gjort -- men han tycker att hans beteende påminner om att göra det. _Kan ni komma på en situation när den bilden skulle kunna användas?

#8. _Ett exempel till: _Max har en "sjuk lust" att "dra fingret genom

#436

#137

lågan igen". _Hur tolkar ni den bilden? _Vad är det han egentligen är sugen på?

::: #138 ::::::::::::::::::::::::::::

_Utdrag #2

_Det är då han ser _Alice för första gången, fast han vet inte än att hon heter _Alice. _Han ser henne och livet vänder.

_Det är inte så lätt att identifiera betydande ögonblick medan de sker. _Ändå gör han det så fort _Alice kommer in från en dörr på baksidan av caféet. _Hon är egentligen inte uppseendeväckande snygg, inte tokvacker. _Det är något annat som fångar honom, något som är svårt att sätta fingret på. _Hon har svart snedlugg och kort hår, klara ögon, en alldeles vanlig näsa och en smal mun med vinrött läppstift. _Inget med hennes utseende är särskilt anmärkningsvärt. _Ändå hör han ljudet av sitt eget blod vid blotta åsynen av henne. _Ett taktfast brus. _Det drar ihop sig i magen, och en kort

#138

#437

sekund känner han en nästan fysisk tyngd av stundens allvar.

_Varför reagerar han så? _Han vet inte och allt ska kanske inte analyseras sönder. _Luften runt henne kan bara få vara magnetisk och han behöver inte veta varför.

_När hennes kompis slår sig ner vid ett bord får han fri sikt över hela den ofattbara coola varelsen, som har vandrat rakt in i honom. (_Mentalt alltså, det sker tyvärr ingen fysisk krock.) _Hon har på sig en svart tröja med en uppknäppt, fodrad jeansjacka över. _Runt armen glänser ett armband med en bokstav eller en sirlig symbol på. _Innan hon sätter sig vid bordet höjer hon blicken.

_Höjer blicken. _Lite till. _Det här måste vara universums blinkning. _Hennes ögon landar nämligen rakt på honom. _På _Max. _Hon ler ett förvånat leende, som om hon kände igen honom, men det finns inga möjligheter att hon gör det. _Om de har setts förut hade han vetat om det, i värsta fall följt efter henne hem och spelat ukulele -- han kan en

låt, _Over the rainbow, men fy helvete vad bra han kan den -- under hennes balkong.

_Han ler tillbaka så klart och det finns plötsligt en hemlighet mellan dem. _En överenskommelse som ingen annan känner till. _Inte han och hon heller i och för sig, men detaljerna kan de ta senare. _För det här är ögonkontakt. _Hejdlöst intensiv.

_Deras ögon vilar i varandra samtidigt som hela havet stormar i hans kropp.

_Tills kontakten bryts av hans så kallade bror. _Eller inte så kallade, utan hans bror.

_Jo. _Max mobil ringer och just då avskyr han _Bell, all teknisk utveckling sedan han dog, den moderna människans vana att glömma att sätta mobilen på ljudlöst. _Egentligen ska den ju inte ringa nu, det passar inte med dramaturgin. _Han har ju fått ögonkontakt med den här tjejen!

_Samtidigt kan ha ju rimligen inte bara skita i signalen. _Den hörs.

_Om hon inte har nedsatt hörsel så hör hon.

#138

#439

_Diskutera

#1. _Nu har vi hoppat fram några sidor. _Var befinner sig _Max i den här scenen? _Hur tänker ni att det är där -- tomt eller mycket folk, lugnt eller stökigt, tyst eller högljutt, mysigt eller otrevligt och så vidare?

#2. _Utöver _Max får vi bara information om en person till: _Alice. _Vad får vi veta om hennes utseende?

#3. _Det står inte direkt något om hur _Alice är som person, men man kan ändå få en känsla för det. _Hur tror ni att hon är? _Livlig/lugn, osäker/trygg, glad/sur och så vidare?

#4. _Det finns flera exempel på bildspråk även i det här avsnittet, särskilt när det gäller hur _Max känner. _Kan ni hitta de bilderna?

#5. _Mycket i texten handlar just om _Max känslor när han får syn på _Alice. _Men vad är det han känner

egentligen? Kan ni beskriva det med andra ord?

- #6. Författaren skriver så här i inledningen av det här avsnittet: "Han ser henne och livet vänder". Har ni varit med om något tillfälle där ni känt att "livet vänder", att livet blir annorlunda än det annars skulle blivit? Ni kanske har träffat en person som kommit att betyda mycket, upptäckt en ny idrott eller varit med om något roligt eller otäckt?
- #7. På vilket sätt tror ni att Max liv blir annorlunda på grund av Alice?
- #8. När man läser romaner stöter man ibland på uttryck som man inte alls förstår. Då kan man behöva reda ut det. Här står det till exempel att Max "avskyr Bell" när hans brorsa ringer. Vad i hela friden menas med det? Gör en sökning på "Bell" så klarnar det. Om ni inte får några vettiga träffar så sök på "Bell telefon".

_Utdrag #3

_Hela kroppen börjar rycka nervöst i alla leder när han kliver in i biljardhallen. _Sedan fryser han till is, men är inte tillräckligt köldskadad för att inte kunna gå ut på gatan igen. _Inners inne vet han att han borde göra det. _Bara backa på en gång.

_Max blick landar nämligen rakt på _Jason i samma sekund som han öppnar dörren. _Jason står och kritar en kö med sina tre hela fingrar och möter

_Max blick. _Det händer inget särskilt. _Reaktionen blir inte direkt dramatisk. _Han ser förvånad ut och lyfter handen till en hälsning.

_Två av hans fingrar är halva. _Det beror på en olycka med en nyårsraket som _Max var medskyldig till för tre år sedan.

_Max överlägger med sig själv om vilka alternativ han har och kommer fram till att han är chanslös. _Utan valmöjligheter. _Det är för sent att

vända.

Men Jason lyser upp lite. Han kan det, liksom lysa upp rum. Inbyggda spotlights. Jackärmarna är uppkavlade och håret ser nyklippt och kammat ut, inte fönat som

Sörens, men klart genomarbetat.

Ansiktet är pojkbandssnyggt med ögon som glimmar och kan bli helt svarta om han blir förbannad. Då blir de som två svarta, blänkande spjut och alla vill vara på hans sida.

"Max!" ropar Jason just efter sin hälsning. Max är lättad över att de bara tar varandra i hand och dunkar varandra för hårt i ryggen. Tidigare hade det varit dags för en invecklad procedur med fingrar och handgester som markerade att de hörde ihop. Handslag nerifrån uppifrån, knuten näve i olika positioner och en särskild sorts fladder i armen vid tillbakadragandet av handen.

Helt allvarligt fick man träningsvärk utav bara helvete efteråt.

Och en lätt känsla av eufori över att tillhöra kretsen där allt

#139

#443

händer. Och lite cred by association var inte heller fy skam.

Det ska sägas att Jason behärskade invecklade handhållningar redan när han började i Max innerstadsskola på mellanstadiet.

Varje morgon åkte han buss från förorten i fyrtio minuter. Bara resan i sig gav honom respekt. Så klart. Max åkte aldrig buss ensam, så själva bussåkandet lät intressant och nästan exotiskt. I efterhand var det oklart varför Jason hade bytt skola. Det fick Max aldrig veta. Men det berodde garanterat, garanterat inte på att Jason hade utsetts till Årets elev av sina tidigare lärare.

Som alla andra drogs Max till Jason, först storögt. Eller den där respektfulla storögdheten gick egentligen aldrig över. Inte helt.

Många var helt fascinerade av Jason eftersom han var rebellisk, hade antydning till armmuskler fast han bara var elva och vågade gömma sig i klassrummet när läraren hade låst efter skoldagen. Jason var

någon som alla beundrade. Max både såg upp till honom och var rädd för honom. Och en dag pekade Jason på Max och sa att han fick följa med och kasta ägg på bussar.

Det var stort. Andäktigt.

Alla som fick vara med i Jasons gäng kunde stegra med sina mountain-bikes. De klarade också att hosta upp tio synonymer till "penis" om någon så väckte dem mitt i natten. Självklart var det också förväntat att de kunde sno energidryck i godisaffären och elda upp hamburgerkartonger på parkeringen utanför Burger King. Riktigt viktiga färdigheter i livet.

En demoversion av vad som komma skulle, var det någon som ojade sig profetiskt.

Diskutera

#1. Beskriv Jason. Använd både detaljer som finns i texten och sådant som ni tycker står "mellan raderna".

#139

#445

#2. _Det femte stycket handlar om hur krångligt _Max och _Jason brukade hälsa på varandra förr. _Varför gjorde de så? _Hur brukar ni hälsa på varandra? _Är det viktigt att hälsa på "rätt" sätt? _Varför, i så fall?

#3. "_Jason var någon som alla beundrade" säger _Max. _Varför gör de det? _Kan ni förstå att andra dras till honom?

#4. _När man är @ironisk säger man motsatsen till vad man egentligen menar, och man vet att alla förstår vad man egentligen tycker. _Man kan till exempel säga "härligt väder" när det spöregnar. _I det sista stycket finns ett exempel på ironi. _Vilket?

#5. _Så här långt i romanen har vi fått veta att _Max har problem med polisen och att han har träffat två personer: _Alice och _Jason. _Vad tror ni kommer att hända längre fram? _Vilka roller kommer _Alice och _Jason spela i _Max liv? _Hur kommer de påverka honom? _Och hur kommer det att sluta?

_Avslutande uppgift: _Läs och skriv om en ungdomsroman

_Nu ska vi avsluta kapitlet om ungdomsromaner genom att du läser en hel sådan själv. _Du ska dessutom skriva om den. _Vi har nämligen bestämt att du har blivit en bokbloggare.

_Om du vill ha inspiration till din blogg kan du titta på hur andra skriver. _Du hittar exempel på två blogginlägg i kapitlet _Referat s. #299 och #306.

_Gör så här

#1. _Välj en roman

_Försök hitta en som du tror att du kan engagera dig i. _Du hittar många förslag på s. #133--#136 och under rubriken "_Skolbibliotekarien tipsar" på elevwebben.

#2. _Läs och skriv läslogg

_Under läsningen skriver du en enkel läslogg. _Loggen gör det lättare att minnas det du läst och funderat över. _Följ mallen nedan och skriv i ett eget dokument.

_Börja med att planera: skriv in i loggen ungefär vilka sidor du ska läsa varje vecka. _Sätt sedan igång och läs. _I slutet av varje vecka svarar du på frågorna till det avsnittet.

#3. _Skriv ditt blogginlägg

_Blogginlägget ska vara ungefär #500 ord långt. _I mallen på nästa sida ser du vilka delar som ska ingå.

#4. _Få och ge respons

_Byt text med en kompis och ge varandra respons. _Använd frågorna nedan. _Om ni svarar "nej" på någon av dem ska ni också ge förslag på hur texten kan bli bättre.

é _Blir läsaren sugen på att läsa vidare efter inledningen?

#448

#140

- é _Är sammanfattningen lagom lång?
- é _Får läsaren veta tillräckligt mycket om huvudpersonerna och miljön?
- é _Har åsikterna motiverats?

_Mall för läslogg

vecka

(sidor att läsa)
läsloggsfråga

_Innan du börjar

(sidor att läsa)

- a. _Skriv ner titel och författare.
- b. _Beskriv omslaget. _Vad ser du?
_Vad tror du att romanen kommer att handla om? _Kommer den vara rolig/sorglig/spännande/otäck?

_Vecka #1

(sidor att läsa)

- a. _Nu har du läst den första delen. _Sammanfatta den.
- b. _Vad tycker du om romanen så här långt?

#140

#449

Vecka #2

(sidor att läsa)

- a. Sammanfatta kort handlingen för det här avsnittet.
- b. Beskriv huvudpersonerna. Vad får du veta? Vad kan du gissa dig till/läsa mellan raderna?
- c. Beskriv miljön. Var utspelar sig berättelsen? Hur är det där?

Vecka #3

(sidor att läsa)

- a. Sammanfatta kort handlingen för det här avsnittet.
- b. Man brukar säga att det finns en konflikt i en berättelse. Konflikten är ett problem -- till exempel att någon är olyckligt kär, att det har begåtts ett brott eller att någon blir mobbad. Vilken är konflikten i din roman?
- c. Gissa hur boken kommer att sluta. Kommer konflikten att lösas? Hur?

Vecka #4

(sidor att läsa)

- a. Sammanfatta kort handlingen för det här avsnittet.
- b. I Tre vanliga teman i ungdomsböcker berättar vi att kärlek och vänskap, identitet och "andra världar" är vanliga teman. Vilket tema handlar din bok om? Förklara varför du tänker så.

Vecka #5

(sidor att läsa)

- a. Sammanfatta kort hur boken slutar.
- b. Titta på vad du skrev vecka #3 om hur du trodde att konflikten skulle lösas. Gissade du rätt?
- c. Vad tycker du om boken? Varför tycker du så?

_Mall för blogginlägg

_Delar

(innehåll)

(så här kan du börja)

_Inledning

é (innehåll)

_Tala om vilken bok du läst och
_vem som skrivit den. _Försök
göra läsaren intresserad och su-
gen på att läsa vidare.

é (så här kan du börja)

_Vill du bli riktigt skrämmd? _Då
_har jag ett tips till dig. _Läs
...

_Det var länge sedan jag läste en
_så spännande bok som ...

_Sammanfattning

é (innehåll)

_Återberätta handlingen, väldigt
_kort. _Berätta så mycket att lä-
saren blir nyfiken, men avslöja
inte för mycket.

é (så här kan du börja)

_Romanen handlar om tre personer
_ som råkar ut för ...

_I stora drag handlar den här
_ romanen om ...

_Huvudpersoner och miljöer

é (innehåll)

_Beskriv de viktigaste personerna.

_Berätta var handlingen utspelar
_ sig och hur det är där.

é (så här kan du börja)

_Huvudpersonen är en tjej på #15
_ år ...

_Två andra viktiga personer är ...

_Berättelsen utspelar sig i ...

_Tema

é (innehåll)

_Vilket är bokens viktigaste tema,
_ det vill säga ämne? _Handlar den
_ om kärlek, vänskap, krig,
_ brottslighet, ondska eller något
_ annat?

é (så här kan du börja)

_Man kan säga att temat i den här
_ berättelsen är ...

#141

#453

_ Det finns flera teman i den här
_ romanen, men den handlar framför
_ allt om ...

Omdöme

é (innehåll)

_ Vad tyckte du om boken? _ Vad var
_ bra? _ Fanns det något som inte
_ var så bra? _ Ta upp flera olika
_ saker och ge exempel på dem.

é (så här kan du börja)

_ Det bästa/sämsta med den här
_ romanen är ...

_ Ett exempel på det är när ...

Avslutning

é (innehåll)

_ Ge ett "slutbetyg", fast inte i
_ form av antal stjärnor eller
_ plustecken -- formulera dig med
_ ord.

é (så här kan du börja)

_ Det här är en mycket spännande
_ historia som ...

_ Om författaren hade strukit några
_ långtråkiga delar hade jag ...

_ Den här boken borde läsas av alla
_ som är intresserade av ...

_Romaner för unga vuxna

_Kom igång

_Nu ska det handla om romaner. _En roman är ganska lång. _Det beror ofta på att författaren beskriver saker och ting noga. _Själva historien brukar man däremot kunna sammanfatta ganska snabbt. _Eller till och med jättesnabbt ... _Här är två exempel:

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Ur #96 romaner för dig som fortfarande har bråttom.

(c) _Henrik _Lange #2009. _Utgiven enligt avtal med _Grand _Agency.

_Bildbeskrivning

_Serie med fyra svartvita bildrutor och text.

- #1. _Ett svart vattendrag med ringar på vattenytan.
_Text: _____MÖRKT VATTEN;.
- #2. _En bil är på väg att sjunka ner under vattenytan.
_Text: _Kelly har kraschat med en bil, rätt ner i en flod.
_Bilen håller på att sjunka och hon kan inte ta sig ut.
- #3. _En kvinna tittar skräckslaget ut genom bilrutan.
_En tankebubbla visar att hon tänker på en man med skjorta, slips och bakåtkammat hår.
_Text: _Kelly hoppas på att senatorn som hon flirtat med och som körde bilen ska rädda henne.
- #4. _Bilen har sjunkit helt och hållet. _Vattnet krusar sig vid ytan.
_Text: _Men det gör han inte.
- =====

_Stolthet och fördom av _Jane
_Austen

_Elisabeth är en ung kvinna från
medelklassen. _Darcy är överklass.

_De träffas och blir intresserade
av varandra, men _Darcy är så
stolt över sin bakgrund att han
inte tycker att han kan vara ihop
med någon från en lägre klass.

_Elisabeth, å sin sida, tycker att

_Darcy är snobbig och dryg. _Det
verkar inte bli något mellan dem,
men senare besegrar _Darcy sin
stolthet och _Elisabeth övervinner
sina fördomar och de blir ett par.

_Två av _Elisabeths systrar hittar
också varsin man att gifta sig
med.

_Kan ni återberätta en roman som ni
har läst lika snabbt? _Prova! _Ni
kan skriva, använda teckningar,
göra ett kort bildspel, spela upp en
liten pjäs eller berätta på något
annat sätt.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta vad som är typiskt för
romaner

é kunskap om olika romangenrer

é bekanta dig med några författare
och romaner

é läsa en roman

é öva på att skriva en bokpresen-
tation.

_Viktiga begrepp

é en roman (en) prosa

é en huvudperson

é en biperson

é ett tema

é ett budskap

é en genre

é (en) science fiction

é en dokumentär

é att reflektera

(webb)

#458

#142

_Modelltext: _Ur _Slutet av _Mats
_Strandberg

_Prolog

_Början till slutet (#27 maj)

_Mina ben känns konstigt stumma när
_jag följer strömmen ut i korridoren.
_Det är folk överallt, fler och fler
_telefoner ringer, alla pratar med
_högre och högre röster för att
_höras. _Några gråter redan. _Själv
_känner jag ingenting. _Allt är på
_avstånd. _Berör mig inte. _Jag kan
_till och med konstatera att det mås-
_te vara en försvarsmekanism, och att
_jag borde vara tacksam för den.

_Tilda svarar på första signalen.

"_Är du i skolan?" säger jag.

"_Nej", säger hon. "_Jag var på
_väg från simhallen när jag hörde
_det. _Jag är snart hemma."

"_Jag kommer."

"_Skynda dig."

_Jag lovar att göra det. _Just som

jag trycker bort samtalet hör jag henne snyfta till.

_Långt borta i en korridor skriker någon. _Jag försöker gå ut på nätet, men det är överbelastat. _Hampus säger något till mig, men jag hör inte. _När jag går förbi ett fönster känner jag värmen genom min tunna skjorta. _Solen skiner där ute, träden är överkligt gröna. _Det är fortfarande tidigt på morgonen.

_Första lektionen skulle just börja när rektorn tittade in i klassrummet, vinkade åt vår mattelärare _Rolf att komma. _De viskade till varandra ute i korridoren. _Jag kunde se dem när jag lutade mig fram i bänken. _Dörren till klassrummet in- till vårt slogs upp. _Jag hörde steg och dämpade röster. _Stirrade ner på provet som _Rolf just delat ut, det sista för terminen. _Telefoner började ringa. _Mina tankar rusade åt alla håll -- _-terroråd? krig? -- men jag hade aldrig kunnat gissa vad _Rolf kom tillbaka in i klassrummet för att berätta. _Hans händer darrade när han putsade glasögonen för

#460

#143

att vinna tid.

_Jag kommer ner i entréhallen.

_Tittar efter _Johannes. _Ser honom inte. _Överallt finns personer som gråter, högljutt och utan hämningar.

_Att se dem gör min egen överklichetskänsla starkare. _Men det finns andra som jag. _Lika avstängda. _När jag möter deras blickar är det som om vi får syn på varandra i en dröm.

_Någon springer rakt in i mig. _En tjej i studentmössa. _Hon tappar allt hon har i famnen, en hopfälld laptop landar med en hård smäll och jag hör något gå sönder. _En hög med papper sprids över golvet, pennor rullar iväg.

"_Shit, förlåt", säger jag och böjer mig ner för att hjälpa henne.

_Men hon har redan sprungit vidare. _Kvar finns bara ett stråk av söt parfym. _Jag rätar på mig igen.

_Ser på laptopen. _Känner en ilning av panik. _Rösterna omkring mig fyller luften, trycker mot mina trumhinnor, gör slut på allt syre.

_Entréhallen har aldrig känts så liten.

#143

#461

_Jag tar mig ut på skolgården.

_Det är fullt med röster här också,
men det är åtminstone lättare att
andas. _Inte ett moln på himlen.

_Bara en klarblå tomhet ovanför mig.

::: #144 :::::::::::::::::::::::

_Den finns där ute.

_Jag hinner inte skjuta undan tan-
ken. _Och jag vet redan att jag
aldrig kommer att kunna se på himlen
på samma sätt igen.

_Telefonen vibrerar i min hand.

_Mamma _Judettes ansikte på skärmen.

_Hennes nya lägenhet ligger bara
några kvarter från skolan. _Jag bör-
jar springa, kryssar fram mellan
klungor av elever. _Mina sulor slår
mot asfalten. _Fåglarna kvittrar
högljutt till varandra. _Luften är
full av veckorna-före-sommarlovet-
lukter. _Syrener. _Fuktigt gräs.

_Vägdamm i morgonskugga. _En bil har
stannat med ena bakhjulet på trotto-
aren. _En nyhetssändning hörs där
inifrån. _Jag känner igen stats-
ministerns röst men kan inte urskil-
ja några ord. _Jag springer vidare.

_En pappa är på väg till lekparken

#462

#144

med sitt barn. _Han lyssnar koncentrerat medan hon pladdrar på om en robot som kan förvandla sig till en katt. _Jag tittar på pappan. _Undrar om han vet vad som hänt. _Jag hoppas inte det. _Jag hoppas att han ska slippa vetskapen några minuter till. _De försvinner ur sikte när jag viker runt ett hörn och ser trevåningshuset av gammalrosa tegel, korsar parkeringen med den slitna _Toyotan som _Judette köpte häromveckan.

_Trapphuset har en lukt jag inte vant mig vid ännu. _Jag tar två steg i taget tills jag är på översta våningen. _Låser upp ytterdörren. _Kommer in i hallen där de sista flyttkartongerna står kvar. _Teven står på ute i vardagsrummet.

"_Simon!" ropar _Judette och reser sig ur soffan när jag kommer in.

_Hon har fortfarande på sig morgonrocken. _Jag tittar på teven. _En presskonferens på _Rosenbad, kameror smattrar, statsministern ser ut att ha varit vaken hela natten.

"_Du har hört vad som har hänt?"

säger _Judette prövande.

"_Ja."

(c) _Mats _Strandberg #2018. _Utgi-
ven enligt avtal med _Grand _Agency.

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Omslaget till _Slutet av _Mats
_Strandberg. _Nedan ställer vi
några frågor till inledningen på
den romanen. _En av dem gäller vad
ni tror har hänt. _Bilden kanske
kan ge ytterligare en ledtråd?

_Bildbeskrivning

_Foto från en skogsglänta vid en
sjö där solen lyser upp en i
övrigt svart kvällshimmel. _Det är
vackert men ser dunkelt och
ödsligt ut.

=====

_Diskutera

- #1. _Försök i en mening sammanfatta den känsla ni fick när ni läste inledningen till romanen _Slutet.
- #2. _När ni har läst inledningen -- vad vet ni då egentligen helt säkert?
- #3. _Hur stämmer det ni säkert vet med den känsla ni fick när ni läste?
- #4. _Någonting har hänt och information om detta har just nått ut till befolkningen -- det var nog en av de saker ni sa att vi säkert vet. _Vad tror ni har hänt? _Hit- tar ni några ledtrådar i texten?
- #5. _Hur verkar människorna känna när de får informationen?
- #6. _Hur tror ni att ni skulle re- agera om ni var med i berättelsen? _Vad skulle ni känna och vad skul- le ni göra?
- #7. @_Gestaltning innebär att för- fattaren visar hur människor kän- ner genom att berätta vad de gör. _Hen skriver alltså inte rakt ut

#144

#465

att "_Arne är ledsen" utan berättar kanske att "_Arne gömde ansiktet i händerna". _Hittar ni några exempel på detta i texten?

#8. _Många berättelser berättas @kronologiskt, det vill säga från början till slut. _Men ibland gör författaren en @tillbakablick -- hen hoppar tillbaka en bit och berättar om vad som hänt tidigare. _Kan ni hitta ett exempel på det här?

#9. _Nu kan ni bara gissa: vad tror ni att resten av romanen handlar om? _Och hur tror ni att den slutar? _Varför tror ni det?

_Vad är en roman?

_De flesta böcker vi läser är romaner. _Ordet roman är släkt med "romansk" och betydde från början ungefär "skrivet på folkspråket, inte på latin". _En roman var alltså skriven för folket, för alla människor, och inte bara för dem som talade ett särskilt språk.

_En roman är en berättelse skriven på _prosa. _Prosa är detsamma som "vanlig text" (jämför med lyrik).

_Noveller är också berättelser skrivna på prosa. _Skillnaden är att romaner är längre. _Man kan likna det vid tavlor: om novellen är som ett _A#4-papper, då kan romanen vara stor som en hel vägg. _Författaren får alltså större möjligheter att breda ut sig i sina berättelser och beskrivningar. _En roman innehåller därför ofta:

- é _Många personer -- några @huvudpersoner som läsaren får lära känna ganska väl och dessutom ett antal @bipersoner.
- é _Detaljerade @beskrivningar av miljön och tiden.
- é @@_Flera handlingar; som löper parallellt -- författaren kan till exempel hoppa mellan olika personer, tider och platser.
- é _Flera olika @teman och @budskap.
- é _En förändring, @utveckling -- hos en människa, en grupp människor eller kanske ett helt samhälle.
- é _Ett @@språk som passar berättelsen; -- om författaren skildrar ett gäng i en svensk förort kan texten innehålla slang som används där.

_Romaner för unga vuxna

_Ungdomsromaner läser man när man ung och vuxenromaner läser man när man är vuxen. _Men när man är mitt emellan, då?

_Ni har läst modelltexten, de tre

#468

#145

första sidorna av Mats Strandbergs
Slutet. Är den romanen skriven för
dig som snart fyller femton eller
för oss som skriver det här och är
betydligt äldre?

Det bästa svaret på den frågan
är: både och.

Givetvis kan man läsa vuxenböcker
när man är femton, precis som man
kan läsa ungdomsböcker när man är
tjugotre. Många vuxna läser till
exempel böckerna om Hungerspelen
trots att de sorteras in bland
ungdomsböckerna på biblioteken. Och
vi tar upp Räddaren i nöden i ka-
pitlet om ungdomsromaner, trots att
den står på hyllorna för vuxna.

Det finns alltså många romaner
som kan läsas av alla åldrar. Förr
kallade man dem för "crossover".

Idag pratar vi istället om
@@romaner för unga vuxna;. Om du
går in i en bokhandel eller i ett
bibliotek finns det ofta en hylla
som är märkt just så. Där hittar du
nog både Hungerspelen och Slutet.

_Diskutera

é _Det finns gott om filmer som både ungdomar och vuxna ser -- till exempel _Star Wars och _Sagan om ringen. _Men hur är det med böcker? _Vet ni några romaner som både ungdomar och vuxna läser?

é _Har ni själva läst någon roman som ni tror är mest riktad till vuxna? _Tyckte ni i så fall att skillnaden mellan den och de ungdomsromaner ni läst var stor?

é _Vad bör vara typiskt för en roman som kan läsas av både ungdomar och vuxna? _Vad ska den innehålla? _Hur ska den vara berättad?

_ Olika slags romaner

@_ Genre kommer från latinets "genus" som betyder ursprung, kön eller sort. _ Vi har lånat in det från franskan, men vi uttalar det inte som de gör i _ Frankrike. _ På svenska säger vi "sjanger".

_ Man kan dela in romaner i olika grupper -- @genrer -- på olika sätt. _ Ett sätt är att titta på formen, hur de är berättade: de kan till exempel vara skrivna som en rak historia, som en dagbok, som en brevväxling eller som en blogg. _ Ett annat sätt är att göra som vi ska göra nu: att utgå ifrån vad de handlar om.

_ Det finns många fler genrer än de vi tar upp. _ Vissa romaner är dessutom svåra att placera -- de kan tillhöra flera grupper. _ Men här får ni ändå se att romaner kan handla om många olika saker -- zombies och spöken, kriminella och poliser,

fångenskap och flykt, öde öar, samhällen som växer och samhällen som går under, unga som blir vuxna, vuxna som beter sig som barn ... och så vidare.

_Om man lägger ut några hundra romaner kan man faktiskt säga att där har vi hela världen, och hela livet.

_Det kan ni tänka på nästa gång ni går omkring bland hyllorna på ett bibliotek.

_Tänk också så här: om det finns så många olika sorters romaner, då finns det förstås också några som passar oss.

_Skräckromaner

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_I skräckromaner är miljön viktig. _Att det är natt och månsken i den här bilden är knappast någon slump, eller vad tror ni?

_Bildbeskrivning

_Bild från en övergiven kyrkogård. _Månen lyser stor och rund på den mörka natthimlen, där endast några vita molnslöjor drar fram. _En lång rad spökliknande figurer syns närma sig den dimhöljda kyrkogården.

=====

@_Skräckromaner kan få vem som helst att bli mörkrädd. _De är sällan helt realistiska, utan innehåller olika övernaturliga inslag. _Men mest skräckinjagande är ofta de som utspelar sig i en vanlig vardag och där det plötsligt dyker upp något -- till exempel zombies, spöken, varulvar eller vampyrer.

::: #147 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Det stämmer in på den första skräckromanen, som också är en av de mest kända: _Frankenstein (#1818) av _Mary _Shelley. _En vetenskapsman vill ta reda på hur man skapar liv. _Han pusslar ihop en människa med hjälp av döda personers kroppsdelar -- och lyckas väcka liv i den.

#147

#473

_Men lyckan blir kortvarig -- det visar sig att han skapat ett monster.

_Det finns gott om nyare skräckromaner. _En av dem heter _Låt den rätte komma in (#2004) och är skriven av svensken _John _Ajvide _Lindqvist. _Huvudpersonen heter _Oskar och är tolv år. _Han är svårt mobbad i skolan och fantiserar om att ge igen, men i verkligheten är han för feg för att göra något. _Så får han en kompis, _Eli, som visar sig vara vampyr ... _Det här är både en historia om en ensam mobbad kille som tar hämnd och en blodig skräckroman. _Låt den rätte komma in finns också som lättläst, men med en annan titel: _Vampyren i _Blackeberg.

_Kärleksromaner

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Hjärtat är den vanligaste symbolen för kärlek.

_Bildbeskrivning

_Två flickor håller om varandras axlar och formar händerna till ett hjärta. _Båda ler mot kameran.

=====

_Kärlek av olika slag finns förstås med i många romaner, kanske i de flesta. _Men i vissa är det kärleken som står i centrum, och de kallar vi @kärleksromaner. _Om någon faller från ett flygplan eller rånar en bank så är man ändå mest intresserad av hur det påverkar relationen mellan personen och den som hen är kär i.

_Sådana berättelser om kärlek finns det gott om även i den äldsta litteraturen -- till exempel den tragiska historien om _Tristan och _Isolde (se s. #332). _En äldre kärleksroman som många fortfarande läser är _Jane Austens _Stolthet och fördom (#1813). _På s. #142 kan ni läsa vad den handlar om.

_En ganska ny men redan klassisk kärleksberättelse är _John Greens _Förr eller senare exploderar jag

#147

#475

(#2013). _Hazel och _Augustus träffas eftersom de båda är med i en grupp för ungdomar med cancer. _Mitt i allt elände växer en stark förälskelse och kärlek fram mellan dem.

I _David _Nicholls _En dag (#2009) träffas en ung tjej och en ung kille på kvällen efter studenten, blir kära och tillbringar en natt tillsammans. _På morgonen far de iväg åt olika håll. _Läsaren får sedan följa vad som händer dem just det datumet varje år. _Ibland är de tillsammans, ibland inte.

_Call me by your name (#2007) av _André _Aciman handlar om en #17-årig kille som förälskar sig i en äldre kille på en resa till _Italien. _Den utspelar sig på #1980-talet, när kärlek mellan personer av samma kön inte var lika självklart som nu. _Men det är ändå en historia som är full av hopp.

_Alla de här romanerna har också blivit film.

_Spänningsromaner

_Många vill läsa riktigt spännande böcker där det händer något direkt i bokens början. _Det kan till exempel handla om ett mord eller om någon som försvinner. _Det kan också vara berättelser om ett hot -- om zombies som anfaller eller om något annat övernaturligt. _Alla dessa böcker kallar vi för @spänningsromaner.

_Gemensamt för denna genre brukar vara att de har ett ganska högt tempo, att de problem som ska lösas är stora och att någon eller några råkar riktigt illa ut och behöver hjälp.

_Många spänningsromaner kallas också @deckare. _De handlar om ett brott som har begåtts och om hur huvudpersonen försöker hitta de skyldiga.

_Man brukar säga att _Edgar _Allan _Poe skrev den första deckaren år #1841, men om du tittar bakåt i litteraturhistorien hittar du flera

berättelser som också är ett slags kriminalhistorier -- till exempel Kung Oidipus och Hamlet.

I Bergtagen (#2020) av Camilla Steen försvinner en elev, Markus, spårlöst från en internatskola i Jämtland. Polisen börjar tillsammans med frivilliga att leta efter honom men inga spår hittas. Två ungdomar, Julia och Emil, börjar göra egna efterforskningar och inser att det inte är första gången som en elev försvunnit från just den skolan.

Katarina Wennstam har skrivit många spänningsromaner för vuxna.

Hon har även skrivit spännande ungdomsromaner, till exempel Pojken under bron (#2018). En kille blir misshandlad till döds efter en fest.

Alex var på festen men gick hem före sina kompisar. Dagen efter får hon inte tag på sin kompis. Är han den misshandlade killen?

@ Thrillers handlar inte i första hand om brott som ska lösas, men de är inte mindre spännande för det.

Här kan ni läsa om människor som

till exempel blir förföljda av en galning, drabbas av en katastrof eller avslöjar en skandal och därför hotas till livet. I Svart sol (#2021) av Andreas Norman arbetar en kvinna med att spionera på svenska högerextremister. Hon gör det genom att låtsas bli en av dem -- och upptäcker att de planerar ett terrordåd. Men när hon berättar om det är det ingen som tror henne.

Dokumentära romaner

@ Dokumentär betyder ungefär "bygger på verkligheten". Det finns flera typer av dokumentära romaner, till exempel:

é biografier: en berättelse om en verklig person, ofta någon som är känd.

é självbiografier: här skriver författaren om sig själv och om det hen varit med om.

é faktion: handlar om människor som finns eller har funnits och saker som verkligen hänt, men

historien berättas på samma sätt
som en påhittad.

::: #149 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Pojken som kallades det (#1995) av
_Dave _Pelzer är ett typiskt exempel
på en självbiografi. _Författaren
berättar om hur han själv hade det
som barn till en alkoholiserad och
psykiskt sjuk mamma.

_Åsa _Linderborgs _Mig äger ingen
(#2007) är också en självbiografi.
_Det är en berättelse om att ha en
pappa som gör en massa dåligheter
men ändå är en bra förälder, om att
alla människor har både bra och då-
liga sidor och om att man kan ha en
bra barndom även om det är skräpigt
runt omkring en. _Romanen finns
också som film.

_Många biografier och självbiogra-
fier handlar om människor som har
gjort något speciellt. _Malala
_Yousafzai växte upp i en del av
_Pakistan som talibaner tog kontroll
över i början av #2000-talet. _Hon
vägrade finna sig i förtrycket av
kvinnor som fanns där och kämpade
#480

#149

för flickors rätt till utbildning.

År #2012 höll det på att kosta henne livet, när några talibaner sköt henne i huvudet. Men Malala Yousafzai överlevde och kunde berättade sin historia i Jag är Malala (#2013), en bok hon skrev tillsammans med journalisten Christina Lamb.

Lasermannen av Gellert Tamas (#2002) är ett exempel på faktion. Den romanen berättar den sanna historien om vad som hände i Sverige när en psykiskt störd man började skjuta invandrare i Stockholm.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Malala Yousafzai fick Nobels fredspris år #2014.

Bildbeskrivning

Malala håller stolt upp ett diplom mot kameran. Hon har mörkt hår, bruna ögon och en orange sjal svept runt huvudet. Hon är klädd i en orangefärgad klänning och ler mot kameran. Diplomet består av

#149

#481

text skriven med vacker, gammaldags stil samt en målning.

=====

_ Utvecklingsromaner

_ En typisk @utvecklingsroman skrivs ofta i första person (jagform) och påminner lite om den självbiografiska romanen. _ Huvudpersonen, en ung man eller kvinna utvecklas genom att till exempel ha sitt första jobb, flytta hemifrån, ha sin första kärleksaffär och så vidare. _ Huvudpersonens bild av världen "krockar" med verkligheten. _ Det gör ont, men samtidigt blir han eller hon klokare och mer vuxen.

_ Ett tidigt exempel är _ Jane _ Eyre (#1847) av _ Charlotte _ Brontë. _ Jane blir tidigt föräldralös, växer upp hos elaka släktingar och skickas till en skola där barnen far mycket illa. _ Men _ Jane tar sig igenom den och ger sig ut i världen. _ Hon blir kär i en man som vill att de ska gifta sig, men det visar sig att han redan har en fru. _ Jane rymmer då

#482 #149

däriifrån ...

Hur det kan vara att bli vuxen i vår tid skildras i till exempel Ett öga rött (#2003) av Jonas Hassen Khemiri. Huvudpersonen Halim har stora förväntningar på livet. Det blir inte som han tänkt sig, men på något sätt blir det kanske bra ändå.

Även Madeleine i Mitt hjärta borde slå någon annanstans (#2019) av Mia Öström vill ha förändring. Hon tycker inte hon hör hemma någonstans. Hon trivs inte på gården där hon bor, tycker inte att hon passar in med kompisarna längre och känner sig till och med helt olik sin familj. Kan hon ha blivit bortbytt på BB? Hon blir fixerad vid tanken och börjar leta information om barn som är födda samma dag som hon.

(webb) Skolbibliotekarien tipsar

#484

#149

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #7 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym sju

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Att reflektera över en roman
(#150).....#485

_Avslutande uppgift: _Läs och
presentera en roman (#152)..#490

_Romaner från förr och nu
(#153).....#492

_Tiden och berättelserna
(#154).....#495

_Skönlitteraturens historia
-- översikt (#156).....#501

_Vanliga teman i #1900-talets
romaner (#158).....#508

_Svenska romanförfattare
under #1900-talet (#160)....#516

_En författarresa runt jorden
(#163).....#526

_Författarporträtt:
_Chimamanda _Ngozi _Adichie
(#164).....#530

_Iii

_	Avslutande uppgift:	
_	Presentera en författare	
_	och en roman (#165).....	#534
_	Noveller (#166).....	#536
_	Noveller #1 (#166).....	#536
_	Modelltext: Hissen (#167)...	#538
_	Vad är en novell? (#169).....	#544
_	Mikronoveller -- att säga	
_	mycket med få ord (#170).....	#548
_	Exempel på mikronoveller	
_	(#170).....	#550
_	Övning: Skriv mikronoveller	
_	(#171).....	#553
_	Övning: Läs och analysera	
_	en novell (#173).....	#558
_	Avslutande uppgift: Skriv	
_	en egen novell (#176).....	#571

_Att reflektera över en roman

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_En bokcirkel är en grupp människor som läst samma bok och sedan samtalar och reflekterar över den tillsammans. _Det kan ofta ge ännu mer än att göra det själv. _Att reflektera är lite som att gå på upptäcktsfärd i det man läst -- och fyra personer kan ju se och hitta fler intressanta saker än en, eller hur? _Om ni har fått i uppgift att skriva en reflektion över något ni läst och har svårt att komma igång: prova att samtala med några andra som läst samma text. _Chansen är stor att ni får fler idéer när ni hör vad andra säger.

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på två kvinnor och två män som sitter och samtalar runt några böcker.

_Ordet reflektera betyder ungefär "spegla". _När du ser dig i en spegel, då reflekterar spegeln bilden av dig. _Månen reflekterar också ljuset från solen -- det vill säga ljuset "studsar" mot månen och fortsätter ner till jorden. _Det är reflektionen som gör att månen ser ut att lysa.

_När du reflekterar över en roman, då använder du texten ungefär som en spegel. _Du läser berättelsen och jämför den med sådant som du själv varit med om, med kunskaper du har sedan tidigare och med dina egna känslor, tankar, idéer och drömmar.

_När du gör det får du ut mer av läsningen. _Här har du några exempel på hur det kan gå till.

::: #151 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Exempel "tanke"

_När jag läste kom jag att tänka på kungen. _Han jagas ju också av journalister precis som huvudpersonen i boken. _Det måste vara jobbigt att inte kunna gå utanför dörren

#486

#151

utan att kameror och mikrofoner stoppas upp i ansiktet på en.

_Exempel "känsla"

_Huvudpersonen förlorar sin mamma i cancer. _Jag började nästan gråta när jag läste om begravningen och jag fick en stor klump i halsen. _Det var så hemskt hur alla behandlade henne i skolan efter det. _Alla undvek henne. _Varför gjorde de så? _Jag skulle bli jättesårad om jag var hon.

_Exempel "egna erfarenheter"

_När jag var tolv år var jag ofta hemma hos min mormor i _Stockholm. _Vi åkte tunnelbana till _Gamla stan och jag minns hur det var att åka rulltrappa ner till perrongerna. _Därför känner jag igen mig när _Frodo ska ge sig ner i _Morias gruvor. _Det är läskigt att ge sig ner i underjorden ...

_Exempel "jämförelse"

_Boken påminde om en annan bok som jag läst. _Huvudpersonerna där var
#151 #487

med om ungefär samma saker. Ett exempel är när Jim blir kär i sin bästa vän. Skillnaden är att i den här boken är Jim otrogen när de väl blivit ihop. Det hände inte i den andra boken. Att han beter sig så tyckte jag väldigt illa om. Han är ett riktigt svin.

Exempel "fundering/fråga"

Jag undrade länge varför författaren har valt att skriva om ett så hemskt ämne. Flickan blir våldtagen. Det är obehagligt och hemskt att läsa om, så varför vill man skriva om det? Min slutsats är att hen vill visa att sådana saker händer och att man måste försöka stoppa det. Kanske har han träffat någon som har varit med om det och vill berätta hennes historia.

Exempel "vidareutveckling"

Jag tänker mig att historien fortsätter efter att boken är slut. Huvudpersonen Herman får säkert jobb på den där båten och han kommer hem slut. Jag vill att han får ett

#488 #151

bra liv, speciellt eftersom boken
slutar så tvärt och man aldrig får
veta hur det går.

#151

#489

_Avslutande uppgift: _Läs och presentera en roman

_Grattis! _Nu ska du få ägna dig åt en av våra favoritsysselsättningar: att läsa en roman. _Därefter ska du presentera romanen, skriftligt och muntligt.

_Gör så här

#1. _Välja en roman som du tror att du kan gilla. _Du hittar tips på böcker på s. #146--#149 och under rubriken _Skolbibliotekarien tipsar på elevwebben. _Att fråga din lärare är förstås också en bra idé. _Om du letar på biblioteket: läs baksidestexten för att få veta något om handlingen och bläddra lite i boken för att bedöma om den är lagom svårläst.

#2. _Under läsningen skriver du en läslogg -- se s. #140. _Loggen gör det lättare att minnas det du läst och tänkt. _Börja med att planera:

skriv in i loggen ungefär vilka sidor du ska läsa varje vecka. I slutet av varje vecka svarar du på frågorna till det avsnittet.

#3. När du läst klart är det dags att presentera romanen. Börja med den skriftliga presentationen. Följ mallen på s. #379.

#4. När du har skrivit klart använder du texten för att förbereda din muntliga presentation.

é Börja med att skriva ner stödord. Ta med rubrikerna i mallen -- det gör att det blir bättre ordning och reda.

é Lägg sedan undan din text och öva på att återberätta det du skrivit, med hjälp av stödorden.

é Ibland behöver du gå tillbaka till texten för att kolla vad du skrivit. När du klarar dig med stödorden är du redo.

_Romaner från förr och nu

_Kom igång

=== _Bildbeskrivning =====

_Tidslinje med färger som markerar olika epoker från år #800 f._Kr. fram till år #2000.

_Orange: #800 f._Kr. -- #500 e._Kr.

_Mörkgrön: #500--#1500

_Ljusgrön: #1500--#1700

_Gul: #1700--#1800

_Vinröd: #1760--#1840

_Blå: #1830--#1910

_Grå: #1910--#1950

=====

@_Epok betyder ungefär "tidsperiod".

_Ni har mött begreppet när ni läst historia och kanske även i andra ämnen, till exempel i bild om ni studerat äldre tiders konstverk. _Att dela in historien i olika epoker är

nämligen ett bra sätt få överblick över vad människor har sysslat med genom historien, och för att förstå varför de gjort det. _Det gäller även när man studerar den litteratur som skrivits.

_Här är namnen på sju olika epoker:

upplysningen
realismen
modernismen
antiken
romantiken
renässansen
medeltiden

_Diskutera

- #1. _Vilka epoknamn känner ni igen?
- #2. _Vad vet ni sedan tidigare om de epökerna?
- #3. _Vad tror ni är typiskt för de epoker ni inte känner igen?
_Använd epoknamnet som ledtråd.
_Alla gissningar är bra!
- #4. _Epoknamnen står huller om buller. _Försök sätta dem i

#153

#493

tidsordning, med hjälp av det ni diskuterat och tidslinjen ovan.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é förståelse för hur berättelser hänger ihop med den tid de skapas i

é bekanta dig med några kända författare och romaner från förr och nu

é prova att läsa en vuxenroman

é prova att skriva ett författarporträtt.

_Viktiga begrepp

é en epok

é en skönlitteratur

é ett tema

é en trilogi

é en krigsskildrare

é en samhällskritik

é självbiografisk

(webb)

#494

#154

_Tiden och berättelserna

=== _Bildtexter/beskrivningar =====

_Bildbeskrivning

_Foto taget på stranden under inspelningen av ___TV-PROGRAMMET _Robinson. _Längst fram står programledaren _Anders _Lundin med händerna i sidorna. _Han är klädd i beige skjorta, gröna byxor och ler mot kameran. _Bakom honom sitter två lag som värdera består av tio personer. _Några i varje lag poserar på knä medan övriga står upp bakom dem.

_Bildtext

_Omslaget till den klassiska romanen _Robinson _Crusoe, som skrevs #1719. _Ungefär #300 år senare visas dokusåpan _Robinson på tv (övre bilden). _Det här med att klara sig på en öde ö verkar vara ett ämne som vi människor tycker är spännande.

_Bildbeskrivning

_En man klädd i byxor och med bar överkropp ror från ett förlist skepp. _Rodd båten är överfylld med prylar och längst fram ligger två gevär på en tunna. _Mannen, som står upp och ror, ser mycket allvarsam ut.

=====

_År #1719 skrev engelsmannen _Daniel _Defoe en av de mest lästa romanerna genom alla tider: _Robinson _Crusoe. _Den handlar om en man som hamnar på en öde ö efter ett skeppsbrott.

_Från fartyget han reste med räddar han verktyg och vapen, men han har varken bostad eller mat. _Han jobbar hårt och är inte rädd för att göra nya saker: han bygger ett hem, lär sig bränna keramik, jagar och startar ett jordbruk. _Han gör misstag och får problem -- han stöter till exempel på ett gäng kannibaler -- men lyckas alltid lösa dem.

_Varför skrevs den berättelsen just då, i början av #1700-talet?

_Var det bara en slump?

#496

#154

_Upplysningstiden

_Nej, det var förstås inte. _Defoe levde under en epok som vi kallar @upplysningen och som varade mellan cirka år #1700 och #1800. _Nya idéer om hur samhället bör ordnas uppstod och påverkade utvecklingen -- mycket av det som diskuteras idag har sina rötter i upplysningen.

@_Jämlikhet blev ett viktigt begrepp -- alla människor var lika mycket värda och skulle ha samma rätt att själva styra över sina liv. _Kritiken mot kungarnas makt och adelns privilegier (de fördelar som adelsmännen hade) växte. @_Förnuft var ett annat nyckelord. _Alla kunde och borde tänka själva, menade upplysningens ledare. _Man skulle inte bara okritiskt tro på vad kyrkan och andra överheter sa -- vetenskapen gav bättre svar. _Utbildning var viktigt. _Häriifrån kommer epokens namn: att vara "upplyst" betyder att man har kunskap och ser klart.

_En typisk upplysningshistoria

_Robinson Crusoe är förstås en spännande äventyrsroman. _Men det är också en berättelse som passade in i de nya idéerna. _Robinson är en fri man som styr över sitt eget öde och klarar av stora svårigheter tack vare sitt förnuft -- han är en slags idealmänniska för upplysningen.

_Därför är det svårt att tänka sig att _Defoe skulle ha skrivit samma historia om han levt i en annan tid.

_Tiden påverkade alltså berättelsen. _Och berättelsen påverkade i sin tur tiden: de som läste om

_Robinson såg honom antagligen som en slags hjälte, som någon att försöka härma. _Kunde han klara av sina problem, då kunde läsarna göra det-samma.

_Tiden och berättelserna hänger ihop

_Det där känner ni igen. _När ni arbetade med myter såg ni att

människor skapade historier för att försöka förklara det som inte gick att förstå då. Ni vet att sagor skapades när föräldrar skulle varna sina barn för den tidens faror och ni har läst om hur ungdomsböckerna förändrades när samhället gjorde detsamma. Så där är det: tiden och berättelserna hänger alltid ihop.

Om vi vet något om den tid som en berättelse uppstod i, kan vi därför också förstå berättelsen bättre.

Och det funkar också tvärtom.

Genom att läsa litteratur får vi veta mer om hur människor tänkte under en viss tid och på en viss plats -- trots att berättelserna är påhittade.

Skönlitteraturens historia

På nästa uppslag visar vi en sammanfattning av den västerländska litteraturens historia, indelad i sju epoker (tidsperioder). Där kan ni se fler exempel på hur tid och litteratur hänger ihop. Så här fungerar översikten:

#155

#499

é _Först talar vi om ungefär när epoken inföll. _Det är inga exakta årtal -- det som var typiskt för antiken försvann inte plötsligt år #500.

é _Sedan förklarar vi hur epokerna har fått sina namn.

é _Därefter berättar vi kort om vad som hände och hur människor tänkte.

é _Under rubriken "berättandet" finns information om vad för slags litteratur som skrevs.

é _Till sist ger vi exempel på några kända författare och verk som är typiska för epoken.

_Skönlitteraturens historia -- över-
sikt

_Epok (infaller ca)

é förklaring till epokens namn

é tiden

é berättandet

é exempel på berättelser

_Antiken (#800 f. Kr -- #500 e. Kr.)

é Antik betyder "gammal". De som
levde då kallade förstås inte
sin tid för antiken. Namnen
uppstod efteråt.

é Grekland är först centrum i
Europa. En slags demokrati
införs i Aten. Vetenskapen
blomstrar, men religionen är
också viktig. Sedan blir romar-
riket viktigast. Det är väldigt
stort -- mer än halva Europa
ingår.

é Berättelser sprids från mun
till mun, och Homeros skriver
ner några av dem. Andra förfat-
tare skriver dramatik som ska

påverka författandet i tusentals år framöver. _Tre genrer: epik, dramatik och lyrik.

é _Homeros: _Iliaden och _Odysseen
_Sofokles: _Kung _Oidipus
_Aristofanes: _Lysistrate

_Medeltiden (år #500--#1500)

é _De som levde under renässansen tyckte att tiden mellan antiken och deras egen tid var en trist "mellantid".

é _Orolig tid med många krig.
_Europa delas in i små länder och län. _Riddarkulturen uppstår. _Kristendomen sprids norrut -- när _Norden på #1000-talet. _Kyrkan får stor makt över människors tänkande.

_Pesten dödar en tredjedel av befolkningen.

é _Böcker skrivs för hand -- det finns därför väldigt få nedskrivna berättelser. _Kristendomen påverkar litteraturen. _Romantiska riddarhistorier är vanliga. _På _Island skrivs blodiga "sagor" som blir världsberömda.

#502

#156

é _Tristan och _Isolde
_Njals saga
_Dante _Alighieri: _Den gudomli-
ga komedin

_Renässansen (år #1500--#1700)

é _Renässans betyder "pånyttfödel-
se", att något kommer tillbaka.

é _Man vill återföda antiken.

_Handeln ökar. _Europa upptäcker
och koloniserar (tar över)

_Amerika. _Renässansen föds i

_Italien och sprids sedan över

_Europa. _Människor är individer
som ska få utvecklas. _Kyrkans
makt över tänkandet minskar.

é _Man börjar trycka böcker och
det ger många fler tillgång till
texterna. _Dramatiken härmar
först antiken, men utvecklas se-
nare av bl.a. _Shakespeare, som
är en av världshistoriens mest
kända författare. _Romanen föds.

é _Fran[^]cois _Rabelais: _Den store
_Gargantuas förskräckliga leverne

_Miguel de _Cervantes: _Don

_Quijote

_Shakespeare: _Hamlet

_Upplysningen (år #1700--#1800)

é _Att vara upplyst innebär att ha kunskaper och kunna se klart.

é _Frankrike är centrum. _Nya idéer om jämlikhet och frihet.

_Lita på förnuftet och vetenskapen istället för på kyrkan och kungarna. _Amerikanska revolutionen #1776, _Franska revolutionen #1789. _Resorna fortsätter. _Europeiska länder skaffar kolonier i _Asien.

é _Tidningar börjar ges ut och lånebibliotek öppnas. _Fler kan läsa. _De nya tankarna sprids genom litteraturen. _Satiriska texter vanliga -- man låtsades skriva om något annat för att undvika censuren.

é _Daniel _Defoe: _Robinson Crusoe

_Jonathan _Swift: _Gullivers resor

_Fran^cois _Voltaire: _Candide

_Romantiken (år #1760--#1840)

- é _Ordet romantik handlar om kärlek -- men också om att längta efter något annat.
- é _Förändringarna i _Frankrike sprids. _Flera krig startar och den industriella revolutionen börjar. _Många reagerar mot utvecklingen och mot upplysningen. _Känslan är viktigare än förnuftet, vetenskapen kan inte förklara allt.
- é _I litteraturen drömmer man sig bort till andra världar och tillbaka i tiden. _Man skriver om starka känslor och om människans "mörka" sidor. _Ny syn på författaren: det dystra geniet. _Det skrivs mycket lyrik.
- é _Mary _Shelley: _Frankenstein
_Johan _Wolfgang von _Goethe:
_Den unge _Werthers lidanden
_Walter _Scott: _Ivanhoe
_Keats, _Shelley och _Byron:
lyrik

_Realismen (år #1830--#1910)

é _En bild som är realistisk visar verkligheten utan att göra den varken bättre eller sämre.

é _Europa och ___USA industrialiseras. _Folk flyttar in till städerna. _Stora orättvisor. _Uppfinningar: järnvägen, telefonen, vaccinet. _Alla ska lära sig läsa. _Man ser optimistiskt på framtiden, men vill också förändra samhället. _Afrika koloniseraras.

é _I romanerna vill man beskriva världen exakt som den såg ut -- t.ex. slumkvarteren. _Realismen utvecklas till naturalism som bl.a. beskriver vad som händer inuti människor. _Kvinnliga författare blir vanligare.

é _Charles _Dickens: _Oliver
_Twist

_Fjodor _Dostojevskij: _Brott
och straff

_Charlotte _Bront^e: _Jane _Eyre

Modernismen (år #1910--#1950)

é Modern betyder ungefär "just född" eller "nyhet".

é Nya uppfinningar. Två världskrig. Efter det första är Europa i chock. Den ljusa framtiden är svår att tro på nu. Även Guds existens ifrågasätts. Optimismen blir mindre. Freud förändrar synen på människan.

é Många olika litterära stilar. Alla vill bryta med det gamla. Det behövs nya sätt att beskriva världen på. Lyriken skrivs utan regler. Romaner skrivs på nya sätt, t.ex. genom inre monolog, och ger uttryck för människors känslor av t.ex. förvirring.

é Vladimir Majakovskij: Ett moln i byxor

Franz Kafka: Förvandlingen och Processen

Herman Hesse: Stäppvargen

Ernest Hemingway: Farväl till vapnen

_Vanliga teman i #1900-talets
romaner

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_ När den ständiga sekreteraren i
_ Svenska _Akademien avslöjar årets
_ Nobelpristagare i litteratur är
_ journalister från hela världen på
plats. _Här ser vi _Sara _Danus
berätta att #2017 års pris till-
delats den brittiske författaren
_Kazuo _Ishiguro.

_Bildbeskrivning

_ Sara _Danus står på ett
podium i en vackert utsmyckad sal.
_ Hon håller ett svart dokument i
_ händerna och läser upp något för
_ åhörarna. _Hon är klädd i en blå
_ blus, har svart kjol och svarta,
_ högklackade skor. _Framför henne
_ trängs ett stort antal journalis-
_ ter.

=====

@_Skönlitteratur är ett sammansatt ord: skön + litteratur. _Skön är ett adjektiv som kan betyda ungefär "känns bra". _Det där säger något om vad som är typiskt för skönlitterära böcker: vi läser dem för att känna någonting. _Faktaböcker ger fakta -- skönlitteratur vill underhålla, beröra, ge spänning, få läsaren att känna igen sig själv och så vidare.

_Den sista epoken i översikten över litteraturens historia var modernismen. _Vad hände sedan då? _Kom det ingen ny epok efter modernismen? _Skrevs det ingen mer skönlitteratur?

_Jodå. _Vi vet bara inte vad vår epok kommer att kallas än -- det tar ett tag innan man kan se vad som varit mest typiskt för en viss tid.

_Och det har förstås skrivits massor av romaner och annan litteratur även under andra halvan av #1900-talet.

_Här ska vi ge några exempel på vanliga teman från den perioden. _Ni kommer att märka att också de här

romanerna hänger ihop med den tid de skrevs i.

_Krig

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_En av de författare som skrivit om hemsigheterna under andra världskriget är _Svetlana _Aleksijevitj. _I den här romanen låter hon kvinnor berätta om sina upplevelser när de deltog i kriget.

_Bildbeskrivning

_Omslaget till romanen "_Kriget har inget kvinnligt ansikte". _På bilden syns en kvinnlig soldat med gröna militärkläder, grön hatt och ett gevär i händerna. _Hon har kort, mörkt hår, blekt ansikte och ser allvarsam ut. _I bakgrunden täcks himlen grå av rök.

=====

_År #1945 slutade andra världskriget. _Stora delar av _Europa var #510

#158

sönderbombat. Omkring #60 miljoner människor hade mist livet, däribland #6 miljoner judar och en halv miljon romer som fallit offer för det folkmord som kallas Förintelsen.

Det här märks förstås i den skönlitteratur som skrevs under tiden efter kriget. Krig har alltid funnits, och därför har det också alltid skrivits om krig. Men om berättelserna tidigare mest handlat om segrar och hjältemod skrev man nu mer om det lidande som krig skapar -- bland annat för att försöka förhindra att det skulle hända igen. Hur gör man det? Hur kan man berätta om ett krig så att läsarna verkligen förstår vilken galenskap det är? Författarna löste den uppgiften på olika sätt. Vissa använde blodig realism, andra utnyttjade ögonvittnens historier och några försökte med mörk humor.

_Kritik mot samhället

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Det finns många romaner som beskriver en mörk framtid där människor kontrolleras och övervakas av staten. _Den mest kända är _George _Orwells #1984.

_Bildbeskrivning

_Bokomslag till romanen #1984. _Hela sidan täcks av de fyra siffrorna #1, #9, #8, och #4. _Siffrorna är målade med svart färg och har blå stirrande ögon inuti.

=====

_Även om världskriget tog slut #1945 var freden inte säkrad. _Nya hot dök upp -- till exempel det kalla krigets uppdelning i öst och väst, diktaturerna i _Sovjet och _Östeuropa, _Vietnamkriget och kärnvapnen.

_Hur kunde vi låta allt detta finnas? _Det frågade sig många

författare, och det ledde till romaner som var kritiska till de samhällen man skapat. Mörka framtids-
skildringar var vanliga. Vissa berättelser handlade om framtida kontrollsamhällen, där staten övervakar allt människorna gör. Andra beskrev hur jorden blivit obeboelig på grund av kärnvapenkrig och miljöförstöring. Rasism och ojämställdhet mellan kvinnor och män är fler exempel på problem som författare har velat göra oss läsare medvetna om.

Andra slags liv

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

En av dem som skrev om längtan efter ett liv i frihet är Jack Kerouac. På väg (On the Road på originalspråk) är hans mest kända roman.

Bildbeskrivning

Omslag till boken "På väg".

På det svartvita fotot syns tre män på väg ut genom en dörr. Alla har kort hår, löst sittande jackor och ser drömmande ut. De lämnar ett mörkt rum bakom sig.

=====

Allt var dock inte krig och elände. Många var också optimistiska under framför allt #1950- och #1960-talet. Det hade mycket med ekonomi att göra: det kom många nya tekniska uppfinningar, det fanns gott om jobb, konsumtionen ökade och vanligt folk kunde skaffa bil och tv och flyga på semesterresor utomlands.

Men alla var inte lika imponerade över dessa framsteg. Många unga tyckte att deras föräldrar var fast i ett system där allt handlade om att bara jobba och konsumera. Det här ledde till att det skrevs romaner som skildrade drömmar om något annat, om ett liv i frihet där man själv bestämmer vem man är och vad man gör. Berättelserna handlade

#514

#159

till exempel om ungdomar som gav sig ut på resor eller letade efter kärlek som inte innebar att man måste inordna sig i en förutbestämd roll.

_Romaner om krig

_Väinö _Linna: _Okänd soldat
_ (#1954)

_Joseph _Heller: _Moment #22
_ (#1961)

_Svetlana _Aleksijevitj: _Kriget
_ har inget kvinnligt ansikte
_ (#1985)

_Romaner som kritiserar samhället

_George _Orwell: #1984 (#1948)

_Karin _Boye: _Kallocain (#1940)

_Alice _Walker: _Purpurfärgen
_ (#1982)

_Romaner om andra slags liv

_Jack _Kerouac: _På väg (#1957)

_Suzanne _Brögger: _Crème _Fraiche
_ (#1978)

_Monica _Fagerholm: _Diva (#1998)

#160

#515

Svenska romanförfattare under
#1900-talet

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Här sitter två av Sveriges mest kända författare vid sina skrivbord: August Strindberg och Selma Lagerlöf.

Bildbeskrivning

Två bilder.

#1. Svartvitt, lite bleknat, foto på August Strindberg vid ett skrivbord. Han har vitt hår och skägg och är klädd i en mörk rock. Han läser något och ser koncentrerad ut. Det finns flera bokhyllor i rummet och i fönstret hänger en fint broderad gardin.

#2. Svartvitt foto på Selma Lagerlöf som sitter vid ett stort skrivbord. På bordet ligger fullt med papper och under bordet ligger travar med böcker.

Ovanför bordet hänger en stor takkrona och på bordet står några stearinljus. Bakom henne står bokhyllor fyllda med böcker. Selma har vitt hår uppsatt i en knut och är klädd i en mörk kofta. Hon läser något och ser koncentrerad ut.

=====

Vad skrevs det om i Sverige under #1900-talet då? Allt möjligt, förstås. Här ska vi ge några exempel. Men vi börjar med att backa till slutet av #1800-talet och de två författare ni ser på bilderna ovan: August Strindberg och Selma Lagerlöf. Som ni snart ska se påverkades även de av den tid de levde i.

August Strindberg

Strindberg skrev romaner, dramatik, poesi och noveller. Totalt gav han ut cirka #80 böcker mellan #1872 och #1909. Under den perioden förändrades Sverige. Den industriella

#160 #517

revolutionen ledde till att människor flyttade in till städerna från landsbygden. Många av de som varit bönder blev nu fabriksarbetare. Nya ojämlikheter blev synliga: de som ägde fabriker blev rika medan arbetarna levde på svältlöner. Jobben var farliga, bostäderna dåliga och barnarbete var vanligt.

Strindberg var en av de författare som skrev om det här. Han gjorde det dessutom realistiskt, det vill säga han berättade precis som det var, utan att försköna. Hans roman Röda rummet (#1879) betydde starten på epoken realismen i svensk litteratur.

Realismen var stor också ute i Europa. Den utvecklades sedan till naturalism, som ville beskriva även det som händer inuti människor.

Strindberg skrev flera naturalistiska dramer och de gjorde honom känd i hela världen. Ett exempel är Fröken Julie (#1888). Där beskriver han en kamp -- mellan man och kvinna, men också mellan underklass och överklass (fattiga och rika).

_Selma _Lagerlöf

_Du kanske redan har läst om _Selma
_Lagerlöf i samband med att ni
arbetade med sammanfattningar
(s. #294--#295)?

_År #1891 kom _Selma _Lagerlöfs
debutroman _Gösta _Berlings saga.
_Många blev förvånade och rent av
förvirrade. _De flesta författare
skrev ju realistiska och samhälls-
kritiska romaner, men här kom en be-
rättelse full av fantasi, fester och
äventyr. _Huvudpersonen var dessutom
en avsatt präst som skrivit ett
kontrakt med djävulen. _Vad var nu
detta?

_Men det visade sig att _Lagerlöf
kom precis i rätt tid. _Många hade
börjat tröttna på realismen och vil-
le ha något annat. _Gösta _Berlings
saga blev en stor succé. _Så där är
det ofta i litteraturen: när något
blivit modernt och vanligt, då kom-
mer ofta en reaktion eller protest.

Jämför till exempel med hur det var bland ungdomsromanerna på #1970- och #1980-talen -- då gick man också från realism till mer magiska berättelser (se s. #132).

Lagerlöf balanserade ofta på gränsen mellan det verkliga och det övernaturliga. Ett exempel är Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige (#1907). Det är en slags lärobok om en lat kille som gillar att plåga djur och därför blir förvandlad till en "pyssling", en mini-version av sig själv. Han reser genom Sverige på ryggen av en gås och lär sig en läxa.

Kärleken är ett annat tema hos Lagerlöf. I Kejsaren av Portugallien (#1914) får den huvudpersonen att helt tappa greppet om verkligheten.

År #1909 fick Lagerlöf Nobelpriset i litteratur och #1914 blev hon den första kvinnan som valdes in i Svenska Akademien.

_Arbetarförfattarna

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Affischen till den senaste filmatiseringen av _Vilhelm _Mobergs utvandrarromaner.

_Bildbeskrivning

_Kärleksfullt foto på en kvinna och en man från filmen _Utvandrarerna. _Mannen, som spelas av _Gustaf _Skarsgård, är klädd i en beige kofta och svart keps och håller om kvinnan med slutna ögon. _Kvinnan, som spelas av _Lisa _Carlehed, lutar sin panna mot mannens ansikte. _Hon har långt ljusbrunt hår uppsatt i en fläta och är klädd i en beige kofta med lila mönster. _De ser lyckliga ut.

=====

_Under tiden mellan första och andra världskriget kom många svenska romaner som handlade om unga människor som växte upp i fattiga hem, hade

#161

#521

tunga jobb och längtade efter att få utbilda sig och leva andra liv.

Böckerna var ofta självbiografiska, det vill säga författarna skrev om egna erfarenheter. Dessa författare kallas ibland arbetarförfattare. Tre av dem var Harry Martinsson, Ivar Lö-Johansson och Moa Martinsson. De har lästs av många svenskar och deras romaner ger realistiska och ofta ganska upprörande bilder av hur det kunde vara att leva i Sverige under första delen av 1900-talet.

Även Vilhelm Moberg brukar räknas till den här gruppen. En gång lät SVT sina tittare rösta fram 1900-talets bästa svenska böcker. På första plats kom Mobergs bokserie om utvandrarerna (1949--1959). Det är fyra romaner om svenska bönder som flydde från fattigdom och ofrihet i 1800-talets Sverige och blev invandrare i USA. Böckerna har också blivit musikal och har filmats två gånger.

::: #162 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Efter andra världskriget

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Många av _Kerstin _Ekmans roma-
ner utspelar sig i _Jämtland. _Ett
sent exempel är _Löpa varg
(#2021).

_Bildbeskrivning

_Omslaget till romanen "_Löpa
varg". _På fotot syns en grå-
spräcklig varg med klargröna ögon
mot en helsvart bakgrund.

=====

=== Ordlista =====

en trilogi. _Tre böcker (eller
filmer) som hänger ihop.

=====

_Sverige var inte med i andra
världskriget, men svenskarna påver-
kades förstås ändå av det som hände
ute i världen. _Det märktes också i
romanerna. _De historier som skrevs
#162 #523

under åren efter kriget var ofta pessimistiska när det handlade om synen på människan och framtiden.

Vad var vi för djur som kunde orsaka så mycket lidande -- och vilka fler problem skulle vi skapa? Det var frågor som författarna ställde sig. Ett exempel på det hittar vi hos Stig Dagerman. Ett smakprov på hans berättande hittar ni i novellen Att döda ett barn (s. #191--#192).

Nya litterära trender uppstår alltså ofta som en reaktion mot det som skrivits tidigare. Nu hände det igen -- nya unga författare tröttnade på pessimismen. Under #1960- och #1970-talet menade många att litteraturens uppgift var att beskriva vanliga människors verklighet och ta ställning i politiska frågor. Två romaner som gjorde just det var Rapport från en skurhink (#1970) av Maja Ekelöf och Babels hus (#1976) av P C Jersild.

På #1980-talet kom en ny reaktion. De nya författarna skrev nu istället tydligt påhittade och mer

fantasifulla berättelser. Ett bra exempel på det är Göran Tunström, som med romanerna Juloratoriet (#1983) och Tjuven (#1986) blev en av de viktigaste svenska författarna under den här perioden.

En annan skicklig svensk historiebärandare är Kerstin Ekman, som har gett ut mer än #20 romaner sedan debuten #1958. Några av Ekmans mest kända verk är de fyra romaner som tillsammans kallas Kvinnorna och staden (#1974--#1983). Hon har skrivit i flera genrer -- hon började till exempel som deckarförfattare -- och har även författat manus till filmer och tv-serier. Ekman var tidigare medlem i Svenska Akademien, men när den iranska ledningen uttalade en dödsdom över författaren Salman Rushdie tyckte hon att akademien protesterade för lite. Hon slutade delta på mötena och lämnade till sist sin plats.

Även Jonas Gardell har arbetat med många slags berättande texter -- dramatik, manus för film och tv, romaner och musiktexter. Dessutom är

#162 #525

han en av Sveriges mest kända scen-
artister. Som romanförfattare fick
han sitt stora genombrott med En
komikers uppväxt (#1992). Triologin
Torka aldrig tårar utan handskar
(#2012--#2013), som skildrar några
unga homosexuella killars liv under
#1980-talet, blev en stor succé både
som romaner och tv-serie.

::: #163 ::::::::::::::::::::::

En författarresa runt jorden

Vi har tagit upp författare och ro-
maner från Sverige, Europa och

USA -- det vill säga det som bru-
kar kallas västerländsk litteratur.

Att vi gjort det beror på att vi
inte har plats att berätta om allt.

Ett annat skäl är att vi vill att
ni ska kunna hänga med när andra
pratar om litteratur, och de förfat-
tare och berättelser som nämns i
Sverige är oftast just väster-
ländska.

Men det har förstås skrivits lika
mycket i andra delar av världen.

Här är några exempel.

#526

#163

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta som beskriver vilka länder
olika författare har anknytning
till.

é _Isabell _Allende: _Chile och
_USA

é _Chimamanda _Ngozi _Adichie:
_Nigeria och _USA

é _Gabriel _Garla: _Colombia

é _Salman _Rushdie: _Indien och
_Storbritannien

é _Wole _Soyinka: _Nigeria

é _Haruki _Murakami: _Japan

=====

_Vi börjar i _Sydamerika. _Där hit-
tar vi _Gabriel _Garc[^]ia _M[^]arquez.
_Han levde i _Colombia och är främst
känd för sin roman _Hundra år av en-
samhet (#1967) och för att han fick
_Nobelpriset i litteratur #1982.

_M[^]arquez skrev i en stil som kallas
"magisk realism". _Ni kan nog gissa
vad det betyder: berättelserna inne-
håller både magi och realism, det
vill säga både verkligt och overk-
ligt. _Om ni tänker att det påminner
#163 #527

om Selma Lagerlöfs stil, då tänker ni helt rätt.

Colombia ligger i norra Sydamerika. Om ni följer västkusten söderut når ni så småningom Chile. Därifrån kommer Isabel Allende, en av världens mest lästa författare. Hon flydde därifrån #1973, efter en blodig statskupp. En tid bodde hon i Venezuela och det var där hon skrev den roman som gjorde henne världsberömd: Andarnas hus (#1982). Den behandlar, precis som flera andra av Allendes romaner, hemlandet Chiles #1900-talshistoria.

Sedan far vi västerut, över Stilla Havet, och når Asien och Japan. Där finns Haruki Murakami, som är mycket populär inte bara i sitt hemland utan också i Sverige och övriga Europa. Precis som M^{arques} blandar han realism med vissa magiska inslag. Två kända titlar är Norwegian Wood (#1987) och Kafka på stranden (#2006).

::: #164 :::::::::::::::::::::::

__Längre västerut i __Asien ligger
__Indien, världens näst största land
om vi räknar antalet invånare. __Där-
ifrån kommer också några av de __allra
äldsta exemplen på berättande ned-
skrivna texter, __Vedaböckerna. __De
skrevs för mer än #3 #000 år sedan.
__Långt senare, under andra halvan av
#1900-talet, blev __Salman __Rushdie
den internationellt mest kända
indiska författaren. __Hans __Mid-
nattsbarnen (#1980) har omnämnts som
en av världens hundra bästa romaner
genom tiderna.

__Därefter tar vi oss över __Indiska
oceanen, kommer till __Afrika och
landar på västkusten -- i __Nigeria.
__Där lever romanförfattaren, drama-
tikern och poeten __Wole __Soyinka.
__År #1982 fick han som första afri-
kan __Nobelpriset i litteratur, bland
annat för sin roman __Mannen dog
(#1972). __Den skrev han när han satt
i fängelse, dömd för spioneri. __Or-
saken till domen var att han försökt
förhindra ett inbördeskrig.

__Från __Nigeria kommer också

#164

#529

_Chimamanda _Ngozi _Adichie. _Hon är välkänd i _Sverige, bland annat på grund av att hennes bok _Alla borde vara feminister (#2015) delades ut till alla svenska gymnasieelever i årskurs två år #2016. _Henne berättar vi mer om nedan.

_Författarporträtt: _Chimamanda
_Ngozi _Adichie

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto på författaren _Chimamanda
_Ngozi _Adichie. _Hon sitter lutad mot en vit vägg med huvudet mot ena handen. _Hon har det svarta håret uppsatt i en vacker kreation med formen av en blomma. _Hon är klädd i en svart t-shirt och har en orange- och grönfärgad kjol i blänkande sidentyg. _Hon har en tunn silverkedja runt halsen och tittar med mörka ögon rakt in i kameran.

=====

_Nigeria är _Afrikas största land, sett till befolkning -- där bor över #530 #164

#200 miljoner människor. Det gör Nigeria till det sjunde folkrrikaste landet i världen. Det är också ett av alla de afrikanska länder som koloniserades av europeiska stater under #1800-talet. På #1960-talet blev de flesta kolonierna självständiga. Efter befrielsen skakades många av de nya länderna av krig och andra konflikter och det gällde även Nigeria.

En av de författare som har skrivit om hur det är att leva i Nigeria är Chimamanda Ngozi Adichie. Hon föddes #1977 och började med att skriva lyrik, dramatik och noveller. När hon var #19 år flyttade hon till USA för att studera. Numera bor hon både i Nigeria och USA.

År #2003 kom Adichies första roman, Lila Hibiskus, som handlar om den femtonåriga tjejen Kambili.

Hennes pappa är utåt sett en rik och god människa som skänker pengar till välgörenhet och kämpar för demokrati. Men hemma är han en riktig tyrann -- han misshandlar både sin

fru och sina barn om de råkar göra något fel och familjen är livrädd för honom. När Kambili under en tid får bo hos sin faster upptäcker hon dock ett annat slags liv. Fastern är fattig, men i hennes hem finns kärlek, glädje, musik och inte minst frihet. Berättelsen utvecklas till en strid mellan de två sätten att leva.

::: #165 ::::::::::::::::::::::::::::::

En halv gul sol (#2007) blev Adichies stora genombrott. I den får man följa två tjejer som är mycket olika -- trots att de är tvillingsystrar. Olanna är öppen och social och omtyckt av alla. När hon blir vuxen gifter hon sig med sin stora kärlek och får barn.

Kainene är sluten och hård och bestämmer sig tidigt för att satsa på karriären istället för att bilda familj. Systrarna tar alltså helt olika vägar, men båda påverkas lika hårt av det krig som sedan startar.

Adichie fick "The Orange Prize" #2007, ett pris som delas ut till kvinnliga författare vars böcker ges

#532 #165

ut i Storbritannien.

Även Americanah (#2013) blev en succé -- den utsågs till exempel till en av världens tio bästa böcker det året av tidningen New York Times. Romanen handlar bland annat om hur det är att flytta från Afrika till USA, försöka passa in där och upptäcka hur rasism fungerar. Americanah finns precis som En halv gul sol i lättläst version på svenska.

Avslutande uppgift: Presentera en författare och en roman

Nu har du läst flera texter som handlar om författare och deras böcker. Vi avslutar med att låta dig skriva en sådan text själv.

Dessutom ska du läsa en roman av författaren och presentera den.

På s. #380 finns en mall för ditt författarporträtt. Skriv av rubrikerna i ett eget dokument och fyll sedan på.

(webb) Skolbibliotekarien tipsar

Gör så här

#1. Först väljer du en författare och en roman. Det ska vara en berättelse som är skriven för vuxna, men du kan välja att läsa den i en lättläst version.

#2. Ta sedan reda på fakta om författaren. Jobba inte för mycket med texten nu -- du kan finslipa den senare. Utgå från de tre

#534

#165

första punkterna i mallen.

#3. _Läs din roman. _Skriv samtidigt en läslogg (se s. #104). _Det gör det lättare att minnas det du läst och funderat över.

#4. _När du läst klart är det dags att skriva om romanen -- fyll i information under rubrikerna.

#5. _När du har skrivit klart använder du texten för att förbereda en muntlig presentation (s. #43).

é _Börja med att skriva ner stödord. _Ta med rubrikerna i mallen -- det gör att det blir bättre ordning och reda.

é _Lägg sedan undan din text och öva på att återberätta det du skrivit, med hjälp av stödorden.

é _Ibland behöver du gå tillbaka till texten för att kolla vad du skrivit. _När du klarar dig med stödorden är du redo.

_Noveller

_Noveller #1

=== Bildtext =====

_Ett telegram från fartyget
_Titanic, skickat natten mellan
den #14:e och #15:e april #1912.
_Det befann sig då mitt ute på
_Atlanten, på väg mellan _England
och __USA. _Så här lyder meddelan-
det: __Vi har krockat med isberg
sjunker snabbt kom och hjälp oss.

=====

_Kom igång

_Innan telefonen uppfanns skickade
man telegram när man snabbt var
tvungen a få iväg ett meddelande
till någon långt borta. _Man betala-
de per ord, så telegrammen blev kor-
ta. _Det gällde alltså att säga det
#536 #166

man ville säga med så få som möjligt.

_Prova själva. _Skriv om hur man tar sig från salen där ni sitter nu till närmsta bibliotek. _Ni har tre minuter på er. _Jämför sedan era texter. _Minst antal ord vinner.

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é veta vad som är typiskt för en novell
- é läsa både väldigt korta och lite längre noveller
- é öva på att analysera noveller
- é prova att skriva både korta och lite längre noveller.

_Viktiga begrepp

- é en novell
- é en mikronovell
- é en konflikt
- é en gestaltning
- é en intrig
- é en huvudperson

#166

#537

é en biperson

é ett tema

é att skriva i presens

é att skriva i preteritum

é att skriva i jagform

é att skriva i tredje person

(webb)

::: #167 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Hissen

av _Bim _Wikström

_Jag ser på klockan, den är fem i ett. _Jag kommer att vara i tid ...
_Det är väldigt viktigt just i dag.
_Jag vet att jag har fått en sista chans.

_Dörrarna öppnar sig och jag går in i hissen och trycker på knappen med siffran fjorton. _Från en högtalare i taket hörs toner av ett musikstycke som verkar bekant. _När dörrarna är på väg att stängas, stoppar någon en hand emellan och tränger sig in i hissen. _Det är en man som är blank av svett i pannan.

#538

#167

_Han nickar åt mig och trycker på knappen med nummer tretton.

"_Jaha, du ska till restaurangen", säger han och nickar mot knapparna där fjorton redan lyser grönt. "_Då får man väl säga smaklig måltid."

_Jag ler lite mot honom. "_Själv ska jag till tretton."

_Hissen börjar röra på sig men stannar lika snabbt igen.

_Vi tittar mot siffrorna ovanför dörren, våning två. _Dörrarna öppnas och en pojke i tioårsåldern tittar in i hissen.

"_Ska ni ner?" frågar han.

_Jag och mannen med den svettiga pannan skakar på huvudet. _Jag pekar uppåt och fnissar till när jag tänker på hur dumt det verkar. _Ska vi inte ner så ska vi förstås upp. _Vi kan ju knappast åka till höger eller till vänster. _Dörrarna stängs.

"_Det är inte så kul att bo på våning nummer tretton. _Det betyder ju otur."

_Jag nickar, jag har egentligen ingen lust att prata. _Jag tänker på att det är svårt att veta vart man

ska titta när man är två personer i en hiss. _Min blick vandrar, från knapparna med siffror där två av dem lyser, till mina skor. _Bruna skinnskor, jag stirrar som om jag aldrig sett dem förut. _Jag tittar på klockan igen fast jag vet vad den är och sedan tittar jag på mannen igen. _Han ska precis säga något när hissen gungar till så det suger i magen. _Den stannar på våning fyra. _En dam med lång kappa och hatt på huvudet tittar storögt på oss.

"_Vet ni var restaurangen ligger?" frågar hon.

"_Fjorton" säger jag och den svettige i kör. _Det är nästan så att vi skriker. _Damen på våning fyra tar ett steg bakåt och håller upp händerna framför sig. "_Jag tar nästa hiss", säger hon hest.

_Jag undrar vad det var som skrämmer henne. _Ser vi farliga ut? _Och vad säger hon? _Tar nästa hiss. _Som om det skulle komma en annan hiss på väg upp om en liten stund. _Det finns bara den här hissen. _Kanske var damen rädd för att åka hiss och

#540 #167

ville vänta tills hon kunde åka ensam.

 På våning sju är det dags igen. Hissen saktar in med ett ryck och dörrarna öppnas. I trapphuset utanför är det tomt. Vi tittar förvånat på varandra, mannen och jag. Han tar ett litet steg ut på våning sju, med halva kroppen kvar i hissen.

 Han ser åt höger och vänster och skakar på huvudet. Någon måste ha ändrat sig och tagit trapporna istället.

::: #168 :::::::::::::::::::::::

 Jag börjar bli otålig och väger från den ena foten till den andra, när hissdörrarna äntligen stängs och färden fortsätter. Jag ser på klockan igen, men innan jag hinner se vad den är, slocknar ljuset. Det blir helt mörkt i hissen förutom det svaga ljuset från panelen med knappar där nummer tretton och fjorton lyser med ett svagt grönt sken.

 " Ja, som sagt, min vanliga otur."

 Jag stirrar stint på siffrorna över hissdörren som visar att vi är vid våning elva.

#168

#541

_Jag tycker att mannens röst låter annorlunda i mörkret. _Nu vet jag plötsligt vilken låt det är som spelas i högtalarna. _- _Sånt är livet;! _Så passande.

_Då stannar hissen. _Siffran elva har slocknat och tolv har inte tänts. _Jag känner hur jag fryser till, vi har förmodligen fastnat mellan två våningar. _Musiken hörs tydligt nu. _Jag förstår att det är för att hissen har tystnat helt.

_Den står still och motorn har stannat.

"_Fan", svär jag och trevar med handen över panelen för att hitta en larmknapp eller kanske en högtalare att prata i. _En knapp lyser med ett svagt rött ljus. _Jag trycker på den flera gånger utan att veta om det är till någon nytta. _Jag försöker föreställa mig att det sitter en hissvakt någonstans som ser hur en lampa börjar blinka och genast kommer springande för att rädda oss.

_Luften fylls av svett och rakvatten.

"_Jaha, har du någon

mobiltelefon?" undrar mannen som troligtvis inte har någon själv.

_Jag trevar i fickan, hittar den och kommer ihåg att jag stängde av den när jag väntade på hissen eftersom mobilen var nästan urladdad.

_Jag ville inte att den skulle störa under lunchen. _Jag får igång den och ska just knäppa in de fyra siffrorna i koden, när mannen säger:

"_Det är väl i sådana här situationer som man glömmer bort sin kod."

_Min tumme tvekar en stund och koden är som bortblåst ur mitt minne.

_Jag morrar mot mannen i mörkret.

_Den kommande halvtimmen blir en av de längsta i mitt liv i. _Ett mörkt, litet utrymme på cirka tre kvadratmeter tillsammans med en man som till slut får sätta sig ner på golvet. _Han stånkar och stönar.

_Jag tror att han tar upp en näsduk och torkar pannan. _- _Sånt är livet; fortsätter att spela som om ingenting har hänt. _Jag känner mig uppgiven. _Jag trycker på den röda knappen om och om igen, men får

ingen reaktion.

_Sen händer allt på en gång. _I samma stund som jag kommer på min kod till telefonen, tänds lampan och hissen går igång. _Musiken går över i en annan melodi och mannen tar sig med stort besvär upp på benen igen och går ur hissen på våning tretton.

_Allt är som vanligt igen, men ändå inte. _Jag läser det sms som plingar till i telefonen.

_ - Du svara inte. _Jag väntade ...
_Till råga på allt var hissen trasig. _Jag fick __GÅ ner. _Jag inser att du inte menar allvar med oss, och du ... jag kommer inte tro på dina undanflykter. _Det här var sista chansen. _Du behöver inte höra av dig mer.;

::: #169 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är en novell?

@_Novell är släkt med det latinska ordet _novellus som betyder ny.

_Namnet uppkom på medeltiden, när novellformen var just ny och ovanlig. _Lite mer språkfakta:

#544

#169

på engelska heter roman förvirrande nog novel, medan svenskans novell kallas short story.

Vad är då skillnaden mellan en roman och en novell? Ja, när en berättande text är kortare än cirka hundra sidor, då brukar det vara en novell. Är den längre, då rör det sig om en roman. Men man kan inte vara helt säker, för det finns faktiskt noveller som är längre än en kort roman.

Skillnaden har alltså inte bara med antalet sidor att göra. En novell är också mer koncentrerad än en roman. Det är färre människor med i novellen, den utspelar sig oftast under en kort tid och på bara en eller ett par platser.

Det finns två grundtyper av noveller. Den ena typen slutar med en poäng, ett ganska tydligt budskap, ungefär som en fabel. Den andra typen av novell beskriver mer en känsla, en stämning.

En novell kan publiceras för sig, men ofta ingår den i en samling noveller av samma författare. Då är

det vanligt att novellerna på något vis hör ihop, till exempel behandlar samma tema. Det kan också finnas en "ramberättelse", en historia, som novellerna ingår i.

Precis som många andra berättande texter, till exempel romaner, innehåller noveller nästan alltid:

é En @konflikt, det vill säga ett problem, som driver handlingen framåt. Huvudpersonen kanske vill ha något, men det finns någon eller något som hindrar hen.

é @ Beskrivningar av personer och miljöer. De kan förstärka det som händer, till exempel genom att visa vilka personer som är för eller emot huvudpersonen.

é @ Gestaltningar av känslor. Författaren säger inte alltid rakt ut hur personer känner sig, utan visar det istället genom att berätta vad personerna gör och hur de reagerar.

é Tillfällen då @@personer talar i texten;. Författaren kan då använda direkt anföring (hen skriver

exakt vad de säger) eller sammanfatta och återberätta samtalet.

_ Ofta förekommer båda sätten.

_ Diskutera

é _ Vilken är konflikten i modelltexten _ Hissen? _ Har den kanske att göra med vad huvudpersonen vill?

é _ Vad får vi veta om personerna i modelltexten? _ Kan man säga att någon av dem hindrar huvudpersonen från att få det som hen vill?

_ Märks det på personbeskrivningarna?

é _ Vad får vi veta om miljön? _ Förstärker den berättelsen på något sätt?

é _ Kan ni hitta några exempel på gestaltningar? _ Leta efter ställen där vi förstår hur någon känner utan att författaren säger det -- det framgår istället av det personen gör eller hur hen reagerar.

é _ Författaren låter personerna tala själva i den här novellen (och då använder hon citattecken istället för talstreck). _ Men på två

ställen återberättar hon hur personerna låter. _Kan ni hitta dem?
::: #170 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Mikronoveller -- att säga mycket med få ord

_Det sägs att den världskände författaren _Ernest _Hemingway en gång slog vad med sina vänner om att han kunde skriva en novell på bara sex ord. _Vann han vadet? _Ja, med denna korta men ändå innehållsrika text:

_For sale: _Baby shoes, never worn.

_Översättning: _Till salu: _Baby-skor, ej använda.

_Att det var _Hemingway som skrev den där novellen, det är antagligen en myt. _Men texten finns -- och den visar att man kan säga väldigt mycket med få ord. _Eller hur?

_En @mikronovell (eller _-flash fiction; som det heter på engelska) behöver verkligen inte bestå av bara sex ord. _Den kan vara mycket längre
#548 #170

än så. Några menar att den ska innehålla maximalt #150 ord medan andra tycker att #2 #000 ord är okej. Oavsett antal ord är det viktigt att mikronovellen innehåller ungefär samma huvudingredienser som en novell: en (eller flera) huvudpersoner, en konflikt, en handling och gärna en oväntad vändning i slutet.

De mest populära mikronovellerna brukar vara de som ger läsarna möjlighet att "läsa mellan raderna".

Det innebär att du inte behöver skriva ut allting i din novell. Läsaren ska kunna fylla i vissa delar av handlingen själv.

Diskutera

Vi sa att den där mikronovellen på bara sex ord innehåller väldigt mycket. Men vad innehåller den egentligen? Vad är det vi får veta?

_Exempel på mikronoveller

_Ett avslöjande

-- _Jag är kär i dig, sade hon tyst.

-- _Vad sa du? _Jag hörde inte, svarade han.

-- _Jag är kär i dig och det har jag varit länge, upprepade hon och vågade äntligen möta hans blick.

_Tystnaden som följde var öronbedövande.

_Omfamningen

_Han är på väg med bestämda steg åt mitt håll.

_Mot den osynliga. _Nu finns jag äntligen igen.

_Men han fortsätter gå. _Och omfamnar personen som står bakom.

_Min bästa vän.

_En efterlängtdad gäst

_Den ensamme pojken hade nästan vant sig vid sin ensamhet. _Den ensamme pojken satte sig vid frukostbordet och tittade på sina föräldrar som åt mackor och gröt, i tystnad. _Som alltid. _Så plötsligt tittade mamma upp och log. _På kortsidan av bordet var det dukat till en extra gäst.

"_Han kommer snart", sa mamma och tog pappas hand.

_Diskutera

é _Vem är huvudpersonen? _Vad får ni veta om hen?

é _Var utspelar sig mikronovellen? _Hur vet ni det?

é _Vilken är konflikten?

é _Hur slutar mikronovellen? _Berättar författaren hur det går eller har hen valt ett "öppet slut", det vill säga att ni själva får fantisera om vad som hände sedan?

é _ Finns det en oväntad vändning,
något som överraskar er, i slutet?
é _ Vad tycker ni om mikronovellen?
_ Varför?
é _ Tycker ni att texten har ett
budskap? _ I sådana fall -- vilket?
é _ Hur många ord består texten av?

_Övning: _Skriv mikronoveller

_En författare som skriver noveller behöver vara bra på att säga mycket på ganska litet utrymme. _Det ska ni få öva på nu, genom att skriva några egna mikronoveller.

_Skriv tillsammans

- #1. _Börja med att skriva tillsammans med en kompis. _Er uppgift är att göra om historien i modelltexten _Hissen (s. #167--#168) till en mikronovell.
- #2. _Några regler: er mikronovell ska

é innehålla max #60 ord

é vara skriven i @nutid, det vill säga det händer nu (jag ser, han går).

é vara skriven i @jagform, det vill säga det är ett "jag" som berättar och som finns med i historien.

#171

#553

é det ska finnas en överraskande vändning i slutet.

#3. _Hissen är cirka #1 #000 ord lång, så ni måste verkligen skala bort det mesta. _Ändå ska läsaren kunna förstå det viktigaste om hen läser mellan raderna.

#4. __OBS: _Kopiera inte _Hissen och börja bearbeta den. _Det är mycket bättre att först läsa igenom den och sedan skriva mikronovellen i ett tomt dokument.

::: #172 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Skriv själv

#1. _Nu har ni värmt upp -- det är dags att skriva en egen mikronovell. _Det gör ni enskilt.

#2. _Reglerna är lite annorlunda. _Längden ska fortfarande vara max #60 ord och även här ska du ha en överraskande vändning på slutet. _Men den här mikronovellen ska

é vara skriven i @dåtid (jag såg,
han gick)

é vara skriven i @@tredje personi,
det vill säga du skriver inte
utifrån ett "jag" utan kallar
huvudpersonen för han, hon eller
hen.

#3. _Du kan hitta på ett helt eget
ämne. _Men du kan också välja ett
av förslagen nedan.

#4. _Lämna sedan in din mikronovell.
_Läraren ordnar så att alla kan
läsa varandras, utan att ni vet
vem författaren är.

#5. _Läs mikronovellerna tillsam-
mans. _Diskutera:

é _Förstår vi vad som händer?

é _Vad är bra med den här mikro-
novellen?

é _Hur skulle man kunna göra den
bättre?

_Förslag på ämnen:

é _En person som tror att hens kärlek inte är besvarad får plötsligt en överraskning.

é _En person är utanför i klassen, men blir plötsligt populär när det visar sig att hen är väldigt duktig på något.

é _En person avslöjar äntligen sin stora hemlighet.

é _En person faller och tycker att det är fruktansvärt otäckt. _Ska hen dö? _Nej, det visar sig att hen hade hoppat ner i en bassäng.

_Presens är ett exempel på ett tempus, det vill säga tidsform. _Ett verb kan stå i olika tempus. _Man böjer det alltså för att visa när någonting händer. _Nedan ser du vilka tempusformer som hör ihop.

_I övningen ovan ska du skriva i dåtid. _Då är det alltså tempusen på den undre raden som är användbara när det är din "röst" som berättar.

_Nutid

perfekt = (tidigare än nu) = har sett

presens = (nu) = ser

futurum = (senare än nu) = ska se/
kommer att se

_Dåtid

pluskvamperfekt = (tidigare än då)
= hade sett

preteritum = (då) = såg

futurum preteritum = (senare än
då) = skulle se

_Övning: _Läs och analysera en
novell

_Nu ska ni läsa en längre novell som
heter _Min farsa är snickare. _Ni
ska också analysera den tillsammans.
_Använd mallen för novellanalys --
den hittar ni på s. #378.

_Min farsa är snickare

av _Magnus _Johansson

_Min farsa är snickare. _Det har han
varit i över tjugo år. _Hans bror är
också snickare. _Deras far, min far-
far alltså, jobbade som snickare
ända tills han blev pensionär. _Far-
fars två bröder var snickare de med.
_Och gissa vad deras far jobbade
med?

_Just det.

-- _Vi är en snickarsläkt, _Linus,
brukar farfar säga och peta på mig
med sin tumstock. _Han sitter i
rullstol, men några verktyg har han
#558 #173

ändå alltid med sig.

-- _Gissa vad _Jesus jobbade med innan han började gå på vatten, fortsätter farfar.

-- _Elektriker, svarar jag och då skrattar farfar, lika mycket varje gång.

-- _Nä nä, han var snickare, förstår du. _Precis som _Adam, den första människan. _Och ___USA:s president. _Till och med kungen var snickare innan han blev kung. _Det är världens viktigaste yrke!

_Så där är det hos oss. _Alla är stolta över att vara snickare och de pratar gärna om det. _Så när jag var fem år och någon frågade mig vad jag skulle bli, då var svaret givet: _Jag skulle bli snickare. _När frågan återkom fem år senare ville jag fortfarande bli snickare. _Likaså när jag var tolv. _Och när jag fyllde femton var det ingen som frågade längre, för alla var helt på det klara med att _Linus _Ingvarsson skulle ägna resten av sitt liv åt att bygga hus.

Men det var då, det.

Ni förstår, allting förändrades för ett halvår sedan. Det var när vi skulle ha vår andra praoperiod.

Jag skulle förstås ha haft prao som snickare redan i åttan. Men då hade jag och två killar till i klassen blivit placerade i hamnen. Det var ett straff ("nej, inte ett straff, se det som en konsekvens", sa rektorn) för att vi hade gjort en målning med sprayfärg på baksidan av rektorsexpeditionen. Det var en ful vägg och målningen var snygg, men det här var, sa rektorn, "inte en fråga om fult eller vackert". Det var en fråga om väggar och vad man fick göra med dem.

Men nu, i nian, fick vi välja själva. Nu skulle jag äntligen få prova på snickaryrket på riktigt.

Farsan fixade en plats hos en av sina kompisar. Det var mitt inne i stan, där ett femvåningshus var på väg att resas. Hela släkten dunkade mig i ryggen och sa att jag haft tur som fått en så fantastisk plats.

-- Tänk dig när du åker förbi där sedan, sa min farbror. Då kan du

tänka att det där har __JAG gjort!

_Med ___DOM HÄR; händerna.

-- _Det är vad livet handlar om, spädde pappa på. _Att pro-du-ce-ra något.

-- _Det här ska du ha, sa farfar och kastade till mig ett sprillans nytt snickarbälte. _Det är alltså en grej som man sätter runt magen och som har plats för en massa verktyg.

-- _Åh, tack! sa jag för jag blev alldeles uppriktigt glad, trots att jag redan hade tre bälten i garderoben.

::: #174 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Så kom de efterlängttade praoveckorna.

_Det blev de två värsta veckorna i mitt liv.

_Men jag lärde mig en hel del.

_Jag lärde mig till exempel att en byggarbetsplats kan vara som en mardröm. _Plankor, armeringsjärn, balkar, rör, byggnadsställningar och cementblock låg utspridda i en enda röra och det skrek och dånade om sågar, svetsaggregat, spikpistoler och cementbilar. _Vart man än gick

#174

#561

snubblade man eller slog i någonting eller var i vägen för någon. Det kändes som att vara väldigt liten och irra omkring i en främmande stad. Under ett bombanfall.

Jag lärde mig också att det finns bara ett sätt att spika ihop två plankor som är rätt, men att det finns tjugo sätt göra fel på. Och att det kan göra ont att göra fel och att folk blir förbannade på en för att felen kostar en massa pengar. Jag lyckades exempelvis krossa en fönsterruta när jag bar en lång regel. Sedan höll jag på att borra hål i benet och strax efter tappade jag farsans polares bormaskin från fjärde våningen.

Jag lärde mig kort sagt att jag hellre blev badvakt på Nordpolen än snickare.

Det var ju inte så att jag aldrig hade provat. När det skulle byggas ett staket eller en bastu på landet, då hade jag stått där med hammare och vattenpass. Men sedan hade jag gått därifrån. Nu insåg jag det.

Jag hade minnesbilder av att jag

snickrade och tyckte det var toppen, men vart de bilderna än kom ifrån så var de hundra procent fejk.

_Jag insåg att det jag gjort istället var att sitta inne och rita. _Det hade liksom varit min grej, hela tiden. _Att göra bilder, inte hus. _Men att rita var ju inget jobb, det var bara något man gjorde, lika självklart som att man andas.

_När jag kom hem den sista dagen var farfar där. _Det lyste i hans ögon när han frågade vad jag tyckte om min prao.

-- _Det var ... det roligaste jag någonsin gjort, sa jag.

_Veckan efter fick jag ett sms från _Birgitta, vår ___SYV. _Hon undrade om jag kunde komma till henne direkt efter engelskan. "_Absolut", svarade jag, utan att nämna något om att jag satt på en parkbänk istället för att vara på lektionen. _Eller om att jag inte stod ut med att vara i skolan och höra andra prata om hur kul det var att vi snart skulle sluta nian.

_Jag tyckte inte att det var kul

#174

#563

alls. _Jag var deppigare än jag någonsin varit i mitt femtonåriga liv.

_Jag kunde inte gå hem till farsan och farfar och säga som det var.

_Men jag kunde inte heller låtsas som ingenting och bli något jag inte ville bli. _Det var som att jag stod vid ett vägskäl där den ena vägen ledde till ett stup och den andra rätt in i en skogsbrand.

_Men jag gick i alla fall till _Birgitta.

-- _Jaha du _Linus, sa hon.

_Det är märkligt hur mycket en person kan säga med tre ord och en blick. _Det är ungefär som att det finns en kod, som att man säger "tre" men att alla vet att det egentligen betyder "sju".

"_Jaha du" betydde "jag vet att du skolkat". "_Linus" betydde ungefär "det var väldigt dumt gjort". _Och den där blicken hon gav mig sa att hon brydde sig.

-- _Fredag är sista ansökningsdagen, fortsatte hon. _Du har pratat om byggprogrammet. _Det är ett bra val. _Det finns gott om jobb med bra

lön i den branschen.

-- _Absolut, sa jag.

-- _Och du har inte funderat på något alternativ?

-- _Nä. _Inte direkt.

-- _Johnny säger att du är duktig i bild. _Verkligen duktig. _Och att du gillar det.

_Jag nickade.

-- _Estetiska programmet med bildinriktning finns ju också.

_Birgitta lutade sig fram och lyckades se både sträng och schysst ut på samma gång. _Sedan sa hon:

-- _Det är viktigt att du väljer något du tror att du kan trivas med, _Linus. _Det fattar du, va?

-- _Jo, sa jag.

_Sedan smet jag in i bildsalen. _Den var tom, sånär som på _Johnny.

_Johnny är vår bildlärare. _Han är en lång gänglig typ med glasögon och en penna bakom vardera örat. _Han pratar tystast av alla lärarna på skolan. _Det gör att man lyssnar extra mycket när han säger nåt.

_Jag plockade fram papper och

några pennor och satte mig vid ett bord. _Att börja rita kändes som att äntligen få snyta sig när man varit täppt i näsan. _Gammal skit försvann och man kunde andas igen.

-- _Bra att du kom, sa _Johnny.

_Jag tänkte att vi ska kolla på de senaste grejerna som du gjort. _De hänger ihop. _Du skulle kunna göra en serie av dem. _Titta här ...

::: #175 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Han plockade fram en bunt bilder och la ut dem på en rad. _De var gjorda i en slags manga-stil.

_Grejen med manga är att det är blandning mellan verklighet och overklighet. _Att rita manga är som att sätta in hjältar och andra figurer från filmer och serier i den vanliga världen. _Eller tvärtom: som att göra vanliga människor till sagofigurer.

_Jag fattade vad _Johnny menade.

_När man la arken i en särskild ordning, då bildade de en historia.

_Först var det en kille som gick ensam på en gata. _Han såg glad och obekymrad ut. _På nästa bild hade

#566

#175

han fått sällskap av en äldre man som viftade med en tumstock och det var ju inget snack om vem han skulle föreställa. Sedan dök det upp fler människor som också var lika folk jag känner. Och ju fler människor som fanns med, desto mindre blev den första killen.

Sedan pysslade Johnny med sitt och jag med mitt. Jag förbättrade några ansikten på bilderna, fixade skuggor och till sist la jag på färg. De första gick i ljusa färger, de sista i mörkare. Dessutom gjorde jag (i smyg) ett porträtt av Lana, en tjej i klassen. Jag ville ha en bild av henne, bara. Så därför gjorde jag en.

Johnny körde iväg mig vid halv sex. Innan jag gick gav han mig en hemuppgift: jag skulle göra en fortsättning på serien.

-- Killen som krymper och krymper ... Vad händer med honom? sa Johnny. Försvinner han helt, eller?

-- Jag vet inte, sa jag.

-- Fundera på det, fortsatte

_Johnny. _Personligen tycker jag att det ska sluta ljusare. _Det finns nästan alltid något slags hopp i bra berättelser.

_Det lyste i köket. _Farsan stod därinne, med armarna nedstuckna i diskhon. _Jag smet in utan att ropa hej, smög in på mitt rum och nålade upp porträttet av _Lana på väggen över mitt skrivbord. _Sedan la jag mig på sängen och tittade på det.

_Efter en stund kom farsan in.

-- _Och här ligger du, sa han och satte sig på sängkanten.

-- _Ja, sa jag.

-- _Och väntar på maten.

-- _Ja.

_Han nickade mot bilden på _Lana.

-- _Och kollar på tjejer ser jag.

-- _Kanske det.

-- _Du ... _Gymnasievalet. _Har du fyllt i?

-- _Nä.

-- _Det är på fredag?

-- _Ja.

_Det blev en kort paus. _Farsan såg på mig och kliade sig i håret.

#568

#175

-- _Det är ditt liv, _Linus. _Du måste välja något som du tror att du kommer att trivas med. _Något som du mår bra av. _Jag gillar mitt jobb. _Men du måste ju inte gilla samma grejer som jag.

-- _Nä.

-- _Jag är stolt över dig, vad du än väljer. _Det hoppas jag att du fattar.

_Han sträckte fram handen och klappade mig lätt på kinden med sin ena näve. _Sedan slog han till mig på överarmen med den andra, skit-hårt. _Jag reste mig till hälften och försökte slå tillbaka men han lyckades hinna undan.

-- _Det finns käk därute, sa han och flinade.

-- _Jag kommer, sa jag.

_Han vände om för att gå ut. _Men först tittade han på _Lana igen.

-- _Jävla snyggt gjort, sa han och suckade. _Jag önskar att jag kunde rita så där. _Då skulle jag bli konstnär eller något.

_Sedan gick han.

_Nu är klockan halv tre. _På natten.
_Jag sitter vid skrivbordet,
_fönstret står på glänt och svaga
_kalla vindpustar slingrar sig in i
_rummet. _Men jag fryser inte.

_Stjärnorna glimmar uppe i det svar-
_ta, det känns som att det är miljar-
_der ögon som ser på mig och undrar
_vad jag håller på med.

_Framför mig ligger fyra nya bil-
_der. _Det är min hemuppgift. _Killen
_finns med på alla fyra. _På den
_första stannar han till. _På den
_andra står han och tänker på något.

_Där har han vuxit lite. _På den
_tredje tycks han ha kommit på något
_och på den fjärde börjar han gå
_igen. _Man ser bara ryggen på honom
_när han försvinner.

_Det är en glad rygg.

_Jag är nöjd med bilderna. _Det
_ska bli kul att visa dem för _Johnny
_imorgon.

_Sedan ska jag gå till _Birgitta
_och visa min ansökan till gymnasiet.

_Jag fyllde just i den.

_Jag är rätt nöjd med den också.

#570

#176

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen novell

_Nu är det du som är novellförfattare. _Längst ner hittar du fyra inledningar. _Din uppgift är att skriva klart en av dem.

_Gör så här

é _Läs igenom inledningarna. _Red ut eventuella problem. _Slå upp svåra ord och fråga din lärare om det är något annat som är mystiskt.

é _Välj sedan vilken av inledningarna du vill arbeta vidare med.

_Skriv av texten i ett tomt dokument.

é _Bestäm dig för vad som ska hända. _Om du får flera idéer så skriv ner stödord i dokumentet så att du inte glömmer dem. _Försök få till en överraskande vändning i slutet.

é _Prova att använda gestaltning när du beskriver hur personer känner sig.

é _Tänk på att använda samma tempus som i inledningen, det vill säga dåtid.

é _Längden är inte det viktigaste. Men sikta på att skriva cirka #800 ord.

é _Ge novellen en titel.

_Inledning #1

_Flygvärdinnan skrek åt oss att ta på bältena. _Sedan smäll det till och senapsgul rök fyllde planet.

-- _Det här gillar jag inte, sa _Mauro sammanbitet. _Inte alls faktiskt.

-- _Kolla, ropade _Ines som kikade ut genom rutan. _Jag tror dom tänker landa på den där lilla ön!

_Inledning #2

_En dag tyckte jag plötsligt att den där töntiga, tystlåtna personen med sina konstiga kläder var ... _Ja, kanske inte snygg, men attraktiv på något sätt. _Som någon jag ville vara med.

#572

#176

_Inledning #3

_Det värsta var inte att hon var död. _Det värsta var att jag inte längre kunde minnas hur hon såg ut. _Eller hur hon luktade.

_Inledning #4

_Det var lördag förmiddag. _Vi skulle repa. _Hedvig och _Hanif hade just hittat ett fett beat och jag hade börjat skriva en text till det som kändes lovande. _Då gick ... eller sprang ... nej, då flög _Lea in, snubblade på sladden till synten och ramlade in i ett trumset.

-- _En spelning, vi har fått en spelning! skrek hon.

#574

#176

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #8 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym åtta

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Noveller #2 (#177).....#575

_Konflikt (#178).....#578

_Övning: _Skapa en konflikt

(#179).....#582

_Tema (#180).....#586

_Övning: _Samma tema, olika

berättelser (#181).....#589

_Berättarperspektiv (#182)....#592

_Tidsperspektiv (#183).....#596

_Övning: _Vägen till skolan

ur olika perspektiv (#185)..#601

_Typiska novellinledningar

(#186).....#604

_Typiska novellslut (#186)....#606

_Övning: _Vilken slags

inledning? (#187).....#609

_Övning: _Vilket slags slut?

(#188).....#611

_Iii

_ Några kända novellförfattare	
_ (#189)	#615
_ Övning: _ Läs och diskutera	
_ två noveller (#191)	#621
_ Tips när du ska skriva en	
_ novell (#195)	#638
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en novell (#195)	#641
_ Andra sätt att berätta (#197) ..	#646
_ Lyrik (#197)	#646
_ Varför skriver man lyrik?	
_ (#198)	#648
_ Vad är lyrik? (#199)	#651
_ Fråga #1: _ Raderna är ju	
_ olika långa -- ska det vara	
_ så? (#199)	#653
_ Övning: _ Gör poesi av prosa	
_ (#200)	#655
_ Fråga #2: _ Här finns ju inga	
_ skiljetecken. _ Gäller inte	
_ skrivreglerna i lyriken?	
_ (#202)	#660
_ Övning: _ Skriv kort och	
_ hemligt (#203)	#664

_Noveller #2

=== _Bildbeskrivning =====

_Sex bilder.

#1. _En gul bil.

#2. _En stege.

#3. _En person hoppar på kryckor
med gipsat ben.

#4. _En person bär på en stor kar-
tong som har formen av en bok-
hylla.

#5. _En fotboll framför ett mål.

#6. _En katt i ett träd.

=====

_Kom igång

_De flesta berättelser bygger på nå-
got slags problem. _Problemet kan
till exempel vara att huvudpersonen
är osams med sin bästa vän, har fått
sin cykel stulen när klassen ska på
cykelutflykt eller har fastnat i
hissen på väg till en dejt. _En för-
fattare behöver alltså vara bra på

att skapa sådana situationer -- och nu ska ni få prova att göra det själva.

_Titta på bilderna ovan. _Var och en väljer två bilder och hittar på ett problem som skulle kunna uppstå om de personerna, föremålen eller miljöerna möts. _Ni har tre minuter på er.

_När de tre minuterna gått berättar ni om er idé för de andra -- vilka bilder ni valt och vilket problem ni kommit på. _Skriv upp alla idéerna på tavlan. _Ta till sist ett foto av tavlan och spara bilden. _Ni ska snart skriva egna noveller -- kanske kan ni hitta några ämnen att skriva om här?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é kunskap om begrepp som ofta används när vi pratar om berättande texter

é veta hur författare använder olika tids- och berättar-

#576

#177

perspektiv
é prova att själv byta perspektiv
i en historia
é studera olika sätt att inleda
och avsluta en novell
é bekanta dig med några kända
novellförfattare
é läsa och arbeta med olika slags
noveller
é prova att skriva en egen novell.

_Viktiga begrepp

é en intrig
é en konflikt
é ett tema
é ett berättarperspektiv
é en allvetande berättare
é en iakttagande berättare
é en jag-berättare
é ett tidsperspektiv
é kronologisk
é ett hopp i tiden
é en tillbakablick
é en parallellhandling

(webb)

#177

#577

_Konflikt

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_ Ett exempel på en yttre konflikt. _ Killen vill ta sig över ribban, _ men det är mycket som hindrar honom -- den ligger ju till att börja med väldigt högt. _ Kommer han någonsin bli så bra att han klarar det?

_Bildbeskrivning

_ En stavhoppare sätter staven vid gropen och hoppar upp mot den höga ribban. _ Han är klädd i en rödvit träningsdräkt och ser muskulös och smidig ut. _ Under ribban ligger en tjock blå matta som ska hjälpa till att dämpa fallet.

=====

=== _Ordlista =====
_en _konflikt_. _Betyder i vardagligt tal ungefär "en situation när man inte kan komma överens".
_Två personer eller länder kan till exempel vara i konflikt med varandra.

=====
_I de flesta berättelser finns ett problem. _Problemet är det som driver handlingen framåt och gör berättelsen spännande -- läsaren vill veta hur det ska gå. _Kommer problemet att lösas? _När vi pratar om berättande texter kallar vi problemet en @konflikt.

_Oftast är problemet att huvudpersonen (eller huvudpersonerna) vill någonting -- men det är något som hindrar hen. _Det som hindrar kan finnas både utanför och inom huvudpersonen -- vi kallar det yttre och inre konflikt.

_En @@yttre konflikt; står mellan huvudpersonen och världen runt omkring. _Hen kan till exempel försöka:

#178

#579

é klara upp ett brott
é vinna något -- en idrottstävling
eller en strid mot en ond makt
é ordna en trevlig fest eller resa
é klara sig undan ett krig eller
rädda en kompis som är i knipa
é bli ihop med någon som hen är
kär i -- och som inte är kär i
huvudpersonen (än).

_En @@inre konflikt; finns inom hu-
vudpersonen. _Hen brottas med egna
tankar, idéer och känslor. _Det kan
handla om att klara av jobbiga
känslor som sorg, ilska eller
rädsla. _Det kan också vara ett vik-
tigt val. _Hen kanske till exempel:

é vill lämna ett gäng eftersom de
håller med något kriminellt, men
samtidigt finns hens bästa kom-
pisar i gänget
é måste bestämma om hen ska bo hos
sin mamma eller pappa, och hen
vill inte göra någon av dem be-
sviken

é måste bestämma om hen ska välja det gymnasieprogram som verkar roligast eller det som andra säger är klokast att gå.

_Diskutera

é _Vi ger några exempel på konflikter. _Kan ni komma på någon bok eller film där något av de exemplen finns med?

é _Var och en av er väljer en bok eller film som ni läst eller sett på sistone. _Skriv upp titlarna på tavlan. _Försök sedan gemensamt komma på vad det finns för konflikter i dem. _Om ni har svårt att hitta någon: fråga er vad det är huvudpersonen vill och vad det är som hindrar hen. _Ni kan först behöva berätta lite kort om handlingen om de andra i klassen inte känner till berättelsen.

_Övning: _Skapa en konflikt

_Nu ska du skriva en kort berättelse om vad du gjorde den senaste helgen.

_Sikta på att den ska bli på cirka #300 ord. _Det gör absolut ingenting om du inte gjorde något kul eller spännande. _Poängen med den här övningen är nämligen att du ska försöka få en helt vanlig helg att låta lite intressant.

_På ett sätt är det en enkel uppgift: du vet ju vad berättelsen ska innehålla och kan helt enkelt räkna upp vad du gjorde. _Men det är också ganska svårt att göra en intressant berättelse av det. _Den som läser ska ju tycka att det på något sätt är spännande att läsa vidare, hen ska vilja veta hur det slutar.

_Då behövs en konflikt. _För att skapa en sådan kan du till exempel göra så här:

- é _Börja med att tala om vad du hade hoppats skulle hända under helgen, någonting positivt. _Då har du visat läsaren vad huvudpersonen vill. _Om du inte alls kommer på hur du tänkte inför helgen hittar du istället på något.
- é _Sedan berättar du vad som hände, i tur och ordning. _Koncentrera dig på sådant som "hindrade" dig från att få det som du ville -- och på vad du gjorde för att klara av de hindren.
- é _När du kommit fram till söndag kväll är det dags att låta läsaren få veta hur det gick. _Blev det som du hade hoppats, tack vara att du lyckades "vinna" över det som hindrade dig? _Eller var hindren för svåra -- blev det inte alls som du hade tänkt?

_Här är två exempel på hur en sådan här berättelse kan börja. _Om du vill kan du välja en av de inledningarna och fantisera ihop en fortsättning.

_Exempel #1

_Den här helgen skulle bli toppenbra. _Äntligen skulle jag få träffa min gamla kompis _X igen. _Hen hade flyttat till en stad långt borta för ett år sedan och även om vi haft kontakt på sociala medier kändes det som att vi glidit ifrån varandra.

_Men nu skulle det bli ändring på det. _Hen skulle komma hit!

_På fredagskvällen åkte jag ner till järnvägsstationen för att möta _X. _Då kom den första besvikelsen: tåget var inställt ...

_Exempel #2

_Jag har gått och tittat i smyg på _X ganska länge. _Och jag har märkt att hen har tittat på mig i smyg

#584

#179

också. _Vi har knappt pratat med varandra och det verkar som att vi båda är för blyga för att ta kontakt när vi är på skolan. _Men i lördags skulle vi på samma fest och jag tänkte att nu skulle det äntligen bli något mellan oss.

_På fredagskvällen var jag både nervös och glad. _På lördagsmorgonen fick jag panik. _Jag upptäckte nämligen att ...

_Tema

@_Tema betyder ungefär "ämne".

_Temat i en berättelse är det ämne som berättelsen tar upp. _Om du ska svara väldigt kort på vad en bok eller film handlar om säger du kanske "den handlar om att överleva något svårt", "det är en kärlekshistoria" eller "det är en berättelse om vänskap". _Du sammanfattar alltså handlingen i några få ord -- och då är det ofta temat i berättelsen du har hittat.

_Samma tema kan finnas med i många olika berättelser. _Här är två exempel:

_ -_Kamp mellan gott och ont;. _Det här temat är ofta kärnan i sagor, fantasyberättelser och spänningslitteratur. _Om vi till exempel tar _Harry _Potter-serien och skalar bort trolldomsskolan och alla märkliga personer, då har vi kampen mellan _Voldemort (ondskan) och

_Harry (godheten) kvar. _I en krimi-
nalhistoria kan vi istället hitta en
brottsling (ondskan) som ska fångas
av en hjälte (godheten).

_ - Omöjlig kärlek;. _Två personer är
kära i varandra, men kan inte bli
ihop -- det temat hittar vi i många
berättelser. _I dramat _Romeo och
_Julia beror det på att de älskande
tillhör två familjer som är osams, i
filmen _Titanic tillhör de två olika
samhällsklasser och i filmen
_Brokeback mountain är problemet att
homosexualitet inte är accepterad
där filmen utspelar sig.

_Motiv -- inte riktigt samma sak som
tema

_Begreppet @motiv påminner om tema.
_Men det finns en viktig skillnad:
temat är allmänt och övergripande,
medan motivet ligger närmare hand-
lingen. _Jämför med hur vi pratar om
bilder: motivet är det som syns på
fotografiet eller i målningen. _I en
text är det ungefär likadant.

#180

#587

__Motiven är det vi "ser" när vi
läser -- personerna, miljöerna och
det som händer.

__Vi säger att temat i __Harry
__Potter-böckerna är __-det goda mot
det onda;. " __Inuti" det temat finns
sedan många motiv, till exempel:
__-ta hämnd; (__Harry vill hämnas sina
mördade föräldrar), __-den fula ank-
ungen; (__Harrys styvföräldrar tycker
att han är onormal, men sedan växer
han upp och blir en hjälte) och
__-den smarta medhjälparen;
(__Hermione, som pluggar hårdast av
alla).

__Diskutera

é __Kan ni komma på fler berättelser
på temana "kamp mellan gott och
ont" och "omöjlig kärlek"?

é __Det finns många fler vanliga te-
man -- till exempel "bli vuxen",
"göra sig fri från något", "över-
leva", "kärlek", "ensamhet" och
"vänskap". __Kan ni komma på någon
film ni sett eller bok ni läst som
kan passa in på något av dem?

#588

#181

::: #181 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Samma tema, olika berättelser

=== _Bildbeskrivning =====

_Fyra bilder.

#1. _Ett ungt par står tätt ihop med pannorna lutade mot varandra. _Killen har kort mörkt hår och är klädd i en blå jacka och en röd hoodie. _Tjejen har långt ljusbrunt hår och är klädd i jacka och en ljusrosa halsduk. _De har slutna ögon och ler kärleksfullt mot varandra.

#2. _Tre tjejer står med ryggarna mot kameran och med armarna om varandras axlar. _Tjejen till vänster har långt ljusbrunt hår och grå t-shirt. _Tjejen i mitten är klädd i en grön t-shirt och har svart lockigt hår uppsatt i en hästsvans. _Till höger står en tjej med långt mörklockigt hår som är klädd i en orange- och vitrandig t-shirt.

#181

#589

#3. _En tjej med långt rött hår håller en liten vit hund med bruna öron i sin famn. _Hon gapskrattar när den lilla hunden slickar henne på halsen.

#4. _En gammal man med tunt vitt hår och blå skjorta håller en liten bebis i famnen. _Han ler med hela ansiktet och ser lycklig ut.

=====

_Tänk er att bilderna ovan är hämtade från fyra olika filmer. _Temat i alla fyra är kärlek. _Men det är fyra helt olika historier med olika människor, olika typer av kärlek, olika miljöer och olika handlingar.

_Gör så här

#1. _Sätt er i grupper om #3--#5 personer. _Diskutera vad för slags berättelse som varje bild är hämtad ifrån. _Fantisera: _Vilka är personerna? _Var utspelar sig berättelsen? _Vad händer i den?

#2. _Berätta sedan för de andra i klassen vad ni har kommit fram till.

#3. _Nu har ni tillsammans hittat på minst #20 berättelser om kärlek.
_Jämför och diskutera:

é _ Vilka historier blev bäst?

é _ Hur många av dem är lyckliga historier och hur många är olyckliga?

é _ Kan man säga att det även finns andra teman än kärlek med i någon eller några av era historier?

_Berättarperspektiv

=== _Ordlista =====

en monolog_. _En persons samtal med sig själv. _Ett samtal där flera personer deltar kallas dialog.

=====

_Att se på någonting ur olika @perspektiv betyder att man tittar från olika håll, från olika utgångspunkter. _Berättarperspektiv handlar om var författaren placerar sig när hen berättar sin historia. _Man kan säga att hen kan ge sig själv olika roller. _Här är de tre vanligaste.

_Den allvetande berättaren:

_Johannes och _Samira gick tysta hemåt efter bion. _Johannes kunde inte sluta tänka på det som huvudpersonen i filmen sa till sin bästa vän i slutet: " _Vi kanske ses någon gång." _Det var en så himla sorglig scen att _Johannes

fortfarande fick kämpa för att inte börja gråta. _Samira märkte det, men låtsades inte om det. _Typiskt _Johannes -- han hade ju alltid haft så svårt för avsked. _Bäst att försöka muntra upp honom. _Han gillar ju pizza ... _Det kanske kan funka.

_Här finns författaren med överallt och vet vad alla gör, säger, tänker och känner. _Det gör att läsaren ofta vet mer än huvudpersonerna i berättelsen, eftersom berättaren ger hela sammanhanget. _Ibland får vi läsare "höra" så mycket av personernas tankar att det blir som att de samtalar med sig själva -- det kallas för en @@inre monologi. _Författaren skriver i tredje person (han, hon, hen) och finns oftast inte med själv.

_Den iakttagande berättaren:

_Johannes och _Samira gick tysta hemåt efter bion. _Johannes gick framåtlutad och stirrade ner på marken framför sig. _Ibland gned

han sig i ögonen med ena handen och harklade sig högt. _Samira tittade på honom men _Johannes undvek att möta hennes blick.

_Samira log lite och började vissla en glad melodi. _Johannes fortsatte att stirra ner i marken.

-- _Du, sa _Samira, ska vi köpa med oss pizza och äta hemma hos mig?

_Den iakttagande berättaren är precis som en filmkamera: hen bara registrerar vad som händer, lägger sig aldrig i och vet inte vad personerna tänker och känner. _Läsaren får läsa mellan raderna, det vill säga tolka vad som händer med hjälp av information om vad personerna gör och säger. _Texten skrivs i tredje person.
::: #183 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Jag-berättaren:

_Jag och _Samira gick tysta hemåt efter bion. _Jag kände mig så himla sorgsen och det berodde på den där scenen i filmen där de två kompisarna skiljdes åt.

#594

#183

_Det är så löjligt -- jag blir
_alltid gråtfärdig när jag ser så-
_dant. _Och värst är det förstås
_när jag själv ska säga hej då till
_någon. _Varenda skolavslutning
_måste jag smita in på toaletten
_för att ingen ska märka något.
_Men fördelen är att jag blivit
_bra på att dölja det. _Samira
_märkte ingenting. _Hon gick bara
_och visslade och pratade om att vi
_skulle köpa pizza med oss hem.

_Jag-berättaren är som du själv: hen
_berättar från sin egen synvinkel om
_vad hen är med om och hur hen tänker
_och känner. _Vad andra gör och tän-
_ker kan hen bara gissa. _Berättaren
_är oftast en av huvudpersonerna i
_handlingen. _Texten skrivs i första
_person (jag).

_Diskutera

é _Titta på de tre mikronovellerna
_på s. #170--#171 och försök be-
_stämma vilket berättarperspektiv
_som författarna har valt där.

#183

#595

- é Vilka fördelar respektive nackdelar har de olika berättarperspektiven för den som läser texten?
- é Vad är lätt respektive svårt med de olika perspektiven om ni tänker att ni själva ska skriva?
- é Vilket berättarperspektiv är vanligast i de berättelser ni själva har läst? Varför är det så, tror ni?

_Tidsperspektiv

=== Ordlista =====
ett sammansatt ord. Ett ord som bildats genom att man satt ihop två eller flera ord, till exempel regn + jacka = regnjacka.
=====

_När vi gör en resa finns det en början och ett slut. Däremellan åker vi i tur och ordning till olika platser. Men när vi ska berätta om den kan vi välja att röra oss fritt mellan olika tidpunkter. Här är några vanliga sätt att behandla tidsperspektivet:

#596

#183

@@_En kronologisk berättelse; är som att skriva dagbok från en resa -- författaren berättar om händelserna i exakt den ordning som de inträffar.

_Jag åkte iväg på morgonen. _Först kom jag till _Gävle och där fikade jag. _I _Stockholm åt jag lunch. _På eftermiddagen körde jag igenom _Östergötland och på kvällen var jag framme hos _Jasmin i _Växjö.

@@_Hopp i tiden; betyder att författaren väljer ut bara vissa händelser och hoppar över sådant som händer emellan dem. _Hen väljer förstås ut just dessa av en anledning -- på samma sätt som du väljer att bara berätta vissa saker som hänt i skolan när du kommer hem. _Du vill att dina föräldrar ska få en viss bild av din skoldag, och författaren tänker likadant.

_Jag åkte iväg på morgonen. _I _Stockholm åt jag lunch och på

#183

#597

kvällen var jag framme hos _Jasmin
i _Växjö.

::: #184 ::::::::::::::::::::::::::::::

@_Tillbakablickar innebär att författaren berättar om något som hänt tidigare, innan allt började. _Hen kan till exempel minnas något viktigt som har betydelse för historien och därför behöver berättas. _I filmer brukar man ibland signalera detta genom att låta bilden flimra när tillbakablicken börjar.

_Jag åkte iväg på morgonen. _Först kom jag till _Gävle och där fikade jag. _I _Stockholm åt jag lunch. _På eftermiddagen körde jag igenom _Östergötland och de stora fälten där fick mig att känna mig gammal. _Jag växte upp på landet, bland traktorer och skördetröskor, men nu bodde jag i en stor stad och barndomens landskap kändes så långt borta. _På kvällen var jag framme hos _Jasmin i _Växjö.

@_ Parallellhandling är när vi växelvis får följa olika personer och får veta vad de är med om. _Det är ett vanligt knep när berättaren är allvetande eller iakttagande. _Det är också vanligt i filmer.

_Jag åkte iväg på morgonen. _Först kom jag till _Gävle och där fikade jag. _Samtidigt vaknade _Jasmin hemma hos sig. _I _Stockholm åt jag lunch. _Då åt _Jasmin en korv när hon var och handlade. _På eftermiddagen körde jag igenom _Östergötland, samtidigt som _Jasmin städade och gjorde fint hemma. _På kvällen var jag framme hos henne i _Växjö.

_Diskutera

#1. _När man ska försöka lista ut betydelsen av ett okänt ord kan man titta på hur ordet är skapat. _Om ordet är sammansatt kan ordets delar ge bra ledtrådar. _Vi har gått igenom vad som menas med

#184

#599

@tillbakablickar och @parallell-handling. Men kan ni förklara varför man har valt att kalla de två tidsperspektiven så? Slå upp "parallell" om ni inte redan vet vad det betyder.

#2. @Kronologisk består också av två delar. Men även om ni hade vetat att "krono" har med tid att göra och att logi betyder ungefär "vetenskap" hade ni knappast kunnat förstå vad en kronologisk berättelse är. Då återstår bara att slå upp ordet. Gör det. Försök sedan förklara de här två meningarna:

é På museet får man följa med på en kronologisk resa genom människans historia.

é I ett CV skriver man ner de jobb man haft i kronologisk ordning.

::: #185 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Vägen till skolan ur olika perspektiv

_Prova olika tidsperspektiv

_Nu ska du få prova att använda olika tidsperspektiv och ändra berättarperspektiv. _Använd exemplen på s. #182--#184 som stöd och härma dem om du vill.

_Gör så här

#1. _Börja med att skriva om hur du tog dig till skolan i morse. _Berätta i kronologisk ordning och i jagform: "_Jag gick ut genom ytterdörren och sedan tog jag hissen ...". _Cirka #50 ord är lagom.

#2. _Nu ska du skriva om din text och använda tillbakablickar. _Du kan du till exempel låta dig själv minnas något som du drömt under natten eller något som hände dagen innan. _En tillbakablick räcker.

_Kopiera först den gamla versionen

#185

#601

så att du har den kvar.

#3. _Använd nu din senaste version och gör ett hopp i tiden. _Kopiera den först. _Välj sedan den del i berättelsen som du tycker är minst viktig och ta bort den.

#4. _Dela nu din historia med en kompis. _Hen delar sin text med dig.

#5. _Nu det dags att prova det sista tidsperspektivet: parallellhandling. _Det innebär att du växlar mellan att berätta din historia och en annans -- nämligen din kompis. _Använd din senaste version men kopiera den först. _Lägg sedan in delar av din kompis text i din egen på några ställen. _Du behöver nog formulera om lite så att "klippen" inte märks så tydligt.

_Prova olika berättarperspektiv

_Nu ska du prova att byta berättarperspektiv. _Använd exemplen på s. #182--#183 som stöd och härma om du vill. _Utgå från din första version (den du skrev vid punkt #1 ovan).

_Gör så här

- #1. _Skriv först om berättelsen så att du är en iakttagande berättare. _Du berättar alltså istället om en annan persons väg till skolan, inte din egen. _Lägg gärna till några detaljer -- du vill kanske till exempel låta läsaren förstå att personen är trött, pigg eller nervös?
- #2. _Sedan byter du till den allvetande berättaren. _Nu vet du vad som rör sig i huvudet på personen -- du vet vad hen tänker och känner. _Lägg till sådan information på ett par ställen.

_Typiska novellinledningar

_Noveller är kortare än romaner.

_Det gör att varje del i texten får lite större betydelse för hur läsaren uppfattar berättelsen.

_Inledningen är särskilt viktig -- där ska författaren få läsaren nyfiken och intresserad. _Det är vanligt att börja med en dramatisk situation, mitt i handlingen, men det finns också andra sätt att sätta igång berättelsen på. _Häng med här:

_Börja mitt i handlingen

_Krasch! _Motorcykelns framhjul träffade trottoarkanten. _Jag for över styret och rätt igenom fönstret till grannarnas vardagsrum. _Till slut landade jag i deras soffa.

_Några timmar tidigare hade jag vaknat hemma i min säng. _Det var en vanlig måndag ...

_Börja från början

_Det här hände en dag i april när jag skulle åka på träningsläger med konståkningslaget. Jag klev ombord på bussen och satte mig bredvid ...

_Börja med slutet

_Här sitter jag i min lyxvåning på Manhattan i New York. Nere i garaget står mina bilar och på taket väntar min helikopter. Nu undrar ni säkert hur jag har hamnat här? Jo, det började en dag när jag var på väg till skolan ...

_Presentera en miljö

_Det var en mörk och kulen natt på en liten bakgata i Västerås ...

_Typiska novellslut

_Överraskande slut

_Noveller har ofta "en knorr" på slutet, något som överraskar läsaren. _Det kan till exempel vara den sista ledtråden som behövs för att man ska förstå vad som hänt, eller något som vänder på allt det man trott tidigare. _Till exempel så här:

_Efteråt blev allt som vanligt.

_Skolan började, vi var kompisar igen och det var som att det där sommarlovet aldrig hade funnits.

_Men en dag i slutet av september försvann plötslig _Lana. _Allt hon lämnade var en lapp som jag hittade i vår brevlåda. "_Farväl" stod det bara. _Sedan dess har jag inte sett henne.

_Efterord

_Avslutningen kan också vara ett efterord som "knyter ihop" historien, kort sammanfattar den och ger en glimt av hur det blev sedan. _Där kan det ibland också komma en sensmoral, det vill säga ett budskap:
::: #187 ::::::::::::::::::::::::::::::

_En månad senare träffade vi mina grannar igen, när de kommit tillbaka från sin semester. _De berättade att det hade blivit dyrt att byta ut det vattenskadade golvet, men att de var glada att vi hade varit där när branden startade.

_De kallade oss till och med "hjältar". _Vi kände oss nöjda när vi gick därifrån. "_Du ser, det är alltid bättre att göra något än att bara se på", sa _Zack. _Och för en gångs skull hade han faktiskt rätt.

_Öppet slut

_Ibland är slutet öppnare. _Man vet inte säkert hur det går och får istället gissa:

_Daniel ramlade i vattnet. _Han sjönk snabbt under ytan. _Anna drog av sig jackan och hoppade i. _Det gick en minut. _Vattnet låg svart och blankt. _Ingen av dem syntes till.

_Övning: _Vilken slags inledning?

_Nedan har ni inledningarna till fem noveller (a--e). _Läs dem och diskutera:

é _Vilka typer av inledningar har författarna valt att använda?

é _Vilken typ av inledning tycker ni bäst om? _Varför?

é _Vad tycker ni om metoden där man börjar med slutet och alltså låter läsaren få veta hur det ska gå?

_Motivera.

é _Finns det några fördelar respektive nackdelar med de övriga inledningarna?

é _Vilken typ av inledning skulle ni helst använda _Varför?

a. _Min bror var gymnast, den bäste i hela distriktet. _Han vägrade uppträda på något annat redskap än studsmatte.

(_Jayne _Anne _Phillips: _Blue
_Moon)

- b. _Allt det här inträffade den som-
mar när jag fyllde nio år.
(_Per _Olov _Enquist: _Mannen i
båten)
- c. _Det var varmt och städat _I rum-
met, gardinerna var fördragna och
de två bordslamporna tända -- både
hennes och den som stod vidden
tomma stolen mitt emot.
(_Roald _Dahl: _Offerlamm)
- d. _Bloody shit! _I samma ögonblick
som hon stiger på t-banan går ena
remmen till ryggsäcken av. _Det är
som om dess last av läxböcker
anklagande vill påminna henne om
sin existens: vi vet att du tänker
strunta i oss men nu ska det i
alla fall bli besvärligare att
bära oss!
(_Inger _Edelfeldt: _Mr
_Strangelove)
- e. _Så, är han död. _Ja, herre _Gud,
vi måste ju alla den vägen gå.
_Han var en stilla och fredlig
man.
(_Hjalmar _Söderberg: _Registra-
torn)

_Övning: _Vilket slags slut?

_Nedan har ni avslutningarna på sex noveller (a--f). _Läs dem och diskutera:

é _Det är inte helt lätt att tolka avslutningen på en novell när man inte läst hela. _Men man kan göra bra gissningar. _Vilken typ av avslutningar tror ni att författarna har använt här? _Förklara hur ni tänker.

é _Vad tycker ni om det här med öppna slut, när man inte får veta hur det går? _Motivera.

é _Vilken typ av inledning skulle ni helst använda själva? _Varför?

a. _Och nu? _Det är över ett år sedan. _Det går inte en dag utan att jag tänker på henne. _Ibland tycker jag att jag ser henne på gatan. _Det är nästan outhärdligt: någon vänder sig om och det är inte hon; det är som att känna hur

hon rycks bort igen, gång på gång.
à...ù

(Inger Edelfeldt: En midsom-
marnattsdröm)

b. -- Å, min gud, min gud! sa
Maria och grep hans hand. Det
var alltså ni! Och ni känner inte
igen mig?

Burmin bleknade ... och sjönk
ner vid hennes fötter.

(Alexander Pusjkin: Snö-
stormen)

c. Strax innan stängningsdags knuf-
fåde sig Daniel fram till mig och
skrek:

-- I morgon! Halv tolv utanför
biblioteket! Sjühundra! Annars
... Sedan gick han.

(Magnus Johansson: Polare
från förr)

d. _Hon har tagit sig igenom dagen utan att den blev en katastrof, det är i alla fall positivt. _För så var det väl? _Hon hade sagt kanske. _Han hade inte rättat henne. à...ù

(_Alice _Munroe: _Sprick-hål)

e. _Sen händer allt på en gång. _I samma stund som jag kommer på min kod till telefonen, tänds lampan och hissen går igång. _Musiken går över i en annan melodi och mannen tar sig med stort besvär upp på benen igen och går ur hissen på våning tretton. _Allt är som vanligt igen, men ändå inte. _Jag läser det sms som plingar till i telefonen.

_ - Du svara inte. _Jag väntade ... _Till råga på allt var hissen trasig. _Jag fick __GÅ ner. _Jag inser att du inte menar allvar med oss, och du ... jag kommer inte tro på dina undanflykter. _Det här var sista chansen. _Du behöver inte höra av dig mer;.

(_Bim _Wikström: _Hissen)

#188

#613

f. _Det är en glad rygg.

_Jag är nöjd med bilderna. _Det ska bli kul att visa dem för

_Johnny imorgon.

_Sedan ska jag gå till _Birgitta och visa min ansökan till gymnasiet.

_Jag fyllde just i den.

_Jag är rätt nöjd med den också.

(_Magnus _Johansson: _Min farsa är en snickare)

_ Några kända novellförfattare

=== _ Bildbeskrivning =====

_ Det franska omslaget till boken
_ Fettpärulan (fra: _ Boule de _ Suif)
av _ Guy de _ Maupassant. _ På den
svartvita teckningen syns några
damer klädda i långa kappor och
hattar och några män med svarta
hattar och rockar. _ Bredvid dem
står en täckt hästdragen vagn (di-
ligens) med en kusk vid tömmarna.

=====

_ En novell kan publiceras för sig,
men ofta ingår den i en samling no-
veller av samma författare. _ Ibland
finns det då också en "ramberättel-
se", det vill säga en historia som
novellerna ingår i.

_ Ett exempel på en novellsamling
med ramberättelse är _ Decamerone
(ca #1350). _ Författare var itali-
enaren _ Boccaccio. _ Han räknas till
en av dem som "uppfann" novellen. _ I
_ Decamerone har några ungdomar flytt

ut på landet för att inte bli smittade av pesten som härjar i staden Florens. För att ha något att göra berättar de varje dag historier för varandra -- och det är alltså novellerna i samlingen.

Från #1800-talet

På #1800-talet (under epokerna romantiken och realismen) fick novellen sin första storhetstid. Det berodde på att det fanns fler läsare än tidigare. Fransmannen Guy de Maupassant skrev cirka #300 noveller och har blivit känd som en av novellkonstens mästare. Han berättar kyligt och neutralt, och det gör att man som läsare blir ännu mer upprörd över det som händer. FettpärLAN (#1880) är ett bra exempel på det. FettpärLAN är en prostituerad kvinna som på en resa hamnar i samma vagn som två nunnor, tre medelklasspar och en arg revolutionär. Alla visar tydligt att de inte gillar prostituerade och vägrar att dela med sig av sin mat till FettpärLAN.

#616 #189

Men när de hamnar i en knipa och Fettpärulan kan rädda dem, då ändrar de plötsligt inställning ...

I Ryssland fanns flera skickliga novellförfattare. En av dem var Anton Tjechov. Damen med hunden (#1899) är en pessimistisk historia om en gift man och en gift kvinna som träffas på en semesterresa och blir kära i varandra. Kärleken är förstås härlig, men hur ska det gå när de kommer hem igen? Nikolaj Gogols Näsan (#1836) är en komisk och samtidigt samhällskritisk berättelse om en man som vaknar en morgon och har blivit av med sin näsa.

August Strindberg skrev många olika sorters skönlitteratur. Hans novellsamlingar Giftas I (#1884) och Giftas II (#1886) består av noveller som bland annat kritiserar kvinnors krav på jämställdhet. En annan av Strindbergs mest kända noveller, Ett halvt ark papper, kommer ni att läsa och arbeta med på s. #193--#194.

I Hjalmar Söderbergs novellsamling Historietter (#1898) finns
#189 #617

berättelsen _Pälsen, som handlar om en man som tycker att livet är skröp. _Han är fattig, hans fru har tappat intresset för honom och han är säker på att han snart ska dö.

_Men när han får låna en fin päls av en vän, då känns allt plötsligt mycket bättre. _Till och med hans fru verkar gilla honom mer när han har pälsen på sig ...

::: #190 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Från #1900-talet

=== Bildtext =====

_En blå sportbil har en viktig roll i novellen _Att döda ett barn.

=====

_Stig _Dagerman skrev precis som _Strindberg i många genrer. _Dagermans mest kända novell skrevs år #1948 på beställning av ___NTF, en förening som arbetar för bättre säkerhet i trafiken. _Du kanske kan gissa vad den handlar om när vi berättar att titeln är _Att döda ett barn. _På de följande sidorna kommer #618 #190

ni att arbeta med den.

Den danska författarinnan Karen
Blixen är mest känd för den roman
hon skrev om sitt liv i Afrika, men
hon skrev också många fina noveller.
#1942 kom novellsamlingen Vintersa-
gor, som på olika sätt handlar om
människor som längtar bort, till nå-
got annat än det de har nu. Boken
blev mycket populär och det kan nog
bero på att detta var under andra
världskriget, när tyska stridsvagnar
rullade på Köpenhamns gator. Man
kan förstå att många längtade därif-
rån.

Pär Lagerkvist, som fick Nobel-
priset #1951, kunde verkligen säga
mycket med få ord -- en förmåga som
förstås är viktig när man skriver
noveller. Samlingen Onda sagor
(#1924) innehåller bland annat ett
bra exempel på en "stämningnovell".
Far och jag handlar egentligen bara
om hur en man som jobbar vid järnvä-
gen och hans lille son går på prome-
nad i skymningen. Men det händer
saker med stämningen: den blir allt
mer kuslig. I slutet kommer ett tåg
#190 #619

och de två måste gå undan från spåret. _Pappan är förvånad -- det sista tåget har ju redan gått. _Pojken får en skymt av den spöklike lokföraren och blir rädd.

"_Jag anade vad det betydde, det var den ångest som skulle komma, allt det okända, det som far inte visste något om, som han inte skulle kunna skydda mig för."

_Från #2000-talet

_I slutet av #1900-talet blev novellen väldigt populär i _Sverige, och det har hållit i sig in på #2000-talet. #2013 gick _Nobelpriset till _Alice _Munro, som nästan bara skriver noveller -- det var nog ingen slump. _Beror det på att vi vant oss vid kortare texter via sociala medier? _Eller att snabblästa historier passar i en tid då vi stressar mycket? _Kanske. _Men det kan också vara så att novellskrivande helt enkelt är ett bra sätt att berätta historier på.

(webb) _Skolbibliotekarien tipsar

#620

#191

_Övning: _Läs och diskutera två
noveller

_Nu ska vi ta oss an två klassiska
svenska noveller: _Att döda ett barn
av _Stig _Dagerman och _Ett halvt
ark papper av _August _Strindberg.
_Läs dem tillsammans i klassen. _Ni
kan nog behöva stanna till ibland
och reda ut vad författaren menar
med vissa ord och uttryck. _Till
varje novell finns frågor som ni
diskuterar gemensamt.

_Att döda ett barn
av _Stig _Dagerman

_Det är en lätt dag och solen står
snett över slätten. _Snart skall
klockorna ringa, ty det är söndag.
_Mellan ett par rågåkrar har två
unga hittat en stig som de aldrig
förut gått och i slättens tre byar
blänker fönsterrutorna. _Män rakar
sig framför speglarna på köksborden
#191 #621

och kvinnor skär gnolande upp bröd till kaffet och barn sitter på golven och knäpper sina livstycken.

_Det är den lyckliga morgonen till en ond dag, ty denna dag skall ett barn dödas i den tredje byn av en lycklig man. _Ännu sitter barnet på golvet och knäpper sitt livstycke och mannen som rakar sig säger att i dag skall de ta en roddtur nerför ån och kvinnan gnolar och lägger upp det nyskurna brödet på ett blått fat.

_Det far ingen skugga över köket och ändå står mannen som skall döda barnet vid en röd bensinpump i den första byn. _Det är en lycklig man som tittar in i en kamera och i glaset ser han en liten blå bil och bredvid bilen en ung flicka som skrattar. _Medan flickan skrattar och mannen tar den vackra bilden skruvar bensinförsäljaren fast locket på tanken och säger att de får en fin dag. _Flickan sätter sig i bilen och mannen som skall döda ett barn tar upp sin plånbok ur fickan och säger att de skall åka

till havet och vid havet skall de låna en båt och ro långt långt ut.

Genom de nerskruvade rutorna hör flickan i framsätet vad han säger, hon blundar och när hon blundar ser hon havet och mannen bredvid sig i båten. Det är ingen ond man, han är glad och lycklig och innan han stiger in i bilen står han ett ögonblick framför kylaren som gnistrar i solen och njuter av glansen och doften av bensin och hägg. Det faller ingen skugga över bilen och den blanka kofångaren har inga bucklor och inte heller är den röd av blod.

Men samtidigt som mannen i bilen i den första byn slår igen dörren till vänster om sig och drar ut startknappen öppnar kvinnan i köket i den tredje byn sitt skåp och hittar inget socker. Barnet som har knäppt sitt livstycke och knutit sina skor står på knä på soffan och ser ån som slingrar sig mellan alarna och den svarta ekan som ligger uppdragen i gräset. Mannen som skall förlora sitt barn är färdig-rakad och viker just ihop spegeln.

__På bordet står kaffekopparna, brödet, grädden och flugorna. __Det är bara sockret som fattas och modern säger åt sitt barn att springa över till __Larssons och låna några bitar. __Och medan barnet öppnar dörren ropar mannen efter det att skynda på, för båten väntar på stranden och de skall ro så långt ut som de aldrig förut rott. __När barnet sedan springer genom trädgården tänker det hela tiden på ån och på båten och på fiskarna som slår och ingen viskar till det att det bara har åtta minuter kvar att leva och att båten skall ligga där den ligger hela den dagen och många andra dagar.

__Det är inte långt till __Larssons, det är bara tvärs över vägen och medan barnet springer över vägen far den lilla blå bilen in i den andra byn. __Det är en liten by med små röda hus och nymornade människor som sitter i sina kök med kaffekoppen höjd och ser bilen rusa förbi på andra sidan häcken med ett högt moln av damm bakom sig. __Det går mycket fort och mannen i bilen ser

äppelträden och de nytjärade telegrafstolparna skymta förbi som gråa skuggor. _Det fläktar sommar genom vindrutan, de rusar ut ur byn, de ligger fint och säkert mitt på vägen och de är ensamma på vägen ännu.

_Det är skönt att färdas alldeles ensam på en mjuk bred väg och ute på slätten går det ännu finare. _Mannen :::: #192 ::::::::::::::::::::::: är lycklig och stark och med högra armbågen känner han sin kvinnas kropp. _Det är ingen ond man. _Han har bråttom till havet. _Han skulle inte kunna göra en geting förnär, men ändå skall han snart döda ett barn. _Medan de rusar fram mot den tredje byn sluter flickan åter ögonen och leker att hon inte skall öppna dem förrän de kan se havet och hon drömmer i takt med bilens mjuka krängningar om hur blankt det skall ligga.

_Ty så obarmhärtigt är livet konstruerat att en minut innan en lycklig man dödar ett barn är han ännu lycklig och innan en kvinna skriker av fasa kan hon blunda och

#192 #625

drömma om havet och den sista minuten i ett barns liv kan detta barns föräldrar sitta i ett kök och vänta på socker och tala om sitt barns vita tänder och om en roddtur och barnet självt kan stänga en grind och börja gå över en väg med några sockerbitar inslagna i vitt papper i högra handen och hela den sista minuten ingenting annat se än en lång blank å med stora fiskar och en bred eka med tysta åror.

_Efteråt är allting för sent. _Efteråt står en blå bil på sned över vägen och en skrikande kvinna tar handen för munnen och handen blöder.

_Efteråt öppnar en man en bildörr och försöker stå på benen fast han har ett hål av fasa inom sig. _Efteråt ligger några vita sockerbitar meningslöst utströdda i blod och grus och ett barn ligger orörligt på mage med ansiktet hårt pressat mot vägen. _Efteråt kommer två bleka människor som ännu inte fått dricka sitt kaffe utspringande genom en grind och ser en syn på vägen som de aldrig skall glömma. _Ty det är inte
#626 #192

sant att tiden läker alla sår. Tiden läker inte ett dödat barns sår och den läker dåligt smärtan hos en mor som glömt att köpa socker och skickar sitt barn över vägen för att låna och lika dåligt läker den ångesten hos en en gång lycklig man som dödat det.

Ty den som har dödat ett barn åker inte till havet. Den som har dödat ett barn åker långsamt hem under tystnad och bredvid sig har han en stum kvinna med ombunden hand och i alla byar som de passerar ser de inte en enda glad människa. Alla skuggor är mycket mörka och när de skiljs är det fortfarande under tystnad och mannen som dödat barnet vet att denna tystnad är hans fiende och att han kommer att behöva år av sitt liv för att besegra den genom att skrika att det inte var hans fel. Men han vet att det är lögn och i sina natters drömmar skall han i stället önska att få en enda minut av sitt liv tillbaka för att göra denna enda minut annorlunda. Men så obarmhärtigt är livet mot den som

dödat ett barn att allting efteråt är för sent.

#1. _Vad är @intrigen? _Återberätta handlingen med bara några få meningar.

#2. _Vilka huvudpersoner finns med och vad får ni för bild av dem?

#3. _Under hur lång tid utspelar sig berättelsen?

#4. _Var utspelar sig berättelsen?

é #5. _Vilket @berättarperspektiv har _Dagerman använt (se s. #182--#183)?

#6. _Den här novellen är ett känt exempel på ett särskilt @tidsperspektiv. _Vilket tidsperspektiv pratar vi om (se s. #183--#184)?

#7. _Vilken effekt får det tidsperspektivet, tycker ni? _Gör det berättelsen mer eller mindre spännande?

#8. _Vad säger ni om @inledningen?

_Börjar _Dagerman från början, med slutet eller mitt i handlingen? _Om vi påstår att han faktiskt börjar både från början och med slutet -- vad tror ni vi menar med det?

#628

#192

- #9. Om ni har arbetat med kapitlet Lyrik minns ni kanske att upprepning är ett vanligt knep för att skapa dramatik i en dikt. Här ser vi att det kan vara effektivt också i en novell. Kan ni hitta några exempel på upprepning?
- #10. Vilken är konflikten? Vad vill huvudpersonerna med den här dagen, och vad är det som hindrar dem?
- #11. Om man med några få ord svarar på frågan "vad handlar det här om, egentligen" -- då säger man ofta något om berättelsens tema. Prova!
- #12. Finns det något budskap inbyggt i novellen, något som Dagerman ville att läsaren skulle förstå?

_Ett halvt ark papper

av _August _Strindberg

=== _Ordlista =====

sörgflor_. ett svart tygstycke,
användes förr när någon dött

en tambur_. en hall i en lägenhet

ett ark_. ett pappersblad

en fästmö_. flickvän, ska snart
gifta sig

psalmnummer_. varje psalm (sång
som sjungs i kyrkan) har ett
eget nummer

en maka_. en fru, hustru

en hyrkusk_. en som kör häst och
vagn mot betalning

en tapetserare_. person som arbe-
tar med att sätta tyg på möbler

en ridå_. tygstycket som dras
framför en teaterscen

deltagande_. visar förståelse och
medkänsla

diskret_. hörs och syns inte så
mycket

tuberkulos_. en lungsjukdom

en husmoder_. (här) en fru, kvin-
nan i en familj
att skymma_. bli mörkt
ett stoft_. pulver, aska, vid be-
gravningar sägs att den döda ska
bli till stoft

=====

_Ett halvt ark papper skrevs #1903.
_Originallet innehåller en del ålder-
domliga ord och uttryck och därför
har vi förenklat den lite. _Vissa
ålderdomliga ord finns dock kvar.
_Många av dem förklarar vi ovan.

_Sista flyttningslasset hade gått.
_Hyresgästen, en ung man med
sorgflor på hatten, vandrade ännu en
gång genom våningen för att se om
han glömt något. _Nej, han hade inte
glömt något, absolut ingenting. _Så
gick han ut, i tamburen, fast beslu-
ten att inte mer tänka på det han
upplevat i denna våning. _Men se, i
tamburen, invid telefonen, satt ett
halvt ark papper fastsatt. _Det var
fullskrivet med flera stilar och
olika sorters pennor. _Där stod den,
#193 #631

hela denna vackra historia, som utspelats på den korta tiden av två år. _Allt han ville glömma stod där -- ett stycke mänskoliv på ett halvt ark papper.

_Han tog ner arket och läste.

_Först stod hennes namn: _Alice, det vackraste namn han då visste, därför att det var hans fästmö. _Och numret: #15 #11. _Det såg ut som ett psalmnummer i kyrkan. _Därpå stod: _Banken. _Det var hans arbete, det heliga arbetet, som gav brödet, hemmet och makan, grunden till existensen. _Men det var överstruket! _Banken hade gått i konkurs. _Han hade fått jobb på en annan bank, men det var efter en tid av mycket oro.

_Så kom det. _Blomsterhandeln och hyrkusken. _Det var förlovningen, då han hade fickan full av pengar.

_Därpå möbelhandlaren och tapetseraren: han ordnar en bostad. _Flyttfirman: nu flyttar de in.

_Operans biljettkontor: "#50 #50". _De är nygifta och går på _Operan på söndagarna. _Deras bästa stunder då de sitter tysta och dras in i

skönhet och harmoni i sagolandet på andra sidan ridån.

Här följer ett mansnamn, som är överstruket. Det var en vän, som nått en viss höjd i samhället, men som inte kunde bära lyckan, utan föll, ohjälpligt, och måste resa långt bort. Så ömtåligt är livet!

Här verkar något nytt ha kommit in i deras liv. Det står, med en kvinnas handstil, och blyertspenna: "Frun". Vilken fru? Jo, hon med den stora kappan och det vänliga deltagande ansiktet, som kommer så tyst, och aldrig går genom salen, utan tar korridorvägen till sovrummet.

Under hennes namn står "Doktor L".

För första gången dyker här upp namnet på en släkting: "Mamma".

Det är hennes mamma, som diskret hållit sig undan för att inte störa de nygifta, men nu kallas på i nödens stund, och som kommer med glädje, efter som hon behövs.

Här börjar ett stort klotter med blått och rött.

"_Arbetsförmedlingen": tjänste-
flickan har flyttat, eller skall en
ny anställas. "_Apoteket". "_Hm! "_Det
mörknar! "_Mejeribolaget". "_Här be-
ställs mjölk, fri från tuberkulos.

::: #194 :::::::::::::::::::::::

"_Livsmedelsaffären", "slaktaren"
etc. "_Huset börjar skötas per tele-
fon, eftersom husmodern inte är på
sin plats. "_Nej. "_För hon ligger
till sängs.

"_Det som sedan följde kunde han
inte läsa, för det började skymma
för hans ögon, ungefär som det nog
gör för den som är på väg att
drunkna när han ska se igenom salt
vatten. "_Men där stod: "_Begrav-
ningsbyrån". "_Det talar för sig
självt! "_En större och en mindre"
-- det handlar om kistor. "_Och i en
parentes stod det skrivet: "av
stoft".

"_Sedan stod där intet mer! "_Stoft
slutade det med, och det gör det för
alla.

"_Men han tog papperet, kysste det
och lade det i sin bröstficka.

"_På två minuter hade han genomlevt
#634 #194

två år av sitt liv.

__Han var inte böjd, när han gick ut. __Han bar tvärtom sitt huvud högt, som en lycklig och stolt människa, för han kände att han ändå hade ägt det skönaste. __Tänk så många stackare som aldrig fått det!

#1. __Vad är @intrigen i den här berättelsen -- vad är det som händer? __Och vad är det för papper som mannen hittat?

#2. __Texten tar bara några minuter att läsa, men under hur lång tid utspelar sig berättelsen?

#3. __Var utspelar sig berättelsen? __I vilket land? __På landet eller i en stad? __I vilken social miljö -- det vill säga bland människor som har hög eller låg status?

#4. __Vilka huvudpersoner finns med och vad får ni för bild av dem?

#5. __Vilket @berättarperspektiv har __Strindberg använt? __Är han en allvetande berättare, registrerar han bara det som händer eller är han en jag-berättare (se s. #182-- #183)?

#194

#635

- #6. Hur har Strindberg gjort med tiden? Berättar han kronologiskt, finns det parallellhandling, gör han hopp i tiden eller tillbakablickar? Använder han rent av flera tidsperspektiv (se s. #183--#184)?
- #7. Vad säger ni om inledningen? Börjar Strindberg från början, från slutet eller mitt i handlingen (se s. #186)?
- #8. Vilket slags novellslut har Strindberg val? Öppet slut, överraskande slut eller ett efterord (se s. #186--#187)?
- #9. Vi har sagt att berättelser nästan alltid innehåller en konflikt, ett problem som berättelsen kretsar kring. Kan ni hitta konflikten i den här novellen? Fundera på vad det är huvudpersonen har velat nå, och vad som hindrat honom.
- #10. Om man med några få ord svarar på frågan "vad handlar det här om, egentligen" -- då säger man ofta något om berättelsens tema.

Prova!

#11. _Texten är moderniserad, men vi behöll en del ord som visar att det här händer för länge sedan. _Ni har nog redan pratat om dem, men repetition är alltid bra: vilka ord behövde förklaras och vad betyder de?

_Tips när du ska skriva en novell

_Snart ska du skriva en egen novell.

_Här har vi samlat några tips inför den övningen -- sådant som du ska tänka på före och under skrivandet.

_Du kan använda dem som checklista.

_När du planerar

é _Tänk igenom handlingen innan du börjar skriva. _Du behöver inte planera precis allt som ska hända, men bestäm vad som ska hända i början och vad som ska hända i slutet.

é _Vi har visat några sätt att börja en novell på. _Titta på dem igen och bestäm dig för en av metoderna. _Samma sak med slutet.

é _Kommer du ihåg den dramaturgiska kurvan (s. #78--#79)? _Bestäm vad som ska hända när kurvan når toppen -- upplösningen. _När du vet det kan du försöka bygga upp spänningen fram till upplösningen.

é _ Vilket berättarperspektiv ska du använda?

é _ Ska du berätta allt i kronologisk ordning eller hoppa tillbaka i tiden någonstans för att ge en bakgrund? _ Vill du prova att använda parallellhandling?

_ När du skriver

é _ Att börja många meningar med till exempel "_ Jag", "_ Han" eller "_ Sedan" gör texten tråkig. _ Om du märker att du gjort det: försök formulera om några av meningarna.

_ Ibland kan det räcka med att använda en synonym. _ Andra gånger behöver du ändra ordföljden.

é _ Bestäm dig för ett tempus och håll dig till det. _ Börjar du till exempel skriva i dåtid -- jag gick, hon jobbade -- så fortsätt med det (se s. #172).

é _ Glöm inte att beskriva personer och miljöer.

é _ Om personer ska prata själva i texten, tänk då på att inte låta dem prata för länge. _ Ibland är

det bättre att referera/återberätta samtalet istället.

é _Personernas känslor är intressanta. _Men du behöver inte alltid säga det rakt ut. _Prova ibland att gestalta istället, det vill säga visa hur de känner genom att tala om vad de gör.

_Avslutande uppgift: _Skriv en novell

_Du har läst och diskuterat flera noveller och läst lite om novellens historia. _Du har testat att skapa konflikt i en berättelse och att använda olika berättar- och tidsperspektiv. _Dessutom har du bekantat dig med olika sätt att börja och sluta en novell. _Nu är författarskolan slut -- det är dags att börja skriva.

_Välj en av de tre uppgifterna på nästa sida. _Sätt sedan igång.

::: #196 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Uppgift #1

_Här utgår du ifrån _Att döda ett barn. _Om du väljer den här uppgiften ska du få med tre typiska drag från _Dagermans novell:

é parallellhandlingen -- att berättelsen växlar mellan två handlingar som pågår samtidigt

#196

#641

é att slutet avslöjas redan i början

é att vissa uttryck upprepas (som "mannen som snart ska döda ett barn" upprepas i novellen).

_Vad som ska hända i slutet bestämmer du själv. _Ska det sluta med en skogsbrand? _Då kan den ena handlingen gälla någon som kommer att råka starta branden, medan den andra handlingen gäller någon som ska drabbas av den.

_Det måste förstås inte vara en olycka. _Kanske handlar din novell om någon som ska vinna på lotteri? _Vi får följa den som ska vinna, och ibland växlar du över och berättar om den som ska sälja lotten. _Titta på _Att döda ett barn samtidigt som du skriver. _Prova att härma. _Du kan till exempel tänka att du ska växla mellan de två handlingarna och upprepa några uttryck ungefär lika ofta som _Dagerman.

_Uppgift #2

_I den här övningen ska du prova att härma _August _Strindberg.

_Ett halvt ark papper handlar om en man som läser på en kom ihåg-lapp och som då minns något som har hänt.

_Skriv en modern variant: en person hittar några gamla inlägg på ett socialt medium. _De får hen att minnas. _Hen scrollar igenom meddelandena och på så vis får läsaren veta vad personen varit med om.

_Vad som hänt bestämmer du själv. _Kanske ska hen flytta eftersom föräldrarna skiljt sig? _Eller ska de fly eftersom det blivit krig? _Har det tagit slut med en pojkvän/flickvän? _Är det sista dagen i skolan?

_Titta på _Ett halvt ark papper samtidigt som du skriver. _Du får gärna låna delar av innehållet -- du kan göra om det lite så att det passar din historia. _Din huvudperson kan till exempel ha gått på bio eller konsert istället för på operan.

_Kanske har någon blivit av med

jobbet i en klädaffär istället för på en bank.

_Uppgift #3

_Skriv en helt egen novell, utan att härma någon annan. _Väljer du denna uppgift hämtar du istället stöd i det vi gått igenom angående noveller och att skriva berättande texter.

_De viktigaste punkterna har vi samlat under rubriken _Tips när du ska skriva en egen novell (s. #195) -- använd dem.

_Nedan finns några förslag på titlar. _Du kan också gå tillbaka till övningen _Kom igång (s. #177) och para ihop två av bilderna för att hitta en konflikt att skriva om.

é _Det skulle ju vara en hemlighet

é _Dagen då _John äntligen vågade

é _Den sista dagen i _Marions gamla liv

é _Kan de inte bara lämna mig ifred?

é _Ända upp till toppen

é _En morgon fanns inte längre något vatten i sjön

#644

#196

é _Vi gick in i ett dataspel och kom
inte ut
é _Vad _Robin ångrar mest av allt
é _Den sommaren hade _Tuva tur
é _Iskalla ögon på stranden

#196

#645

_Andra sätt att berätta

_Lyrik

_Kom igång

att jag samtidigt vi du dö
kommer och

_Orden ovan är hämtade från refräng-
en till en poplåt om kärlek.

_Refrängen består av en enda mening.

_Den är ganska lätt att förstå
egentligen, men här har orden hamnat
i fel ordning. _Försök pussla ihop
dem igen. _Ni har en minut på er --
sedan ska ni läsa upp det ni har
fått ihop, även om ni känner att ni
inte är klara.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é kunskap om vad som är typiskt för lyrik

é se exempel på olika typer av lyrik

é se exempel på hur man kan läsa och ta till sig lyrik

é prova att skriva egna dikter av olika slag.

_Viktiga begrepp

é (en) lyrik

é (en) poesi

é en dikt

é en poet

é en lyriker

é ett rim

é ett halvrim

é en rytm

é ett bildspråk

é ett versmått

é spoken word

é att skriva på vers

#197

#647

é att skriva på fri vers

(webb)

::: #198 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Varför skriver man lyrik?

_En person var kär. _En kväll skrev han detta, satte musik till och spelade sedan in låten med sitt band

_Kent:

_Jag kan inte ens gå
utan din luft i mina lungor

jag kan inte ens stå
när du inte ser på

och genomskinlig grå
blir jag

utan dina andetag

(_Jocke _Berg: ur _Utan dina andetag)

_Varför gjorde han det? _Var det inte bara att krångla till det? _Han kunde ju lika gärna ha skrivit "Du är så härlig och jag behöver dig"?

_Jo, men han tyckte inte att det räckte. _De orden lyckades inte

#648

#198

fånga in allt det han kände.

Exakt så där är det med lyrik.

Den skrivs för att det finns saker vi inte kan säga på annat sätt.

Väldigt ofta är det just känslor man försöker fånga, och det är inte så konstigt -- få saker är svårare att förklara. Att till exempel beskriva hur det gick till när man blev petad ur fotbollslaget är lätt, men att beskriva hur det kändes är svårare. Då kan man försöka med en dikt:

Att bli petad
ur laget

Att stå utanför
gemenskapen

Att inte få sitta
i omklädningsrummet

Att inte få bli
nervöst pinknödig
är att stå utanför
allt

(Bengt Cidden Andersson:
Ratad)

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Att stå utanför.

_Bildbeskrivning

_En kille klädd i vit t-shirt och blå jeans står med händerna i byxfickorna. _Han lutar sig en aning bakåt och ser ensam ut.

=====

::: #199 ::::::::::::::::::::::::::::

@_Lyrik, poesi, dikter; ... det är tre ord för samma sak. _Just ordet lyrik kommer från antiken och grekiskans "lyrikos" som betyder ungefär "dikt som sjungs till lyra". _Lyra är ett musikinstrument, ett slags gitarr. _Redan för flera tusen år sedan var poesi alltså något som hörde ihop med musik.

_En författare som skriver lyrik kallas oftast @poet eller @lyriker.

_Diskutera

_Välj några låtar ni gillar. _Helst några som ni kan texten till -- annars får ni söka upp dem. _De finns ofta tillgängliga på nätet. _Fråga er sedan vad som kan ha varit orsaken till att låtskrivaren har skrivit just den där texten. _Vad har hänt? _Vad tänkte eller kände hen?

_Vad är lyrik?

_Dikter kan se ut på många olika sätt och handla om vad som helst.

_Men det finns några gemensamma drag. _Vi ska visa på dem genom att svara på åtta frågor. _Till de flesta frågorna finns en övning där ni själva får prova att skriva lyrik.

_Vi utgår från en dikt skriven av _Kristina _Lugn som när hon levde var en av de arton medlemmarna i _Svenska _Akademien:

_I ett obevakat ögonblick
sköt jag honom faktiskt

#199

#651

i ett obevakat ögonblick
av klarsynthet
sköt jag honom äntligen
i en alldeles vit sekund
av bara mig själv
sprängde jag honom i bitar
och befallde jag alla hans minnen
att gå under
på det att mina skulle få leva
(Kristina Lugn: ur Till min
man, om han kunde läsa)

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Kristina Lugn skrev både lyrik
och dramatik. Hon var medlem i
Svenska Akademien och gjorde
även en hel del tv.

Bildbeskrivning

Foto på författaren Kristina
Lugn i #70-årsåldern. Hon har
långt ljusbrunt hår och är klädd i
en svart tröja. Hon har blå, lite
trötta ögon och ler mot kameran.

=====

_Fråga #1: _Raderna är ju olika långa -- ska det vara så?

_Absolut. _När man skriver vanlig text -- som kallas @prosa -- låter man raderna fortsätta tills pappret tar slut. _Men så är det inte med dikter. _Det här är faktiskt den tydligaste skillnaden mellan lyrik och all annan berättande text.

_I en dikt börjar författaren på ny rad när hen vill. _En orsak är att några ord som står ensamma på en rad känns mer betydelsefulla än om de stod i en vanlig mening. _Det blir lite som att stryka under orden.

::: #200 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Prova att läsa början på _C-dur nedan, skriven av #2011 års _Nobelpristagare i litteratur, _Tomas _Tranströmer. _Gör en liten paus efter varje rad. _Kan du känna att det skulle bli annorlunda om allt var skrivet som prosa istället?

_ När han kom ner på gatan efter
_ kärleksmötet
virvlade snö i luften.
_ Vintern hade kommit
_ medan de låg hos varann.
_ Natten lyste vit.
_ Han gick fort av glädje.
_ Hela staden sluttade.
_ Förbipasserande leenden --
alla log bakom uppfällda kragar.
(_ Tomas _ Tranströmer: ur _ C-dur)

=== _ Bildbeskrivning =====

_ Foto på författaren _ Tomas
_ Tranströmer. _ Han har tunt grått
_ hår och ser ut att vara i #80-
_ årsåldern. _ Han är klädd i en blå-
_ vitrandig skjorta och en blå
_ jacka. _ Han har snälla blå ögon,
_ fårat ansikte och ler med blicken
_ vänd åt sidan.

=====

_Övning: _Gör poesi av prosa

_Prosa betyder alltså ungefär "vanlig text", det vill säga sådan text som du läser i till exempel tidningar och böcker -- eller text som du skriver i skolan. _Där börjar du bara på ny rad när raden är slut eller när det är dags för ett nytt stycke. _Så här:

_En gång började du gå. _Du släppte tingen omkring dej och kastade dej ut på golvet utan att hålla i någonting. _Gör om det! _Gör om det!

_Men i lyrik byter man rad när man tycker att det passar. _Om vi tar prosatexten ovan och gör om den till en dikt kan det bli så här:

_En gång började du gå.
_Du släppte tingen omkring dej
och kastade dej ut på golvet
utan att hålla i någonting.
_Gör om det!

#200

#655

_Gör om det!

(_Ingrid _Sjöstrand: ur _Det blåser en sol)

_Nu ska du prova att göra samma sak.
: : : : #201 :

_Gör så här

_Välj en text nedan (#1--#6), skriv av den i ett eget dokument och gör sedan om den till en dikt. _Testa att byta rad på olika ställen och prova gärna att läsa högt -- då kan du få mer känsla för var det passar med radbyte. _Skiljetecknen kan du plocka bort om du vill.

_Gör sedan likadant med minst en text till.

(webb) _Kopiera texten

_Text #1

_Victoria cyklar hem på tomma gator. _Kedjan rasslar och däcken mot asfalten låter som viskningar. _När hon rullar genom tunneln under motorvägen studsar ljuden mot väggarna och blir starkare. _På andra sidan försvinner ljuden nästan helt. _Och det är helt öde. _Alla har försvunnit. _Till och med fåglarna är borta. _Det känns som att hon hamnat på månen.

_Text #2

_Jag gled tyst in genom ytterdörren. _I hallen stod mamma. _Hon såg urkramad ut, blekgrå med svarta påsar under ögonen och rufsigt hår -- som om hon vakat i dagar och nätter utan vila. _Så upprörd behövde hon väl inte bli för att jag hade råkat hamna i polisförhör.

_Text #3

_Risk för allvarliga ögonskador. _Irriterar huden. _Förvaras oåtkomligt för barn. _Vid kontakt med
#201 #657

ögonen, spola genast med mycket vatten och kontakta läkare. Vid förtäring kontakta genast läkare och visa denna förpackning eller etiketten.

_Text #4

_Den sjätte augusti #1945 släppte bombplanet _Enola _Gay den första atombomben över staden _Hiroshima.

_Besättningen kunde se ett enormt svampformat moln som steg upp över staden. _En tredjedel av invånarna dödades eller skadades. _Två tredjedelar av alla byggnader förstördes.

_Tre dagar senare släppte __USA en liknande bomb över _Nagasaki.

_Text #5

_Vispa ihop mjöl, ägg och hälften av mjölken till en smidig smet utan klumpar. _Det går bra att använda elvisp. _Tillsätt resten av mjölken, smält smör, salt och socker. _Låt svälla #20 minuter. _Grädda pannkakorna i het stekpanna. _När ytan blivit matt och smeten stelnat är det dags att vända pannkakan. _Servera med sylt och grädde.

#658

#201

_Text #6

_Solen hade legat bakom ett disigt täcke hela morgonen men så klarnade himlen upp och allt blev blått och bländande och jag öppnade altandörren och bestämde mig för att dricka min juice därute på trappan. _Det var kyligt och jag hade för lite kläder på mig. _Alltsammans kändes ganska sorgligt och jag funderade över mamma, försökte förstå hur hon tänkte. _Jag var inte bra på det, fast det tror jag i och för sig inte att någon var.

::: #202 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fråga #2: _Här finns ju inga skil-
_jetecken. _Gäller inte skrivreglerna
i lyriken?

=== _Ordlista =====
en rytm_. _Takt, ett ljud eller
slag som kommer tillbaka regelbun-
det, alltså med jämna mellanrum.
=====

_Nej, skrivreglerna gäller inte på
samma sätt i lyrik som i prosa. _En
dikt behöver till exempel inte inne-
hålla punkter och stor bokstav. _Det
betyder inte att man måste strunta i
skrivreglerna. _I _Tranströmers dikt
sitter ju till exempel punkterna där
de ska. _Men det är författaren som
avgör hur det ska se ut.

_Det är likadant med grammatiken,
det vill säga hur man skapar ord och
meningar. _Poeter leker ofta med
språket. _Maria _Rydhagen letar ef-
ter ett ord som täcker in det hon
vill uttrycka, en känsla av att
någon annans kärlek lägger sig som
#660 #202

en varm filt runt varje millimeter
av ens kropp. _Hon kunde ha valt att
skriva "mer älskad" och "mest
älskad" -- det hade ju varit gramma-
tiskt riktigt. _Men det räckte inte,
det lät för strikt. _Hon var tvungen
att uppfinna några nya ord:

_Jag vill vara bra bättre bäst
lycklig lyckligare lyckligast
och älskad älskadare

_Älskadast

(_Maria _Rydhagen: ur _Det räcker
inte)

_Det är också vanligt att man inte
skriver hela meningar. _En dikt kan
bestå av halva meningar och lösa ord
som staplas på varandra och på så
sätt kan man få in många bilder och
associationer på några få rader:

_Mänska kan flyta

i hav

gunga båt horisonter

gråta kontor tårar

göra svår kyckling

(_Tomas _Tidholm: ur _Mänska)

#202

#661

"_Gråta tårar" -- jaha, någon är ledsen. "_Kontor" -- ett ställe där det är viktigt att man är proffsig och har kontroll. _Så lägger vi ihop de två bilderna och tänker: "_En person är så ledsen att hen gråter, trots att personen är på sitt jobb och där ska man helst inte visa känslor på det sättet. _Hen måste må riktigt dåligt. _Det kanske har hänt något hemskt?" _Vi behövde #39 ord för att beskriva den bilden, medan _Tomas _Tidholm klarar det på tre.

::: #203 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Andra poeter går ännu längre bort från det vanliga skrivandet. _I början av modernismen (#1900-talet) experimenterade vissa poeter med dikter som bara bestod av ljud:

gadji beri bimba

glandridi laula

lonni cadori

gadjama

gramma berida

bimbala glandri

(_Hugo _Ball: ur _Gadji beri bimba)

#662

#203

_Prova att läsa dikten av _Hugo
_Ball. _Läs långsamt och stampa tak-
ten med foten samtidigt, så att du
får in rytmen. _Tänk på att göra en
liten paus efter varje rad. _Läs
flera gånger. _Det behövs för att
man ska komma på hur man kan betona
orden.

_Verkar det där helknasigt? _Ja,
visst är det. _Men tänk på hur små
barn låter -- de gör bara ljud.

_Kanske tänkte _Ball att barn fak-
tiskt säger någonting med ljuden,
något som de inte kan säga när de
lärt sig riktiga ord? _Om vi härmar
barnen blir vi fria från orden och
kan säga nya saker -- det kan ha
varit så _Ball tänkte.

_Övning: _Skriv kort och hemligt

_Vi tänker oss att citatet från
_Tomas _Tidholms dikt hade fler ord
från början -- som första texten
nedan. _Sedan kortade han ner den
för att göra den mer effektiv.

_Kanske ville han också göra den mer
hemlig, så att läsaren kunde tolka
den på olika sätt:

_En mänska kan flyta
i ett hav.

_Hen kan ligga i en båt som gungar
och titta på horisonter
och längta dit eller ännu längre.

_Sedan går hen kontoret
och där börjar hen gråta
för det är så jobbigt.

_Det blir många tårar.

_På kvällen lagar hen middag
en svår maträtt
något med kyckling i
och då blir det gråt igen.

_Män_ska kan flyta
i hav
gunga båt horisonter
gråta kontor tårar
göra svår kyckling

_Gör så här

_Nu ska du prova att göra samma sak.

é _Utgå från en av de dikter du
skrev i övningen på s. #200. _Ta
den som är längst.

é _Kopiera dikten och lägg den i ett
nytt dokument.

é _Ta sedan bort så många ord du kan
utan att betydelsen helt försvin-
ner. _Om läsaren anstränger sig
ska hen alltså kunna förstå vad
dikten handlar om.

#666

#203

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #9 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym nio

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Fråga #3: _Raden "i ett
_obevakat ögonblick" kommer
_två gånger. _Har det blivit
_fel? (#204).....#667

_Övning: _Skriv en dikt med
_upprepning (#205).....#670

_Fråga #4: _Men var är rimmen
_då? _Ska det inte finnas
_rim i dikter? (#205).....#672

_Övning: _Skriv en dikt med
_rim (#207).....#678

_Fråga #5: _Lugn skriver "vit
_sekund" -- där måste det väl
_ändå ha blivit fel? (#208)..#682

_Övning: _Skriv en dikt med
_en bild i (#209).....#685

_Fråga #6: _Ni tjarar om att
_man ska läsa dikterna högt.
_Varför gör ni det? (#209)..#687

_Iii

_ Övning: _Läs en egen dikt	
_ (#210)	#690
_ Fråga #7: _ Några av exemplen	
_ ni tagit upp är ju bara	
_ musiktexter. _ Är det	
_ verkligen lyrik? (#211)	#692
_ Fråga #8: _ Men vad handlar	
_ Kristina _ Lugns dikt om	
_ egentligen? _ Finns det inga	
_ tydliga budskap i lyrik?	
_ (#212)	#697
_ Övning: _ Dikttävling (#213) ..	#699
_ Avslutande uppgift: _ Läs och	
_ presentera en dikt (#213) ..	#701
_ Film (#214)	#704
_ Berättelser -- inte bara	
_ text (#215)	#707
_ Vad är typiskt för film och	
_ serier? (#216)	#711
_ Filmspråk (#217)	#713
_ Övning: _ Leta efter	
_ filmspråk (#221)	#727
_ Filmmanus och bildmanus	
_ (#222)	#729
_ Avslutande uppgift: _ Gör ett	
_ bildmanus (#224)	#735

_Dramatik (#225).....	#739
_Vad är dramatik? (#226).....	#741

_Vi

::: #204 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fråga #3: _Raden "i ett obevakat ögonblick" kommer två gånger. _Har det blivit fel?

_Nej, det är precis som det ska vara. @_Uppprepning av ett eller flera ord är ett vanligt knep när man vill påverka en läsare eller lyssnare. _Tänk på reklamen! _Där används samma uttryck så många gånger att man till slut nästan känner sig hypnotiserad och bara måste köpa den där prylen. _Poeter använder ofta upprepningar av samma skäl, för att dra in läsaren i texten. _Det fungerar allra bäst när man läser högt.

_Prova:

_Hårt vara sniffare fullgubbe
_fnask

_Hårt vara risigt & sargat patrask

_Hårt samla sopor att släpa på

_Hårt gå i centrum & bara gå

(_Bodil _Malmsten: ur _Bakom centrum)

#204

#667

_Malmsten fortsätter sedan dikten med fler rader som börjar på "Hårt". Totalt förekommer ordet fjorton gånger. Upprepningen ger den där hypnotiserande effekten, och den säger också något om vad som är viktigt i texten. Om man bara läser första raden kan man tänka sig att den handlar om missbrukare eller prostituerade, men efter fjorton "hårt" fattar man: den miljö som Malmsten beskriver är hård att leva i på flera sätt och för många människor.

I musiktexter är det särskilt vanligt med upprepningar. Där finns till exempel ofta en refräng som kommer flera gånger och som talar om vad texten handlar om, ungefär som en rubrik. Men upprepningarna kan användas på fler sätt:

_Jag kan inte skilja på om jag
vill vinna dig
jag kan inte skilja på om jag vill
va med dig

jag kan inte skilja på om jag vill
bli av med dig
jag kan inte skilja på om jag vill
skada dig
men du om nån borde förstå
att man inte gör såhär mot mig
(_Melissa _Horn: ur _Jag kan inte
skilja på)

_När _Melissa _Horn sjunger samma
ord fyra gånger i varje refräng, då
blir det de orden man fokuserar på
och minns bäst efteråt. _Och vad sä-
ger de, då? _Hur ska man tolka att
hon inte kan "skilja på" på en massa
saker? _Kanske som att hon känner
sig snurrig och förvirrad.

_Övning: _Skriv en dikt med upprepning

_Nu ska du få prova att använda upprepning i en egen dikt.

_Gör så här

é _Välj en av mallarna nedan (du kan också komma på något eget som du vill upprepa):

_Tänk om ...
_Tänk om ...
_Tänk om ...
_Då skulle jag ...

_Jag vill inte ...
_Jag vill inte ...
_Jag vill inte ...
_Jag vill ...

é _Skriv av den mall du vill använda i ett nytt dokument.

é _Din uppgift är nu att fylla ut med text på alla ställen där det står tre punkter (...).

- _I den första mallen kan det till exempel handla om att du önskar att tre saker ska hända och du tänker att om det blir som du vill, då lovar du att göra något särskilt.
- _I den andra mallen kan du räkna upp tre grejer som du inte vill göra eller vill ha. _På sista raden talar du om vad du vill göra eller ha istället.

_Fråga #4: _Men var är rimmen då?
_Ska det inte finnas rim i dikter?

=== _Ordlista =====

_Ordförklaringar till _Lenngrens
dikt

öd ej tiden bort_. _Slösa inte
bort tiden
vårt kön_. (_Här) vi kvinnor
föga_. _Lite
brydsam_. _Besvärlig, svår
gazetten_. _Tidningen
republik_. (_Här) land, rike
toaletten_. _När man gör sig fin,
till exempel sminkar sig och
fixar frisyren

=====

_För att svara på den frågan måste
vi gå bakåt i tiden. _Innan det
fanns skriftspråk levde historier
vidare genom att människor berättade
dem för varandra. _Långa berättelser
var lättare att minnas om de följde
vissa regler, @versmått, till exem-
pel rimmades på ett särskilt sätt.

#672

#205

Man skaffade sig även regler för vilka ord som skulle betonas. Då fick man en rytm som fungerade som stöd för minnet, som i barnramsor.

Även efter att skriften uppfanns fortsatte poeterna att följa de här reglerna. Man säger att de skrev på @vers.

Under modernismen började man istället skriva på @@fri vers; , vilket innebär att man struntar i versmått. Nu är det ganska ovanligt att skriven lyrik är rimmad, men det förekommer. I musiktexter finns nästan alltid rim.

På nästa sida är några exempel på rimmad lyrik, ett från #1700-talet och ett från #2000-talet. Läs dem högt, och prova gärna olika uppläsningstilar: läs först långsamt och högtidligt, sedan snabbt och rytmiskt som när man rappar.

_Med läsning öd ej tiden bort,
_vårt kön så föga det behöver,
_Och skall du läsa, gör det kort,
_att såsen ej må fräsa över!

_Försiktigt även undanvik
_all brydsam forskning i gazetten.
_Vårt hushåll är vår republik,
_vår politik är toaletten.
(_Anna _Maria _Lenngren: ur _Några
_ord till min kära dotter, i fall jag
_hade någon)

_Vi må ha kommit långt, men vi är
_inte där än.
_Så hissa bh:n i atmosfären.
_Jag svär, man, det råder krig under
_ytan.
_Jämligt? _Oh nej, det luktar skit
_under ytan.
_Missförstå mig rätt, mina bästa
_vänner är män.
_Det är därför det stingar med våra
_förutsättningar.

_Ett modernt land fullt med hed-
_ningar,
shit yo, det måste bli ändringar,
_feta förändringar.

_Olika kön, olika lön, för samma
_jobb.

_Det är laglig rob, man får bara
_lust att klappa nån.

_Så släpp tuttar fria, hissa upp
_bh:n

häll t-sprit och tänd på.

(_Feven: ur _Bränn bh:n)

_Rimmen i _Lenngrens dikt följer ett
_visst mönster -- varannan rad rim-
_mar. _Fevens text är friare. _Många
_rader rimmar med varandra, men här
_och var dyker också rimord upp på en
_och samma rad, till exempel "kön"
_och "lön". _Ibland använder _Feven
_@halvrim, det vill säga orden låter
_bara ganska lika, som "rob" och
_"nån". _Sådana är vanliga i musik-
_texter, och det är inget fel i det.
_Det viktigaste är att lyssnaren
_uppfattar likheten.

_Varför används rim idag då? _Nu
_när texterna är lätta att hitta och
#206 #675

vi inte behöver lära oss dem utan-
till? _Ett skäl är att det låter bra
-- det gör att texten liksom hänger
ihop. _Ett annat skäl är att de
orden som rimmor får större tyngd.

_Vi tittar på slutet av _Fevens
text igen (i listan _A). _Rimmen gör
att vi lyssnar lite extra på orden
kön, lön, jobb och rob -- det vill
säga de ord som faktiskt talar om
vad de där raderna handlar om.

_Texten blir därför tydligare än om
_Feven hade sagt ungefär samma sak
utan rim (i listan _B):

_A

_Olika @kön, olika @lön
för samma @jobb
det är laglig @rob

_B

_Olika genus, olika lön
för samma jobb
det är lagligt rån

_Diskutera

_Det är mer än #200 år mellan
_Lenngrens och _Fevens texter, men
de behandlar ändå samma tema: att
kvinnor inte ges samma möjligheter
som män. _Skillnaden i texterna
handlar kanske mer om stämningen, om
vilket humör som författarna verkar
vara på. _Vi tycker att den ena ver-
kar vara arg men också säker på att
det kommer att bli ändring, medan
den andra låter mer uppgiven. _Vem
tror ni vi menar är uppgiven respek-
tive arg? _Hur ser ni det?

#206

#677

_Övning: _Skriv en dikt med rim

_Vi har pratat om varför poeter,
låtskrivare och rappare använder
rim. _Här är en orsak till: _När du
har bestämt dig för att använda rim
blir du tvungen att leta efter ord
som passar. _Det gör att innehållet
i texten kan bli lite annorlunda än
du först tänkt. _Om du till exempel
har en rad som ser ut så här:

_Jag började i en ny klass och det
här var allra första dagen.

_Du har tänkt att dikten ska vara
glad och handla om att du träffar
flera nya kompisar. _Men nu måste
du hitta ett rimord till "dagen".

_Du letar: kragen, lagen, magen ...

_Hur kan du använda något av dem?

_Du provar:

_Plötsligt såg jag att jag hade
sylt på kragen.

Man måste gå i skolan, det står
så i lagen.

Jag gick in i salen och jag hade
jätteont i magen.

Det sista förslaget är inte så
dumt. Det låter i och för sig inte
som att du är glad, men om du först
beskriver att det var jobbigt kan
det som är bra i slutet faktiskt
upplevas starkare av den som läser
din dikt. Det hade du kanske inte
kommit på om du inte varit tvungen
att rimma.

Nu ska du få prova att rimma
själv. Låt raderna rimma parvis.
Rad ett med rad två, rad tre med
rad fyra och så vidare. Se utdraget
ur Bodil Malmstens dikt på s. #204
-- den följer samma mönster.

_Gör så här

#1. _Hitta på en rad att börja med, utan att tänka på vad dikten ska handla om. _Om du har svårt att komma på något kan du öppna en bok eller en webbsida och sätta ner fingret mitt i texten. _Den mening du pekar på tar du. _Du kan också ta något av de här förslagen:

é _När jag öppnade fönstret flög en fågel in.

é _Jag vaknar av väckarklockans ilskna tjut.

é _Jag vet inte längre vad jag vill.

é _Sanden var varm och himlen var blå.

é _I natt drömde jag att det brann i vårt hus.

#2. _Nu ska du hitta ett rimord till det sista ordet i din mening. _Använd gärna ett rimlexikon på nätet (sök på "rimlexikon"). _Välj ett av rimorden och skriv en mening

#680

#207

som slutar med det. _Den här andra meningen ska förstås på något sätt hänga ihop med den första.

#3. _Vad händer sedan? _Skriv nästa rad. _Här behöver du inte rimma med raden ovanför, utan du kan sluta på vilket ord som helst.

#4. _Nu är det dags att hitta ett rimord igen. _Gör som på punkt två.

#5. _Fortsätt tills du tycker att dikten är färdig.

_Fråga #5: _Lugn skriver "vit sekund" -- där måste det väl ändå ha blivit fel?

_Läs mer om bildspråk i _Att använda bildspråk (s. #102--#106).

_Det kan man tro. _Men "vit sekund" är faktiskt ett exempel på en av de vanligaste ingredienserna i lyrik: @bildspråk. _Bildspråk betyder att man liknar någonting, till exempel en känsla, vid något annat. _Istället för att säga "jag är kär" kan författaren använda en bild som får läsaren att förstå hur det ligger till: "jag ser hans ansikte i regndropparna på rutan och i vattenpölna på gatan".

_Det finns flera exempel på bildspråk i dikterna som vi tagit upp tidigare, här är två:

é @@_Det luktar skit under ytan.;
_Du förstår nog att _Feven inte menar att det verkligen luktar

illa. Det är en bild som används för att säga att något verkar vara väldigt fel. Och "under ytan" betyder att det är något som inte riktigt syns, något som är gömt för oss.

@@ Genomskinlig grå blir jag. Så illa är det förstås inte. Jocke Berg försöker förklara hur han skulle känna sig utan den personen han är kär i. Han liknar känslan vid att tappa sina färger och nästan försvinna.

Här är en bit av en känd svensk dikt som är full av bildspråk.

Författaren verkar beskriva ett landskap, men det är ett väldigt konstigt och otäckt sådant, lite som i en skräckfilm. Nog kan man känna att de bilderna passar till diktens titel?

Den här dikten innehåller många svåra ord som också används i ovanliga sammanhang för att skapa bilder. Därför är det särskilt viktigt att ni läser och tolkar dikten tillsammans.

#208

#683

_Nu styvnar löddrig sky
i nattens grova hand,
nu stiga skogarna
och stela höjder
så kargt mot himmelens
förkrympta valv.

_Hur hårt är allt,
hur stelnat, svart och stilla.

_Jag famlar kring i detta dunkla
rum,
jag känner klippans vassa kant mot
mina fingrar,
jag river mina uppåtsträckta händer
till blods mot molnens frusna tra-
sor.

(_Pär _Lagerkvist: ur _Ångest)

::: #209 ::::::::::::::::::::::::::::::

Övning: Skriv en dikt med en bild
i

Nu ska du prova att själv använda
bildspråk i en dikt.

Gör så här

#1. Skriv en kort dikt som berättar
om en händelse. I dikten ska du
ta med ett av känslordet nedan.
Du (eller den person som dikten
handlar om) ska alltså känna så.

lycklig
ensam
stressad
lugn
morgontrött
irriterad
vänskap
svek
saknad

#209

#685

#2. _Ta sedan bort känslordet.
_Lägg istället in en bild som
uttrycker känslan. _Här är ett
exempel:

_Jag vaknar
_klockan är halv sju
det är fortfarande mörkt
bussen går snart
jag borde klä på mig
@@men jag är så morgontrött;

_Jag vaknar
_klockan är halv sju
det är fortfarande mörkt
bussen går snart
jag borde klä på mig
@@men i hörnet står sängen
och skriker:
kolla så skönt det är här;

_Fråga #6: _Ni tjarar om att man ska läsa dikterna högt. _Varför gör ni det?

_Därför att lyrik faktiskt är gjord för att läsas högt. _Så gjorde man för över tvåtusen år sedan, och så har det fortsatt. _En orsak är att rytmen är så viktig, särskilt i dikter som är skrivna på vers, och rytmen är lättare att känna om man läser högt.

_Men man måste inte läsa själv. _Man kan gå och lyssna på poeter som läser sina texter själva, till exempel spoken word-föreställningar. @@_Spoken word; är en lyrikgenre som påminner om rap, teater och standup -- den är verkligen gjord för att både lyssnas och tittas på. _Om du söker efter "spoken word" på nätet och väljer videor hittar du många exempel på unga poeter som uppträder på svenska scener.

_Spoken word finns förstås inte bara i _Sverige, och inte heller bara i konsertlokaler och på

#209

#687

teatrar. När Joe Biden installerades som USA:s

president år 2021 läste den unga poeten Amanda Gorman en egen lång dikt om bland annat jämställdhet och antirasism. Efteråt hyllades hon över hela världen, och du kan själv se hennes framträdande på nätet.

Du kan också gå på @Poetry Slam. Det är tävlingar i poesi. Reglerna är enkla: man har tre minuter och nio sekunder på sig att läsa en egen dikt. Tar det längre tid får man poängavdrag. Några frivilliga i publiken är domare och de ger poäng både för innehållet i dikten och för hur man läser.

Varje år anordnas SM i Poetry slam. En av de som vunnit heter Laura Wihlborg. Hon berättar så här om när hon gjorde scendebut, det vill säga läste poesi på scen för första gången:

_Vi hade en lektion om estrad-
_poesi. _Vi skulle ta med oss var-
_sin egen text som vi ville testa
att läsa upp framför resten av
klassen med en mikrofon, på en
scen. _Jag hade aldrig gjort något
liknande förut och kände mig ner-
_vös men också väldigt pepp på nå-
_got vis som jag inte kunde förstå.
_Det var liksom ett sug i magen.
_Sen gick jag upp och ställde mig
framför micken och det där suget i
magen förvandlades till en fantas-
_tiskt stark elektrisk, omtumlande
_känsla. _För mig är det minnet ma-
_giskt och efter det var jag fast.

_Övning: _Läs en egen dikt

_Om du har gjort alla lyrikövningarna har du skrivit minst sex egna dikter. _En av dem ska du nu prova att läsa högt.

_Att läsa en egen dikt i klassen live kan kännas lite jobbigt. _Då kan du istället spela in den på en dator eller telefon. _Du kan filma dig själv när du läser eller göra ett bildspel som du läser dikten till. _Men hur du än gör ska du först öva på att läsa.

_Tänk på det här när du övar

é _Läs långsamt. _Det är lätt att hålla för högt tempo när man har publik -- man vill helst bli klar så snart som möjligt. _Men då är det också svårt för lyssnarna att hänga med.

é _Tänk på hur skådespelare gör när de läser sina repliker: de betonar vissa ord, gör pauser och använder händer, armar, ben och ansikte för

#690

#210

att förstärka det de säger.

é _Titta på klipp där poeter läser
sina dikter och försök härma dem.

é _Du kanske vill ha någon musik
till? _Leta upp en instrumental
låt, det vill säga en låt där
ingen sjunger eller rappar, och
prova. _Försök följa med i rytmen
när du läser.

::: #211 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fråga #7: _Några av exemplen ni tagit upp är ju bara musiktexter. _Är det verkligen lyrik?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Bob _Dylan -- stillbild från videon till _Subterranean homesick blues.

_Bildbeskrivning

_Svartvit bild på _Bob _Dylan.

_Bilden är tagen vid en bygg- arbetsplats och han håller upp ett plakat med texten: _Look out! _Han har brunlockigt hår och är klädd i mörka byxor, ljus skjorta och svart väst. _Bredvid honom syns några män arbeta vid en byggställning.

=====

_Absolut. _Kom ihåg att ordet lyrik betyder "dikt som sjungs till lyra".

_Texter till visor, poplåtar och raplåtar är också en form av lyrik.

#692

#211

_Om du ändå är tveksam: tänk då på
att artisten _Bob _Dylan fick
_Nobelpriset i litteratur #2016 --
på grund av sina låttexter.

_Har du hört talas om _Bob _Dylan?
_Många menar att han "uppfann" den
moderna poplyriken. _Om man lyssnar
på låten _Subterranean homesick
blues (#1965) kan man också tro att
han var den förste som rappade, men
det finns faktiskt flera äldre exem-
pel på det sättet att presentera
text.

_Ett av de tyngsta namnen inom
svensk skönlitteratur är _Carl
_Michael _Bellman. _Han skrev många
olika slags texter, men det är fram-
för allt som visdiktare han har haft
betydelse. _Så här kunde man höra
honom sjunga på krogar runt om i
_Stockholm i slutet av #1700-talet:

_Gubben _Noak, gubben _Noak
var en hedersman.

_När han gick ur arken
planterade han på marken

#211

#693

mycket vin, ja mycket vin, ja
detta gjorde han.

_Noak rodde, _Noak rodde
ur sin gamla ark,
köpte sig buteljer,
sådana man säljer,
för att dricka, för att dricka på
vår nya park.

(_Carl _Michael _Bellman: ur
_Fredmans sång n:o #35)

_Andra svenskar som skrivit både
musiktexter och annan litteratur
är till exempel _Evert _Taube,
_Cornelis _Vreeswijk, _Ulf _Lundell
och _Annika _Norlin. _Många vuxna
kan citera åtminstone några rader
som är skrivna av någon dem.

_Musiktexter är förstås skrivna
för att användas till musik. _Det är
inte alltid de fungerar så bra om
man bara läser dem. _Men skillnaden
mellan skriven lyrik och musiktexter
är ibland ändå inte så stor. _Se
bara här:

::: #212 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Jag hoppas att du inte alls har
_det bra.

_Jag hoppas du ligger vaken som
_jag
och känner dig lustigt glad och
_rörd
och yr och ängslig och mycket
_störd.

(_Karin _Boye: ur _Från en stygg
_flicka)

_Vad jag bryr mig om nu
_är att du ligger vaken
i morgontimmen när regnet slår mot
_fönstret
och det låter som om nån går på
_dig.

_Vad jag bryr mig om nu
_är att du då ser det
hur smutsigt livet blivit.

(_Håkan _Hellström: ur _Kärlek är
_ett brev skickat tusen gånger)

#212

#695

_Två personer ligger i sina sängar
mitt i natten och kan inte sova.

_Det är nästan hundra år emellan
dem, men orsaken till sömnlösheten
är densamma: kärlek. _Den enda
skillnaden är att den ena nog är
ganska lycklig ändå, medan den andra
är olycklig. _Vem är det som är
olycklig, _Boye eller _Hellström?
_Hur ser du det?

_Fråga #8: _Men vad handlar
_Kristina _Lugns dikt om egentligen?
_Finns det inga tydliga budskap i
_lyrik?

_Jodå, det kan finnas tydliga
budskap, men i många dikter är det
öppet. _Man kan tänka sig att _Lugns
dikt handlar om flera saker, till
exempel:

é _Att hon är ledsen för att en kär-
lekshistoria är slut, och att hon
försöker förstöra minnesbilden av
mannen som hon varit ihop med.

é _Att hon just har kommit på att
hon är kär i honom och vill att
han ska bli hennes.

_När man läser lyrik är det inte så
viktigt att hitta det "rätta" svaret
på sådana frågor. _Om _Kristina
_Lugn hade velat att du skulle för-
stå exakt vad som låg bakom dikten,
då kunde hon ha skrivit "jag är led-
sen och vill glömma mitt ex". _Men
det gjorde hon inte. _Hon var ute
#212 #697

efter att uttrycka något mer.

_Kom ihåg vad vi sa på s. #198 -- man skriver dikter för att säga något som inte kan sägas på något annat sätt.

_Men det betyder inte att du som läsare inte får fantisera -- tvärtom. _Att _Kristina _Lugn inte förklarade exakt vad hon menade berodde på att hon ville bjuda in dig och låta dig vara med och tolka. _Just eftersom dikter är så där "öppna" kan du själv välja vad de handlar om, precis som du nog gör med låttexter. " _Jag kan inte ens gå utan din luft i mina lungor" sjunger _Jocke _Berg och vi sa att han riktade sig till någon han var kär i. _Men det var vår tolkning. _När du hör sången -- eller läser texten -- tänker du kanske istället på en kompis, en förälder eller någon annan som du känner att du absolut inte vill vara utan.

::: #213 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Rösta fram fem dikter

_Om de dikter och diktutdrag som finns med i det här kapitlet (s. #198--#212) var bidrag till en tävling och ni var domare -- hur skulle resultatlistan se ut?

_Gör så här

é _Var och en får ge fem poäng till den bästa, fyra poäng till den näst bästa och så vidare.

é _Räkna sedan ihop poängen och gör en topp #5-lista.

_Diskutera

é _Vad var det som gjorde att ni tyckte att just de här dikterna var bäst?

é _Vad tänker ni att de handlar om?
_Här finns inga rätta svar -- det intressanta är hur ni tänker och känner.

#213

#699

é _Hittar ni något budskap i dem,
något som ni tror att författarna
har velat få fram till oss läsare?

#700

#213

Avslutande uppgift: Läs och presentera en dikt

Den här uppgiften gör ni grupper om 2-3 personer.

Ni ska presentera en dikt -- och den som skrivit den -- för de andra i klassen. Det kan vara en dikt som är skriven för att läsas, en musikt-text eller en raptext. Ta hjälp av er lärare eller en bibliotekarie om ni har svårt att komma på någon.

Om du har en bakgrund från ett annat land: passa gärna på att presentera en dikt och en poet, låtskrivare eller rappare från ditt hemland för klassen. Om det till exempel är en sångtext som inte finns på svenska -- vad sägs om att prova att översätta den själv?

_Så här kan ni strukturera er presentation

#1. _Börja med att berätta om författaren

é när och var hen lever/levde
é vad hen har skrivit, utöver dikten som ni läst
é något annat som hen är känd för.

#2. _Visa dikten på storskärm och läs upp den. _Dela upp raderna mellan er. _Efter varje rad ska en ny person läsa nästa. _Det här behöver ni öva på så att det blir bra. _Använd tipsen på s. #210.

#3. _Berätta vad ni tycker att dikten handlar om. _Berätta varför ni tycker så genom att ta exempel från dikten.

#4. _Visa sedan på vilka typiska lyrikdrag som finns i texten. _Till exempel:

é _Varför har författaren börjat på ny rad på just de här ställena?

é _Hur är det med grammatiken -- innehåller dikten hela meningar eller inte? _Finns det skiljetecken?

é _Har ni hittat exempel på upprepningar?

é _Finns det exempel på rim?

é _Finns det exempel på bildspråk?

_Film

_Kom igång

_Berättelser bygger nästan alltid på ord. _I romaner, noveller och lyrik är det förstås tydligast. _Och det gäller även film och serier -- om vi tar bort alla repliker blir det svårt att hänga med i handlingen.

_Men om vi vänder på det och istället bara lyssnar på en film, då märker vi att mycket av handlingen också berättas i bilder. _Det skådespelarna gör, hur de använder sitt kroppsspråk, hur filmen är klippt och vad kameran zoomar in -- sådant får oss att förstå vad som händer.

_Tänk nu på en scen ur en film, en serie, en musikvideo eller ett youtubeklipp som fått er att skratta. _Berätta sedan för varandra om den scenen. _Utgå från de här frågorna:

é _ Vilka är med?

é _ Vad är det som händer?

é _ Varför är scenen rolig?

é _ Hur mycket av det roliga låg i vad personerna sa -- och hur mycket handlade om vad man bara fick se?

_ Mål

_ I det här kapitlet får du

é förståelse för hur bilder kan användas för att berätta en historia

é kunskap om filmens "språk"

é kunskap om hur man gör manus till film

é prova att göra ett eget bildmanus

é prova att göra en kortfilm

_ Viktiga begrepp

é en spelfilm

é en dokumentärfilm

é en animerad film

#214

#705

é en regissör
é en tagning
é en bildstorlek
é en översiktsbild
é en helbild
é en halvbild
é en närbild
é en extrem närbild
é ett kameraperspektiv
é ett normalperspektiv
é ett grodperspektiv
é ett fågelperspektiv
é att klippa
é ett tidsförkortande klipp
é ett tidsförlängande klipp
é ett parallellklipp
é en cliffhanger
é en plantering
é en skörd
é ett filmmanus
é en dialog
é en replik
é ett bildmanus

(webb)

#706

#214

_Berättelser -- inte bara text

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Först var film något man såg på bio, sen kom tv, video och dvd, och nu kan vi se film på en platta och i mobilen.

_Bildbeskrivning

_En flicka ligger på mage i sin säng bredvid sin mamma. _De tittar på en surfplatta och ser ut att ha det väldigt mysigt tillsammans.

=====

_Berättelser är viktiga för människor, och så har det alltid varit.

_Först berättade vi muntligt. _Därefter kom skriftspråket -- nu kunde vi skriva ner historier som lästes av någon annan på en annan plats långt senare. _Och vi började spela teater -- vi berättade historier genom att spela upp dem inför andra.

_I början av #1900-talet kom

filmen. De första som visades för publik var bara någon minut långa, svartvita och utan ljud. Sedan blev de längre, därefter kom ljudet och strax därefter färgen. Och köerna till biograferna växte -- för det var ju bara där man kunde se film.

På #1950-talet kom tv:n, därefter video och dvd -- nu kunde man titta på filmer utan att resa sig ur soffan. Samtidigt skapades de första serierna. Och nu strömmar vi både filmer och serier hem till tv:n och datorn via internet.

Det har alltså hänt mycket. Men i grunden handlar det fortfarande om samma berättande. Det finns förstås skillnader mellan till exempel böcker och de strömmade filmerna och serierna. Men likheterna är också stora. Här är några:

é Vi läser böcker och ser på film av samma skäl. Vi vill lära oss saker, vi vill ha dramatik och underhållning, vi vill skratta, gråta, bli rädda och få hopp.

::: #216 :::::::::::::::::::::::::::::::

é _Innehållet är detsamma. _Hjältar som bekämpar ondska, personer som råkar ut för problem, personer som blir kära och så vidare. _Många populära böcker blir också film eller serier -- det är samma berättelser fast via olika medier.

é _Historierna berättas på ungefär samma sätt. _Dramaturgin, det vill säga hur man bygger upp en berättelse för att göra den spännande, är likadan i filmer och böcker.

é _Även böcker har getts ut som serier (fast då kallades de följetongsromaner). _En av _Englands mest berömda författare, _Charles _Dickens, gav till exempel ut flera romaner på det viset -- ett kapitel i taget presenterades varje månad i små häften.

_Diskutera

_Många romaner blir senare film eller serier (och det finns också exempel på motsatsen). _Känner ni till några sådana? _Har ni rent av sett någon film och också läst boken som filmen bygger på? _I så fall:

é _Fanns allt som stod i boken med i filmen? _Om inte -- vad beror det på, tror ni?

é _Vilken version -- boken eller filmen -- var mest spännande/sorglig/komisk?

é _Tycker ni att filmen blev bättre av att ni också läste boken?

_Tycker ni att boken blev bättre av att ni också såg filmen?

_Vad är typiskt för film och serier?

_Olika slags filmer

é _Skillnaden mellan @långfilmer och @kortfilmer är förstås längden -- ungefär som med romaner och noveller.

é _Precis som romaner delas filmer in i olika @genrer beroende på vad de handlar om och innehåller: action, fantasy, drama, romantisk komedi, skräck och så vidare.

é _Man skiljer också på @spelfilm och @dokumentärfilm. _Dokumentärfilmer beskriver verkliga människor och händelser, medan spelfilm berättar påhittade historier.

é _I @@animerad film; är bildrutorna inte stillbilder av riktiga personer och miljöer, utan tecknade eller tillverkade med hjälp av datorer.

_Film är inte "rörlig bild" -- det ser bara ut så. _Film är stillbilder som satts ihop och spelas upp så

#216

#711

snabbt att tittaren upplever det som att personer och föremål på bilderna rör sig.

En skillnad mellan filmberättande och berättande i text är att tittaren inte bara får läsa om vad som händer, utan hen får också se och höra det. På ett sätt är det därför enklare att berätta historier med hjälp av film och serier. Tänk dig att du ska skriva en text om en flygolycka -- om hur människor reagerar när den är på väg att ske och om vad som händer vid kraschen. Det kommer att krävas många ord och beskrivningar för att läsaren verkligen ska förstå hur otäckt det är. En film kan klara av samma sak på en minut.

Men man kan också vända på det: en romanförfattare kan förklara för läsaren vad en person tänker och känner. Den som gör film måste få fram den informationen till tittaren på andra sätt.

Vi tar ett exempel: En författare skriver "Rosa blev rädd när hon föll och funderade nu på att helt sluta med stavhopp". Tänk dig att

du ska få den som tittar på din film att förstå detta, utan att Rosa berättar det för någon. Hur visar man att någon är rädd? Du kan förstås låta skådespelaren göra miner, men det räcker sällan -- du behöver förstärka det hon visar. Kanske genom att använda närbilder -- alltså filma hennes ansikte på så nära håll att vi ser en tår som rinner nerför kinden. Eller genom att filma henne uppifrån, så att Rosa ser liten och ynkelig ut.

Det där är två exempel på filmspråk, det vill säga de knep som filmskapare använder för att få oss tittare att förstå och verkligen uppleva det som händer. Det här ska vi berätta om på de följande sidorna.

::: #217 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Filmspråk

Filmen har ett eget "språk" som vi tittare förstår utan att vi tänker på det. Det beror på att de flesta av oss har vuxit upp med tv, datorer

och bio har sett många tusen timmar film av olika slag. Det är som med läsning: när vi läst tillräckligt mycket behöver vi inte fundera på vad det står, utan hjärnan tolkar skrivtecknen och ordbilderna automatiskt.

På samma sätt tolkar vi det som händer i en film. Ett exempel: vi får se en närbild på ett ansikte. Sedan börjar bilden flimra och därefter visas samma person, fast i en yngre version. Vi förstår automatiskt att personen tänker tillbaka.

Den som gör filmen -- regissören -- använder många sådana tricks för att få oss att förstå vad som händer. Nu ska vi titta på några av dessa: perspektiv, bildstorlek, klipp och andra berättarknep.

Räkneuppgift

#2019 tittade svenskarna på tv i genomsnitt fem timmar per dag. Om du gjort det sedan du fyllde tre år -- ungefär hur många timmars tv-tittande har du klarat av totalt?

#714

#217

_Perspektiv

=== _Ordlista =====
ett perspektiv_. _Det håll man ser
på något ifrån.

@_Kameraperspektiv (kallas också
kameravinkel) handlar om var kameran
befinner sig i förhållande till det
den filmar, det vill säga @motivet.

=== _Bildtexter =====

_Normalperspektiv

_Det innebär att kameran är på
samma höjd som motivet. _Det är
det perspektiv som oftast används
och det signalerar ofta till oss
tittare att läget är ganska lugnt.

_Grodperspektiv

_Här filmar man underifrån, som
om kameramannen var en groda.

_Motivet ser då större och mer
hotfullt ut.

_Fågelperspektiv

_Nu filmar man uppifrån, som om det var en fågel som höll i kameran. _En person som filmas uppifrån kan upplevas som liten och övergiven. _Fågelperspektivet används också för att ge oss överblick, till exempel över en stad eller ett slagfält i ett krig.

=====

_Testa

_Ta tre stillbilder på din kompis, ur de olika perspektiven. _Alla tre ska vara i helstorlek, det vill säga du ska få med hela hens kropp. _Ta en bild rakt framifrån, en där du sitter på golvet och tittar upp på kompisens (blir bäst om hen står upp) och en där du står på en stol och tittar ner (då blir det bäst om kompisens sitter ner). _Titta på resultaten. _Om du vill att din kompis ska se stor och hotfull ut -- vilken bild väljer du då?

_Bildstorlek

=== _Bildbeskrivning =====

_Fem tecknade bilder med samma
motiv men från olika perspektiv.

#1. _Översiktsbild. _En kvinna och
en pojke sitter på en brygga och
äter glass. _Vid bryggan ligger
en båt och på havet syns några
öar och fåglar.

#2. _Helbild. _Bildens zoomats
in. _Kvinnan och pojken syns
fortfarande i helbild, men båten
och det vidare perspektivet på
havet saknas.

#3. _Halvbild. _Bildens zoomats
in ytterligare. _Nu syns endast
pojken i halvfigur och av kvin-
nan syns endast ryggen.

#4. _Närbild. _Närbild av pojkens
ansikte.

#5. _Extrem närbild. _Närbild av
ett öga.

=====

_Regissören växlar mellan olika bildstorlekar för att få oss att fokusera, koncentrera oss, på olika saker i filmen. _Man brukar prata om följande bildstorlekar:

_Översiktsbild. _Den kallas också miljöbild. _Här visas platsen där något händer. _Oftast används översiktsbilden i början av en scen för att vi ska kunna orientera oss och se var personer och föremål befinner sig.

_Helbild. _Här visas en person i helfigur. _Vi får veta hur personen är klädd och vilken stil hen har. _Här är skådespelarens kroppsspråk, det vill säga hur hen rör sig, viktigt.

_Halvbild. _Det är den bildstorlek som används mest, eftersom den påminner om hur vi ser en människa när vi sitter och pratar med hen. _Vi får se personen från midjan och uppåt, och därför uppfattar vi både kroppens rörelser och ansiktsuttrycken.

_Närbild. _Nu visas bara personens ansikte. _Regissören använder närbilden för att visa oss hur någon mår och vad hen tänker och känner. _Varje liten rörelse i skådespelarens ansikte blir viktig för hur vi uppfattar situationen.

_Extrem närbild. _Här visas bara någon liten detalj, till exempel en bloddroppe på en tand eller ett rep som håller på att gå av. _Den används också för att höja spänningen och dramatiken. _Vi får ofta se något som personerna i filmen inte är medvetna om.

_Testa

_Använd en mobilkamera för att ta stillbilder på en kompis när hen sitter i klassrummet. _Hen ska försöka visa vilket humör hen är på med hjälp av kroppsspråk och miner. _Använd zoom eller variera avståndet mellan dig och kompiserna för att ta fem bilder med olika bildstorlek: översiktsbild, helbild, halvbild, närbild och extrem närbild.

#218

#719

_Titta sedan på resultatet. _Hur väl
syns det hur din kompis känner på de
olika bilderna?

::: #219 :::::::::::::::::::::::

_Klipp

_En tagning är det man spelar in vid
ett och samma tillfälle. _En film
görs mycket sällan i en enda tagning
(men det händer faktiskt -- _Boiling
point (#2021) är ett exempel), utan
genom att flera tagningar sätts
ihop. _Det kallas att @klippa.

_Klippningen är en viktig del av
filmskapandet, eftersom det påverkar
stämningen och farten i filmen och
också används för själva historie-
berättandet.

_Tidsförkortande klipp

_Om en person flyger från _Stockholm
till _Paris, då kan filmen inte visa
hela resan. _Istället får vi se hur
personen visar upp passet på

_Arlanda och sedan hur ett plan
sänker sig ner i närheten av

#720

#219

_Eiffeltornet. _Det tar bara någon minut att visa, _men vi förstår ändå vad som hänt. _Tidsförkortande klipp innebär alltså att man klipper bort allt som är onödigt.

_Sådana klipp är vanliga. _Ett exempel: _I den svensk-georgiska filmen _And then we danced (#2019) får vi se huvudpersonen ta emot en matlåda på en restaurang. _Han är klädd som en servitör -- svarta byxor, vit skjorta. _Han säger något till en kvinna -- och i nästa sekund kommer han gående utanför restaurangen, i hoodie och en vinterjacka. _Det låter ju som att han slagit världsrekord i snabb påklädning, men så uppfattar vi det inte. _Istället "fyller vi i" den bortklippta scenen utan att tänka på det.

_Tidsförlängande klipp

_En bilkrasch är ofta en viktig händelse i en film, men den är ju över på ett ögonblick. _För att öka dramatiken filmar man ur flera vinklar och sätter sedan ihop klippen så att
#219 #721

händelsen "töjs ut" och blir betydligt längre.

Man kan också förlänga tiden på andra sätt. Ett klassiskt exempel finns i *I sista minuten* (#1959) av den legendariske regissören Alfred Hitchcock. En man blir jagad av ett flygplan. Vi vet förstås att ett plan borde komma ifatt honom direkt, men här tar det tio sekunder. Mannen springer och springer och springer, planet kommer närmre och närmre ... Här lät Hitchcock skådespelaren agera framför en bioduk som visade ett plan som flög mot kameran. Filmen på duken spelades upp långsamt, vilket gjorde att scenen blev längre -- och betydligt mer spännande.

Parallellklipp

Det här innebär att filmen växlar mellan två berättelser som utspelar sig samtidigt -- vi får alltså först se vad som händer i den första, sedan i den andra, sedan tillbaka till den första berättelsen och så

#722

#219

vidare. _Ett tydligt exempel finns i kortfilmen _Att döda ett barn (#2003). _Den bygger på en novell som ni kan läsa på s. #191. _Vi får följa en lycklig man som är ute på en biltur tillsammans med en kvinna -- och ett litet barn som ska springa över vägen till grannhuset för att hämta socker. _Vi har fått se både mannen och barnet flera gånger innan vi börjar ana vad som ska hända.

::: #220 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Andra berättarknep

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Det här hade varken tittarna eller karaktärerna i filmen väntat sig -- en lavin störtar plötslig ner mot uteserveringen. _Bilden är hämtad från filmen _Turist (#2014) av regissören _Ruben _Östlund.

_Bildbeskrivning

_Turister på en uteservering i _Alperna. _De reser sig hastigt

#220

#723

när en stor lavin närmar sig.

_Närmst i bild syns en familj bestående av en man och en kvinna i #30-årsåldern och deras två små barn. _Mannen vänder ryggen mot dem och är på väg därifrån. _Kvinnan ropar något till honom samtidigt som hon håller en skyddande arm om sina barn.

=====

_Den som gör film har många fler knep än bildstorlek, perspektiv och klipp att använda sig av. _Här är några av dem.

_Cliffhangers

_Det här knepet används särskilt i serier. _I slutet av ett avsnitt bygger man upp spänningen och bryter sedan tvärt. _Hjälten har ramlat, nu hänger han från en klippa och vi ser hur hans fingrar glider ... _Fortsättningen får vi se i nästa avsnitt.

_Poängen med en cliffhanger är att man ska vara nyfiken på hur det ska

gå och därför vilja fortsätta titta.
_Cliffhangers används också ofta i slutet av en akt i en teaterpjäs och i slutet av ett kapitel i en roman.

_Plantering och skörd

_En plantering kan till exempel vara en man som släpar ut några madrasser som ska slängas. _Senare i filmen börjar huset brinna. _Huvudpersonen kastar sig ut genom ett fönster -- och landar i madrasshögen. _Då har regissören skördat det han planterade.

_En av poängerna med planteringen är att det blir trovärdigare. _Hade vi inte sett madrasserna från början hade vi tyckt att det var rätt otroligt att huvudpersonen skulle landa så mjukt.

_Publiken vet mer

_Det här är ett sätt att skapa stark spänning. _Vi får se hur någon placerar en bomb under en säng och sedan försvinner. _Därefter får vi se

#220 #725

hur huvudpersonen kommer in i rummet. _Visslande klär hen av sig och tar på pyjamas, hen drar bort täcket, ställer väckarklockan ...

_Och vi i publiken vill bara skrika åt hen att gå därifrån.

_Alla blir överraskade

_Lika effektivt kan det vara att varken publiken eller personerna i filmen vet vad som ska hända innan det händer. _En person kommer gående på gata, i fullt dagsljus. _Det är en helt vanlig dag i en helt vanlig liten stad, hen hälsar på några hen känner, går vidare, tittar på mobilen -- och så plötsligt störtar en helikopter precis intill hen.

::: #221 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Leta efter filmspråk

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Så här såg det ut i filmen _I
_sista minuten (#1959) av _Alfred
_Hitchcock när man använde sig av
_tidsförlängande klipp.

_Bildbeskrivning

_Bleknat filmfoto där en man med
_slips och kostym jagas av ett pro-
_pellerplan av äldre modell. _Pla-
_net flyger på låg höjd och närmar
_sig mannen som ser ut att springa
_för sitt liv.

=====

_När ni kommer hem ikväll kan ni
_sätta er framför tv:n eller datorn
-- och ändå säga att ni håller på
med skolarbete.

_Er uppgift är att hitta exempel
på _filmspråk i valfri film eller
serie. _Anteckna det ni hittar.

_Ni ska leta efter detta:

#221

#727

é _Hur regissören har använt de olika bildstorlekarna. _Titta efter @närbilder som visar personernas känslor och @översiktsbilder som gör att vi får se viktiga saker som händer runt omkring.

é _Hur olika perspektiv har använts. _Hittar ni några exempel på @grodperspektiv och @fågelperspektiv?

é @@_Tidsförkortande klipp.;

_Regissören har tagit bort sådant som är mindre viktigt att vi får se -- och ändå fattar vi vad det är som händer i den luckan.

é _Fler berättartekniska knep. _Det här kan vara svårt, men försök.

_Leta efter en @cliffhanger, en scen där @@publiken vet mer; än personerna i filmen eller en scen där @@alla blir överraskade;.

_På nästa svensklektion sätter ni er i grupper om #4--#5 personer och berättar för varandra vad ni hittat.

_Om ni kan visa upp scenerna så gör det. _Bestäm er för exempel som ni tycker är särskilt tydliga, ett för

varje punkt ovan. _De presenterar ni sedan för klassen.

::: #222 ::::::::::::::::::::::::::::

_Filmmanus och bildmanus

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Även vid filminspelningar utomhus har man med manuset, bland annat för att komma ihåg vad skådespelarna ska säga och göra.

_Bildbeskrivning

_Foto från en filminspelning i en skog där en man och en kvinna sträcker fram händerna mot varandra. _Runtomkring dem står personer som arbetar med inspelningen. _En av kvinnorna filmar och två andra håller fram en svart och en vit filmduk. _En stor mikrofon hålls upp över skådespelarna med hjälp av ett långt stativ.

=====

=== _Ordlista =====
en scen_ . _Kort avsnitt i en film
(eller teaterpjäs) .
en dramaturgi_ . _I vilken ordning
saker berättas i en historia .
en replik_ . _Det någon säger .
en dialog_ . _Ett samtal mellan två
eller fler personer .

=====
_Ett manus är en text som beskriver
vad som ska hända i en film . _Manu-
set innehåller förstås den historia
som ska berättas , men det är inte
skrivet för oss vanliga läsare . _Det
innehåller istället instruktioner
till de som gör filmen -- det vill
säga framför allt skådespelarna och
regissören .

_Filmmanus

_Ett @filmmanus består av en lång
rad scener utskrivna i den ordning
som de ska visas . _I manus står det
vad som ska hända , hur det ska hända
och vad olika karaktärer ska säga
till sig själva , till andra eller

#730

#222

till publiken.

En scen kan vara väldigt kort beskriven -- till exempel "Roro och Måns kommer in i hallen". Hur de beter sig när de går in bestämmer regissören och skådespelarna. I nästa scen får vi kanske veta att de går ut på balkongen. Sedan följer en dialog -- Roro och Måns pratar med varandra. I manuset ser vi bara deras repliker, det vill säga det de säger. Hur de säger det, vad de tänker och hur de känner står sällan något om. Manuset beskriver bara vad tittaren ska se och höra.

Så fortsätter manuset -- scen efter scen läggs till och pusslas ihop till en historia. Precis som andra berättande texter följer manuset ofta den här dramaturgin:

::: #223 ::::::::::::::::::::::::::::

#1. Inledning: En introduktion eller inledning, som också kallas anslag. Här gäller det att väcka publikens förväntningar.

#2. Presentation: Filmens huvudpersoner presenteras och

#223

#731

publiken leds in i filmens handling.

#3. Fördjupning och upptrappning:
Huvudpersoner, miljöer och konflikter presenteras mera ingående. Tempot ökar.

#4. Upplösning: Handlingens konflikt/konflikter avgörs.

#5. Avslutning: Lugnet efter stormen, kanske får filmen ett lyckligt slut ... Eller inte.

Bildmanus

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

I ett bildmanus visar du både vad som ska hända i scenerna och hur de ska filmas.

Bildbeskrivning

Bildmanus med rubriken

"Väska". Det finns sex tecknade bildrutor med text.

#1. Totalbild skola. A och B möts utanför ingången.

- #2. A ger B en väska framför skolingången. Helbild.
- #3. Närbild väskan byter hand.
- #4. Dialog A + B utanför skolan. Kryssklipp.
- #5. A och B går var sin väg efter bråk. Helbild.
- #6. Helbild kafeterian. B sitter ensam med väskan.

=====

@Bildmanus är ett manus där filmens tagningar ritas upp på papper. Det kallas ibland också @storyboard. Ett sådant manus underlättar ofta själva filmandet. Regissören och den som sköter kameran behöver inte i varje scen ta en massa beslut om bildstorlek och perspektiv -- det är redan bestämt i förväg.

Att med ord beskriva en bild som till exempel ska göra att tittaren börjar skratta eller bli rädd kan vara svårt -- att rita den är ofta enklare. Därför kompletterar filmskapare det skrivna manuset med enkla bilder som visar vad hen vill att tittarna ska få se.

#223

#733

En annan fördel med bildmanus är att man får överblick över hur olika bildstorlekar och perspektiv används. Märker hen att det är nästan bara närbilder och grodperspektiv kan hen ändra -- ett vanligt råd till filmare är nämligen att försöka variera sådant.

Du behöver inte vara jätteduktig på att rita för att göra ett bildmanus som fungerar. Personerna kan vara streckgubbar. Hus, bilar och annat som ska synas behöver inte se realistiska ut -- huvudsaken är att man förstår vad det är, som på bilden här ovanför.

_Avslutande uppgift: _Gör ett
_bildmanus

_Er uppgift är att göra den här
enkla historien till en hotfull
kortfilm:

_Lotta och _Samira sitter på en
strand. _Det är inga andra män-
niskor där. _En man kommer gående
långt borta. _Han är på väg mot
tjejerna. _När han kommer närmre
börjar de bli oroliga -- vad vill
han egentligen? _När han kommer
fram till dem blir de riktigt räd-
da, eftersom han har blod på sin
kläder och ser väldigt arg ut.

_Gör så här

- #1. _Arbeta i mindre grupper.
- #2. _Ta ett _A#4-papper och beskriv
sex bildrutor. _Lämna lite plats
för text under varje ruta. _Titta
på bilden på s. #223 och härma
den.

- #3. _ Diskutera och bestäm vilka bilder ni behöver ha med för att tittaren ska förstå vad som händer.
_ Ni ska få in historien på sex rutor.
- #4. _ Beskriv de bilder ni bestämt.
_ Använd olika bildstorlekar och perspektiv. _ Vilken storlek ska bilden ha där man ser att stranden är tom? _ Vilken storlek är bäst för att visa tjejernas känslor? _ Vilket perspektiv kan göra att mannen ser hotfull ut?
- #5. _ Vill ni att något mer ska synas i bilderna för att förstärka stämningen? _ Har _ Lotta och _ Samira med sig något till stranden, något som visar att det till en början är en mysig dag på stranden? _ Ska det kanske dyka upp mörka moln på någon bild? _ Beskriv sådana detaljer också.
- #6. _ När ni är klara: vänd på historien. _ Mannen som kommer fram är istället en glad kille som går omkring och bjuder folk på glass.
_ Gör nu ett nytt bildmanus till en glad och positiv kortfilm.

_Då vill ni kanske använda ett annat perspektiv när ni visar mannen och lägga till andra detaljer i bilderna?

#7. _Visa era två bildmanus för de andra i klassen och jämför.

_Diskutera:

é _Var det svårt att berätta hela historien på bara sex rutor?

_Vilka olika lösningar hittade ni?

é _Vilka bildstorlekar och perspektiv använde ni? _Hur fungerade de?

é _Vilka detaljer lade ni till i bilderna för att förstärka stämningen?

_Om ni hinner

_Testa att göra en egen kortfilm utifrån ett av era bildmanus. _Någon badstrand har ni knappast tillgång till -- men med en filt och lite andra prylar (kallas @rekvisita) kan ni få tittarna att förstå var filmen utspelar sig. _Är ni bara killar i er grupp? _Hur ska ni då visa att det är två tjejer som sitter på stranden? _Sådana problem måste de som gör film lösa hela tiden -- och nu är det er tur.

_Diskutera också hur de som spelar rollerna ska agera. _Hur gör man till exempel för att visa att man blir orolig? _Prova några gånger innan ni börjar spela in.

_Använd kameran i en laptop, surfplatta eller mobiltelefon. _Om det går att pausa inspelningen på den kamera ni använder kan ni spela in alla scenerna i en följd. _Annars måste ni spela in varje scen för sig och sedan klippa ihop dem i ett redigeringsprogram.

#738

#225

_Dramatik

_Kom igång

_Varför samlas så många människor på teatrar runt om i världen, kväll efter kväll? _Varför sitter de inte hemma och läser böcker istället?

_Eller ser en berättelse på film?

_Det ska ni undersöka i det här kapitlet.

_Diskutera

é _Har ni sett någon teaterföreställning? _Eller har ni spelat teater själva? _Berätta!

é _Om en kompis ska gå på teater och se en föreställning för allra första gången -- vad tycker ni hen ska tänka på? _Behöver man vara klädd på något särskilt sätt? _Är det okej att ha mobilen uppe? _Ska man ta med egna popcorn?

é _Om en annan kompis plötsligt ska vara med som skådespelare i en teaterföreställning och ber er om goda råd -- vad säger ni då?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é lära känna några ord och begrepp som används när man pratar om dramatik

é kunskap om vad som skiljer dramatik från andra typer av berättande texter

é möta, läsa och diskutera några exempel på dramatik

é prova att själv spela dramatik.

_Viktiga begrepp

é (en) dramatik

é ett drama

é en teaterpjäs

é en dramatiker

é en uppsättning

é en akt

é en scen

#740

#225

é ett manus
é en regissör
é en roll
é en replik
é en dialog
é en monolog
é en maskör
é en scenanvisning
é en kuliss
é en rekvisita
é en parkett
é en sufflör

(webb)

::: #226 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är dramatik?

=== _Bildtext =====

_Här spelas teater. _Några skådespelare står på en scen och berättar en historia genom att själva spela de personer som historien handlar om. _Framför dem sitter åskådarna och de kan vara många, som här på _Dramaten. _Gömda bakom och runt scenen finns också många som varit med om att förbereda

#226

#741

föreställningen -- regissör,
maskör, sufflör, de som har hand
om rekvisita och så vidare.

=====

=== _Ordlista =====

upprörande_. _Ett adjektiv som kan
användas om sådant som väcker
starka (och oftast negativa)
känslor.

en roll_. _Roll är ett ord som kan
användas på flera sätt. _När vi
pratar om teater och film använ-
der vi det som en synonym till
"karaktär", det vill säga den
person som en skådespelare spe-
lar. _Roll kan också betyda "ett
sätt att vara och bete sig". _Då
kan man till exempel säga så
här: _Han tog papparollen på
stort allvar -- han lekte med
barnen varje ledig minut.

_Dessutom kan man ofta översätta
uttrycket spela roll med "ha be-
tydelse": _Publiken spelar stor
roll vid en konsert. _Det spelar
ingen roll vad du säger -- jag
tänker ändå inte diska.

#742

#226

en uppsättning. Ett sätt att spela upp en teaterpjäs -- samma pjäs kan ju spelas på många olika sätt.

=====

När vi pratar om skönlitteratur, då är @dramatik ett annat ord för teater -- det vill säga berättelser som är skrivna för att spelas upp av skådespelare inför en publik. Den som skriver dramatik är @dramatiker och berättelsen hen skriver kallas för en @teaterpjäs eller ett @drama.

Ordet dramatik känner du säkert igen. Det är från början ett gammalt grekiskt ord som betyder ungefär "en handling", det vill säga något man gör. Idag använder vi det oftast för att beskriva något spännande eller upprörande som händer.

Vi kan till exempel prata om "den dramatiska VM-FINALEN i ishockey" eller om "stor dramatik när stormen drog in över Sverige".

_Grejen med teater

_En teaterpjäs vill berätta om något spännande, roligt, märkligt eller upprörande som händer eller har hänt. _Det vill romaner och andra berättande texter också göra och det kan verka onödigt krångligt att skriva en historia som måste berättas på en scen av ett antal skådespelare. _Ändå gör dramatikererna det. _Och människor går på teater -- trots att det är enklare att sitta hemma med en bok eller en film.

_Det beror på att det finns sådant som bara en teaterföreställning kan ge. _Här är några exempel:

é _Vi får vara med när det händer

_Tänk er en dramatisk scen i en bok ni läst eller en film ni sett.

_Tänk er sedan att ni sitter i samma rum som personerna i berättelsen.

_Ni ser och hör exakt allt, även det som författaren eller filmskaparen valt att inte ta med -- varje

viskning och suck, alla menande blickar och nervösa blinkningar.

__ När någon plötsligt skriker är ljudet så starkt att ni hoppar till.

é __ Vi ser skådespelarna -- och de ser oss

__ En musikkonsert utan publik är knappast en konsert. __ Publiken behövs -- artisten ser den, sjunger till den och för den och påverkas av stämningen i lokalen. __ Om åskådarna är entusiastiska får artisten extra energi och om de verkar trötta försöker artisten få igång dem. __ Det fungerar likadant i en teaterpjäs. __ Man kan alltså säga att publiken är med och skapar föreställningen.

é __ Vi ser pjäsen tillsammans med andra

__ Publiken spelar roll även för oss som sitter i den. __ Att sitta ensam i en teatersalong och se en pjäs är inte samma sak som att se den när salongen är full och vi hör hur andra skrattar, suckar och snyftar.

#227

#745

_När vi är många blir upplevelsen starkare.

é _Ingen föreställning är helt lik en annan

_En uppsättning av en teaterpjäs kräver mycket förarbete: skådespelarna övar på sina roller, scenografer bygger upp miljöer på scenen, det ordnas med ljus- och ljudeffekter och så vidare. _När allt fungerar bra börjar man spela för publik och sedan spelar man pjäsen många gånger. _Ändå blir föreställningarna olika. _Det kan bero på publiken, men också på hur skådespelarna känner just i kväll och vad de varit med om under dagen. _Och vi i publiken vet att det bara är vi som får vara med om just den här föreställningen.

_Diskutera

é _Vi påstår att en av poängerna med teater är att man "får vara med när det händer". _Kan ni känna igen det från några andra sammanhang? _Blir upplevelsen starkare om man ser en idrottstävling, en konsert eller dramatisk händelse "live" istället för på tv?

é _Har ni någon gång sett en teaterföreställning? _Var, i så fall? _Vad handlade pjäsen om? _Vad tyckte ni om den? _Skulle ni ha känt annorlunda om ni läst historien eller sett den på film?

#748

#227

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #10 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym tio

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Lite teaterspråk (#228).....#749

_Övning: _Läs två pjäser
_ (#229).....#753

_Övning: _Läs en scen ur
_Fröken _Julie (#232).....#763

_Avslutande uppgift: _Sätt
_upp en minipjäs (#235).....#771

_Sakprosatexter (#236).....#774

_Att läsa sakprosatexter (#237) #776

_Vad är sakprosa? (#237).....#776

_Sakprosa bygger på fakta
_ (#238).....#779

_Olika slags sakprosa (#239) ..#780

_Sex vanliga texttyper (#240) #783

_Fakta = sant? (#241).....#786

_Ords värdeladdning (#243)....#792

_Övning: _Positiva, negativa
_och neutrala ord (#243).....#794

_Iii

_ Övning: _Leta efter
_ varningssignaler (#244).....#797

_ Att läsa sakprosatexter #1
_ (#245).....#802

_ Var aktiv när du läser
_ (#246).....#804

_ Så här funkar läromedels-
_ texter (#248).....#808

_ Övning: _Undersök en läro-
_ medelstext (#250).....#814

_ Att läsa sakprosatexter #2
_ (#251).....#817

_ Att läsa för att lära (#252) #819

_ Övning: _Prova att läsa för
_ att lära (#255).....#829

_ Att läsa bilder (#256).....#831

_ Iv

_Lite teaterspråk

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Maskörer och skådespelare vid
_Malmö _Stadtsteater.

_Bildbeskrivning

_En kvinna får håret fixat inför
en föreställning. _I rummet syns
peruker i olika längder och färger
och personer som utför arbeten på
dessa.

=====

_Det finns förstås ämnesord även
inom teatern. _Här är några av de
vanligaste.

=== _Ordlista =====

akt_. _En akt är en del av en
teaterpjäs. _En pjäs är ofta
uppdelad i två till fyra akter,
med korta pauser emellan. _Man
kan tro att det är för att pub-
liken ska kunna gå på toaletten,

men troligen uppfanns akterna för att det behövdes pauser i historierna.

scen_. _En scen är en kortare del av en pjäs (en mindre del än en akt). _En scen slutar när man byter miljö eller när några skådespelare byts ut. _Scen kallas också den plats i teaterlokalen där man framför pjäsen.

manus_. _Den text som dramatikern skriver kallas ett manus. _Det innehåller skådespelarnas repliker och lite korta scenanvisningar.

repliker_. _Det som skådespelarna säger i en teaterpjäs kallas repliker.

dialog_. _Två eller flera personer pratar med varandra.

monolog_. _En person pratar (ofta med sig själv).

regissör_. _Regissören är den som styr arbetet med en teaterföreställning och bestämmer hur skådespelarna ska agera, det vill säga hur de ska spela sin roll. _Det han gör kallas

att regissera.

maskör_. _Maskören är den som "gör om" skådespelarna när de ska upp på scenen. _Hen ansvarar för sminkning, peruker och så vidare.

scenanvisningar_. _Scenanvisningarna beskriver hur det ser ut där pjäsen utspelas och ger ibland också instruktioner till skådespelarna -- hur de ska röra sig, vilka tonfall de ska ha och så vidare.

kulisser_. _Kulisser är ett slags skärmar som man ställer upp bakom scenen för att skapa en miljö. _Om en scen utspelar sig på ett torg kan kulisserna till exempel föreställa husväggar.

rekvisita_. _Rekvisita är lösa föremål som används på scenen för att det ska bli trovärdigt. _Det kan vara möbler, en uppstoppad fågel, ett trollspö och så vidare.

parkett_. _De åskådarplatser som är ungefär i samma höjd som scenen. _Platserna allra längst

fram kallas "första parkett".
_På många teatrar finns också
platser på "balkongen", det vill
säga högre upp i lokalen.
sufflör_. _En person som sitter
vid sidan av scenen och följer
med i manuset under föreställ-
ningen. _Om en skådespelare
glömmer sin replik viskar
sufflören vad hen ska säga.

=====

(webb)

_Övning: _Läs två pjäser

_På de följande sidorna hittar ni två mycket korta teaterpjäser. _Båda innehåller två roller -- person _A och _B. _Den första pjäsen heter _Inställt rån. _Det låter kanske som en konstig titel -- lektioner och träningar kan ju vara inställda, men rån? _När ni läst manuset kommer det dock att klarna. _Den andra pjäsen heter _Scenskräck och den innehåller egentligen bara en person -- fast i två versioner. _Vad menar vi med det? _Det kommer ni också att förstå när ni har börjat läsa.

_Arbeta två och två. _Välj först vilken pjäs ni vill gå vidare med. _Bäst blir det om halva klassen läser _Inställt rån och den andra halvan _Scenskräck.

_Gör så här

- #1. _Börja med att tyst läsa igenom texten.
- #2. _Bestäm sedan vem som ska vara _A och vem som ska vara _B.
- #3. _Prova att spela upp scenen, bara för er själva. _Ni behöver inte lära er replikerna eller ställa er upp. _Men försök använda tonfall som passar.
- #4. _Diskutera hur det lät. _Ge varandra förslag på hur ni ska säga replikerna. _Kanske ska någon av er låta argare, räddare, mer nervös, mer förvånad och så vidare.
- #5. _Öva -- läs igenom scenen några gånger till, fortfarande bara för er själva.
- #6. _Sätt er med en annan grupp, helst en som har arbetat med den andra pjäsen. _Spela sedan upp er pjäser för varandra.
- #7. _Diskutera frågorna nedan. _När ni är klara berättar ni för de andra i klassen vad ni kommit fram till.

_Diskutera

- é _Hur förändras personerna i pjäserna?
- é _Tycker ni att ni fick fram de förändringarna när ni spelade för varandra?
- é _Var det svårt att visa personernas humör och känslor med bara rösten?
- é _Var det någon av er som också visade detta med kroppen -- till exempel genom att vifta med armarna, luta sig framåt/bakåt eller använda ansiktsuttryck?
- é _Var det något annat som var svårt med att spela upp era pjäser?

_Inställt rån

av _Magnus _Johansson

_A: _Du där! _Stopp, stanna! _Ge mig
_din mobil!

_B: _Nä men ... _Vänta lite ...

_A: _Jag ska ha din mobil!

_B: _Men ...

_A: _Tjafsa inte. _Du vet inte vad
_jag kan göra.

_B: _Förlåt. _Här. _Men...

_A: _Snacka inte. _Stick iväg nu!

_B: _Ja, jag ska. _Men jag känner
_igen dig.

_A: _Det gör du inte alls! _Är du
_helt knäpp?

_B: _Jo, men jag gör det. _Vi har
_setts en gång för typ tre år sen.
_Kommer du inte ihåg?

_A: _Håll käften nu.

_B: _Alltså ... _Våra föräldrar
_känner varann. _Vi sågs på en fest
_en gång. _Vi var små då. _Du var
_jätteledsen.

_A: _Det var jag väl inte alls.

_B: _Jo. _Du kommer ihåg mig nu va?

_Jag har tänkt på dig sen dess.

_Jag har till och med hoppats att vi skulle ses någonstans.

_A: _Eeh ... _Alltså, var det en fest där det fanns en trollkarl?

_B: _Ja, precis. _Vi satt i ett rum med typ nån stor affisch på väggen. _Typ en solnedgång eller nåt.

_Det var mörkt. _Och du berättade att din hund precis hade dött.

_A: _Äh. _Det var ju längesen.

_B: _Jag tyckte synd om dig. _Du sa att nån hade dödat den. _Fast det hittade du nog bara på. _Men död var den i alla fall.

_A: _Vadå ... _Det var ju bara en hund.

_B: _Vi blev ju liksom kompisar. _Du fick mitt nummer och du skulle ringa mig sa du.

_A: _Mm. _Fan _Jag minns det där nu.

_B: _Men du ringde aldrig.

_Tystnad.

_B: _Okej. _Jag ska väl gå. _Det var inte meningen att -- ja, typ förstöra ditt rån.

_A: _Det är lugnt.

_B börjar gå. _A ropar efter _B.

_A: _Jag kanske ringer nu istället!

_B: _Ja, fast det går ju inte nu.

_Du har ju min mobil.

_A går fram och ger tillbaka mobilen.

_A: _Oj. _Här. _Jag kan ta nån annans.

_B: _Tack.

_B går.

_Scenskräck

av _Magnus _Johansson

_A:s band ska just ha sin första spelning, i skolans aula. _Nu står hen framför spegeln på toaletten och förbereder sig. _Den som spelar spegelbilden (_B) står mitt emot _A. _De står helt stilla ett tag. _Sedan lyfter _A vänstra armen, _B lyfter sin högra. _A räcker ut tungan och _B gör likadant. _A rufsar till sitt hår och _B gör detsamma. _A harklar sig och det gör _B med.

_A: (låtsasskriker till publiken)
_Heeeej! _Kul att så många kunde komma! _Det är vi som är _The Haters! _En två tre f...

_B: (surt) _Vadå kul? _Du är ju så nervös att du håller på att kräkas!

_A: _Äh ... så farligt är det inte.

_B: _Sssss ... försök inte lura dig själv nu.

_A: _Man ska vara lite nervös, det
_säger alla artister.

_Det blir bättre då.

_B: _Men du är väl ingen artist.

_A: (tvekande) _Jo ... det är jag
_väl ...

_B: _Nä. _Du är bara en snubbe som
_tror att han kan sjunga. _Som de
_där som gör bort sig i _Idol.

_A: _Det är faktiskt många som
_tycker att jag sjunger jättebra.

_B: _Du menar morsan? _Hallå ...
_Hon sa att smörknivarna du gjorde
_i slöjden var jättefina också ...
_Fast de såg ut som bajskorvar!

_A: (suckar) _Om en halvtimme är det
_i alla fall över ...

_B: _Och sen kommer alla att skratta
_åt dig ... i flera veckor!

_A: _Håret ser bra ut i alla fall.

_B: _Det står ju rätt ut på ena si-
_dan.

_A: _Men om jag tar lite vatten på
_det ...

_B: _Nääää! _Nu ser du ju alldeles
_svettig ut! (paus) _Vad har du på
_näsan?

_A: _Åh, den där finnen ...

#760

#231

_B: _Du ... det ser ut som att den
_har vuxit en hel del.

_A: (visksjunger) _Mama, _I just
_killed a man, put a gun into ...
_nej, fan ...

_B: (flinar) _Den där texten kommer
_du aaaaldrig att komma ihåg!

_Tystnad. _A suckar och lutar sig
_framåt, spegelbilden (_B) gör lika-
_dant. _Nu har de näsorna mot var-
_andra. _De står så en stund.

_A: (sträcker på sig) _Näe! _Nu ski-
_ter jag i det här! _Nu sticker jag
_hem!

_B: _Det kan du väl inte göra. _Det
_är ju pinsamt.

_A: _Hellre det än att dö.

_B: _Äh ... larva dig inte. _Du kom-
_mer inte att dö.

_A: _Jo.

_B: _Du, det är ju inte i _Globen du
_ska spela direkt. _Det är ju bara
_tre låtar i aulan.

_A: _Jo, men ...

_B: (klappar på _A:s kinder) _Kom
_igen nu! _Visa dem!

#231

#761

_A: _Okej då ...

_B: _Titta ... du är ju för fan
skitsnygg ... tjejerna kommer att
älska dig!

_A: _Ja ... jo, du har ju rätt ...
nu jävlar!

_B + _A: (båda tar tag i en låtsas-
mikrofon och skriker) _En ... två
... en, två, tre, fyr!

_Övning: _Läs en scen ur _Fröken
_Julie

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Fröken Julie i en uppsättning
från _Malmö _Stadtsteater (#2020).

_Bildbeskrivning

_Tre skådespelare uppträder på
en scen. _Till vänster står en
kvinna med mörkt uppsatt hår och
ljusblå klänning och förkläde.

_Hon tittar med mörk blick på en
man och en kvinna som står en bit
därifrån. _Mannen är klädd i
frack, vit fluga och blå väst.

_Tätt intill, med ryggen mot ho-
nom, står en kvinna med uppsatt
ljus hår, kortärmad vit blus,
orange kjol och med armarna i
kors. _Hon vänder ansiktet mot ho-
nom och ser belåten min. _Mannen,
 däremot, tittar med allvarlig
blick på henne.

Nu ska ni läsa ett kort utdrag ur pjäsen Fröken Julie av August Strindberg. Den skrevs år #1888.

Om ni redan har läst om Strindberg på s. #160 vet ni att

é han är en av Sveriges allra mest berömda författare, både i Sverige och utomlands é att Fröken Julie är en av hans mest kända teaterpjäser é att huvudpersonerna är en ung överklasskvinna (Julie) och hennes fars betjänt (Jean) é två teman i pjäsen är kampen mellan man och kvinna och kampen mellan underklass och överklass (det vill säga fattiga och rika) é att det här är ett exempel på ett naturalistiskt drama -- vilket bland annat betyder att författaren låter skådespelarna prata "vardagsspråk", så att publiken upplever att det som händer på scenen faktiskt är på riktigt.

_Fröken _Julie är ganska svår att förstå om man läser den i original, det vill säga exakt så som _Strindberg skrev den -- trots det som står i den sista punkten på förra sidan. _Det beror förstås på att språket förändrats mycket sedan #1888. _Vi har förenklat språket lite, men läs tillsammans med er lärare så att hen kan förklara vissa uttryck.

_Gör så här

- #1. _Läs introduktionen som ger sammanhanget.
- #2. _Läs en replik i taget. _Diskutera vad varje replik och anvisning till skådespelaren betyder.
- #3. _Prova sedan att läsa upp hela texten och försök följa anvisningarna. _Gör det flera gånger så att alla som vill får prova att läsa.

#4. _Diskutera:

é _Vad menar _Julie när hon säger:
" _Får han se den, så ska han ha
starka ögon."

é _Julie säger "han" istället för
"du" till _Jean. _Vad tror ni
det beror på?

é _Jean säger inte heller "du"
till _Julie. _Vad säger han
istället?

é _Vi skrev att pjäsen bland annat
skildrar en kamp mellan _Julie
och _Jean. _Man kan säga att de
tävlrar om att vara i överläge,
om att få mest status. _Kan ni
hitta några spår av den kampen i
den här scenen?

é _Känner ni igen det här temat?
_Kan ni komma på något exempel
från vår tid där människor täv-
lar om att ha högre status än
någon annan?

ur _Fröken _Julie

av _August _Strindberg, förenklad
version

_Personer

_Fröken _Julie, #25 år

_Jean, betjänt, #30 år

_Kristin, kokerska, #35 år

_Bakgrund

_Pjäsen utspelar sig i köket på en stor herrgård en midsommarafton. _På gården bor greven och hans dotter, fröken _Julie, och flera anställda som jobbar åt greven. _Jean har nyss skjutsat greven till stationen. _När han kommer hem har midsommarfesten börjat. _Fröken _Julie dansar med de anställda -- något som inte var vanligt på den tiden. _Jean går in i köket, till kokerskan _Kristin som också är hans fästmö, och säger: "_Ikväll är fröken _Julie galen igen, komplett galen!". _Han äter

#233

#767

och dricker. Sedan kommer fröken Julie in i köket. Hon går fram till Kristin och undrar om hon har gjort sig i ordning och kan följa med ut till festen. Kristin visar med en liten gest att Jean också är där.

::: #234 ::::::::::::::::::::::::::::::

Jean: (artigt men också lite flörtigt.) Är det hemligheter damerna har för sig?

Fröken: (slår honom i ansiktet med näsduken.) Det är till att vara nyfiken!

Jean: Ah, vad det luktar gott av den violparfymen!

Fröken: (spelar att hon är upprörd, låter också lite flörtig.) Oförskämt! Förstår han sig på parfymer också! Dansa, det kan han bra ... Men stå inte här och titta! Gå sin väg!

Jean: (artigt, men också retsamt.) Är det någon trollsoppa på midsommarnatten som damerna kokar? Någonting att spå med i lyckans stjärna, där man får se vem man

#768

#234

ska bli ihop med?

_Fröken: (skarpt.) _Får han se den,
så ska han ha starka ögon.

_Kristin, håll upp en halv flaska
vin, men sätt sen tillbaka korken!

_Kom nu _Jean, och dansa med mig

...

_Jean: (tveksamt.) _Jag vill inte
vara oartig mot någon, men den här
dansen hade jag lovat _Kristin ...

_Fröken: _Nå, hon kan ju få en an-
nan. _Eller hur _Kristin? _Vill du
inte låna ut _Jean åt mig?

_Kristin: _Det är inte jag som be-
stämmer. _Och om fröken säger så-
där så passar det sig inte att
_Jean säger nej. _Gå iväg ni!

_Jean: _Ärligt talat, men utan att
vilja såra, så undrar jag ändå om
det är klokt av fröken _Julie att
dansa två gånger efter varann med
samma man, särskilt som folk här
gärna antyder saker ...

_Fröken: (blir upprörd och arg.)
_Vadå? _Vilka slags antydningar?
_Vad menar han?

_Jean: (försiktigt, visar tydligt
att han inte vill vara upprorisk.)

— Eftersom fröken inte vill förstå,
— så måste jag tala tydligare. — Det
— ser illa ut att välja en av sina
— underordnade när det finns andra
— män som väntar på att få äran att
— dansa med er ...

— Fröken: — Att välja! — Vilka tankar!
— Jag är förvånad! — Jag, husets
— härskarinna, hedrar folket med min
— närvaro, och när jag nu verkligen
— vill dansa, så vill jag dansa med
— en som kan föra så att jag slipper
— se löjlig ut!

— Jean: — Jag lyder! — Jag gör som frö-
— ken säger!

— Fröken: (vänligt, mjukt.) — Ta det
— inte så nu att jag befäller! — I
— kväll har vi ju fest som glada
— människor och vi lägger bort det där
— om att vara över eller under någon
— annan! — Så, ge mig armen nu! — Och
— var inte orolig — Kristin! — Jag ska
— inte ta din fästman ifrån dig!

_Avslutande uppgift: _Sätt upp en minipjä

_Nu har ni på olika sätt arbetat med tre korta scener, diskuterat dem och testat att läsa replikerna själva.

_Nu ska ni få prova att spela upp en av dem, som en riktig teaterföreställning.

_Gör så här

#1. _Dela in er i grupper om fyra eller fem personer.

#2. _Välj vilken scen ni ska spela upp.

#3. _Bestäm vem som gör vad. _Ni behöver ha två eller tre skådespelare, en regissör och en sufflör.

#4. _Om ni är fem och har valt att spela _Inställt rån eller _Scenskräck kan en person finnas med på scenen, som en skådespelare utan repliker. _Hen är ögonvittne till det som händer och visar med kroppsspråk hur hen reagerar.

#5. Om ni spelar Fröken Julie: det måste inte vara en kille som spelar Jean och så vidare. Det är ganska vanligt att man använder "fel kön" på teatern -- det kan ge en extra effekt.

#6. Bestäm hur ni vill att scenen ska se ut. Ska det vara nerkläckt med bara någon lampa (till exempel ficklampan på en mobil som regissören håller i)? Vad ska ni ha för rekvisita? Vad ska ni ha på er? Använd fantasin -- det måste inte vara något som nämns i texten. Utspelar sig Inställt rån kanske på en buss och scenen från Fröken Julie på en fest i vår tid?

#7. Nu är det dags för repetitioner. Ni ska alltså öva på att spela pjäsen flera gånger. I början kan ni som är skådespelare ha texten med er, men försök lära er replikerna utantill. Sufflören hjälper er att komma ihåg. Den som är regissör hjälper skådespelarna att hitta rätt tonfall och rörelser så att det blir "som på

riktigt".

- #8. _Tänk på att det ofta finns mycket "mellan raderna" i teaterdialoger. _Fundera på vad personerna tänker och känner, även om det inte sägs rakt ut i texten, och på hur ni kan visa det.
- #9. _Tänk också på kroppsspråket -- skådespelarna kan visa hur de känner med hjälp av rörelser, hur de sitter och så vidare.
- #10. _När det är er tur: ställ i ordning scenen, placera ut er rekvisita och sätt igång!

_Sakprosatexter

_Välkommen in sakprosatextförrådet!

_Vad vill du veta? _Hur det gick till när universum bildades? _Varför pennan faller till golvet när du släpper den? _Om den där nya filmen är så bra att du ska gå och se den?

_Hur det gick i matchen mellan _Östersund och _Malmö? _Hur du gör egen glass?

_Det spelar ingen roll vilken fråga du har -- du kommer att hitta svaret i en sakprosatext.

@_Sakprosatext är ett sammansatt ord. _Det betyder att det har bildats genom att några ord har skrivits ihop. _Så här:

sak + prosa + text

@_Sak är släkt med "saklig". _Det betyder ungefär "bygger på fakta och

#774 #236

stys inte av känslor och åsikter".
_En person som berättar sakligt om
något undviker alltså att gissa och
blanda in vad hen känner och tycker.

@_Prosa är "vanlig" text -- till
exempel den här som du läser just
nu. _Nästan all text kallas prosa --
det enda undantaget är lyrik (det
vill säga dikter, poesi).

_Att läsa sakprosatexter

_Vad är sakprosa?

_Kom igång

_Här är två texter som båda handlar om en rymdfarkost som startar sin färd mot månen. _Den ena är hämtad från en faktabok om en verklig månresa som genomfördes #1969. _Den andra texten kommer från en skönlitterär text, en roman, som handlar om en påhittad månresa.

"_Fyr! _En fruktansvärd, ofantlig, övermänsklig detonation, som låter sig lättare tänkas än att beskrivas! _Ur jordens innandömen sköt en eldkvast upp som ur kratern på en vulkan. _Det var endast några få personer som lyckades få se en skymt av projektilen, då den flög sin väg."

"_På toppen av en ångande _Saturnus _V -- fullastad med fotogen, flytande väte och flytande syre -- fanns de tre astronauterna.

_Klockan #9:#32 vaknade den jättelika startraketen till liv med ett vrål och steg från startplattan på en röd-orange eldstunga."

_Diskutera

é _Kan ni lista ut vilken text som bygger på fakta och vilken som bygger på fantasier?

é _Vad är det i texterna som får er att tro det? _Vad finns det mer för skillnader mellan dem? _Vad finns det för likheter?

é _Brukar det vara lätt att se skillnaderna mellan fantasi och fakta?

é _Läser ni på olika sätt beroende på om texten bygger på fakta eller på fantasier?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é lära dig vad begreppet sakprosa betyder

é kunskap om begreppet texttyper

é förståelse för att man kan behöva läsa sakprosatekster kritiskt.

_Viktiga begrepp

é (en) sakprosa

é (en) prosa

é (en) fakta

é en fiktion

é en texttyp

é (en) skönlitteratur

é ett syfte

é en värdeladdning

é att återge

é att beskriva

é att förklara

é att argumentera

é att instruera

é att utreda

(webb)

#778

#238

_Sakprosa bygger på fakta

=== _Bildtext =====

_Reseguider, kokböcker, tidskrif-
ter, broschyrer från myndigheter
och dagstidningar -- alla innehåll-
er de sakprosatexter.

=====

=== _Ordlista =====

(en) fakta_. _Något som är sant,
som kan bevisas.

en fiktion_. _Motsats till fakta,
något som är påhittat.

(en) skönlitteratur_. _Texter som
bygger på fiktion, något som är
påhittat -- romaner, noveller,
poesi, dramatik osv.

=====

@_Sakprosa är ett samlingsnamn för
texter som ger information om fakta,
det vill säga sådant som är verkligt
och inte påhittat. _De texter som
inte är skönlitteratur är sakprosa-
texter. _Du läser nog någon slags

sakprosa varje dag, både på fritiden och i skolan. _Här är några exempel:

- é läromedelstexter
- é faktaböcker
- é nyhetsartiklar
- é debattartiklar
- é filmrecensioner
- é inlägg på sociala medier
- é bloggar
- é lagar och regler
- é matlagningsrecept
- é forskningsrapporter

::: #239 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika slags sakprosa

=== _Ordlista =====

ett syfte_. _Meningen med något, orsaken till att något finns eller görs.

=====

_Sakprosotexter skrivs för att förmedla fakta. _Orsakerna till att de skrivs kan vara flera -- texterna har olika @syften. _Syftet påverkar också hur texterna skrivs. _En text

#780

#239

som ger instruktion om hur man installerar en skrivare till datorn är till exempel ofta skriven i punktform och innehåller sällan adjektiv (ord som beskriver substantiv):

- #1. _Anslut skrivaren till datorns usb-uttag.
- #2. _Koppla in strömförsörjningsladdan.
- #3. _Tryck på "on" (se bild).

_En text som vill få läsaren att tycka något, till exempel att det är helt fel med dödsstraff, ser annorlunda ut. _Den skrivs inte punktform och innehåller ofta många värdeladdade adjektiv, det vill säga ord som ger uttryck för en stark åsikt:

_Att ta livet av en annan människa är ett _hemskt brott, oavsett varför man gör det. _Den _kallblodiga regering som har ihjäl en mördare är därför minst lika _usel som mördaren själv.

_Texttyper

_Beroende på syftet får en text alltså olika egenskaper. _Man brukar därför prata om att det finns olika texttyper. _Den första texten ovan är till exempel en instruerande text. _Den andra texten är argumenterande.

_Om du känner till de olika texttyperna blir det lättare för dig att förstå vad författaren till en text vill säga. _Det blir förstås också enklare att skriva texter själv. _På nästa sida presenterar vi de texttyper som oftast används i skolan. _I andra kapitel tittar vi närmare på några av dem.

_Ofta flera texttyper i samma text

_Du kommer att märka att en text innehåller flera texttyper, på samma sätt som en maträtt innehåller flera ingredienser. _En text som handlar om att människor bör flyga mindre börjar med att beskriva hur mycket

vi flyger idag. Sedan förklaras hur klimatet påverkas av flygresorna. Till sist kommer några argument för att vi ska åka tåg istället. Författaren har då använt tre olika texttyper: beskrivande, förklarande och argumenterande.

::: #240 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sex vanliga texttyper

_Återgivande texter

_Exempel: _Vad jag gjorde i helgen
_Så var matchen mellan __AIK och
__HBK

_Syfte: att läsaren ska få veta
_vad som hänt

_Förekommer ofta i: nyhetsartiklar,
_historieböcker, sociala medier,
_brev/mejl

_Instruerande texter

_Exempel: _Laga en vegetarisk
_lasagne

_Gör så här när du tvättar jeans

#240

#783

_ Syfte: att läsaren ska få veta
_ hur något ska göras

_ Förekommer ofta i: bruksanvisningar, läromedel (t.ex. övningar och laborationer), matrecept

_ Beskrivande texter

_ Exempel: _ Fakta om _ Frankrike
_ Så lever elefanterna

_ Syfte: att läsaren ska få information om något

_ Förekommer ofta i: läroböcker (t.ex. geografi och biologi), faktaböcker, informationsbroschyrer, tidningsreportage

_ Utredande texter

_ Exempel: _ Hur kan vi rädda
_ Östersjön?

_ Varför startade kriget på
_ Balkan?

_ Syfte: att reda ut ett problem, försöka hitta svar på en fråga genom att använda fakta

_Förekommer ofta i: vetenskapliga
_texter, tidningsartiklar

_Förklarande texter

_Exempel: _Så funkar växthuseffek-
_ten

_Så styrs _Sverige

_Syfte: att läsaren ska förstå hur
_något fungerar

_Förekommer ofta i: läroböcker
_(t.ex. fysik och samhälls-
_kunskap), faktaböcker

_Argumenterande texter

_Exempel: _Sänk körkortsåldern
_till #15 år!

_Därför ska eleverna få frukost

_Syfte: att få läsaren att tycka
_som skribenten genom att ge bra
_argument

_Förekommer ofta i: insändare,
_debattartiklar, läromedel (t.ex.
_om matvanor i hem- och konsu-
_mentkunskap)

_Berättande texter

_ är också en texttyp, men det är inte ett exempel på sakprosa. _Berättande texter finns i till exempel romaner, noveller, lyrik och dramatik. _De bygger inte på fakta, utan mer på fantasi -- skribenten hittar på mycket av handlingen. _Detta kan du läsa mer om i _Berättande texter.
::: #241 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Fakta = sant?

_Läs mer om hur man bedömer en texts trovärdighet i _Fem källkritiska frågor (s. #324).

_Sakprosa bygger på fakta. _Betyder det att det som sägs i en sakprosatekst alltid är sant?

_Det är en knepig fråga. _Oftast stämmer förstås det mesta. _En faktabok om djur, en sport eller om hur man programmerar kan du nog läsa utan att riskera att bli lurad.

_Läromedel som ni använder i skolan är kontrollerade av många personer,
#786 #241

så där kan du känna dig säker.

_Dagstidningarnas nyheter är skrivna av journalister som är utbildade för att kunna ge en så sann bild som möjligt av vad som händer i världen -- du kan lita på att de försöker göra ett bra jobb.

_Men ibland kan det som står i sakprosatexter också ge felaktig information. _Här är några exempel på det. _De visar att man behöver läsa kritiskt. _Tycker man att något verkar konstigt bör man leta upp en annan text som handlar om samma sak och jämföra.

_Gammal information

=== _Bildbeskrivning =====
_Karta över forna _Östtyskland och
_Västtyskland, en uppdelning av landet som gjordes efter andra världskriget. _Även huvudstaden
_Berlin är uppdelad i en östlig och en västlig del, trots att staden helt och hållet ligger inom
_Östtysklands gränser. _Västtyskland är större till sin yta

#241

#787

och sträcker sig från Danmark i norr till Schweiz och Österrike i söder. Östtyskland sträcker sig från Östersjön i norr till nuvarande Tjeckien i söder.

=====

I läroböcker i geografi från #1980-talet kan du läsa om Östtyskland och Västtyskland, två stater som inte längre finns. Nu heter området kort och gott Tyskland. Det här är ett exempel på att fakta i sakprosa-texter inte alltid är aktuell. Det som var sant igår är inte alltid sant idag.

Påhittad information

På engelskspråkiga Wikipedia kunde man #2007 läsa att den grekiska antika filosofen Platon var en väderpresentatör på Hawaii. Det var någon som hade ändrat på skoj, men tänk om du gått in på den sajten just då för att hitta information till en inlämningsuppgift i skolan.

Pinsamt. Och tänk om någon hittar #788

#241

på fakta för att verkligen lura läsarna -- då kan följderna bli värre.
::: #242 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Bara viss information

_En text kan ge en felaktig bild av något om den bara innehåller vissa fakta. _År #2017 rapporterade tidningar att de boende på ett äldreboende hade fått korv med bröd (till exempel _Aftonbladet #3/#1 #2017) som festmat på nyårsaftonen. _Många läsare blev upprörda. _De visste dock inte att de boende fått en fin trerättersmiddag till lunch -- för det hade artikelförfattarna inte tagit med.

=== _Artikel =====

_Nyårsafton

_Äldre fick korv med bröd till
nyårsmiddag

_Av: _Jonna _Claesson

_Nyheter

_Boende på äldreboendet
_Blomstergården i _Krokom,

#242

#789

_Jämtland, hade utlovats en finare
middag på nyårsafton.

_I stället serverades korb med
bröd, vilket fick personalen att
reagera, skriver _P#4 _Jämtland.

=====

_Värdeladdade ord

_Risken för att eleverna får
ledigt på fredag är stor.

_Chansen till att eleverna får
ledigt på fredag är stor.

_Meningarna ovan säger samma sak:
eleverna får antagligen ledigt på
fredag. _Men i den första meningen
låter ledigheten som någon negativt
och i den andra som något positivt.

_Det beror på orden "risken" och
"chansen". _De kallas @@värdeladdade
ord; eftersom de innehåller en vär-
dering, en åsikt om vad som är bra
och dåligt. _Var uppmärksam på såda-
na ord -- de används ofta för att få
läsaren att tycka på ett visst sätt.

#790

#242

==== _Artiklar =====

_Nyheter

_Succé för rökfritt på krog och jobb

#13 juni #2010 #06:#30

_Fem år med rökfria krogar och införandet av rökförbud på jobbet har blivit en succé. _Krogarna blomstrar, krogluften är renare, rökarna färre och hjärtinfarkterna minskar. _Alla verkar nöjda -- även rökarna själva.

_Handlare rasar över nytt rökförbud

_Handlare kan förbjudas sälja tobak -- om människor röker utanför butiken. _Det blir resultatet av den nya tobakslagen. "_Ska jag bli någon rökpolis nu" undrar en upprörd butiksägare på _Kungsholmen.

=====

_Ords värdeladdning

=== _Ordlista =====
en synonym_. _Synonymer är ord som
betyder (nästan) samma sak.
=====

_Om någon inte vill lägga pengar på
exempelvis nya hörlurar till mobi-
len, trots att de gamla är usla --
är då hen _sparsam eller _snål?
_Och är de gamla lurarna verkligen
_usla? _Vore det kanske mer rätt
att säga att de är _dåliga, lite
risiga; eller _en bit från perfek-
ta;?

_Det finns många känslor och åsik-
ter. _Det finns också många synony-
mer till de flesta orden i vårt
ordförråd och det gör att vi kan
uttrycka exakt det vi menar. _Syno-
nymerna är även användbara när man
vill påverka någon. _Om ett yngre
syskon vill ha pengar till ett par
nya lurar använder hen kanske usla
för att du ska ge med sig.

_Eller kallar dig snål om du säger nej.

_Det är alltså bra att ha koll på vad olika synonymer till ett ord har för @värdebelastning, inte minst när du läser sakprosateexter. _Då märker du när skribenten försöker få dig att tycka något.

Övning: Positiva, negativa och
neutrala ord

I listan nedan finns både värde-
laddade och neutrala ord. Gör tre
spalter och skriv rubrikerna och
skriv rubrikerna @@positiva, nega-
tiva; och @neutrala. Gå igenom
orden tillsammans och diskutera hur
ni uppfattar dem. Skriv sedan in
dem under den rubrik ni tycker pas-
sar bäst. Ni kommer nog vara oense
ibland -- då skriver ni samma ord i
flera spalter.

blå
misslyckad
lyckad
stark
gullig
blek
hjälplos
spännande
skrämmande
intressant
tråkig
galen

#794

#243

lugn
livlig
trött
fantastisk
katastrofal
kämpa
slåss
badkar
vattenpöl
lera
morsa
mor
sparsam
snål
noggrann
petig
generös
slösaktig
prata
skrika
viska
rak
böjd
hare
varg
slappa
skandal
snäll

#243

#795

_Sva

_Att lära sig känna igen ett ords
_laddning är något av det svåraste
när man lär sig ett nytt språk.

_Tänk på att kontrollera ett ords
_laddning om du är osäker.

(webb)

#796

#243

_Övning: _Leta efter varnings-
signaler

_De här fyra texterna verkar bygga på fakta, men se upp -- här finns information som inte stämmer fullt ut. _Er uppgift är att leta efter varningssignaler, det vill säga sådant som gör att man kan misstänka att det inte går att lita på allt som står där.

_Gör så här

#1. _Läs igenom texterna.

#2. _Diskutera i smågrupper. _Är det något i texten som tyder på att ...

é ... den innehåller gammal information?

é ... vissa fakta är påhittade?

é ... skribenten kan ha utelämnat någon fakta som är viktig?

é ... skribenten använder värde-
laddade ord för att försöka få

läsaren att tycka på något visst sätt?

#3. Diskutera i helklass -- jämför vad ni kommit fram till.

#798

#244

_På måndag har #2 miljarder mobiltelefon

_Ungefär #30 % av världens #6,5 miljarder invånare har nu en mobiltelefon. _På måndag beräknas nämligen antalet mobilanvändare passera tvåmiljardersstreck. _Uppgifterna kommer från mobilbranschens samarbetsorganisation, __GSMA. _De rapporterar också om stora framgångar för _Nokias första modell med inbyggd kamera. _Det talar för att trenden med att lägga upp bilder på nätet, "moblogg", kommer att fortsätta.

_Flygplan används för att skapa moln

_Är det mulet idag igen? _Det är ingen slump i så fall. _Det har nu avslöjats att de vita streck som syns på himlen efter flygplan är kemiska ämnen som man släpper ut för att kontrollera vädret. _De sprider sig sedan och skapar moln. _Orsaken till att man vill ha det molnigt är

#244 #799

enligt säkra källor att man vill hindra människor från att se något som pågår högre upp i atmosfären.

Exakt vad som händer däruppe är hemligt, men forskare tror att det rör sig om militär aktivitet. Människor över hela landet protesterar nu mot detta och statsministern har uttalat sig: "Det här är inte okej", säger han.

Längre sommarlov enormt bra för betygen

I en klok kommun i Sverige har man förlängt sommarloven för eleverna i grundskolan. "Vi kan rapportera att det blivit mycket lyckat och tycker att alla andra kommuner ska göra likadant", säger rektorn. "Eleverna var piggare och gladare när de kom tillbaka till skolan", berättar lärarna. Och redan i november kunde man konstatera att betygen blivit fantastiskt mycket bättre. Ja, alla elever hade faktiskt fått minst A i alla ämnen.

_Farlig fortkörning i fredags

_I fredags kväll körde en brandbil i extremt hög fart rätt igenom centrum. _Flera personbilar var tvungna att svänga undan för att inte bli påkörda. _Några fotgängare upplevde situationen som mycket farlig. "_Jag stod på gatan och pratade med en kompis i lugn och ro", säger en av dem. "_Då dök den här brandbilen plötsligt upp och vi var tvungna att springa upp på trottoaren. _Så här kan det ju inte få gå till! _Brandkåren ska väl hjälpa människor, inte köra över dem!"

#244

#801

_Att läsa sakprosatexter #1

_Kom igång

@_Att läsa en sakprosatext kan vara som att gå i en skog;.

_En @aktiv person får veta mycket om skogen -- hur det låter och luktar där, hur marken känns, vilka bär som smakar godast och vad som finns under stenarna och inne i buskarna.

_Men en @passiv (just det, det är motsatsordet till aktiv) person går bara rätt igenom utan att vare sig se, höra eller känna något. _Efter promenaden är det den aktiva som kan berätta om hur det var i skogen.

_Du förstår nog att vi menar att du ska vara aktiv när du läser en sakprosatext. _Men ... _Hur är man aktiv som läsare? _Hur ska man kunna lära känna texten på samma sätt som den aktiva personen lärde känna skogen? _Diskutera.

Mål

I det här kapitlet får du

é veta vad det innebär att vara aktiv under läsning

é öva på att vara aktiv när du läser sakprosateexter

é veta hur en typisk läromedels-text är uppbyggd -- och hur du kan dra nytta av att veta det

Viktiga begrepp

é att vara aktiv

é att förutspå

é att övervaka

é att reda ut

é att läsa mellan raderna

é en huvudrubrik

é en inledning

é en mellanrubrik

é ett stycke

é en bildtext

é svaret står precis där

é svaret finns mellan raderna

é svaret finns bara hos mig själv

(webb)

#246

#803

_Var aktiv när du läser

=== _Ordlista =====
en strategi_. _En plan för hur man
gör något.
=====

_En sakprosatekst är ofta informa-
tionstät. _Det betyder att den inne-
håller mycket information även om
den är ganska kort. _Det är bra,
eftersom du kan få mycket kunskap på
kort tid.

_Men en informationstät text kan
också göra läsningen svårare. _I en
roman gör det inte alltid så mycket
om du läser lite slarvigt på vissa
sidor -- du hänger ändå med i hand-
lingen. _I en lärobok är varje me-
ning däremot viktig att ha koll på
om du ska förstå vad texten vill
säga.

_Läsforskare har upptäckt att de
som förstår mycket när de läser
sakprosa beter sig på ungefär samma
sätt. _De är @aktiva under läsningen
#804 #246

-- de läser inte bara, utan de funderar och pratar liksom med sig själva om det de läser. _Man säger att de använder @lässtrategier. _Det här är vad de gör:

_Förutspår. _De gissar vad som kommer att hända längre fram, vilken information texten kommer att ge.

_En tjej tänker: _Hm, romarriket, det landet finns ju inte nu -- tror jag i alla fall. _Snart får jag nog veta varför ...

_En kille tänker: _Jaha, så funkar ett kärnkraftverk. _Nu tror jag att de snart kommer att prata om kärnvapen också.

_Ställer frågor. _De undrar över sådant som de ännu inte fått svar på.

_En tjej tänker: _Kan den där inlandsisen komma tillbaka?

_En kille tänker: _Hur stor ska en stad vara för att den ska kallas storstad?

_Jämför med egna erfarenheter och
_andra lästa texter.

_En tjej tänker: _Just det, en så-
_dan där åklagare har jag sett i
_flera filmer.

_En kille tänker: _Det där känner
_jag igen -- visst var grodor
_också växelvarma?

_Övervakar och reder ut. _De är
_vaksamma -- de håller koll på sig
_själva. _När de märker att det är
_något de inte förstår, då stannar de
_upp och försöker reda ut problemet.
_Ibland backar de tillbaka en bit
_och läser om. _Om de stöter på okän-
_da ord listar de ut betydelsen eller
_slår upp dem. _De ger sig inte förr-
_än de förstår.

_En tjej tänker: "_Beräkna volymen
_av en gödselbrunn". _Gödsel-
_brunn? _Måste slå upp det.

_En kille tänker: _Vadå _Väst-
_tyskland? _Det heter väl bara

_Tyskland? _Jag måste ha missat
_något här ... _Jag backar en
bit.

_Sammanfattar. _Då och då stannar de
till och återberättar det viktigaste
i det avsnitt de nyss läst. _Det gör
det lättare att förstå nästa av-
snitt. _Dessutom är det ett sätt att
upptäcka sådant som behöver redas
ut.

_En tjej tänker: _Jaha, den där
delen handlade alltså om hur
folk startade föreningar för att
kunna kräva bättre arbetsvill-
kor. _Det behövdes verkligen,
för ...

_En kille tänker: _Det där med
"normer" ... _Är det samma sak
som en lag, eller? _Måste kolla
upp det.

_Så här funkar läromedelstexter

=== _Bildtext =====

_Texter i läromedel är skrivna för att underlätta ditt lärande.

_Oavsett om du använder digitala eller tryckta läromedel så kommer du att märka att texterna är uppbyggda på samma vis.

=====

_Läromedelstexter kan se lite olika ut, beroende på ämne. _Men några saker har de oftast gemensamt: de har

- é huvudrubrik
- é inledning
- é mellanrubriker
- é bilder och bildtexter.

_Ofta finns det också några frågor efter texten. _Allt det här ska du dra nytta av när du läser.

_Huvudrubrik och inledning

_Varje text inleds med en @huvudrubrik. _Den talar om vad hela texten kommer att handla om, alltså inte bara de första raderna.

_Sedan kommer ofta en @inledning som gör samma sak som huvudrubriken, fast med fler ord. _Inledningen ger dig alltså information om vad du kommer att läsa om. _Men det finns också inledningar som istället vill göra dig intresserad genom att ställa en fråga eller påstå något, eller få dig att komma ihåg vad du redan vet om ämnet. _Sådana inledningar hjälper dig med något som är väldigt viktigt, nämligen att @@väcka dina förkunskaper; det vill säga få dig att tänka på vad du redan vet om ämnet.

_Mellanrubriker och stycken

_Om det inte är en väldigt kort text finns @mellanrubriker. _De talar om vad texten fram till nästa

mellanrubrik handlar om. _De hjälper till att skapa ordning i texten. _En klok lässtrategi är att förutspå vad som ska hända (se s. #246) och då ger mellanrubrikerna bra ledtrådar -- var uppmärksam på dem.

_Texten är nästan alltid indelad i flera @stycken. _Poängen med styckeindelning är att den hjälper dig att sortera. _Författaren samlar den information som hör ihop i ett stycke. _Ett nytt stycke är alltså en signal om att hen börjar prata om något annat, "hoppas" framåt i tiden eller till en annan plats. _Om du antecknar när du läser så är det smart att försöka sammanfatta varje stycke för sig.

::: #249 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Bilder och bildtexter

@_Bilder är vanliga i läromedel.

_Det kan till exempel vara fotografier, teckningar eller diagram.

_Bilderna ger stöd under läsningen -- de förtydligar, ger mer information och gör det lättare att minnas

det du läser. Till bilden finns ofta en kommentar, en @bildtext, som förklarar vad bilden visar. Den hjälper dig att förstå hur bilden hänger ihop med huvudtexten, så missa inte att läsa bildtexterna.

Frågor

Till läromedelstexter finns ofta @frågor, direkt efter ett avsnitt eller längre fram när ett större område är avklarat. De frågorna är nyttiga. De hjälper dig att förstå texten bättre och att sortera ut det som är viktigast. När du svarat på frågorna bildar svaren en bra sammanfattning som du kan använda för att repetera inför ett prov. Du kan också använda frågorna för att testa dig själv.

Frågorna kan vara av olika slag, och därför är det bra att fundera över vilken frågetyp det handlar om när du ska svara på dem. Då vet du hur du ska leta efter svaret och vilken typ av svar som förväntas.

_Tre frågetyper

_Svaret står precis där.

_Det är "faktafrågor" där svaret står utskrivet i texten, oftast på bara ett ställe. _Det kan handla om namn på personer eller länder, ett årtal och så vidare.

_Svaret finns mellan raderna.

_Den här typen av frågor är både vanlig och nyttig.

_Att läsa mellan raderna innebär att man förstår vad skribenten menar, trots att hen inte säger det rakt ut. _Hur förstår du det då?

_Jo: du kopplar ihop flera delar av texten och lägger kanske också till egna förkunskaper. _Sedan drar du en slutsats -- ungefär som en detektiv som använder ledtrådar för att hitta den skyldiga.

_Svaret finns bara hos mig själv.

_Sådana här frågor kommer nästan alltid sist. _Här finns inga bestämda rätta svar. _Syftet är att du ska

#812

#249

fundera vidare på egen hand. _Så här kan frågorna se ut:

é _Kan du komma på några exempel på hur vi idag påverkas av det som hände för #300 år sedan?

é _Vad tror du skulle hända om tidningar, tv och radio plötsligt försvann och vi bara hade sociala medier kvar?

_I svaret på de här frågorna är det alltså dina funderingar som ska komma fram, men du kan gärna göra kopplingar till sådant du läst i texten. _Ofta kan en sådan fråga avslutas med _Motivera ditt svar.

_Övning: _Undersök en läromedelstext

_På s. #248--#249 gick vi igenom hur läromedelstexter brukar vara uppbyggda. _Prova nu att använda era nya kunskaper på två texter i valfritt läromedel och ämne -- gärna något ni arbetar med just nu. _Läs och diskutera tillsammans. _Utgå från frågorna nedan.

#1. _Läs först huvudrubriken och mellanrubrikerna, inget annat. _Vad tror ni att den här texten handlar om? _Det är okej att gissa -- använd rubrikerna som ledtrådar. _Vet ni något om det ämnet sedan tidigare -- och i så fall vad?

#2. _Läs textens inledning. _Fick ni någon mer information här? _Stämmer den med vad ni trodde när ni läste rubrikerna?

#3. _Läs nu första meningen i varje stycke, inte hela texten. _Ger det nya ledtrådar till vad texten

kommer att handla om?

#4. _Läs nu hela texten. _Stöter ni på några ämnesord som ni inte känner igen? _Kan ni lista ut ungefär vad de betyder, till exempel med hjälp av sammanhanget?

#5. _Titta sedan på mellanrubrikerna igen. _Ger de tydlig information om av vad texten som följer handlar om? _Har ni några förslag på andra mellanrubriker som skulle passa ännu bättre?

#6. _Hur är det med styckeindelningen? _Är det lätt att sammanfatta varje stycke? _Kunde författaren ha delat in texten annorlunda?

#7. _Titta på bilderna och läs bildtexterna. _På vilket sätt hänger de ihop med den långa texten?

_Underlättar de förståelsen av innehållet -- och i så fall hur?

_Skulle ni vilja ha fler bilder?

#8. _Om det finns frågor i slutet: vilken typ av frågor är det -- svaret står precis där, svaret finns mellan raderna eller svaret finns bara hos mig själv?

#250

#815

#9. Svara på frågorna tillsammans och skriv ner svaren. Prova sedan att återberätta texten med hjälp av bara era svar. Fungerar det? Skulle det vara lättare att återberätta om det fanns fler frågor?

#816

#250

_Att läsa sakprosatexter #2

=== _Ordlista =====

baseboll_ . _En sport som är popu-
lär främst i ___USA men också i
_Latinamerika och delar av
_Asien. _Den påminner ganska
mycket om brännboll.

=====

_Kom igång

_År #1987 gjorde två amerikanska
läsforskare ett experiment. #64 ele-
ver fick läsa en text som beskrev en
basebollmatch. _Elevernas uppgift
var sedan att enskilt återberätta
vad de läst. _Till sin hjälp hade de
en basebollplan i miniatyr och trä-
figurer som föreställde spelarna --
de flyttade alltså på spelarna för
att visa vad som hänt i matchen.

_Forskarna ville ta på reda vilken
grupp elever som förstått texten
bäst. _Var det "de goda läsarna",

det vill säga de elever som läst mycket och därför tränat upp sin läsförmåga? _Eller var det de elever som hade bäst kunskaper om baseboll? _Eller spelade varken läsvana eller basebollkunskaper någon roll?

_Vad tror ni? _Diskutera. _Läs sedan svaret (s. #383).

_Mål

_I det här kapitlet får du

é mer kunskap om lässtrategier
é öva på att veta hur bilder kan underlätta förståelsen
é öva på att läsa bilder.

_Viktiga begrepp

é (en) förkunskap
é en sakprosotext
é ett syfte
é ett sammanhang
é ett stödord
é en stillbild
é rörliga bilder
é att förutspå

#818

#251

é att översiktsläsa
é att djupläsa
é att reda ut
é att sammanfatta
é att återberätta
é att repetera
é att förstärka
é att förtydliga
é att komplettera
é att manipulera

(webb)

::: #252 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Att läsa för att lära

=== _Ordlista =====
att förutspå_. _Att göra en klok
gissning.

=====
_Du ska läsa en text i en lärobok.
_Syftet är att du ska förstå och
minnas det viktigaste i texten --
kanske inför ett prov. _Hur arbetar
du då bäst med texten? _Det ska vi
visa nu. _Vi delar in arbetet i tre
delar: vad du gör @@före, under; och
@efter läsningen.

#252

#819

_Före läsningen

=== _Bildbeskrivning =====

_Tecknad bild på en tjej som tänker: _Den här texten verkar handla om hur de första industrierna, alltså fabriker, växte fram. _En bild är från _London och i en annan bild står det _Storbritannien så det verkar ju vara där det började, _London ligger ju i _Storbritannien. _Jag ser flera årtal, #1700-talet kommer två gånger, det var väl då det hände.

=====

_Innan du läser texten på riktigt ska du försöka @förutspå vad texten handlar om. _Då behöver du ledtrådar. _Du skaffar dem genom att @översiktsläsa, det vill säga läsa bara vissa delar av texten.

_Gör så här

_Läs

é rubrik och mellanrubriker

é inledningen

é bilder och bildtexter

é ord i fet och kursiv stil

é eventuellt också första och sista meningen i varje stycke.

_Tänk hela tiden att du letar ledtrådar till svaret på frågan _-vad handlar den här texten om;? _När du är klar: sammanfatta vad du kommit fram till. _Du behöver inte skriva utan det räcker med att du tänker eller pratar för dig själv -- som tjejen ovan.

_Det här ska gå snabbt. _Hur lång tid du ska lägga på att översiktsläsa beror förstås på hur lång och svår texten är. _Men om du till exempel har en läromedelstext på fyra sidor räcker det med #5--#10 minuter.

#252

#821

_Varför gör du det här?

_När du förutspår vad texten handlar om tar du hjälp av sådant som du vet tidigare -- dina @förkunskaper. _Du letar rätt på dem och "väcker" dem. _Det gör att du har dem med dig när du börjar läsa på riktigt och det underlättar läsförståelsen.

_När du översiktssläser texten skaffar du dig också överblick över den -- ungefär som en karta över en stad som du hamnat i. _Det gör dig beredd på vad som ska komma när du läser på riktigt.

::: #253 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Under läsningen

_Före läsningen skaffade du dig en överblick över texten och förutspådde vad den handlar om. _Nu är det dags att läsa på riktigt -- eller @djupläsa, som det också heter.

_Syftet nu är att du ska förstå textens hela innehåll.

#822

#253

_Gör så här

#1. _Markera viktiga ord och uttryck.

_Vad som är viktigt är inte alltid lätt att veta. _Men tänk så här: jag ska samla på mig ord som kan hjälpa mig att återberätta texten efteråt.

_Det vill säga det som brukar kallas @stödord.

#2. _När du inte förstår ett ord: ta reda på vad det betyder.

_Att en läromedelstext innehåller ord som du inte vet betydelsen av är inget konstigt. _Vi behöver alla fylla på våra ordförråd. _Därför måste du möta okända ord -- och sedan försöka lista ut vad de betyder.

_Det kan du göra på flera sätt:

é _Leta efter förklaring i texten.

_Ofta finns en förklaring före eller efter ordet.

é _Ta hjälp av sammanhanget. _Kan du gissa vad ordet ungefär betyder när du läser hela stycket?

#253

#823

é _Ta hjälp av hur ordet är uppbygggt. _Om det till exempel har skapats genom att sätta ihop två ord kan du ofta räkna ut vad det nya ordet betyder (badboll = boll som man använder när man badar).

é _Slå upp ordet eller fråga någon.

#3. _Red ut sådant som är oklart.

_Ibland tappar man tråden när man läser. _Något händer i texten och man förstår inte alls varför. _Det ska du inte bara acceptera. _Gör istället som när du blivit störd när du ser en film: stanna upp, backa tillbaka och försök reda ut det som är oklart.

#4. _Stanna upp, sammanfatta och förutspå.

_Ta en kort paus efter varje stycke och sammanfatta för dig själv vad det handlade om. _Försök också snabbt gissa vad nästa stycke kommer att handla om.

_Varför gör du det här?

_Om du djupläser som vi beskriver ovan blir det lättare att förstå hela texten än om du bara läser igenom utan att stanna upp. _Du får också stödord -- och de har du användning för när du ska göra nästa moment.

_Sva: _Lite fler tips när det gäller okända ord

_Sök med hjälp av bilder.

_Om du söker på ett ord på nätet och inte förstår förklaringen: prova att välja "bilder" när du får upp träfflistan. _Testa själv -- sök på ordet "periskop".

_Skapa en egen ordlista.

_Att utveckla sin svenska handlar mycket om att lära sig fler ord.

_Det bästa sättet att göra det är att läsa texter av olika slag -- det är ju oftast då du hittar nya ord.

_Det är också smart att skapa en

#253

#825

egen ordlista, genom att skriva upp nya ord i ett särskilt dokument eller i ett block.

(webb)

::: #254 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Efter läsningen

=== _Bildtext =====

_Papper, penna och dator -- tre bra hjälpmedel när du läser för att lära.

=====

_Nu kommer vi till vad du ska göra efter att du har djupläst texten.

_Det går ut på att du ska återberätta det viktigaste med hjälp av stödorden. _Syftet är framför allt att du ska minnas det du läst.

_Varför gör du det här?

_Att återberätta är det bästa du kan göra för att både förstå och minnas något. _När du känner att du nästan kan återberätta alltihop utan att

#826

#254

titta på stödorden, då har du verkligen lärt dig det viktigaste i texten.

_Gör så här

_Ordna stödorden

é _De ord och uttryck du markerat i texten ska du nu använda som stödord. _Börja med att skriva ned dem i ett dokument eller på ett papper.

é _Orden ska fungera som stöd när du återberättar -- tänk på det. _Du kanske behöver lägga till eller förtydliga något.

é _Om texten har mellanrubriker så ta med dem.

_Återberätta

é _Nu är det dags att börja återberätta. _Försök inte "härma" texten, utan prata på som om en kompis eller ett syskon lyssnade.

- é _Tänk dig att lyssnaren inte vet
_något om innehållet i texten.
_Du behöver alltså vara tydlig.
_Svåra ord som du behövde ta
reda på betydelsen av ska du
förklara.
- é _Följ stödorden när du berättar.
_Lägg gärna till sådant som ord-
en får dig att minnas. _Använd
också mellanrubrikerna för att
skapa ordning i det du berättar.
- é _Om du märker att berättelsen
inte "hänger ihop" eller om nå-
got låter konstigt kan du behöva
gå tillbaka till texten och reda
ut det.

_Repetera

- é _Nu är du klar -- bravo! _Men
för att du ska minnas ordentligt
återberättar du texten några
gångar till.

Övning: Prova att läsa för att lära

Här ska ni få prova att använda det vi gick igenom i avsnittet Att läsa för att lära. Välj en läromedels-text i valfritt ämne, till exempel någon som ni arbetar med just nu.

Tänk att ni snart ska ha prov -- ni behöver alltså lära er det viktigaste i den.

Gör så här

#1. Börja med att @översiktsläsa och @förutspå. Följ arbetsgången i Före läsningen (s. #252). Jobba enskilt i två minuter och diskutera sedan tillsammans. Vad tror ni att texten kommer att handla om? Varför tror ni det?

#2. @Djupläs texten högt tillsammans. Följ arbetsgången i Under läsningen (s. #253). Stanna upp efter varje stycke och diskutera:

é _Vad ska vi markera?

é _Fanns det några svåra ord? _Hur kan vi lista ut betydelsen av dem?

é _Var det något som var oklart? _Kan vi reda ut det?

é _Vad handlade stycket om? _Vad tror vi kommer att hända sedan?

#3. _Skriv ner @stödorden tillsammans, på tavlan, på ett papper eller i ett gemensamt dokument.

_Följ arbetsgången i _Efter läsningen (s. #254).

#4. _Öva två och två på att @återberätta innehållet för varandra. _Var och en ska få öva minst två gånger.

#5. _Låt läraren @@ställa frågor; på innehållet till er. _Diskutera sedan:

é _Känns det som att ni lärt er mycket?

é _Kunde ni ha gjort något annorlunda för att komma ihåg mer?

é _Kunde ni ha gjort något annorlunda för att det skulle ha gått snabbare?

_Att läsa bilder

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Så här ser ett uppslag ut i läromedlet Titano kemi, ett läromedel som används på högstadiet.

_Bildbeskrivning

_Tre glasbägare med vätska står bredvid varandra. _I det vänstra glaset finns en liten mängd av ett ämne utblandat i vätskan. _Vätskan är ljus till färgen och är utspädd. _I den mittersta bägaren finns en större mängd av ett ämne iblandad. _Lösningen sägs då vara koncentrerad och vätskan är mörkare i färgen. _I den högra bägaren syns en mättad lösning där ämnet inte helt går att lösa upp utan faller till botten.

=====

_Ungefär en tredjedel av utrymmet i svenska dagstidningar täcks av

bilder. I läromedel ser det ungefär likadant ut och i sociala medier är andelen ibland ännu större. När ni läser sakprosatexter läser ni alltså inte bara ord -- ni läser också bilder.

De flesta bilderna ni möter i sakprosatexter är stillbilder, men på nätet är det också vanligt med rörliga bilder.

I de följande artiklarna går vi igenom några olika typer av bilder som ni kan stöta på i sakprosatexter. Vi visar hur bilderna kan göra att ni förstår innehållet bättre om ni använder dem smart. Vi ska också visa att man kan behöva tänka kritiskt kring bilder man möter.

::: #257 ::::::::::::::::::::::::::::::

Bilder som förstärker

=== Bildtexter/beskrivningar =====

Bildtext

Bilden är tagen i en by några mil utanför Aten sommaren #2021, då flera stora skogbränder rasade i Grekland. Vad ser ni i bilden?

#832

#257

_Vad är det som händer? _Vad tror ni att människorna som bor där känner och tänker? _Vad tror ni att texten som hör till bilden berättar?

_Bildbeskrivning

_En stor brand rasar i närheten av ett bostadsområde. _Eldslågor sprider sig över ett stort område och himlen färgas svart av röken.

_Bildtext

_Den här bilden illustrerar en text som handlar om stämningen i Europa den #2 augusti #1914, när första världskriget bröt ut. _Vilka människor ser ni i bilden? _Vad gör de? _Vad tror ni att de tänker och känner angående att ett krig brutit ut? _Vad tror ni att den text som bilden hör till säger om stämningen?

_Bildbeskrivning

_Svartvitt foto på soldater som patrullerar med resta gevär längs en gata. _Två kvinnor klädda i

#257

#833

blus och kjol närmar sig soldaterna med leenden på läpparna. En av kvinnorna räcker fram sin hand mot en av soldaterna, som tar hennes hand i sin.

=====

=== _Ordlista =====
en illustrerad text. En text som också innehåller bilder.

=====

En text som handlar om ett ämne som kan väcka känslor hos läsaren är ofta illustrerad. Bilderna förstärker känslan.

Om ni ägnar lite tid åt studera sådana bilder kan ni lättare förstå det texten säger om stämningen. Det finns ju platser och situationer som är svåra att fullt ut beskriva med bara ord -- till exempel ett krigsområde, en översvämning eller glädjen över att ha lyckats med något.

Bilderna kan också göra det lättare att minnas textens innehåll.

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #11 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym elva

_Siffran inom parentes hänvisar till förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Att läsa bilder (forts.)
_ (#258)#835
_ Övning: _Öva på att läsa
_ bilder (#262)#847

_Att skriva sakprosatexter
_ (#264)#853

_Att skriva sakprosatexter #1
_ (#264)#853

_Vad vi gör när vi skriver
_ sakprosa #1 (#265)#856

_Övning: _Vad gör du här?
_ (#266)#859

_Skolspråk -- vad är det?
_ (#267)#862

_Övning: _Översätt till
_ skolspråk #1 (#268)#864

_Övning: _Översätt till
_ skolspråk #2 (#269)#867

_Iii

_ Övning: _ Översätt två texter
_ till skolspråk (#270).....#870

_ Att skriva sakprosateexter #2
_ (#271).....#875

_ Formellt språk -- vad är
_ det? (#272).....#877

_ Övning: _ Från informell till
_ formell (#274).....#883

_ Övning: _ Gör en text mer
_ formell (#275).....#887

_ Övning: _ Jobba med en egen
_ text (#275).....#889

_ Vad vi gör när vi skriver
_ sakprosa #2 (#276).....#891

_ Övning: _ Vad gör du här?
_ (#277).....#894

_ Att skriva sakprosateexter #3
_ (#278).....#897

_ Skriva för att lära (#279)...#900

_ Övning: _ Att skriva för att
_ lära -- prova själva (#281) #905

_ Vad vi gör när vi skriver
_ sakprosa #3 (#283).....#912

_ Övning: _ Vad gör du här?
_ (#284).....#916

_ Iv

_ Skolspråk och formellt språk
_ -- repetition (#285).....#918
_ Övning: _En sak i taget --
_ och i rätt ordning (#286)...#923

_Vi

_ Bilder som förtydligar

_ En text som med få ord beskriver något komplicerat kan vara svår att hänga med i. _ Läs till exempel den här beskrivningen av hur ögat fungerar:

_ I ögat finns en konvex lins.

_ Hornhinnan, linsen och glaskroppen hjälps åt med att bryta samman ljuset så att vi får en bild på näthinnan. _ I synnerven leds en elektrisk signal till hjärnan och meddelar att det kommer ljus.

_ Ögonlinsen kan öka och minska i tjocklek. _ Det gör att vi kan se skarpt på både långt håll och nära håll.

_ Skulle ni efter att ha läst den texten direkt kunna berätta för någon om hur ögat fungerar? _ Knappast. _ Men om ni får en illustration som kompletterar informationen då?

_ Prova -- läs texten igen och titta

samtidigt på bild _A.

_A. _Ögat i genomskärning
_Se svällpappersbild.

_När ni studerar bilden samtidigt som ni läser blir det enklare, eller hur? _Ni ser var delarna finns, hur de ser ut och hur ljuset går igenom dem. _Om ni övar på att återberätta och på att beskriva en liknande bild själva -- då kommer ni snart att kunna det där.

_Svåra texter på nätet

_Texter på nätet är ofta inte skrivna för skolelever. _De kan innehålla ord och begrepp som är ovanliga och som gör texten svår att förstå. _Men även i sådana fall kan bilder ge hjälp. _Här kommer ett exempel:

_Den lönemässiga klyftan med avseende på kön är i __EU-REGIONEN för närvarande #19 procent, när man jämför alla arbetande oavsett yrkesutövning, verksamhet,

#836

#258

utbildning, geografi osv.

_Lönemässig klyfta? _Med avseende på
_kön? _Knepigt. _Men läs nu bild-
_beskrivningen till bild _B -- den
_ger en ledtråd. _Kan ni nu förklara
_ungefär vad texten handlar om?

=== _Bildbeskrivning =====

_B. _En kvinna och en man står på
_varsin hög med pengar. _Mannen har
_mer pengar än kvinnan. _Mannen är
_ljushyad, klädd i slips och kavaj
_och ser ut att vara i medelåldern.
_Kvinnan är mörkhyad, klädd i kjol
_och t-shirt och ser ut att vara
_äldre än mannen.

=====

::: #259 :::::::::::::::::::::::

_Bilder som ger helhet

_Innehållet i texter som beskriver
_stora fenomen kan vara svårt att
_greppa. _Solens diameter är #109
_gångar så stor som jordens -- över
_en miljon jordar skulle kunna rymmas
_i solen. _Det låter förstås som att
#259 #837

skillnaden är stor, men nog förstår vi det bättre när vi också tittar på bild _C.

=== _Bildbeskrivning =====

_C. _Rymdfoto som visar solen som ett gigantiskt glödande klot i ett för övrigt svart universum.

_Jorden ser ut som en liten prick i jämförelse.

=====

_Kartor

=== _Ordlista =====

en glesbygd_. _Ett område där det bor få människor. _Bygd betyder område, och när det är glest mellan människor bor de långt ifrån varandra.

=====

_Kartor används ofta för att illustrera texter i ___SO-LÄROMEDEL.

_Texten nedan är skriven för mellanstadieelever och är därför ganska enkel.

_Men den kan ändå kännas lite rörig om man inte har helt klart för

sig var i Sverige de olika orterna och områdena ligger.

De flesta människor i Sverige bor i de södra delarna av landet. Den mest befolkade delen av Sverige kallas för Mälardalen. I Mälardalen ligger också Sveriges huvudstad Stockholm. På västkusten ligger Sveriges näst största stad Göteborg. I och runt Göteborg finns det flera städer och samhällen där det bor många människor. Sveriges tredje största stad Malmö ligger i Skåne. I västra Skåne bor det också många människor.

Titta nu på bild D. Kartan gör att texten blir enklare att greppa, eller hur? Den ger dessutom information som inte fick plats i texten -- till exempel om var i Sverige det är mest glesbygd. Titta också på förklaringen. Där ser du vad de olika färgerna betyder: ju mörkare färg, desto fler invånare.

_D. _Karta över _Sverige -- _Folk-
_täthet per km² (baserat på
kommuner)

_Se svällpappersbild.

::: #260 :::::::::::::::::::::::

_Bilder som sammanfattar

_Innehållet i långa texter är oftast
svårare att lära sig än innehållet i
korta texter. _De rymmer ju om inte
annat många fler detaljer. _En skri-
bent som vill underlätta för läsaren
ser därför till att göra någon form
av sammanfattning -- till exempel i
form av en tidslinje eller en bild
som visar en process.

_Tidslinjer

_Här är ett exempel från ett lärome-
del i historia. _Bilden sammanfattar
avsnittet som handlar om antikens

_Grekland. _I bilden har man valt ut
några viktiga perioder och placerat
dem på en tidslinje. _Det finns inga
förklaringar, men läsaren känner

#840

#260

igen dem från texten. Dessutom ser läsaren ungefär när saker och ting hände, och i vilken ordning.

=== Bildtext/beskrivning =====

_ Bildtext

_ En tidslinje kan ni använda för att repetera. Ha bilden framför er, och försök berätta om de olika perioderna. Om ni inte minns något om de olympiska spelen går ni tillbaka till texten och friskar upp minnet.

_ Bildbeskrivning

_ Tidslinje som visar följande perioder i antikens Grekland.

é De första grekerna invandrade:
#2500 f. Kr.

é Kreta: #1900--#1100 f. Kr.

é Mykene: #1300--#1100 f. Kr.

é Olympiska spel: #776 f. Kr --
#394 e. Kr.

é Utvandring: #700--#500 f. Kr.

é Perserkrigen: #490--#480 f. Kr.

é Alexander den store: #336--#323
f. Kr.

#260

#841

é _Demokrati i _Aten: #507--#322
f. _Kr.

é _Hellenism: #300 f. _Kr --
#300 e. _Kr.

=====

_Processer

_Process betyder ungefär "hur något förändras". _Att ett barn växer är en process och att du lär dig nya saker i skolan är en annan.

_Texter som beskriver processer blir ofta mycket lättare att ta till sig om de sammanfattas i en bild.

_Den här illustrationen från ett läromedel i geografi handlar om vattnets kretslopp. _Skribenten har utgått från bilden och förklarar i den vad som händer.

_Tänk er nu att ni skulle lära er återberätta vattnets kretslopp. _Nog skulle det ha varit betydligt svårare utan bilden?

_Vattnets kretslopp
_Se svällpappersbild.

#842

#260

_Bilder som ger detaljer

"_En bild säger mer än tusen ord"
säger ett ordspråk. _Det är inte
alltid sant. _Allt kan faktiskt inte
uttryckas i bild. _Men det finns
ändå bilder som ger detaljerad in-
formation snabbare än en text --
till exempel diagram och tabeller.

=== _Bildbeskrivning =====

_Cirkeldiagram med olika färger
beskriver vilken världsdel som har
flest respektive minst antal invå-
nare.

- é _Gul: _Asien #59,8 %
- é _Rosa: _Afrika #16,4 %
- é _Turkos: _Europa #9,9 %
- é _Orange: _Latinamerika #6,8 %
- é _Grön: _Nordamerika #6,6 %
- é _Lila: _Oceanien #0,5 %

=====

_Diagram

_ Vilken världsdel har flest invånare? _ Vilken världsdel är näst minst när det handlar om befolkning? _ Hur stor andel av jordens befolkning bor i _ Europa? _ Har _ Afrika större befolkning än hela _ Amerika (_ Nord- och _ Latinamerika tillsammans)? _ En text som ger svar på sådana frågor behöver vara ganska lång. _ Då kan det vara enklare att använda ett diagram.

_ Testa. _ Ovan har ni en bild som visar hur jordens befolkning fördelar sig på de olika världsdelarna. _ Hur lång tid tar det för er att besvara frågorna ovan om ni använder den?

_Tabeller

_ En annan typ av bild som passar bra när en skribent vill ge läsaren detaljerade fakta är tabeller. _ I exemplet härintill visas hur gamla människor som föddes #2010 förväntas #844 #261

bli -- beroende på vilket land de växer upp i. De är uppställda i rangordning. Vi har bara tagit med de tio första och de tio sista.

Hur stor var skillnaden i förväntad livslängd mellan Sverige och Lesotho? Hur många europeiska länder hamnade på topp-tio-listan? Hur många asiatiska? I vilken världsdel ligger de länder där den förväntade livslängden var under #50 år?

Sådana frågor kan man hitta svar på i den här tabellen (men det kanske behövs en kartbok också).

Kan ni?

=== Tabell =====

Källa: Globalis, Förväntad levnadsålder, år #2010 (elektronisk).

Hämtat: #2023-#05

Rangordning	Land	Förväntad livslängd
-------------	------	---------------------

#1	Monaco	#85
----	--------	-----

#2	San Marino	#83
----	------------	-----

#3	Andorra	#83
----	---------	-----

#4	Japan	#83
----	-------	-----

#261

#845

#5 _Sverige #82
#6 _Australien #82
#7 _Malta #82
#8 _Island #82
#9 _Israel #82
#10 _Singapore #82

#188 _Sierra _Leone #54
#189 _Mo^cambique #54
#190 _Nigeria #51
#191 _Zimbabwe #51
#192 _Somalia #51
#193 _Tchad #50
#194 _Centralafrikanska republi-
ken #49
#195 _Swaziland #47
#196 _Lesotho #46
#197 _Haiti #46

=====

::: #262 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Öva på att läsa bilder

_Bild #1: _Solsystemet

_Ni fått i uppgift att ta reda vad vårt solsystems planeter heter och vilken ordning de ligger, från solen räknat. _Ni söker efter fakta och hittar texten nedan på _Wikipedia.

_Efter att ha läst texten ska ni redovisa vad ni kommit fram till genom att rita en bild eller beskrivning av solsystemet. _Prova.

_Ni har fyra minuter på er.

_Titta sedan på bilden på s. #383.

_Jämför med era egna bilder. _Har ni fått med alla planeterna, och ligger de i rätt ordning? _Om ni lyckats med det är ni skickliga! _Men håll med om att det skulle ha varit betydligt enklare att lära sig detta om ni fått se bilden direkt.

Runt solen kretsar en rad objekt i en nästan rund skiva i ekliptikan. Med undantag från solen finns merparten av solsystemets massa i de åtta planeterna, vars omloppsbanor är nästan cirkulära. De fyra mindre inre planeterna är Mercurius, Venus, jorden och Mars, vilka kallas stenplaneterna och mest består av sten och metall. De fyra yttre planeterna är Jupiter, Saturnus, Uranus och Neptunus som kallas gasjättarna och som mestadels består av väte och helium och är mycket tyngre och större än stenplaneterna.

Källa: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Solsystemet> (hämtad #2021-#08-#26)

_Bild #2: _Kriget

_Den här bilden är tagen i den syrisk staden _Aleppo, i januari #2014. _Vad tror ni har hänt strax innan bilden togs? _Vad är det som får er att tro det? _Vilka människor ser ni? _Vad gör de? _Vad tror ni att de tänker och känner? _Vad tror ni att en tidningstext som använder bilden säger om läget och stämningen i _Aleppo?

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_År #2011 utbröt krig i _Syrien, mellan regeringens trupper och olika oppositionella grupper som ville få bort president _Bashar al- _Asad från makten. _Orsaken var bland annat att man ville ha mer demokrati i landet. _Terrorgruppen __IS använde kriget för att skapa ett eget land i bland annat _Syrien. _År #2017 slogs __IS tillbaka med hjälp av utländska styrkor, till exempel kurdiska.

#262

#849

Även stormakter som USA, Ryssland och Kina har varit inblandade på olika sätt. Men kriget fortsätter, trots att FN och Arabförbundet försökt förhandla fram ett fredsavtal. Cirka en halv miljon människor beräknas ha dött och halva befolkningen har tvingats lämna sina hem. De flesta är kvar i Syrien men fler än fem miljoner har sökt skydd i andra länder.

Bildbeskrivning

En man springer med en flicka i famnen på en sönderbombad gata.

Flickan är täckt av smuts och damm och hänger lealöst i hans armar. Byggnaderna runtomkring är bombade och det ryker av damm i luften. Mannen rusar därifrån och skriker med förtvivlan i blicken.

=====

_Bild #3: _Medievanorna

_Cirkeldiagrammet visar den tid som befolkningen mellan #9 och #85 är ägnar åt olika medier en vanlig dag.

_Använd det för att försöka besvara följande frågor. _Ibland finns inga självklara svar -- ni får resonera er fram till vad som är troligast.

é _Vilket media används mest?

é _Vilket är det vanligaste mediet när det handlar om att läsa text?

é _Vilket är vanligast -- att läsa dagstidning på papper eller på skärm?

é _Hur många procent av tiden läggs på att titta på rörliga bilder?

é _Hur stämmer diagrammet på er? _Om det inte stämmer: vad tror ni att det beror på?

=== Bildbeskrivning =====

_Källa: _Mediebarometern #2020

(_Nordicom, _Göteborgs universitet)

_Cirkeldiagram som visar den tid som befolkningen ägnar åt olika medier en vanlig dag. _Mitt i cirkeln står det: #418 minuter. _Runtomkring finns tårtbitar i olika färger som representerar olika medier.

é _Sociala nätverkstjänster #14 %
é _Direktsänd radio #15 %
é _Ljudbok #2 %
é _Tryckt bok #4 %
é _Postcast/radio i efterhand #4 %
é _E-bok #1 %
é _Tidskrift tryckt #2 %
é _Tidskrift digital #1 %
é _Dagstidning tryckt #2 %
é _Dagstidning digital #4 %
é _Inspelad musik #16 %
é _Text-__TV #1 %
é _Youtube #7 %
é ___TV strömmad #9 %
é ___TV tablålagd #17 %

=====

#852

#264

_Att skriva sakprosatexter

_Att skriva sakprosatexter #1

=== _Bildbeskrivning =====

_Två tecknade bilder.

#1. _En tjej och kille sitter och pratar. _Killen säger: ... och i de rika länderna är det ju rikt, man går i skolan jättelänge och det finns läkare och sjukhus och nästan ingen jobbar ju med att fixa mat på landet, som bönder alltså, men i de fattiga länderna är det typ tvärtom.

#2. _Killen sitter framför en dator. _På skärmen står det: _Typiskt för världens rika länder är att de har en hög utbildningsnivå, bra sjukvård och en väl utvecklad industri. _Bara en liten del av arbetskraften arbetar inom jordbruket.

_Typiska egenskaper för de fattiga länderna är att ...

=====

_Kom igång

_Titta på bilderna ovan. _I bägge rutorna berättar killen om skillnader mellan rika och fattiga länder.

_Men han gör det på olika sätt. _I bild #1 använder han "vardagsspråk" och i bild #2 "skolspråk".

_Diskutera detta! _Vad tror ni att vi menar med vardags- och skolspråk?

_Vilka är skillnaderna? _Vilket språk trivs du bäst med? _Är det bra eller dåligt att det finns olika sätt att uttrycka sig på?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta något om skillnaden mellan skolspråk och vardagsspråk

é veta varför det är viktigt att utveckla sitt skolspråk

é öva på att göra texter mer
skolspråkliga
é lära dig några viktiga begrepp
som är användbara när man skriver
sakprosatexter.

_Viktiga begrepp

é att återberätta
é att sammanfatta
é att presentera
é att argumentera
é ett vardagsspråk
é ett skolspråk
é ett ordval
é ett ämnesord
é ett samband
é en rubrik
é en mellanrubrik
é en inledning
é en avslutning
é ett resultat
é en källa

(webb)

_Vad vi gör när vi skriver sakprosa
#1

_När du får skrivuppgifter i skolan
stöter du ofta på begreppen @@åter-
berätta, sammanfatta, presentera,
argumentera; och @@använda källor;.

_Du känner nog igen flera av dem.

_Men vad betyder de egentligen?

_Det ska vi reda ut här.

_Återberätta

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Återberätta innehållet. _Skriv
en sammanfattning. _Presentera
ditt ämne. _Argumentera för eller
emot inställda sommarlov. _Tala om
vilka källor du använt.

_Bildbeskrivning

_En tjej med ljus hår och svart
tröja skriver en text på en dator.

=====

_Åter betyder ungefär "en gång till, på samma sätt". _När du har tagit tåget till _Köpenhamn och ska hem igen köper du en biljett för din återresa. _Att @återberätta är att berätta om något du läst, hört eller varit med om så att det liksom händer en gång till. _Du kan till exempel återberätta en fotbollsmatch eller en film du sett, en bok du läst eller vad du gjorde i helgen.

_Sammanfatta

_Att @sammanfatta är ungefär som att återberätta. _Du har läst en text som är tre sidor lång. _När du skriver en sammanfattning av den berättar du om samma sak fast kortare -- kanske bara en halv sida. _Det kan låta som trolleri, men det är det förstås inte. _Tricket är att välja ut det viktigaste och låta bli att återberätta det som är mindre viktigt.

_Använda källor

_När du skriver en faktauppsats måste du oftast ta reda på en del fakta först -- du kan ju inte veta allt själv. _De texter (eller bilder, tv-program och så vidare) du hittar fakta i är dina @källor.

_Presentera

_När en artist kliver in på scenen för att börja uppträda, då blir hen ibland först presenterad av någon.

_Det gör man förstås för att publiken ska veta vad som är på gång.

_När du skriver en text är det ofta klokt att göra likadant i inledningen -- tala om för läsaren vad texten ska handla om, innan du börjar på allvar. _Då @presenterar du ditt ämne.

_Argumentera

_En text som försöker få läsaren att tycka på ett speciellt sätt kallas argumenterande. _Men det räcker inte med att tala om vad läsaren ska tycka. _Skribenten behöver också tala om varför läsaren ska tycka så -- lägga fram "bevis" för att hens åsikt är den rätta. _Det är det som kallas att argumentera. _Om du @argumenterar för att det ska vara gratis inträde på badhuset för ungdomar, då kan du till exempel säga att det är viktigt att ungdomar tränar simning och att ungdomars ekonomi ofta är dålig. _De "bevisen" är då dina argument, dina skäl till att läsaren ska tycka som du.

_Övning: _Vad gör du här?

a. _Du ska ha prov i hemkunskap. _Du förbereder dig genom att läsa en text i ett läromedel. _Men den är lång, och du behöver inte kunna

precis allt som står i den -- det tar onödigt mycket tid att läsa den flera gånger. _Därför skriver du en egen, kortare text som bara innehåller det viktigaste i den långa texten.

b. _Du är arg. _När du cyklade till skolan i morse höll du på att bli påkörd av en bil, eftersom du var tvungen att cykla på en stor väg. _Du blev så stressad att du hade svårt att koncentrera dig på hemkunskapsprovet. _Det borde finnas fler cykelbanor där du bor, tänker du. _Det skulle göra stan säkrare och människor skulle få mer motion. _Dessutom hade du kanske klarat provet bättre. _Du skriver en text om det och tänker att du ska skicka den till en dagstidning.

c. _I din text står det att det är tusentals elever som cyklar till skolan varje morgon. _Och det stämmer, för du har faktiskt kollat upp det -- du hittade fakta i en tidningsartikel som handlade om att det blivit väldigt populärt

att cykla.

- d. _ När du har skrivit om cykelbanorna kommer du på att du nog borde ha en liten inledning också, så att de som läser från början fattar att din text ska handla om behovet av cykelbanor. _ Du skriver en sådan.
- e. _ På hemvägen blir du faktiskt påkörd! _ Det går bra, du slog dig inte -- men din cykel fick framhjulet förstört. _ Du får veta att du kan få pengar till ett nytt hjul från ett försäkringsbolag. _ Du skriver till försäkringsbolaget och talar om precis vad som hände vid olyckan.

_ Diskutera

_ Vad är det egentligen du gör i de här texterna?

é _ När återberättar du?

é _ När använder du en källa?

é _ När sammanfattar du?

é _ När argumenterar du?

é _ När presenterar du?

#267

#861

_Skolspråk -- vad är det?

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Ditt vardagsspråk räcker långt, men i situationer som den här får du möjlighet att utveckla ditt skolspråk.

_Bildbeskrivning

_Några ungdomar sitter i sina skolbänkar och skriver. _Alla tittar ner i sina papper och ser koncentrerade ut.

=====

_När du skaffar dig nya kunskaper i skolans alla ämnen behöver du ta in en mängd fakta och förstå den. _Det kan handla om vilka planeter som finns i solsystemet, hur en demokrati fungerar, hur man skaffar sig bra matvanor, vad som hände under den industriella revolutionen -- och så vidare.

Men att bygga kunskap innebär

också att lära sig prata och skriva om sådana fakta. _Man brukar kalla det för att använda @skolspråk.

_När du skriver på skolspråk är tydlighet särskilt viktig. _För att vara tydlig behöver du till exempel kunna:

é _Ha @@ordning och reda; i texten -- skriva om en sak i taget och samla varje resonemang i ett eget @stycke.

é _Använda @ämnesord, det vill säga ord och begrepp som hör till ämnesområdet.

é _Använda uttryck som visar på @samband, det vill säga visar hur olika saker hänger ihop.

_Då räcker det inte med det språk du och dina kompisar använder när ni pratar med och skriver till varandra -- vi kan kalla det "@vardagsspråk".

_Du behöver också hela tiden utveckla ditt skolspråk.

_Övning: _Översätt till skolspråk #1

=== _Ordlista =====

ett ämnesord_. _Ord som är typiskt för ett visst ämnesområde.

_._Division är ett ämnesord som används i matematik och _schema är ett ämnesord som är vanligt i skolvärlden.

=====

_Fabian och hans klass har använt ett läromedel i samhällskunskap för att svara på följande fråga: _Vilka är _Sveriges fyra grundlagar och vad handlar de om? _Så här har _Fabian skrivit:

_Grundlagarna

_Den viktigaste är den där det står om att alla i _Sverige får vara med och bestämma och om riksdag och regering och allt annat som handlar om hur man bestämmer saker. _Det är regeringsformen.

_Sedan finns tryckfrihets-

förordningen som säger att man får skriva vad man vill i tidningar och böcker och att staten inte får sitta och titta i böckerna och bestämma att så där får man inte skriva men man får inte alltid säga jättetaskiga saker om andra. _Man får säga vad man vill i tv, i radio och på webben också för så står det i den grundlagen. _Det är yttrandefrihetsgrundlagen och sen är det successionsordningen och den säger att det är prinsessan som får bli drottning när kungen dör för hon är äldre än sina syskon och det är det äldsta barnet som ska ta över efter kungen.

_Fabian har lyckats få med bra information. _Alla fyra lagarna nämns och även innehållet i dem. _Men det finns några tydliga brister:

é _Ordnningen. _All information kommer liksom på en gång, utan indelning i stycken. _Fabian har inte heller tydligt visat vad lagarna heter, och vilket innehåll som hör

till vilken lag.

é Långa meningar. Meningar fungerar ungefär på samma sätt som stycken -- när man börjar på ny mening visar man att det kommer något nytt. Det blir lätt otydligt om man har mycket information i en och samma mening.

é Ordval. Fabian använder få ämnesord. Det gör att han måste använda onödigt många ord för att förklara vad han menar.

Gör så här

#1. Diskutera punkterna ovan. Hit tar ni exempel på de där bristerna i Fabians text? Hur kan man hjälpa honom att göra texten mer skolspråklig -- det vill säga framför allt tydligare?

#2. Skriv en ny version av texten gemensamt.

(webb) Kopiera texten

_Övning: _Översätt till skolspråk #2

_Kim och hennes klass har använt läromedlet i historia för att svara på frågan _Hur kan man förklara att så många tyskar röstade på _Adolf _Hitler #1932? _Så här har hon formulerat sig:

_Varför röstade så många på _Adolf _Hitler?

_När man slöt fred efter första världskriget straffades _Tyskland hårt. _De blev av med landområden och fick betala stora skadestånd.

_Många tyskar ville ha revansch.

_Ekonomin var också dålig.

_Tyskland hade stora skulder. _Då tryckte staten mera pengar. _Det blev inflation. _Sedan blev det ännu värre. _Det blev ekonomisk kris och depression i hela _Europa och ___USA. _Många tyskar förlorade hoppet. _Det var lätt att tro på en ny ledare som lovade förändring.

_Kim har lyckats få med många viktiga orsaker. _Hon har använt några bra ämnesord -- till exempel _-slöt fred, inflation; och _depression. _Hon har berättat vad som hände i tur och ordning och det gör texten tydlig. _Men den blir ännu tydligare om man använder några uttryck som visar på samband, det vill säga hur något som händer leder till något annat.

_Gör så här

#1. _Leta tillsammans efter ställen i texten där en mening säger något om orsaken till det som berättas i meningen före eller efter. _Försök hitta fem exempel på detta.

#2. _Bearbeta texten gemensamt genom att lägga in uttryck som visar på samband. _Ni binder alltså ihop två meningar till en och sätter uttrycket emellan. _Ni kan behöva ändra ordföljden ibland.

_Förslag på uttryck att använda:

därför
på grund av
det gjorde att
eftersom
orsaken var
det ledde till

_Exempel:

_Det var kallt på stranden. _Jag
tog på mig en tröja.

blir

_Det var kallt på stranden _-och
därför; tog jag på mig en tröja.

(webb) _Kopiera texten

::: #270 ::::::::::::::::::::::::::::::

Övning: Översätt två texter till
skolspråk

Text #1

Sebastian har skrivit en text som handlar om en idrottslektion. Den är ganska krånglig att läsa och den har blivit onödigt lång. Hjälp honom att göra den tydligare och kortare genom att byta ut tio beskrivningar mot ämnesord som vi ofta använder i skolan och idrottsämnet.

Använd de här ämnesorden:

armhävning
idrottshall
kullerbytta
omklädningsrum
plintredskap
ribbstol
tjockmatta
vikarie

#870

#270

_Vi hade en idrottslektion igår.
_Vår lärare var ledig så istället
hade vi en annan person som heter
_Josefin. _Hon var nog lärare
också men hon var alltså inte den
lärare som vi brukar ha. _Vi fick
göra en övning som var väldigt
jobbig. _Vi skulle springa mellan
olika prylar som fanns i rummet
som vi har idrott i. _Först sprang
vi till en stor hög trälåda som
stod på golvet och som liksom hade
en mjuk del högst upp och som vi
hoppade över. _Sedan klättrade vi
upp i en grej som hänger på väggen
och som ser ut som en stege med
väldigt tätt mellan pinnarna.
_Därefter la vi oss på mage och
lyfte upp oss själva genom att
sträcka på armarna tio gånger.
_Till sist kom vi till en mjuk
grej, ungefär som en jättestor och
hög kudde, och där rullade vi lik-
som över oss själva, med huvudet
först. _Då trodde vi att vi var
klara, men då sa _Josefine att vi
skulle göra om alltihop #25

#270

#871

gång^{er}. När vi äntligen fick gå
in i den där lokalen där man byter
om och duschar var vi helt slut.

Text #2

Zack har skrivit om hur det gick
till när vi började stava ord mer
enhetligt, det vill säga likadant, i
Sverige. Texten innehåller bra
fakta, men den hade blivit tydligare
om han använt några uttryck som vi-
sar på samband.

Hjäl^p Zack med det. På de platser
i texten där det finns en asterisk
(*^s) lägger du in ett av de här
uttrycken:

eftersom
därför
det ledde till att
det gjorde att

Ta också bort punkten och bind ihop
meningarna. Ibland behöver du ändra
ordföljden lite eller lägga till ett
"och".

#872

#270

_För länge sedan skrevs alla
böcker för hand. _Orden stavades
olika beroende på vem som skrev.*

_Det fanns inte några gemensamma
stavningsregler. _På #1400-talet
kom de första tryckpressarna till
_Sverige.* _Man kunde tillverka
många böcker som såg likadana ut.

_Men vilka böcker skulle man
trycka?

_Bibeln fanns över hela landet,
men nästan ingen kunde läsa den.*

_Den var skriven på latin. #1526
översattes _Nya testamentet i
_Bibeln för första gången till
svenska. _Den skickades ut till
alla kyrkor i landet.* _Alla fick
se orden stavas på samma sätt. _I
alla fall alla som kunde läsa.

#1786 startade kung _Gustav
_III den _Svenska _Akademien.

_Hundra år senare tog akademien
fram den första svenska ordlistan.

_Den innehöll nästan alla svenska
ord som fanns. _Samtidigt hade det
blivit lag på att barn skulle gå i
skolan. _Ordlistan blev viktig.*

_Alla barn lärde sig stava svenska
ord på samma sätt.

(webb) _Kopiera texten

#874

#270

_Att skriva sakprosatexter #2

_Kom igång

_Ett sätt att lista ut ungefär vad ett okänt ord betyder är att titta på sammanhanget ordet står i. _Ett annat sätt är att titta på vilka delar ordet består av.

_Använd de strategierna på de markerade orden nedan. _Uppgiften är alltså att tillsammans diskutera vad @formell och @informell betyder.

_Carina uppträder väldigt @formellt när hon jobbar i kiosken.

_Hon gör precis som de som jobbar i butik brukar göra: hälsar artigt, frågar "var det bra så?" och säger "ha en trevlig kväll" när kunderna går.

_De sa att man skulle klä sig @informellt på den där festen, så jag bytte inte ens om utan gick

dit i badbyxor och t-shirt.

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é kunskap om skillnaderna mellan informellt och formellt språk
- é se exempel på hur man kan "översätta" informellt språk till mer formellt språk
- é öva på att skriva mer formellt språk
- é lära dig fler viktiga begrepp som är användbara när man skriver sakprosatexter.

_Viktiga begrepp

- é en logisk ordning
- é ett sambandsord
- é (ett) formellt språk
- é (ett) informellt språk
- é ett ämnesord
- é ett talspråkligt ord
- é att referera
- é att resonera/diskutera
- é att dra en slutsats

é att redogöra
é att instruera

(webb)

::: #272 ::::::::::::::::::::::::::::

_Formellt språk -- vad är det?

=== Bildtext =====

"_Det är typ olagligt att sno grejer från andra och gör man det ändå ska man faktiskt kanske betala nåt till den som man snodde nåt ifrån." _Nej, lagar måste vara mer formellt formulerade än så för att de ska fungera. _Det finns fler exempel -- pärmen på bordet innehåller kanske information till ditt utvecklingssamtal? _Hur skulle du reagera om dina lärare skrev lika informellt som ovan?

=====

_Språket i sakprosatexter brukar man kalla @formellt. _Det betyder att det är ganska "strikt" och inte särskilt personligt. _Motsatsen kallas @informellt -- det är det språk #272 #877

som du använder när du till exempel chattar eller skriver egna anteckningar.

_Här är några exempel på skillnader mellan informellt och formellt språk.

#1. @_Författaren "syns" ganska sällan i texten. _Man får skriva jag, men man försöker oftast låta bli.

informellt:

_Jag gjorde mitt experiment i labbsalen. _Jag blandade vatten och saltsyra.

_Jag tror att vi kommer att flyga till mars en dag.

formellt:

_Undersökningen gjordes i labbsalen. _Vatten och saltsyra blandades.

_Det verkar troligt att vi kommer att flyga till mars en dag.

#2. @_Talspråk används inte -- författaren undviker ord som man oftast bara använder när man pratar. _Sms-förkortningar och emojis finns inte heller med. _Att avsluta en mening med tre punkter för att låta läsaren själv räkna ut fortsättningen passar inte i en formell text.

informellt:

_Man kan kolla på bakterier i ett mikroskop.

_Framtiden såg ljus ut, men sedan kom kriget. (ledsen smiley)

_Buddhismen har inga gudar eller profeter.

_Stämningen var optimistisk, men sedan kom den ekonomiska krisen

...

formellt:

_Man kan studera bakterier i ett mikroskop.

_Framtiden såg ljus ut, men sedan kom kriget.

_Buddhismen har inga gudar eller profeter.

#272

#879

_Stämningen var optimistisk, men
_ sedan kom den ekonomiska krisen
och då blev allt annorlunda.

::: #273 ::::::::::::::::::::::::::::::

#3. _Man undviker onödiga @förstärk-
ningar som ofta används i tal-
språk. _Istället försöker man vara
så exakt man kan.

informellt:

_En fruktansvärd massa människor
_ drabbades av översvämningarna.

formellt:

_Många människor drabbades av
_ översvämningarna.

eller ännu hellre:

_Cirka #70 #000 människor drabba-
_ des av översvämningarna.

#4. _Däremot används ofta @ämnesord
-- ord som är typiska för ett
visst ämne eller område. _Då kan
man säga exakt vad man menar utan
att krångla till det.

#880

#273

informellt:

_ Skär löken jättemycket så att det bara blir små delar.

_ Det man kom fram till och tänkte var sant var att jorden snurrar runt solen.

_ I sjunde minuten blåste personen i den svartvita randiga tröjan av matchen.

formellt:

_ Finhacka löken.

_ Man drog slutsatsen att jorden snurrar runt solen.

_ I sjunde minuten blåste domaren av matchen.

#5. _ Om man följer punkterna ovan blir den formella texten mer @effektiv än den informella -- det vill säga den säger mycket utan att använda onödigt många ord.

informellt:

_ Darwin märkte att lejon och myror och andra djur och även växter, om de liksom var lite annorlunda än andra djur och växter av

#273

#881

samma sort och om de skillnader-
na gjorde att de passade bättre
på det ställe där de levde, sko-
gen eller djungeln och så vida-
re, då klarade de sig bättre och
dog inte lika ofta och då kunde
de få ungar eller sprida sin
frön så att de blev fler.

formellt:

_ Darwin upptäckte att de indivi-
der som är bäst anpassade till en
viss livsmiljö överlevde och kunde
fortplanta sig.

_ Sva: _ Använd ordbok

_ Det finns ord som kan vara svåra
att avgöra om de är informella (var-
dagliga) eller formella. _ Om du är
osäker kan du använda en ordbok.

_ Slår du upp ordet @kollar i till
exempel _ . Lexin får du det här re-
sultatet. _ Det står . (vardagligt.)
efter förklaringen "undersöker".

_ Det innebär att kollar i den bety-
delsen är ett vardagsord och inte
ett formellt ord. _ Då är det bättre
att välja @undersöker.

#882

#274

Övning: Från informell till
formell

A. Skriv om meningarna så de blir
mindre talspråkliga.

- #1. Det finns en massa ämnen som
kan användas istället för plast.
(Byt ut två ord mot ett.)
- #2. Forskarna kollade sedan hur
viruset spreds. (Byt ut ett
verb.)
- #3. Men sen ångrade dom sig.
(Ändra stavningen på två ord.)
- #4. I skogen finns många olika
slags träd, typ tall och gran.
(Byt ut ett ord mot två.)
- #5. Va gjorde dom egentligen på
kvällarna på #1960-talet, när
det typ bara fanns en tv-kanal
och inge internet? Den frågan
ska jag besvara i den här text-
en. (Tre ord ska stavas annor-
lunda och ett ord ska ersättas
med två.)

#6. _Va e egentligen orsaken till att man får träningsvärk efter träningen o hur ska man göra för att slippa få ont? _Jo, man kan börja me att stretcha efteråt. (_Fyra ord ska stavas annorlunda.)

_B. _Skriv om meningarna så att "jag" inte längre finns med.

#1. _Jag tycker att _Selma _Lagerlöf är en världsberömd författare.

#2. _Det finns många fördelar med kärnkraft, men jag tycker också att det finns flera nackdelar. _Att farligt avfall måste lagras i #100 #000 år tycker jag är en av de nackdelar som diskuteras mest.

#3. _I undersökningen intervjuade jag fem personer.

#4. _I artikeln "_Hur man dumpar en kille" skriven av _Kevin _Can har jag läst att det viktigaste är att vara ärlig.

_C. _De här meningarna blir både kortare och enklare om du tar bort en lång förklaring och ersätter den med ett ämnesord.

#1. _Skolan är bra, men den där grejen som visar vilka lektioner vi har och när de börjar och i vilka salar vi sak vara i är dåligt. _Det innehåller för få raster.

#2. _Det har blivit allt vanligare att barn till exempel får utslag och rinnande ögon eller svårt att andas om de kommer nära vissa ämnen.

#3. _Din berättelse är bra, men den borde innehålla fler ord som talar om hur människor och saker och ting ser ut och hur de är, jag menar till exempel lång, kort, mörkhårig, snäll, blyg och så vidare.

#4. _Du har talat om vad du tycker, det är bra. _Men du behöver också ge några orsaker till att du tycker så, ett slags bevis för att du har rätt.

D. Här finns onödiga förstärkningar som gör meningen mindre formell. Ersätt dem med något annat.

#1. De anställda i fabrikena tvingades arbeta extremt hårt.
(Använd "mycket" istället.)

#2. Marianergraven, som ligger i västra Stilla havet, är sjukt djup. (Ta istället reda på exakt hur djup den är.)

#3. Under lågkonjunkturer går företagen dåligt vilket leder till att en fruktansvärd massa människor blir arbetslösa.
(Använd istället "många".)

#4. Det finns ett enormt stort antal månar i vårt solsystem.
(Här kan du vara mer exakt -- hur många månar finns det egentligen?)

::: #275 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Gör en text mer formell

_Tips: _Arv och _miljö är två ämnesord som ni har användning av.

_I texten nedan har en elev svarat på en fråga på ett prov i samhällskunskap. _Innehållet är bra, men den skulle fungera bättre om den var mer formell. _Er uppgift är att skriva om texten tillsammans.

_Vad ska ni ändra då?

_Jo: leta efter ställen i texten där skribenten

é kan använda några ämnesord istället

é själv finns med i texten

é använder talspråkliga ord och uttryck

é använder onödiga förstärkningar istället för fakta.

#275

#887

_Uppgift: _Nämn några orsaker till
_ att människor begår brott.

_Svar: _Det är jättesvårt att veta
_ varför människor begår brott. _Jag
_ tycker att en förklaring är att
_ man liksom är på ett visst sätt
_ när man föds, man har fått vissa
_ grejer med sig från sina föräldrar
_ som bestämmer hur man beter sig.

_Jag tycker att vissa till exempel
_ inte kan kontrollera sina känslor.

_En annan orsak är hur folk har
_ det typ hemma eller i området där
_ man bor. _Om många drogar eller
_ dricker gör man det lättare själv
_ och om morsan slår en blir man en
_ sån som slåss. _En tredje grej är
_ att många som håller på och kollar
_ på såna grejer säger att det
_ oftast är en blandning av det där
_ med att man föds med vissa egen-
_ skaper som man fått av föräldrarna
_ och det andra, att det kommer från
_ hur det är runtomkring. _Sist
_ tycker jag att det kan vara nåt
_ helt annat också. _Är man pank be-
_ höver man pengar och då snor man

#888

#275

kanske. Och dom som är fulla blir ofta kaxiga och vill slåss.

(webb) Kopiera texten

Övning: Jobba med en egen text

#1. Ta fram en text som du skrivit i till exempel ett NO- eller SO-ÄMNE. En bra längd på texten är ca #100 ord.

#2. Byt sedan text med en kompis.

#3. Nu ska du hjälpa din kompis att göra hens text mer formell. Ha sidorna #272--#273 uppe samtidigt. Leta efter ställen i texten där din kompis

é själv finns med i texten

é använder talspråkliga ord och uttryck

é använder onödiga förstärkningar istället för fakta

é kan använda några ämnesord istället

é visa hur saker hänger ihop med hjälp av sambandsord

- #4. Ge din kompis tre förslag på ändringar. Lämna sedan tillbaka texten.
- #5. Titta på de ändringsförslag du själv fått. Använd förslagen -- ändra i din egen text.
- #6. Försök sedan gå ett steg till och gör en egen ändring i din text.
- #7. Diskutera i klassen. Vilka slags ändringar har ni föreslagit och gjort?

_Vad vi gör när vi skriver sakprosa
#2

_På s. #265--#266 fick du lära dig
fem begrepp som handlar om vad vi
gör när vi skriver sakprosotexter.
_Titta igenom dem igen. _Här går vi
igenom fem nya begrepp.

_Referera

_Ordet @referera kan betyda flera
saker. _Det kan till exempel över-
sättas med "återge det viktigaste"
-- den som kommenterar en idrotts-
tävling i tv gör ett referat. _Men
det kan också betyda "hänvisa till"
eller "peka på". _Att skriva ett
@referat är nästan detsamma som att
skriva en sammanfattning. _Skillna-
den är att i referatet är man noga
med att tala om vem som sagt det där
från början. _Men refererar alltså
till, eller "pekar på", författaren
till ursprungstexten.

_Resonera/diskutera

_Att diskutera betyder ofta att någ-
_ra personer som tycker olika om ett
ämne samtalar och lägger fram sina
åsikter. _Att resonera betyder samma
sak, men man gör det lite lugnare
och är mer inställd på att bli
överens. _Att @diskutera eller
@resonera i en text innebär att man
samtalar med sig själv. _Man får
själv växla mellan olika synsätt.
_Ibland kommer man fram till att det
ena synsättet är bäst, men man kan
också komma fram till att flera syn-
sätt är riktiga.

_När du ska resonera/diskutera i
en text är ett bra knep att använda
sig av uttrycken å ena sidan och å
andra sidan. _Så här:

_Å ena sidan borde fattigdomen i
_Tyskland på #30-talet inte ha
lett till krig. _Krig är ju dyrt.
_Men å andra sidan gjorde fattig-
domen att människor letade efter
hopp. _Och de nazistiska idéerna

gav dem kanske det.

_Dra en slutsats

_En @slutsats är det man kommer fram till, ett resultat eller ett svar.

_Den bygger på att man har undersökt något. _Slutsatsen ska inte stå i fet stil, så gör vi bara i exemplet för att du ska förstå hur vi menar.

_Å ena sidan borde fattigdomen i _Tyskland på #30-talet inte ha lett till krig. _Krig är ju dyrt. _Men å andra sidan gjorde fattigdomen att människor letade efter hopp. _Och de nazistiska idéerna gav dem kanske det. @@_Min slutsats är därför att fattigdomen var en orsak till kriget;.

::: #277 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Redogöra

_Att @redogöra för något är ungefär detsamma som att berätta eller beskriva, fast man gör det extra noggrant. _Uppgiften _- _Redogör för #277 #893

de nationella minoritetsspråken; betyder att du ska berätta om vilka de språken är, vilka som talar dem, vad som är typiskt för dem och så vidare.

_Instruera

_Att @instruera betyder att man talar om hur något ska göras. _Det kan till exempel handla om hur man lagar en maträtt eller hur man gör för att lägga upp ett klipp på _Youtube.

_Övning: _Vad gör du här?

- a. _Din moster som bor på landet har kommit in till stan. _Nu vill hon prova på att åka elsparkcykel, men hon fattar inte hur hon startar den med mobilen. _Hon skickar ett meddelande till dig via _Messenger. _Du skriver ett svar där du talar om exakt hur hon ska göra, steg för steg.
- b. _Lite senare hör din moster av sig igen. _Hon vill besöka några fina eller intressanta platser och

#894

#277

vill ha tips. Du svarar med en lång text där du går igenom de fem bästa ställena. Du berättar vad som finns där, varför platserna är intressanta, om det kostar något i inträde och så vidare.

c. Du läser en text på sociala medier om elsparkcyklar. Skribenten tycker att de ska förbjudas eftersom de skräpar ner i staden och dessutom är farliga. Du skriver ett svar. Du har tidigare läst en artikel där en forskare skriver att elsparkcyklarna är bra för miljön. Nu sammanfattar du det viktigaste i den artikeln och tar med det i ditt svar. Du är noga med att tala om vad forskaren heter och var artikeln var publicerad.

d. Du skriver en uppsats om tecknade serier. Du har bestämt dig för att besvara den här frågan: Kan serier kallas litteratur? Du tar fram argument för och emot. Å ena sidan, skriver du, är det ju väldigt lite text i serier och litteratur bör väl innehålla text.

_Men å andra sidan, menar du, berättas ju en historia, och det finns ju faktiskt romaner som sedan har blivit serier. _Så där håller du på, fram och tillbaka.
e. _När du nästan är klar med din uppsats har du hittat mer som talar ___FÖR att serier är litteratur än ___EMOT. _Du avslutar därför med att säga att serier bör räknas som litteratur.

_Diskutera

_Vad är det egentligen du gör i de här texterna?

é _När refererar du?

é _När resonerar/diskuterar du?

é _När drar du en slutsats?

é _När redogör du för något?

é _När instruerar du?

_Att skriva sakprosatexter #3

_Kom igång

- _Nu när vi är klara med medeltiden ska ni skriva en text om en valfri viktig person.
- _Nej, det blir inget prov på ekologi, utan jag kommer att bedöma det inlämningsarbete ni ska göra.
- _Okej, innan ni duschar: kom ihåg att reflektionen kring conditionsprojektet ska vara inne senast onsdag!

_De där replikerna känner ni nog igen. _Vi gissar att ni får minst en skrivuppgift per år i nästan alla ämnen. _I ___SO och ___NO blir det nog ännu fler. _Dessutom skriver ni förstås mycket i vårt favoritämne: svenska.

_Kanske tänker ni så här: _Kan vi inte alltid göra så att läraren

förklarar och vi läser några texter och sedan visar vad vi kan genom att redovisa muntligt? _Det blir ju så mycket onödigt jobb med inlämningar i alla olika ämnen.

_Då svarar vi: _Nej, tyvärr.

_Visst är det väldigt nyttigt att prata om det man lär sig -- det ska ni faktiskt få göra nu. _Men ni behöver faktiskt också skriva om det. _Det finns flera orsaker, till exempel ...

_Ja, hur tror ni att vi fortsätter? _Kan ni komma på några egna svar?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é repetera det du lärt dig om
skolspråk och formellt språk
é veta hur skrivande gör det lättare
att skaffa sig och komma ihåg ny kunskap
é öva på att skriva för att lära dig
något nytt

é lära dig fler viktiga begrepp
som är användbara när man skriver
sakprosatexter.

_Viktiga begrepp

é att kommunicera

é att sälla ut

é att skriva sig fram till ny
kunskap

é att analysera

é att utreda

é att reflektera

é ett ämnesord

é (en) sakprosa

é ett ämnesspråk

é (en) fakta

é en synonym

é (ett) skolspråk

é (ett) formellt språk

é (en) kronologisk ordning

(webb)

_Skriva för att lära

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Det här är en vanlig situation i skolan -- du skriver en egen text. Du gör det inte bara för att visa vad du lärt dig inom ett område, utan det handlar också om att skrivandet är ett verktyg för att sortera och skapa ny kunskap. Ju bättre du blir på att skriva, desto mer lär du dig.

Bildbeskrivning

Tecknad bild på en kille och tjej som sitter och skriver vid varsin dator.

=====

Varför ska det skrivas så mycket sakprosa i skolan? Om ni har arbetat med Kom igång har ni redan diskuterat det. Nu ska ni få se vad vi svarar.

- #1. Ni skriver för att språket är en del av det ni ska lära er.
- #2. Ni skriver för att minnas.
- #3. Ni skriver för att skapa ny kunskap.
- #4. Ni skriver för att öva på att kommunicera.

#1. Ni skriver för att språket är en del av det ni ska lära er.

Varje ämne har ord och begrepp som sällan förekommer i andra ämnen -- vi kallar dem @ämnesord. De finns för att de behövs. Det är svårt att beskriva en hund om ni inte får använda -päls, tassar; och .svans. Och det är lika svårt att prata om biologi utan att använda ord som -ekologi, arter; och .näringskedja.

Olika ämnen har också olika sätt att beskriva och förklara saker på. En text om historia är till exempel ofta mer berättande än en kemitext. Det finns alltså olika @ämnesspråk, och de språken är en del av den

kunskap ni ska skaffa er. I historieämnet ska ni inte bara få koll på vad som hänt och varför -- ni ska också kunna uttrycka er lite som en historiker. Det övar ni på när ni skriver.

::: #280 :::::::::::::::::::::::

#2. Ni skriver för att minnas.

När ni får ny information som ni ska komma ihåg, då måste ni sortera den. Låt säga att den handlar om landet Sydafrika. Det som är intressant ska sållas ut, för ni kan ju inte lära er allt.

Sedan ska informationen läggas i rätt "lådor" i minnet: en för befolkning, en för natur, en för råvaror och så vidare. Här är skrivandet ett viktigt verktyg. När ni skriver om det ni läst eller hört, då skapar ni ordning och reda åt er själva. Då blir informationen lättare att minnas.

#3. Ni skriver för att skapa ny kunskap.

Om ni får i uppgift att skriva om vilket land ni vill bo i, Sydafrika eller Storbritannien -- då kommer ni verkligen att behöva sortera.

Hur är klimatet i de båda länderna? Ekonomin? Skolorna? Jämställdheten? Friheten? Ni kommer att jämföra, väga fördelar mot nackdelar, vända och vrida på frågan om var det är bäst att bo. Det blir många saker att hålla ordning på, men ni klarar det eftersom ni hela tiden skriver ner det ni tänker.

Till sist kommer ni fram till en slutsats. Då har ni skaffat er nya kunskaper -- de fakta som ni hittat, men också sådant som ni kommit fram till själva när ni skrev.

Att på det viset kunna skriva sig fram till ny kunskap; om det man håller på med är ett viktigt mål i skolans alla ämnen. Det beror på att skrivandet också tränar upp förmågan att tänka. Ni vänjer liksom

#280

#903

hjärnan vid att sortera, jämföra och dra slutsatser.

#4. Ni skriver för att öva på att kommunicera.

Ju äldre ni blir, desto mer kommer ni behöva kommunicera med andra i skrift. Ni kanske behöver be om tillstånd för att ordna en festival i statsparken? Då gäller det att presentera planen klart och tydligt. Samma sak om ni jobbar på en bilfirma och ska informera en kund om vilka vinterdäck som är bäst. Eller om ni läser vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet och ska visa lärarna att ni förstått vad "intubering" är.

Det här är också ett skäl till att ni skriver mycket i skolan. Vår uppgift är att se till att ni är förberedda -- så att ni får arrangera festivalen, sälja rätt däck och klara vårdutbildningen. Och vi vet att det bästa sättet att bli bra på att skriva är att öva, få respons och så öva igen.

#904

#281

_Övning: _Att skriva för att lära --
prova själva

_Nu ska ni prova på att själva an-
vända skrivandet som ett verktyg för
lärande. _Ni har i uppgift att läsa
texten på nästa sidan och

é minnas det viktigaste i den
é lära er betydelsen av ämnesorden
@@censur, förtal; och @uppvig-
ling
é visa att ni i skrift kan berätta
om något ganska komplicerat så
tydligt att läsaren förstår
é diskutera vilka slags åsikter
som bör vara tillåtna att sprida
-- och vilka som inte bör vara
det.

_Gör så här

#1. _Läs första stycket tillsammans.
_Försök formulera en "huvudidé"
och anteckna den så att alla kan
se. _Om ni stöter på svåra ord:

ta hjälp av sammanhanget eller slå upp dem.

#2. _Välj ut några detaljer som hör ihop med huvudidén. _Anteckna dem.

#3. _Läs andra stycket (även de två punkterna). _Hitta en huvudidé, anteckna den, fyll på med detaljer.

#4. _Gör likadant med de fyra sista styckena.

#5. _Nu skriver ni enskilt var sin sammanfattning av texten med hjälp av stödorden. _Sammanfattningen ska bli ungefär #150 ord lång.

_Försök få med ämnesorden som nämns i uppgiften.

#6. _Läs upp några av era sammanfattningar för varandra. _Jämför och diskutera: vad är det som gör en text tydlig eller otydlig?

#7. _Lägg undan era sammanfattningar. _Försök sedan

é gemensamt återberätta innehållet i texten

é förklara orden censur, förtal och uppvigling

é ge egna exempel på åsikter som
bör vara tillåtna att sprida --
och vilka som inte bör vara det.

_Diskutera

é _Ledde arbetet med texten till att
ni nu minns det viktigaste i den?

é _Lärde ni er några nya ämnesord?

é _Skulle ni ha mer att säga i en
diskussion om åsiktsfrihet nu än
ni hade förut?

::: #282 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vi får säga vad vi vill -- nästan

=== _Ordlista =====

* en grundlag_. _Grundlagar be-
stämmer hur ett land ska styras.
_De är "skyddade" -- de kan inte
förändras så lätt.

=====

_I ett demokratiskt land som
_Sverige har människor @åsiktsfri-
het. _Det betyder att vi har rätt
att tycka vad vi vill och sprida
våra åsikter. _Staten har ingen rätt

#282

#907

att använda @censur -- det vill säga kontrollera eller förbjuda en åsikt.

_Att en tidning eller en social plattform stoppar vissa inlägg är dock inte censur. _Ett bokförlag väljer själva vilka böcker ger ut -- alla kan ju inte bli författare.

_På samma sätt har media rätt att välja vilka inslag de vill ha.

_Vi får heller inte sprida all slags information -- det finns några undantag. _De undantagen står med i två av våra fyra grundlagar*:

é @_Tryckfrihetsförordningen innebär att vem som helst har rätt att trycka och sprida information och budskap genom till exempel tidningar, flygblad och böcker. _Men man får inte skriva och trycka sådant som kan ge upphov till brott eller sådant som inte är tillåtet i yttrandefrihetsgrundlagen.

é @_Yttrandefrihetsgrundlagen säger att vi har rätt att framföra en åsikt utan att riskera böter eller annan bestraffning. _Men enligt lagen får hot om våld inte

förekomma. _Man kan också bli straffad om man avslöjar militära hemligheter. _Det är dessutom straffbart att framföra rasistiska och diskriminerande budskap. _Ett sådant brott kallas hets mot folkgrupp.

_Brott på nätet

_Men det där kan väl inte gälla sådant som vi skriver på till exempel en webbplats eller i sociala medier? _Jo, det gör det faktiskt. _Om vi skriver något kränkande om en annan person kan det räknas som @förtal, ett brott som kan ge fängelse. _Att skriva något nedsättande direkt till en person kallas @förolämpning -- också det är ett brott. _Att sprida information som uppmanar andra att begå brott är även det brottsligt -- i lagen heter det @uppvigling. _Allt detta gäller även bilder och videoklipp.

_Det är därför alltid bra att tänka en gång extra innan man publicerar något. _Hur kommer det jag

#282

#909

skrivit eller bilden jag tänker ladda upp uppfattas av andra? _Kan det som jag tycker bara är ett skämt faktiskt såra eller kränka någon? _Riskerar jag att starta rykten som sprider sig?

_Språket i medier

_Traditionella medier som tidningar, tv och radio når många människor och påverkar därför samhället, till exempel när de väljer vilka nyheter som ska uppmärksammas. _Därför behövs regler också för media. _Vi ska kunna lita på att de vill ge oss sanna bilder av vad som händer.

_Sådana regler finns. _Lagarna ovan gäller förstås även journalister. _Mediabranschen har också tagit fram @etiska pressregler; som media ska försöka följa. _Så här kan man sammanfatta dem:

é _Journalister ska kontrollera att alla fakta stämmer innan en nyhet publiceras.

#910

#282

- é _Det journalister skriver eller säger ska byggas på fakta.
- é _Journalister ska inte ta ställning eller låta egna åsikter synas.
- é _Medier måste vara försiktiga när de publicerar namn och bild på personer för att undvika att dessa råkar illa ut.
- é _Journalister ska inte lyfta fram personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politiska tillhörighet, religiösa åskådning eller sexuella läggning om det saknar betydelse för nyheten.
- é _Reglerna ovan gäller även bilder.

_Vad vi gör när vi skriver sakprosa
#3

_I _Vad vi gör när vi skriver sakprosa #1 och #2 fick du lära dig tio viktiga begrepp. _Titta gärna på dem igen. _Här går vi igenom tre nya begrepp.

_Analysera

@_Analysera betyder ungefär "undersöka noggrant". _Ofta innebär det att man delar upp något i mindre delar. _Vi pratar om analyser i _Berättande texter också och då handlar det om att försöka förstå en text genom att bland annat titta på hur den är konstruerad. _Men analys används i fler sammanhang. _I kemi kan man till exempel analysera en vätska för att se vilka ämnen den innehåller. _I historia kan en konflikt analyseras för att man ska hitta orsaker till den.

_Utreda

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Att utreda en fråga genom att skriva är lite som att arbeta som en polis. _Polisen pusslar ihop ledtrådar för att hitta den skyldige, medan skribenten lägger ihop fakta för att hitta ett möjligt svar. _I bägge fallen behöver man vara skärpt och koncentrerad!

_Bildbeskrivning

_Några ungdomar sitter runt ett bord och läser en text. _En tjej pekar på ett stycke i boken och de andra lutar sig nyfiket fram.

=====

_Om du sett en kriminalhistoria på film har du nog stött på några utredare, det vill säga poliser som försöker komma på vem som har begått brottet. _Att @utreda betyder ungefär "undersöka och få klarhet i" och det är ju precis vad poliserna gör.

#283

#913

_När du skriver en utredande text kan du tänka lite som en polis. _Du har en ganska knepig fråga som du ska hitta svar på. _För att hitta svaret behöver du använda fakta som du plockar från olika källor. _Sedan använder du dessa fakta, ungefär som polisen använder olika bevismaterial, för att komma fram till ett svar.

::: #284 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Begreppen analysera och utreda är synonymer, det vill säga de betyder ungefär samma sak: att undersöka något för att skaffa kunskap. _Men de används lite olika. _När man studerar en enskild sak väldigt noggrant säger man oftast att man analyserar. _När man försöker skapa ordning och reda i ett stort material passar utreda bättre.

_Reflektera

@_Reflektera betyder ungefär "fundera" eller "tänka igenom noga".

_Reflektera betyder också "spegla" -- det du ser i spegeln är en

#914

#284

reflektion av dig själv. _Att reflektera i en text är som att ställa sig på en bits avstånd, titta på det man skriver om och fundera över vad man ser. _Syftet är att man ska lära sig något av det. _Det finns inga rätt eller fel, och det behövs inga källor -- det är de tankar @du får som är viktiga.

_Övning: _Vad gör du här?

_Dikten som omnämns i exemplet heter
_ - Den sovande i dalen; och skrevs
av @@ Arthur Rimbaud; när han var
bara #16 år. _Läs mer om honom på s.
#296.

_Dagen börjar med en lektion i
hem- och konsumentkunskap. _Ni
bakar bröd. _Sonja och du jobbar
tillsammans. _När ni är klara och
brödet är uppätet vill läraren att
ni ska skriva ner era tankar om
arbetet. _Vad gick bra och vad
gick dåligt? _Hur smakade brödet?
_Vad kunde ni ha gjort annorlunda?
_Efter lunch har ni svenska. _Ni
får en dikt av er svensklärare.
_Den handlar om en kille som lig-
ger och sover i gräset. _Många
rader handlar om naturen runt
omkring. " _Vad tror ni att den
handlar om?" undrar läraren. _Ni
läser flera gånger, noggrant --
och då upptäcker ni att det står
att killen har "två röda hål i

#916

#284

höger sida" och att författaren kallar honom "soldat". Nu förstår ni att killen inte sover -- han är död, skjuten med två skott.

Sista lektionen: fysik. Ni håller på med olika typer av energikällor och nu ska ni studera kärnkraft. Ni får en inledande uppgift: ni ska ta reda på vad som sägs om kärnkraft i den politiska debatten. Du söker på nätet och hittar flera texter om ämnet. Du läser texterna och sorterar informationen. Till sist har du skapat två listor: en som visar på fördelar med kärnkraft och en annan som visar på nackdelar.

_Diskutera

_Vad är det egentligen du gör i texten nedan?

é _ När analyserar du?

é _ När utreder du?

é _ När reflekterar du?

_Skolspråk och formellt språk --
_repetition

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Den här killen skriver for-
_mellt. _Han använder till exempel
många ämnesord och inga onödiga
förstärkningar.

_Bildbeskrivning

_Tecknad bild på en kille som
_sitter vid en dator och skriver.

_På skärmen står det:

_Typiskt för världens rika länder
är att de har en hög utbild-
ningsnivå, bra sjukvård och en väl
utvecklad industri. _Bara en liten
del av arbetskraften arbetar inom
jordbruket. _Typiska egenskaper
för de fattiga länderna är att ...

=====

=== _Ordlista =====
kronologisk. _I "rätt" tidsföljd,
_ordnad så att det som kommer
_först står först osv.

=====
_På sidorna #267 arbetade du med det
_vi kallar @skolspråk. _Det viktigas-
_te där var att skapa tydlighet, till
_exempel genom att använda ämnesord
_och se till att det är ordning och
_reda i texten. _På sidorna #272--
_#273 lärde du dig skillnaderna mel-
_lan informellt och @@formellt
_språk;. _Där fick du bland annat
_träna på att göra texten mindre
_talspråklig och mer effektiv.

_Formellt språk och skolspråk är
_synonyma begrepp -- de betyder
_alltså ungefär samma sak. _Men de
_används lite olika. _Skolspråk pra-
_tar vi bara om i skolvärlden. _Det
_är det språk vi lärare ska hjälpa
_dig att utveckla. _Formellt språk
_kan användas i många sammanhang --
_till exempel när vi beskriver texter
_i dagstidningar, faktaböcker, läro-
_medel och bruksanvisningar.

#285

#919

_Om vi nu lägger ihop det vi sagt om de två begreppen får vi en bra beskrivning av det språk och den disposition som används i sakprosa-texter:

é _Använd styckeindelning. _Skriv om en sak i taget. _Byt stycke när du börjar prata om något nytt.

é _Ordna informationen i en logisk ordning. _Om du beskriver en händelse kan du börja med orsakerna, sedan berätta vad som händer i kronologisk ordning och avsluta med följderna.

é _Om texten är lång: använd mellanrubriker som säger vad nästa avsnitt handlar om.

é _Använd ämnesord, det vill säga ord och begrepp som hör till ämnesområdet.

é _Använd uttryck som visar på samband.

é _När texten bygger på fakta: skriv inte "jag" så ofta att läsaren tror att det är _dina tankar texten handlar om.

- é _Undvik typiskt talspråkliga ord och uttryck.
- é _Tänk på att alla ord inte stavas precis som de låter när vi pratar.
- é _Använd inte slangord och emojis.
- é _Använd inte onödiga förstärkningar av typen _jättetung eller _fruktansvärt många;. _Försök istället vara exakt: till exempel _tre ton; eller _cirka #4 #000;.

Övning: En sak i taget -- och i rätt ordning

Den här texten tar upp fördelar och nackdelar med elsparkcyklar. Den innehåller en inledning och avslutning. Däremellan finns det vi kallar avhandling, det vill säga själva innehållet -- skribenten räknar upp och förklarar fördelarna och nackdelarna.

Det är inget fel på innehållet. Men fördelarna och nackdelarna kommer huller om buller och det gör texten svårläst. Skribenten har också missat att använda styckeindelning och uttryck som visar på samband.

Nu ska ni gemensamt skriva om texten så att det blir mer ordning och reda i den.

_Gör så här

- #1. _Leta rätt på inledningen och avslutningen. _Låt dem stå för sig själva i var sitt stycke.
- #2. _Gå igenom resten av texten och gör nytt stycke varje gång skribenten börjar berätta om en ny fördel eller nackdel.
- #3. _Sortera: lägg de stycken som handlar om fördelar först, och därefter de som handlar om nackdelar.
- #4. _Nu har ni gett texten en disposition som gör den tydligare. _Nästa steg är att lägga in uttryck som visar på samband (se exempel nedan). _Sådana gör också texten tydligare -- det blir lättare för läsaren att se hur saker och ting hänger ihop. _Försök få in minst åtta sådana uttryck. _Ni behöver nog formulera om meningarna lite för att det ska låta bra.

eftersom
därför
orsaken är
på grund av
det beror på
anledningen är
det leder till
det gör att
följden blir
det som händer då är att

_Elsparkcykeln -- en bra eller dålig
uppfinning?

_Elsparkcyklar är en ny uppfinning
som inte många kan ha missat, i alla
fall inte de som bor i större städer.
_De står ju överallt. _Men är
det bra eller dåligt med elspark-
cyklar? _Det ska jag utreda i den
här texten. _En nackdel med el-
sparkcyklarna är att de lätt kan gå
sönder. _De flesta hyr bara och är
inte så rädda om sparkcyklarna. _När
de går sönder behöver man tillverka
nya. _Tillverkningen kräver energi
som gör att mer koldioxid släpps ut
#924 #286

i atmosfären. Klimatet påverkas. En fördel är att elsparkcyklarna påverkar klimatet mindre än bilarna när man kör. De släpper inte ut någon koldioxid. De går på el istället för fossila bränslen. De flesta bilar går på fossila bränslen som till exempel bensin. De släpper ut mycket koldioxid. Det finns undersökningar som visar att människor ibland väljer att ta en elsparkcykel istället för bilen när de ska någonstans. Det blir mindre utsläpp av koldioxid. Sparkcyklar kan också vara dåliga för hälsan. Elsparkcyklarna kan få vissa personer att välja bort promenader och vanliga cyklar. De får mindre träning och de mår sämre. En nackdel till är att sparkcyklarna ger mer totala utsläpp än man tror. Man måste räkna in tillverkning och transporter när de ska laddas upp och köras tillbaka ut på stan. I en studie har man jämfört de utsläppen med en fullastad buss som går på fossila bränslen. Slutsatsen blev att det är mer klimatvänligt om alla som hyr

elsparkcyklar åker buss istället.

_En annan fördel är att det inte krävs något körkort eller någon särskild ålder för att köra elsparkcykel. _De som tänkt köpa en bensindriven moped kanske låter bli det om de kan använda ett fordon utan att behöva betala för körlektioner.

_Sammanfattningsvis kan man säga att det finns både fördelar och nackdelar med elsparkcyklar. _Både fördelarna och nackdelarna handlar om hur mycket koldioxid som släpps ut.

_Det är en klimatfråga.

(webb) _Kopiera texten

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #12 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym tolv

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Att återge det viktigaste (#287)	#927
_Sammanfattning (#287)	#927
_Modelltext (#288)	#929
_Vad är dialekter? (#288)	#931
_Vad är en sammanfattning? (#290)	#935
_Hitta huvudidén i ett stycke (#291)	#938
_Övning: _Prova att samman- fatta (#292)	#942
_Övning: _Skriv en samman- fattning tillsammans (#294)	#947
_Avslutande uppgift: _Skriv en egen sammanfattning (#296)	#955

_Iii

_Referat (#297).....	#959
_Modelltext: _Referat av _artikeln _Fula tjejer _ (#298).....	#961
_Vad är ett referat? (#300)...	#969
_Välja ut det viktigaste _ (#301).....	#972
_Övning: _Gör ett referat av _något annat än en text _ (#302).....	#978
_Använda citat (#303).....	#980
_Källhänvisningar och referat- _markörer (#304).....	#982
_Övning: _Ange källan (#305)...	#985
_Avslutande uppgift: _Skriv _ett eget referat (#305).....	#987
_Att presentera och använda _fakta (#307).....	#992
_Faktauppsats #1 (#307).....	#992
_Modelltext: _Fabler (#308)...	#994
_Vad är en faktauppsats? _ (#310).....	#1002
_Språket i faktauppsatser _ (#311).....	#1006
_Sva: _Mer om ämnesord _ (#312).....	#1008
_Iv	

_Att återge det viktigaste

_Sammanfattning

=== _Bildbeskrivning =====

_Rolig bild på en familj som packar sin lilla gula bil till bredden full med prylar. _Pappan är klädd i ljus skjorta, shorts och stråhatt och står på en stege för att stapla fem resväskor på bilens tak. _Under väskorna ligger en röd surfbräda. _Mamman, som är klädd i lila t-shirt och jeansshorts, öppnar bakluckan för att lasta in en barncykel. _Runt bilen ligger fullt med prylar och leksaker utspridda. _Dottern balanserar en gul, uppblåsbar båt på huvudet och sonen håller i ett stort paraply i regnbågens alla färger. _Det ser ut som en omöjlighet att få plats med alla prylar i bilen.

=====

_Kom igång

_Det tar lång tid att beskriva den här bilden så att den som lyssnar får veta exakt hur den ser ut. _Om du bara har en minut på dig och vill att lyssnaren ska få veta det viktigaste -- vad skulle du då välja att berätta?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta varför du har nytta av att kunna sammanfatta
é lära dig en metod för att sammanfatta en längre text
é öva på att sammanfatta texter.

_Viktiga begrepp

é en originaltext
é en sammanfattning
é en huvudidé i ett stycke
é en detalj som stödjer huvudidén
é en kärnmening

#928

#287

é ett ämnesord
é ett uttryck som visar på samband
é att sålla ut
é att sammanfatta
é att skriva med egna ord

(webb)

::: #288 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext

- #1. _Det viktigaste: _Skribenten sållar ut det viktigaste ur originaltexten och har med det i sammanfattningen.
- #2. _Ämnesord: _Ämnesord från originaltexten används.
- #3. "_Med egna ord": _Sammanfattningen skrivs "med egna ord".
_Skribenten skriver som hen brukar skriva och kopierar inte originaltexten.
- #4. _Sambandsord: _Uttryck som visar på samband gör texten tydligare.

_Sammanfattning

(_Rubrik: _Att använda originaltextens rubrik är oftast en bra idé.)

_Vad är dialekter?

(#1) _Dialekt är ett sätt man pratar på i ett visst område i ett land.

(#3) _Skillnaderna mellan olika dialekter handlar om uttal och

(#2) språkmelodi (kallas också

(#2) intonation).

(_Samma styckeindelning: _Styckeindelningen från originaltexten är ofta smart att behålla. _Då blir sammanfattningen tydligare.)

_Man delar in _Sverige i (#1) sex olika dialektområden, (#3) till exempel norrländska mål och sydsvenska mål.

_Dialekterna (#1) har blivit mer lika varandra de senaste hundra åren (#3) och därför är det idag svårare att höra varifrån en person kommer.

#930

#288

_En orsak är radio och tv, där man oftast pratar (#2) rikssvenska.

_En annan orsak är att vi flyttar mer nu och (#4) det gör att vi påverkas av nya dialekter.

_Vad är dialekter?

(#1) _Dialekt är ett sätt man pratar på i ett visst område i ett land.

(#3) _Skillnaderna mellan olika dialekter handlar om uttal och (#2) språkmelodi (kallas också (#2) intonation).

_Man delar in _Sverige i (#1) sex olika dialektområden, (#3) till exempel norrländska mål och sydsvenska mål.

_Dialekterna (#1) har blivit mer lika varandra de senaste hundra åren (#3) och därför är det idag svårare att höra varifrån en person kommer.

_En orsak är radio och tv, där man oftast pratar (#2) rikssvenska. _En annan orsak är att vi flyttar mer nu och (#4) det gör att vi påverkas av nya dialekter.

_Originaltext

_Vad är dialekter?

=== _Bildbeskrivning =====

_Karta över _Sverige uppdelat
efter dialekter. _Följande
dialektområden finns utmärkta.

- é _Sydsvenska mål (_Skåne)
- é _Götamål (_Västra _Götaland)
- é _Sveamål (mellersta _Sverige)
- é _Norrländska mål (_Norrland)
- é _Gotländska mål (_Gotland)
- é _Östsvenska mål (sydvästra
delarna av _Finland och _Åland).

=====

=== _Ordlista =====

ett mål_. _Betyder här "flera lik-
nande dialekter som finns i ett
större område".

=====

_En dialekt är det sätt man talar på
i ett visst geografiskt område.

_Vi uttalar ord olika i norra
_Sverige jämfört med i södra. _Men
det är inte bara uttalet av ord som
skiljer. _En dialekt känns också
igen på intonationen, det vill säga
språkmelodin, och det finns även
vissa ord som bara används inom en
viss dialekt.

_Det är omöjligt att säga exakt
hur många dialekter det finns i
_Sverige. _Man pratar ofta om till
exempel jämtländska och skånska,
som om varje landskap hade en egen
dialekt. _Men i varje landskap finns
många olika sätt att prata på. _Man
brukar istället säga att det finns
sex dialektområden: sydsvenska mål,
götamål, sveamål, gotländska mål,
norrländska mål och östsvenska mål.

_Under de senaste hundra åren har
dock dialekterna jämnats ut, det
vill säga blivit mer lika varandra.
_Förr var det mycket vanligare att
man direkt kunde säga varifrån en
person kom. _Man kunde till och med
höra från vilken stad.

#289

#933

Idag är det svårare. Det beror bland annat på radio och tv, där de som är med ofta pratar rikssvenska. En annan orsak till att dialekterna har jämnats ut är att många flyttar till andra städer och landskap för att jobba eller studera. Då tappar man delar av sin egen dialekt och plockar upp nya ord och uttryck från dialekten som talas där man nu bor.

Diskutera

- #1. Ni träffar någon som är osäker på vad dialekter är och framför allt inte vet något om svenska dialekter. Skulle sammanfattningen räcka om ni vill förklara läget för den personen? Vad skulle hen missa jämfört med om ni använder originaltextens version istället?
- #2. Ni ska ha prov på det som står om dialekter i originaltexten. Ni har läst den en gång och skrivit den där sammanfattningen. Vad finns det för fördelar med att sedan bara läsa på sammanfattningen? Vad finns det för nackdelar?

#934

#290

_Vad är en sammanfattning?

=== _Ordlista =====
en originaltext_. _Den text som
man skriver en sammanfattning
av.

=====

_En @sammanfattning är en betydligt
kortare version av en text. _Syftet
är att snabbt presentera det vikti-
gaste i originaltexten för läsarna.
_Sammanfattningar finns i till
exempel tidningar och läromedel. _I
en nyhetsartikel kan en journalist
sammanfatta det som står i en veten-
skaplig undersökning eller en polis-
rapport. _I slutet av ett kapitel om
medeltidens historia kan författaren
lägga in en sammanfattning för att
läsaren ska kunna repetera. _I en
bokrecension sammanfattar recensent-
ten handlingen i boken.

_Att sammanfatta en text är också
en skrivuppgift som du ofta får i
skolan. _Det kan gälla bara en enda
#290 #935

text, men du kan också göra flera sammanfattningar som delar i en faktauppsats. Syftet är då att du ska sälla ut och komma ihåg det viktigaste i originaltexten -- skrivandet blir en del av lärandet. Kanske ska andra elever också läsa din sammanfattning för att lära sig.

_Sva

_Att skriva en sammanfattning av en text som du inte riktigt förstår är svårt. Om du är osäker på ord som verkar ha stor betydelse för innehållet ska du därför ta reda på vad de betyder innan du börjar sammanfatta. Samla gärna nya ord i ett anteckningsblock eller i ett dokument.

_Typiska drag i sammanfattning

é _Sammanfattningen är kortare än originaltexten -- det är ju poängen med att sammanfatta. Mindre än hälften så lång är en bra tumregel.

#936

#290

- é _Det viktigaste i originaltexten ska finnas med.
- é _Man lägger inte till några fakta eller åsikter som inte finns med i originaltexten.
- é _Sammanfattningen "skrivs med egna ord", det vill säga skribenten skriver så som hen brukar skriva.
_Att kopiera delar från originaltexten och sedan bara ta bort några ord är inte en bra metod.
- é _Det viktigaste är att den som läser förstår innehållet. _En bra sammanfattning är så tydlig att även den som inte vet så mycket om ämnet kan förstå.
- é _Uttryck som visar på samband gör texten tydligare.
- é _Att använda samma styckeindelning som i originaltexten är bra för tydligheten.
- é _Ämnesord från originaltexten används.

_Hitta huvudidén i ett stycke

_Det svåraste med att sammanfatta en text är att bestämma vad som ska tas med från originaltexten. _Du kan inte ha med allt. _Men hur ska du veta vad som är viktigast?

_Vi utgår från att varje stycke innehåller

é en @huvudidé

é @detaljer som "stödjer" huvudidén -- förklarar och ger exempel.

_Vi tittar på första stycket i originaltexten igen:

_En dialekt är det sätt man talar på i ett visst geografiskt område.

_Vi uttalar ord olika i norra

_Sverige jämfört med i södra. _Men det är inte bara uttalet av ord som skiljer. _En dialekt känns också igen på intonationen, det vill säga språkmelodin, och det

finns även vissa ord som bara används inom en viss dialekt.

Här är huvudidén lätt att hitta.

Den står utskrivnen i början: - En dialekt är det sätt man talar på i ett visst geografiskt område; . Sådana meningar som tydligt talar om vad ett stycke handlar om kallas kärnmeningar. Sedan följer detaljer som förklarar vad som menas med "sätt att tala på". När vi sammanfattade stycket använde vi först kärnmeningen, något förkortad.

Sedan fyllde vi på med några av detaljerna:

Dialekt är ett sätt man pratar på i ett visst område i ett land.

Skillnaderna mellan olika dialekter handlar om uttal och språkmelodi (kallas också intonation).

Nu läser vi det andra stycket:

Det är omöjligt att säga exakt hur många dialekter det finns i

Sverige. Man pratar ofta om till

exempel jämtländska eller skånska, som om varje landskap hade en egen dialekt. Men i varje landskap finns många olika sätt att prata på. Man brukar istället säga att det finns sex dialektområden: sydsvenska mål, götamål, sveamål, gotländska mål, norrländska mål och östsvenska mål.

Här finns ingen lika tydlig kärnmening. Inledningen handlar mest om problem när det gäller att sätta namn på dialekter. Men sedan kommer skribenten fram till en indelning som ändå funkar. När vi sammanfattade stycket bestämde vi oss för att det var huvudidén. Den fick vi formulera själva. Sedan la vi till två exempel på sådana områden som stödjande detaljer:

Man delar in Sverige i sex olika dialektområden, till exempel norrländska mål och sydsvenska mål.

_Diskutera

é _Hade man kunnat välja något annat som huvudidé i de två första styckena?

é _Vad är huvudidén i det tredje stycket i modelltexten?

(webb)

#291

#941

_Övning: _Prova att sammanfatta

_Sva

_Se till att du har förstått alla viktiga ord i originaltexten. _Om du är osäker på ord: kolla upp dem. _Ha ditt anteckningsblock eller det dokument som du använder för att samla nya ord redo.

_Här ska ni gemensamt skriva en sammanfattning av en text som handlar om bin. _Följ arbetsgången nedan.

_Vi använder en mall för stödord -- ni kan enkelt härma den på tavlan eller i ett ordbehandlingsprogram*.

:::~::~::::::::::::::::::::::::::::

* _Om ni använder _Google dokument på din skola klickar du på
_ . _Infoga och väljer sedan
_ . _Tabell. _Markera tre rutor åt höger och sedan fem nedåt. _Om du har fler än fyra stycken: markera raden längst ner, högerklicka och välj _- _Infoga en rad nedan;.

_Gör så här

- #1. _Läs först igenom originaltexten och se till att ni förstår vad skribenten menar.
- #2. _Arbeta sedan med ett stycke i taget. _Bestäm er för vad som är huvudidén. _Det behöver inte vara en hel mening.
- #3. _Inom parentes skriver ni några detaljer som stödjer huvudidén. _Stödord räcker.
- #4. _Fortsätt så tills ni klarat av alla styckena.
- #5. _När ni gått igenom hela texten börjar ni skriva er sammanfattning, ett stycke i taget. _Formulera först huvudidén som en hel mening. _Lägg sedan till meningar där ni använder stödorden.
- #6. _Använd samma styckeindelning som i originaltexten. _Tänk på att använda ämnesord. _Försök också få in några uttryck som visar på till exempel:

därför
det leder till
på grund av
eftersom
det gör att
orsaken är

::: #293 ::::::::::::::::::::::::::::::

_De flitiga bina

_Kanske har du blivit stucken av ett
bi någon gång? _Och blivit arg och
tänkt att det vore skönt om bina
inte fanns? _I så fall behöver du
tänka om. _Vi skulle inte klara oss
om inte bina fanns. _Inte nog med
att de ger oss den nyttiga honungen
-- de ser också till att våra växter
får mer frukt. _Och om man tittar på
hela världen så är faktiskt ungefär
#80 % av all mat vi äter beroende av
att bina sprider pollen.

"_Flitig som ett bi" brukar man
säga om någon som jobbar hårt. _Och
det är en passande beskrivning för
bina gör verkligen ett viktigt jobb.

_De flyger runt bland blommorna för

#944

#293

att hämta nektar och pollen som blir mat till deras larver (ungar). När de är i en blomma sprider de pollen från andra blommor av samma sort.

På det sättet hjälper bina blommorna att bilda nya frukter och frön.

Det bina gör då kallas pollinering.

Det här är ett smart system som naturen har utvecklat under lång tid. Blommorna har lärt sig hur de ska locka till sig bin genom att lukta gott. Bina har i sin tur blivit perfekta för att de ska kunna sköta sin uppgift. De är så lurviga att pollen fastnar över hela kroppen. En del pollen borstar de ner i ett slags korgar som de har på bakbenen, men mycket blir kvar och det ramlar av när de kommer till nästa blomma.

Men bina är hotade. Det finns undersökningar som visar att 75 % av alla vilda bin i världen har försvunnit sedan 1989. Forskarna vet inte säkert vad det beror på, men en orsak är antagligen att det finns färre blommor att hämta mat ifrån på grund av att jordbruket förändrats.

#293

#945

_En annan orsak är de giftiga bekämpningsmedel som används för att döda skadeinsekter. _Bina dör inte av dessa medel, men de blir sämre på att hitta och samla pollen.

_Rubrik: _De flitiga bina

_Mall för stödord: _Vi har hjälpt er med det första stycket.

stycke: huvudidé (detaljer)

#1: _Bina är livsviktiga (växterna får mer frukt, #80 % av all mat beroende av bin)

#2: --- (---)

#3: --- (---)

#4: --- (---)

Övning: Skriv en sammanfattning
tillsammans

=== Ordlista =====
en biografi. En bok som handlar
om en (oftast känd) persons liv.
=====

Författaren Selma Lagerlöf dog
#1940, men hon är fortfarande aktu-
ell. En biografi om henne nominera-
des till exempel till Augustpriset
år #2019 och tre år senare gjorde
SVT en ny dokumentärserie om hen-
nes liv och författarskap. Lagerlöf
var också en riktig stjärna när hon
levde. Hon fick Nobelpriset i lit-
teratur, som både första svensk och
första kvinna -- något som nog irri-
terade August Strindberg som ofta
brukar kallas Sveriges största för-
fattare. Hon blev som första kvinna
invalid i Svenska Akademien, hennes
böcker har filmats mer än #20 gånger
och ... Nej, nu ska vi inte berätta
mera. Men det ska ni få göra.

_Er uppgift är att tillsammans ta reda på vem _Selma _Lagerlöf var och vad hon skrev. _Vad gjorde henne så intressant att det skrivs böcker och görs filmer om henne idag?

_Ni ska göra det genom att sammanfatta en längre text om _Selma _Lagerlöf.

_Använd arbetsgången i _Prova att sammanfatta (s. #292). _Arbeta tillsammans och hjälps åt. _Tabellen med stödord kan ni rita upp på tavlan eller skapa i ett gemensamt dokument. _Ett riktmärke för längden på sammanfattningen är #250--#300 ord.

_Selma _Lagerlöf, en världsberömd svensk författare

_Nya strömningar (betyder ungefär "trender") inom litteratur och annan konst uppstår ofta som en reaktion mot det som varit modernt tidigare.

_Så var det också i slutet av #1800-talet. _Många hade tröttnat på realismen och den epokens stora intresse för samhällsproblem --

#948

#294

de ville istället ha glädje, skönhet och fantasifulla berättelser. De svenska författare som tänkte så i slutet av #1800-talet brukar vi kalla @_Nittiotalisterna, och en av de mest kända av dessa är _Selma _Lagerlöf (#1858--#1940).

_Utanför som barn

_Selma _Lagerlöf växte upp på gården _Mårbacka i _Värmland, men hennes familj fick ekonomiska problem och tvingades flytta därifrån. _Selmas barndom och ungdom präglades av en medfödd höftskada som gjorde att hon haltade. _Hon kände sig ful, annorlunda och utanför och satt oftast för sig själv och tittade på när alla andra festade och dansade. _Kanske var det därför hon tidigt började skriva dikter och berättelser -- som en slags ersättning för det liv hon inte riktigt hade själv.

_Debuten -- _Gösta _Berlings saga

_När _Lagerlöf var #22 år flyttade hon till _Stockholm och började på en lärarutbildning. _Efter en litteraturlektion som handlat om festliga figurer som fanns hos gamla svenska författare kom hon plötsligt att tänka på alla de människor hon mött eller hört talas om hemma i _Värmland. _De var ju minst lika intressanta! _Dem borde hon skriva om!

_Men hur skulle hon skriva? _Den stil som var populär just då -- realismen -- passade inte alls till de vilda och sagolikhande historier som hon ville

::: #295 :::::::::::::::::::::::::::::::
berätta. _Lagerlöf prövade sig fram och till slut hittade hon rätt. _År #1891 debuterade hon med romanen _Gösta _Berlings saga. _Den blev en stor succé.

_Huvudperson i _Gösta _Berlings saga är _Gösta _Berling själv, en avsatt präst som ingått ett avtal
#950

#295

med djävulen för att ta över gården Ekeby. Där lever han och hans vänner ett liv fullt av fest, kärlek och äventyr. Men de borde ha jobbat en del också, för Ekeby förfaller och många olyckor drabbar människor i närheten. Man kan säga att romanen handlar om den här frågan: hur ska en människa kunna göra allt det roliga i livet och samtidigt vara god och göra sin plikt?

En lärarrik resa på en gås

Lagerlöfs språk var enkelt och talspråkligt men hennes berättarteknik var ändå avancerad. Historierna balanserar ofta på gränsen mellan det verklighetstroagna och det övernaturliga. Naturen spelar en viktig roll och Lagerlöf låter den ibland få så mycket liv att den påverkar människorna och handlingen, ungefär som i en saga.

Ett bra exempel på detta är Nils Hölgerssons underbara resa genom Sverige (#1906--#1907), som Lagerlöf skrev på uppdrag av den svenska

skolan. _Lärarna ville ha en ny och mer spännande bok som de kunde använda både för att lära eleverna läsa och för att undervisa om _Sveriges geografi -- och det fick de.

_Berättelsen handlar om en fjortonårig pojke som är lat och dessutom gillar att plåga djur. _En tomt straffar honom genom att förminska honom -- han blir en "pyssling". _Han hamnar på ryggen till en gås, det vill säga en fågel, och börjar så en resa genom hela

_Sverige, från _Skåne i söder till _Lappland i norr och tillbaka igen. _Han får se hela _Sverige, är med om många spännande äventyr och lär sig en läxa. _När _Nils kommer hem igen är han snäll mot djur och mindre lat. _Då återfår han också sin normala storlek.

_Nobelpris och akademiledamot

_Selma _Lagerlöf är en av de allra största författare som _Sverige haft och hennes kanske bästa roman heter

#952

#295

Jerusalem, som kom i två delar år 1901--1902. Den skildrar ett antal nyfrälsta människor som lämnar Sverige och utvandrar till Jerusalem för att vänta på Jesus ska komma tillbaka. Människorna hon berättar om är typiska för Lagerlöfs gestalter: de har sina brister och de handlar ofta fel, men de har också goda sidor och det goda i dem vinner alltid om de lyssnar på sina inre röster.

Lagerlöf blev berömd och mycket omtyckt både i Sverige och i utlandet. Det gjorde att hon kunde köpa tillbaka familjens gård Mårbacka och där levde hon fram till sin död 1940. År 1909 fick hon nobelpriiset i litteratur och 1914 blev hon den första kvinnan som valdes in i Svenska Akademien.

=== Bildbeskrivning =====

Svartvitt foto av Selma Lagerlöf. Hon sitter med en bok i sina händer och har det gråa håret uppsatt i en knut. Hon är klädd i en vacker svart klänning och har ett

#295

#953

silversmycke runt halsen. Ansik-
tet är fårat och hon ser lite
trött ut.

=====

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen sammanfattning

_Nu ska du sammanfatta en text helt på egen hand. _Den handlar om en författare, precis som den föregående övningen.

_Använd arbetsgången i _Prova att sammanfatta (s. #292). _Tabellen med stödord skapar du i ett dokument eller ritar upp på ett papper.

_Arthur _Rimbaud -- poeten som blev cirkusarbetare

_Rimbaud föddes #1854 i en liten stad i _Frankrike. _Som liten var han skötsam och bäst i klassen och han vann priser för sina dikter som var skrivna i traditionell stil.

_När han var femton år gammal fick han en ny lärare som visade honom den nya moderna litteraturen och lärde honom diskutera filosofi och politik. _Några månader senare var

_Rimbaud förvandlad från skötsam pojke till upprorisk poet. _Han rymde till _Paris, sov under broarna, greps av polisen, skickades hem, rymde igen ... och #1871 träffade han den kände och tio år äldre poeten _Paul _Verlaine.

_Verlaine och _Rimbaud blev ihop och rumlade runt tillsammans i _Paris, _Bryssel och _London under några år. _Verlaine var nog den som var mest förälskad, medan _Rimbaud sysslade med att supa, slåss, skapa skandaler -- och att skriva. _Relationen slutade med att den svärsjuka _Verlaine sköt _Rimbaud i handen och dömdes till fängelse för mordförsök.

_Rimbaud återvände hem till sin mor och skrev en bok som hette _En tid i helvetet (#1873). _Den beskriver bland annat hans känsla av utanförskap och av att ha förlorat sin tro på människan och den avslutas med att han tar farväl av litteraturen. _Han skulle alltså, nitton år gammal, sluta skriva och istället ägna sig åt den verkliga världen.

Och det gjorde han minsann. År #1875 kom visserligen ännu en bok -- Illuminationer -- men de flesta av dikterna däri var skrivna tidigare. I nästan tjugo år flackade istället Rimbaud omkring i världen och jobbade med allt möjligt. Han var soldat i den holländska armén och deltog i strider på ön Java i Asien, rymde därifrån, jobbade på byggen och i stenbrott på Cypern och på cirkus och sågverk i Sverige. Så småningom blev han affärsman i Afrika och försökte bland annat bli rik på att sälja vapen till en kung i Etiopien.

När Rimbaud var #37 år gammal dog han i sviterna av en amputation. Men hans lyrik, och även hans sätt att leva, kom att ha stor påverkan på litteraturen under #1900-talet. Det som framför allt gjorde intryck på andra författare var Rimbauds uppror mot det traditionella, både vad gällde .hur han skrev och .vad han skrev. Han övergav till exempel de gamla regler som fanns för hur dikter skulle se ut.

_Han kritiserade också det mesta han stötte på, till exempel den dåtida konsten och litteraturen, kyrkan och den rådande sexualmoralen.

_Referat

_Kom igång

- #1. _Be en kompis berätta om en konstig eller otäck dröm hen har haft. _Ställ några följdfrågor om det behövs.
- #2. _Skriv en sammanfattning av drömmen med bara två meningar.
- #3. _Skriv också vem som berättade om sin dröm.
- #4. _Nu har du skrivit ditt första referat!

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta vad ett referat är

é öva på att ta fram det viktigaste i en text

é veta hur du gör för att källhänvisa

é öva på att skriva egna referat.

_Viktiga begrepp

é ett referat
é en källa
é en källhänvisning
é en referatmarkör
é ett citat
é en huvudidé
é en originaltext
é att referera
é att källhänvisa
é att citera
é att formulera

(webb)

_Modelltext: _Referat av artikeln
_Fula tjejer

(_Källan: _Källan anges i början.)

(_Styckeindelning: _Den information
som hänger ihop samlas i ett
stycke.)

- #1. _Det viktigaste finns med: _Här
har vi markerat några exempel.
_Det viktigaste i originaltexten
behöver inte vara fakta -- det kan
också vara åsikter, tankar,
beskrivningar och så vidare.
- #2. _Referatmarkörer: _Här påminns
läsaren om vem som skrivit origi-
naltexten.
- #3. _Presens: _Man skriver oftast i
presens, det vill säga i nutid.
- #4. _Ämnesord: _Ämnesord från origi-
naltexten används.

I artikeln Fula tjejer, publicerad på sajten Agnes bokblogg den #27/#10 #2020, berättar Agnes Lindholm om en (#4) roman. Den (#3) heter precis som artikelns rubrik, det vill säga (#1) Fula tjejer. Det är (#1) första delen i en trilogi för ungdomar. Den har tre (#4) författare: (#1) Lisa Björbo, Johanna Lindbäck och Sara Ohlsson.

(#1) På en högstadieskola har någon startat ett Instagramkonto där hen lägger ut bilder på tjejer som hen tycker är fula. Alla tjejer mår dåligt av det. Huvudpersonerna Tilde, Eleni och Jasmine bestämmer sig för att försöka sätta stopp för kontot.

(#2) Lindholm säger att jakten på den som ligger bakom instagramkontot "blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium". Men hon (#3) säger också att det är en (#4) trovärdig historia om hur det är att gå på högstadiet och att (#4) karaktärerna är väldigt

intressanta. _De tre tjejerna har olika status och personligheter och läsaren (#3) får lära känna dem och följa med i deras vardagsliv. _Det gör att alla läsare kan hitta någon att (#4) identifiera sig med.

("_Med egna ord": _Skribenten kopierar inte delar av originaltexten, utan formulerar egna meningar med samma innehåll. _Ni ser exempel på det i slutet av andra stycket och slutet av fjärde stycket.)

_Längre fram i berättelsen ansluter fler tjejer till kampen mot _Fula tjejer-kontot. _Det är (#1) härligt att läsa om tjejer som står upp för varandra och samarbetar, (#2) tycker _Lindholm. @@_Hon avslöjar; inte slutet, men säger att det ger en upplyftande känsla av att man klarar allt om man hjälps åt.

(_Citat: _Ibland finns ett avsnitt från originaltexten med. _Det måste återges exakt. _Anges med citattecken. _Hittar ni något citat i det här referatet?)

(#2) _Lindholm (#3) avslutar med att säga att hon redan längtar efter
#298 #963

de två uppföljarna, _Jobbiga tjejer
och _Svaga tjejer.

::: #299 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Originaltext: _Fula tjejer

_När jag fick reda på att _Lisa
_Bjärbo, _Johanna _Lindbäck och
_Sara _Ohlsson hade gått samman och
skrivit en bok blev jag väldigt ny-
fikten. _De är ju tre av _Sveriges
bästa ungdomsboksförfattare och jag
har tyckt mycket om alla böcker jag
läst av dem. _Deras nya bok _Fula
tjejer är första delen i en trilogi
för ungdomar och det är en av årets
bästa ungdomsböcker!

_Fula tjejer är skriven ur tre
tjejers perspektiv. _Det är _Tilde,
_Eleni och _Jasmine som går i samma
klass i en _högstadieskola i _Gnesta.
_På deras skola har någon startat
ett instagramkonto som heter _Fula
tjejer. _Där lägger denna någon ut
bilder på tjejer från skolan som den
anser är fula. _Det här instagram-
kontot påverkar hela skolan, det
spekuleras om vem som ligger bakom
#964 #299

kontot och alla tjejer är rädda för att bli nästa person som fångas på bild och dyker upp där. Tilde, Eleni och Jasmine har alla starka åsikter om det som händer kring Fula tjejer-kontot och bestämmer sig för att gå ihop för att få stopp på den som ligger bakom kontot.

Jag hade innan jag läste boken tänkt mig Fula tjejer som en vanlig verklighetstrogen bok för ungdomar i ungefär samma stuk som Lisa

Bjärbo, Johanna Lindbäck och Sara Ohlssons tidigare ungdomsböcker. Men det här är något helt nytt och annorlunda. Jakten efter den som ligger bakom det här instagramkontot blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium.

Det är verkligen en bladvändare där det ständigt händer nya saker vilket gör att boken aldrig blir tråkigt att läsa.

Samtidigt som det är en otroligt spännande bok beskriver den också trovärdigt hur det är att gå på högstadiet. Jag känner igen mig mycket i klimatet på skolan från min

egen högstadietid. Berättelsen känns nutida och modern vilket jag tror kan locka unga läsare. Dessutom är karaktärerna väldigt intressanta. Huvudkaraktärerna Tilde, Eleni och Jasmine är väldigt olika och har olika hög status på skolan. Jasmine är den snygga och populära tjejen, Tilde är nyinflyttad och har inte hittat några riktiga kompisar än och Eleni är ganska ensam och i sin egen värld. Blandat med det här spännande mysteriet där de tre tjejerna försöker att ta reda på vem det är som ligger bakom instagramkontot får vi lära känna dem som personer och följa deras vardagsliv. Deras olika personligheter gör att alla kan hitta någon att identifierar sig med. På bokmässan hörde jag författartrion som skrivit den här boken prata om att de ville skapa som tre superhjältetjejer där alla skulle ha någon att relatera till och det har de verkligen lyckats med.

Det är väldigt inspirerande att läsa om hur de här tre tjejerna går

ihop och lägger ihop sina styrkor.

Längre in i boken blir det ännu fler tjejer som ansluter sig till deras gäng och hjälper till i kampen mot Fula tjejer-kontot. Det är befriande och härligt att läsa om tjejer som hjälper varandra, står upp för varandra och samarbetar.

Slutet av boken ger en upplyftande känsla av att man faktiskt klarar allt om man hjälps åt!

Fula tjejer är inte bara en riktigt bra ungdomsbok som skildrar hur det är att gå på högstadiet utan också innehåller spänning, girlpower och intressanta karaktärer! Det är en riktigt välskriven bok som jag är övertygad kommer att uppskattas av många unga tjejer om den hittar sina rätta läsare. Alla kan hitta någon karaktär att identifiera sig med, boken är omöjlig att lägga ifrån sig när man väl börjat läsa och lätt att läsa. Såklart blev det succé när Lisa Bjärbo, Johanna Lindbäck och Sara Ohlsson slog sina kloka huvuden ihop och jag längtar redan efter de två uppföljarna Jobbiga

tjejer och _Svaga tjejer som kommer framöver.

_Agnes _Lindholm, _Agnes bokblogg,
#27/#10 #2020

#968

#299

_Vad är ett referat?

@_Referera är ett verb som är släkt med referat. _Om vi söker på det i en ordbok får vi veta att det har två betydelser:

- #1) återge det viktigaste och
- #2) hänvisa till någon/något.

_Den första förklaringen passar ju också in på sammanfattning. _Men när man refererar "hänvisar" man alltså också till något. _Hänvisa betyder i det här sammanhanget ungefär "peka på". _Det är det man gör när man talar om var originaltexten finns och vem som skrivit den.

_Ett @referat är väldigt likt en sammanfattning. _Både sammanfattningar och referat är kortare versioner av en annan text, @originaltexten. _Skribenten har alltså valt ut det viktigaste ur originaltexten och sedan använt det i en ny egen

text.

Men det finns en viktig skillnad.

I ett referat ska man också berätta
@var man fått informationen ifrån
och @vem som har skrivit texten.

Då har vi kommit fram till följande
förklaring:

Ett @referat är en kortare ver-
sion av en annan text. Syftet är
att presentera det viktigaste i
originaltexten. Skribenten är
också noga med att tala om vem som
skrivit originaltexten och var
originaltexten finns.

Referat används ofta "inuti" andra
texter. En faktauppsats kan inne-
hålla flera referat av andra fakta-
texter. Referattekniken används
också ofta i media, till exempel i
intervjuer eller när en journalist
ska berätta vad som sagts i en poli-
tisk debatt.

_Typiska drag i referat

- é _Referatet är kortare originaltexten. _En tredjedel är ett bra riktmärke.
- é _Det viktigaste i originaltexten finns med.
- é _Referatet "skrivs med egna ord", det vill säga skribenten skriver så som hen brukar skriva.
- é _Citat kan förekomma.
- é _Referatet innehåller inga av skribentens egna åsikter eller tankar.
- é _Ämnesord från originaltexten används.
- é _Källan anges i början. _Där får läsaren veta vem som har skrivit texten och var den publicerats.
- é _Referatmarkörer påminner läsaren om vem som har skrivit originaltexten.
- é _Om referatet inte är väldigt kort används styckeindelning.
- é _Referatet skrivs oftast i presens, det vill säga i nutid.

(webb)

#301

#971

_Välja ut det viktigaste

_Att välja ut det viktigaste så att referatet inte blir för långt är inte alltid så lätt. _Allt kan verka viktigt -- så vad ska man sälla bort?

_I kapitlet _Sammanfattning (se s. #291) visade vi en metod: hitta en huvudidé i varje stycke och lägg sedan till några detaljer som stödjer huvudidén. _Den metoden använde vi också när referatet om _Fula tjejer skrevs.

_Så här stod det i originaltexten, i andra stycket:

à#2ù _Fula tjejer är skriven ur tre tjejers perspektiv. _Det är _Tilde, _Eleni och _Jasmine som går i samma klass i en högstadieskola i _Gnesta. _På deras skola har någon startat ett instagramkonto som heter _Fula tjejer. _Där lägger denna någon ut bilder på tjejer från skolan som den anser

är fula. Det här instagramkontot påverkar hela skolan, det spekuleras om vem som ligger bakom kontot och alla tjejer är rädda för att bli nästa person som fångas på bild och dyker upp där. Tilde, Eleni och Jasmine har alla starka åsikter om det som händer kring Fula tjejer-kontot och bestämmer sig för att gå ihop för att få stopp på den som ligger bakom kontot.

Här tänkte vi att huvudidén är att det där instagramkontot har skapats och att huvudpersonerna försöker sätta stopp för det. Vi ville också lägga till några detaljer: vilka huvudpersonerna är och vilken effekt kontot fick. Så här blev resultatet:

På en högstadieskola har någon startat ett Instagramkonto där hen lägger ut bilder på tjejer som hen tycker är fula. Alla tjejer mår dåligt av det. Huvudpersonerna Tilde, Eleni och Jasmine

bestämmer sig för att försöka sätta stopp för kontot.

I stycke tre och fyra i originaltexten finns mycket information:

à#3ù Jag hade innan jag läste boken tänkt mig Fula tjejer som en vanlig verklighetstrogen bok för ungdomar i ungefär samma stuk som Lisa Bjärbo, Johanna Lindbäck och Sara Ohlssons tidigare ungdomsböcker. Men det här är något helt nytt och annorlunda. Jakten efter den som ligger bakom det här instagramkontot blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium. Det är verkligen en bladvändare där det ständigt händer nya saker vilket gör att boken aldrig blir tråkigt att läsa.

::: #302 ::::::::::::::::::::::::::::::

à#4ù Samtidigt som det är en otroligt spännande bok beskriver den också trovärdigt hur det är att gå på högstadiet. Jag känner

#974

#302

igen mig mycket i klimatet på skolan från min egen högstadietid.

Berättelsen känns nutida och modern vilket jag tror kan locka unga läsare. Dessutom är karaktärerna väldigt intressanta. Huvudkaraktärerna Tilde, Eleni och Jasmine är väldigt olika och har olika hög status på skolan.

Jasmine är den snygga och populära tjejen, Tilde är instagramkontot får vi lära känna dem som personer och följa deras vardagsliv. Deras olika personligheter gör att alla kan hitta någon att identifiera sig med. På bokmässan hörde jag författartrion som skrivit den här boken prata om att de ville skapa som tre superhjäلتjejer där alla skulle ha någon att relatera till och det har de verkligen lyckats med.

I stycke tre tyckte vi att huvudidén är att tjejernas jakt på den skyldiga "blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium".

Stycke fyra handlar framför allt om

att skildringen av högstadielivet är trovärdig -- det vill säga den känns sann, som något många kan känna igen sig i.

_Vi valde att lägga ihop dessa två huvudidéer i ett och samma stycke.

_Ett uttryck tyckte vi var så bra att vi använde det som ett citat.

_Sedan la vi till några detaljer som förklarar varför texten upplevs som trovärdig:

_Lindholm säger att jakten på den som ligger bakom instagramkontot "blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium". Men hon säger också att det också är en trovärdig historia om hur det är att gå på högstadiet och att karaktärerna är väldigt intressanta.

_De tre tjejerna har olika status och personligheter och läsaren får lära känna dem och följa med i deras vardagsliv. Det gör att alla läsare kan hitta någon att identifiera sig med.

_Diskutera

é _Hade man kunnat välja något annat som huvudidéer i exemplen ovan?

é _Hur tror ni att vi tänkte när vi refererade innehållet i stycke ett, fem och sex?

Övning: Gör ett referat av något annat än en text

Ord har ofta fler betydelser. Vi har till exempel sagt att referera betyder att göra en kortare version av en längre text. Men man kan också referera annat än texter. Det kan vara en fotbollsmatch -- om du söker på ordet "sportreferat" på Google får du över #100 #000 träffar. En journalist som berättar vad en politiker sagt i ett tal eller en debatt refererar också.

Det alla referat har gemensamt är att de återger bara det viktigaste.

Nu ska du öva på det.

::: #303 ::::::::::::::::::::::::::::::

Gör så här

Välj en av skrivuppgifterna nedan. För alla uppgifterna gäller att referatet ska vara cirka #100 ord långt och att den som läser ändå ska förstå det viktigaste.

#978

#303

- é Skriv ett referat av en film du sett. Berätta hela handlingen -- det är alltså helt okej att avslöja slutet. Börja med att presentera de viktigaste personerna.
- é Berätta om en dag du minns, kanske för att något särskilt hände. Börja med att tänka igenom dagen, från morgon till kväll, och skriv ner några stödord.
- é Berätta om en kvart på skolan. Sätt dig någonstans där det finns andra människor, gör ingenting annat än att bara observera vad som händer. Anteckna samtidigt. Sedan skriver du ditt referat.
- é Be en kompis berätta om något riktigt läskigt eller kul som hen har varit med om. Anteckna och skriv sedan ett referat.
- é Skriv ett referat av en idrotts-händelse, en match eller en tävling. Det kan vara något du varit med om själv, något du sett live eller på skärm.

_Använda citat

_Tänk på att ...

é ... inte använda citat i onödan.

_Grundregeln är att du själv ska formulera texten i referatet. _I ett kort referat ska du inte använda mer än ett citat.

é ... inte citera för långa textstycken.. _En mening eller en del av en mening räcker.

_Ibland innehåller originaltexten en mening eller ett uttryck som är så bra att det är nästan omöjligt formulera innehållet på annat sätt.

_Det kan till exempel vara något som är särskilt träffande eller roligt.

_Då kan du @citera, det vill säga ta med meningen eller uttrycket som ett @citat i referatet.

_Att citera är att @ordagrant återge vad någon annan skrivit eller sagt. _Ordagrant betyder att man skriver av exakt som den står i originaltexten.

#980

#303

Citatet måste du markera med citattecken. Läsaren ska alltså direkt förstå att den här meningen kommer från originaltexten. Dessutom lägger du till en referatmarkör före eller efter citatet. Så här kan det se ut:

Lindholm säger att jakten på den som ligger bakom instagramkontot "blir till ett spännande äventyr och ett stort mysterium".

"Vi tar med oss att vi vann, resten av matchen glömmet vi", avslutar Isak.

Så här sammanfattar Persson sina åsikter om filmen: "En bra historia berättad på ett dåligt sätt".

_Källhänvisningar och referatmarkörer

_När du skriver ett referat måste läsaren direkt få veta att det faktiskt är ett referat av en annan text. _Hen ska också få så mycket information att hen kan leta upp originaltexten. _Det ordnar du genom att i första stycket tala om vem som skrivit originaltexten, vilken titel den har samt var och när den publicerades. _Så här:

_ - I artikeln _Fula tjejer, publicerad på sajten _Agnes bokblogg den #27/#10 #2020, berättar _Agnes _Lindholm; om en roman som heter precis som artikelns rubrik, det vill säga _Fula tjejer.

_Den markerade texten ovan kallas en @källhänvisning. _Du talar alltså om vilken källan är.

_Sedan behöver du i texten påminna läsaren om att det fortfarande inte

#982 #304

är du som skriver det här själv.
_Det gör du genom att lägga till
några @referatmarkörer. _Då räcker
det med att du använder skribentens
efternamn. _Så här:

_ -_Lindholm säger; att jakten på
den som ligger bakom instagram-
kontot ...

... om tjejer som står upp för
varandra och samarbetar, _-tycker
_Lindholm;.

_En bra grundregel är att ha en
sådan referatmarkör i varje stycke.
_Men det kan bli tjatigt att skriva
"säger _X" flera gånger. _Nedan
finns exempel på formuleringar du
kan använda för att variera dig. _Du
kan också växla mellan att ha refe-
ratmarkören i början respektive i
slutet av en mening.

_Moberg berättar att ... --
_ ... berättar _Moberg.
_Dadgostar förklarar att ... --
_ ... förklarar _Dadgostar.
_Boyacioglu tycker att ... --
_ ... tycker _Boyacioglu.
_Larsson menar ... -- ... menar
_ Larsson.
_Lindblom anser att ... --
_ ... anser _Lindblom.
_Di _Leva påstår att ... --
_ ... påstår _Di _Leva.
_Petersen avslutar med att ... --
_ ... avslutar _Petersen.

_Övning: _Ange källan

_Nedan har ni inledningarna på tre referat. _Det är inget fel på innehållet, men den som skrivit referaten har glömt att lägga in källhänvisningar. _Hjälp hen att rätta till det. _Information om källan finns under varje text. _Titeln på originaltexten står i kursiv stil.

_Titta på exemplet och härma det. _Men prova också att variera ordföljden. _Hur blir det om ni lägger källhänvisningen sist i meningen?

_Exempel: _Kungen ska vara med i nästa års melodifestival.

_Källa: _Roger _Rimbaud, _*. Mellosensationen*. _Borås-posten den #7/#11 #2022.

_I artikeln _*. Mellosensationen*, publicerad i _Boråsposten den #7/#11 #2022, skriver _Roger _Rimbaud att kungen ska vara med i nästa års melodifestival.

- #1. Alla elsparkcyklar i Stockholm slutade fungera klockan #20 igår kväll.
Källa: Erika Ek,
- Mystiskt elavbrott; Gardagens Nyheter, den #1/#4 #2023.
- #2. Sextonåring vann August-priset för bästa ungdomsbok.
Källa: Anton Lundell,
- Succé för Amalia; Kirunas Allehanda, den #21/#11 #2022.
- #3. Vi borde göra det gratis att åka tåg.
Källa: Violetta Garcia,
- Rädda klimatet nu; Östersunds Dagblad, den #24/#3 #2023.

_Avslutande uppgift: _Skriv ett eget referat

_Nu ska du skriva ett eget referat av en annan text, se nästa sida.

_Längden på referatet ska vara ungefär #150--#200 ord. _Använd modelltexten (s. #298) som stöd -- det är inte fel att härma.

_Gör så här

#1. _Läs igenom texten en gång så att du har koll på helheten. _Om det är saker du inte förstår i den så red ut de problemen.

#2. _Läs första stycket igen. _Sammanfatta innehållet med en mening -- där har du styckets huvudidé. _Anteckna den. _Lägg till någon eller några detaljer som förtydligar eller bara är intressanta.

#3. _Gör likadant med de övriga styckena. _Om stycket är långt kan du behöva anteckna två huvudidéer.

#4. _Nu är det dags att skriva. Börja med att ange källan --

#305

#987

tala om vad originaltexten heter,
vem som skrivit den och var och
när den publicerades.

#5. _Formulera din text med hjälp av
anteckningarna. _Behåll gärna sam-
ma styckeindelning som i original-
texten.

#6. _Se till att du har en referat-
märkör i varje stycke.

::: #306 ::::::::::::::::::::::

_En hemlig syster

_Jag har tyckt mycket om _Ida _Ömalm
_Ronvalls tidigare böcker _Inte som
du och _Säg nåt då! och därför ville
jag såklart läsa hennes nya bok _En
hemlig syster. _Vi fick förhandsläsa
boken med _Unga läsare och det var
en fin upplevelse att få diskutera
läsningen tillsammans med andra.

_Även den här gången har _Ida _Ömalm
_Ronvall skrivit en riktigt bra
ungdomsbok som jag tror att många
skulle gilla.

_En hemlig syster är skriven ur
två perspektiv -- vi får följa både
_Isak och _Fanny. _Sjuttonåriga

#988

#306

Isak bor tillsammans med sina föräldrar i Örnsköldsvik, går i gymnasiet, tränar fotboll och umgås med kompisar och sin flickvän. Han har ett helt varligt liv men allt förändras när han hittar ett papper i sin pappas arbetsrum. Där står det att hans pappa har ett till barn, en dotter som heter Fanny och är tre år äldre än honom. Vi får också läsa ur Fannys perspektiv. Hon är #20 år och bor i en lägenhet i Stockholm tillsammans med en kompis. Hon har precis fått sparken från sitt jobb i en hälsokostbutik och börjar nu jobba med kundtjänst. Det är ett helt okej jobb men hon funderar på vad hon verkligen vill göra med sitt liv. Om det inte hade varit för brevet Isak hittar hade deras vägar kanske aldrig korsats trots att de är syskon.

Det här är en väldigt intressant berättelse om vad som händer när man får reda på att man har ett syskon man inte tidigare känt till. När jag läste boken började jag fundera på hur jag själv skulle reagera i en

#306 #989

liknande situation. Det är intressant att läsa om hur karaktärerna reagerar och man känner verkligen med dem i deras känslor.

Jag gillar att boken är skriven ur två olika perspektiv och att man får följa både Isak och Fanny. De är två väldigt olika karaktärer i olika åldrar vilket jag tror gör att boken kan nå ut till en större målgrupp. Den passar både yngre och äldre ungdomar och man kan både känna igen sig i hur det är att gå i gymnasiet och hur det är att vara på väg in i vuxenlivet. Såklart har boken ingen övre åldersgräns enligt min mening utan alla som någon gång varit unga kan ha behållning av boken. Perspektivbytena skapar en spänning i berättelsen och Ömalm Ronvall har lyckats bra med att få dem att hänga ihop samtidigt som det är tydligt att det handlar om två skilda personer. Isaks perspektiv skulle jag säga är mer handlingsdrivet och för bokens handling framåt medan Fannys perspektiv är drivet av henne som karaktär.

#990

#306

Berättelsen skildrar hur det är att vara ung i dagen samhälle på ett trovärdigt sätt och jag som är lika gammal som Fanny uppskattade att det handlade om livet efter studenten och ångesten över att bli vuxen och behöva bestämma sig vad man vill göra med sitt liv. Jag kände igen mig i tankar som både Fanny och Isak hade.

Den som har läst Ida Ömalm Ronvalls tidigare bok Säg nåt då! kommer att känna igen några karaktärer som dyker upp i En hemlig system. Jag tycker det är ett roligt grepp att skriva fler böcker i samma universum där karaktärer och platser återkommer. Det ger något extra till läsoplevelsen.

av Agnes Lindholm, publicerad på Agnes bokblogg #2022-#02-#02

_Att presentera och använda fakta

_Faktauppsats #1

=== _Bildbeskrivning =====

_Foto från en befolkad gata i en storstad. _Det ligger fullt med affärer längs gatan och skyltar skrivna med kinesiska tecken.

_Fullt med människor med färgglada paraplyer korsar gatan vid ett trafikerat trafikljus.

=====

_Kom igång

_Diskutera

#1. _Vad är fakta?

#2. _Vad är det för skillnad mellan fakta och gissningar?

#3. _Vad är det för skillnad mellan fakta och åsikter?

#4. _Om ni ska beskriva bilden ovan så bra ni kan med tio korta meningar -- vilka meningar skulle ni välja?

#5. _Hur många av de tio meningarna innehåller bara fakta?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é kunskap om typiska drag hos faktauppsatser

é veta varför du ska utveckla din förmåga att skriva faktauppsatser

é en metod för att arbeta med egna faktauppsatser

é öva på att skriva faktauppsats.

_Viktiga begrepp

é (en) fakta

é en faktauppsats

é en inledning

é en avhandling

é en avslutning

é en källa

#307

#993

é en källförteckning
é ett ämnesord
é en mellanrubrik
é ett uttryck som förklarar
é ett uttryck för tid och
ordningsföljd

(webb)

::: #308 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Fabler

- #1. @_ Mellanrubriker underlättar för läsaren
- #2. @@ Ämnesord används;. _Om de kan vara okända för läsaren förklaras de.

_Inledningen

(_Ämnet presenteras)

_När man läser eller hör talas om sagor brukar ordet fabel dyka upp.

_Det verkar vara en särskild sorts berättelse som på något sätt är annorlunda än _Askungen, _Törnrosa och andra vanliga sagor. _Men vad är skillnaden? _Vad är egentligen en fabel? _Det ska den här uppsatsen

#994

#308

handla om.

(_Frågor som ska besvaras)

_Jag ska svara på de här frågorna:

é _Vad betyder ordet fabel?

é _Vad är typiskt för fabler?

é _Vilka har skrivit fabler?

(#1) _Ordet fabel

_Avhandlingen

_Om man söker på ordet fabel i en ordbok får man veta att det är en kort berättelse. _Men ordet betyder också ungefär "lögnaktig", det vill säga inte alls sann. _Ordet fabel verkar alltså betyda en kort påhitad historia.

(#1) _Typiska drag i fabler

_Fabler handlar om djur. _Men djuren i fablerna är inga vanliga djur, utan de kan prata och har samma egenskaper som människor. _De är kloka, snåla, dumma, snälla,

#308

#995

skrytsamma och så vidare. _Det här leder till att läsarna kan känna igen sig själva.

_Envis som en åsna, brukar man säga, eller klok som en uggla. _Sådana uttryck kanske kommer från fabelerna, eftersom varje djur har en särskild mänsklig egenskap där.

_Rävorna är listiga och myrorna flitiga. _Den som är långsam av sig är oftast en sköldpadda. _Harar är snabba och skator vill gärna stjäla saker.

_En fabel har ett (#2) budskap.

_Det betyder att författaren vill skicka ett slags meddelande till läsaren som hen kan lära sig något av. _I fabler kallas budskapet en (#2) sensmoral och den kommer sist i berättelsen. _Jag ska ta ett exempel. _En hund har stulit en köttbit. _När han springer över en bro tittar han ner i vattnet och ser en annan hund som också har en köttbit. _Han öppnar munnen för att skälla och skrämja bort den andra hunden och därigenom få ännu mer mat, men det leder till att han tappar sin

köttbit. _Han fattade alltså inte att han bara sett sin egen spegelbild. _Fabeln slutar med sensmoralen " _Den som gapar över mycket mister ofta hela stycket". _Det man ska lära sig är att om man vill ha mer, då kanske man inte får något alls.

(#1) _Några kända fabelförfattare

_Många fabler är (#2) folksagor. _Det betyder att de i början bara berättades muntligt från människa till människa och att man inte vet vem som först kom på dem. _Långt senare började man (#2) nedteckna dem. _Men det finns också några kända fabelförfattare. _De två mest berömda är _Aisopos och _La _Fontaine.

::: #309 :::::::::::::::::::::::::::::::

(_Den information som hänger ihop samlas i ett stycke.)

_Aisopos levde i _Grekland för cirka #2 #500 år sedan. _Det sägs att han från början var slav på ön _Samos. _Det finns inga av _Asipos texter bevarade från den tiden, men #309 #997

andra skrev ned dem under medeltiden och hans fabler har påverkat många andra författare. Fabeln om hunden och köttbiten är skriven av

Aisopos. En annan berömd fabel av honom handlar om en myra och en gräshoppa. På sommaren samlar myran mat, medan gräshoppan bara roar sig. När vintern kommer klarar sig myran bra, men gräshoppan får svälta.

La Fontaine levde i Frankrike på #1600-talet. Han skrev i olika (#2) genrer men är idag mest känd som fabelförfattare. Sensmoralen i hans berättelser är ofta svår att förstå. Men han skrev också enklare berättelser, till exempel den om räven och kråkan. Kråkan sitter i ett träd med en ostbit i näbben. Rävén står nedanför och är hungrig. Den listiga räven säger ungefär så här: "Du är så snygg! Om din sång är lika vacker som dina fjädrar, då är du nog den underbaraste fågeln i världen". Kråkan blir smickrad, öppnar munnen och kraxar. Ostbiten faller ner och räven äter upp den.

(#1) _Sammanfattning

_Avslutningen

(_Avslutningen innehåller en sammanfattning = korta svar på frågorna.)

_En fabel är en kort berättelse som handlar om djur som kan prata och har mänskliga egenskaper. _Varje egenskap har sitt eget djur. _Myran är flitig, ugglan är klok och så vidare. _Fabeln innehåller en sensmoral, det vill säga något som läsaren ska lära sig. _Ett exempel på sensmoral är "den som gapar över mycket mister ofta hela stycket".

_Greken _Aisopos och fransmannen _La _Fontaine är två kända fabelförfattare. _Aisopos levde för ungefär #2 #500 år sedan och _La _Fontaine på #1600-talet.

_Källor

(_Källorna skrivs i källförteckningen.)

_Gleerups svenska/svenska som andraspråk #7--#9, fabel. <https://gleerupsportal.se/laromedel/#0-svenska-#7-#9/article/fb#4;ab#4;f#6-eff#9-#4001;b#4;b#6-#9;e#99844544;ca> (hämtad #2022-#11-#05).

_Nationalencyklopedin, fabel. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/fabel> (hämtad #2022-#11-#05).

_Nationalencyklopedin, _Jean de _La _Fontaine. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/jean-de-la-fontaine> (hämtad #2022-#11-#06).

_Nationalencyklopedin, _Aisopos. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/aisopos> (hämtad #2022-#11-#06).

_Svensk ordbok, fabel. <https://svenska.se/tre/?sok=fabel&pz=#1> (hämtad #2022-#11-#06).

#1000

#309

_Diskutera

- #1. _Känner ni till några andra berättelser som bara handlar om djur? _Det behöver inte vara sådana som finns nedskrivna, utan ni kan ha sett dem på film.
- #2. _Vad är sensmoralen i fabeln om räven och kråkan?
- #3. _Varför väljer man att berätta om djur om syftet nu är att människor ska känna igen sig själva? _Kan ni komma på någon orsak? _En ledtråd: _Det har inte alltid varit tillåtet att kritisera de som bestämmer.

_Vad är en faktauppsats?

_En faktatext är precis vad det låter som: en text som innehåller fakta, det vill säga sådant som är verkligt och inte påhittat. _Faktatexter finns till exempel i tidskrifter, fackböcker, uppslagsverk och läromedel. _Syftet med att skriva en faktatext är att ge information om något.

_Att skriva faktatext är en vanlig uppgift i skolan. _Syftet är då att du ska lära dig mer om ett ämnesområde. _Du lär dig genom att hämta information från en eller flera källor och sedan återberätta den i en egen text. _Vi lärare kan kalla faktatexten för lite olika saker, till exempel inlämningsarbete, skriftlig redovisning eller faktauppsats. _Här kallar vi den @faktauppsats.

_Typiska drag i faktauppsatser

é _Texten är indelad i inledning, avhandling och avslutning.

- @_Inledningen är kort. _Här presenteras ämnet -- skribenten berättar vad texten ska handla om. _Hen formulerar också några frågor som texten ska besvara.
- @_Avhandlingen är den längsta delen av texten. _Här samlar skribenten all den information som ska förmedlas. _Den delas upp i flera stycken.
- @_Avslutningen är kort. _Här sammanfattas det viktigaste innehållet. _Frågor som finns i inledningen besvaras. _Ingen ny information läggs till.

é _Ämnesord används. _Ord som kan var okända för läsaren förklaras.

é _Ord och uttryck som förklarar är vanliga -- till exempel _-därför att_i, _-det leder till_i och _-en orsak var_i.

é _Skribenten anger sina källor, det vill säga talar om var hen hämtat sina fakta.

_Källor

_Källor är de texter som skribenten hämtar information från. _De redovisas i slutet av uppsatsen, i en @källförteckning. _Syftet med den är att läsaren ska få den information som behövs för att hen ska kunna hitta källorna. _Hen kanske vill veta mer om ämnet, eller kontrollera att skribenten inte har använt fakta på ett felaktigt sätt.

_Webbadressen anges om källan är digital. _Där anges också det datum som texten hämtades.

::: #311 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Så här kan det se ut:

_Böcker

(författarens namn) _Lind, _Lisa
(bokens utgivningsår) (#2022).
(bokens titel) _ - Världens största
flygplan;. (förlagsort) _Göteborg:
(förlag) _Margits _Förlag

_Tidningsartikel

(författarens namn) _Issa, _Ali
(artikelns utgivningsår) (#2019).
(artikelrubrik) _Värsta vinter-
vägarna. (tidning) _ . Lindvalla-
tidningen, (datum) #5 mars

_Webbsida

_Kattklubbens hemsida. (artikelns
namn) _ - Varför spinner katter?;
(webbadress) [http://www.
kattklubben.se/varfor-spinner](http://www.kattklubben.se/varfor-spinner)
(hämtningsdatum) (_ Hämtad
#2023-#02-#03) .

#311

#1005

_Språket i faktauppsatser

_Att bygga kunskap handlar inte bara om att skaffa sig fakta i ett ämne, utan också om att lära sig prata och skriva om sådana fakta. _Det språk vi använder då kallar vi @skolspråk. _Det innebär till exempel att du använder @@ämnesord, uttryck som förklarar; och @@uttryck för tid och ordningsföljd;.

_Ämnesord

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Bakplåt, brödkavel, bunke, bagarmössa ... _Det är exempel på ämnesord. _Kan ni hitta fler sådana på bilden? _En ledtråd: _Vad kallas det ställe där bagarna jobbar?

_Bildbeskrivning

_En ung kvinna och man arbetar sida vid sida på ett bageri. _Båda är klädda i vit skjorta och svart

#1006

#311

förkläde och har varsin bagarmössa på huvudet. _Kvinnan kavlar ut en stor deg och mannen formar degen till bullar. _De ser ut att vara fokuserade på sitt arbete.

=====

@_Ämnesord är ord som är typiska för ett ämnesområde -- till exempel ett skolämne, ett yrke eller en idrott.

_En snickare kan prata om sin _vinkelhake, hästintresserade vet vad en _stigbygel är, fotbollsspelare pratar om _offside -- och så vidare. _Ämnesorden är en del av den kunskap som de personerna har.

_När du använder ämnesord i en faktauppsats skaffar du dig alltså mer kunskap om det du skriver om.

_Din text blir också effektivare -- du slipper använda många ord för att förklara vad du menar. _Men tänk också på att den som läser din text kanske inte vet vad alla ämnesord betyder. _Ge därför gärna en förklaring till dem.

_Diskutera

_I modelltexten har vi markerat fem ämnesord: budskap, sensmoral, folksagor, nedteckna, genrer. _Vad betyder de? _Ta hjälp av sammanhanget eller förklaringar i texten. _Slå upp dem om det inte räcker.

::: #312 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sva: _Mer om ämnesord

=== _Bildbeskrivning =====

_Tankekarta som består av ett ord inringat i mitten omgivet av åtta mindre cirklar.

_Fotosyntesen

é _Koldioxid

é _Vatten

é _Sol

é _Kolhydrater

é _Träd

é _Näringsämnen

é _Ljus

é _Syre

=====

#1008

#312

_Det är viktigt att du lär dig
_ämnesord i olika ämnen så väl att
du kan använda dem i både tal och
skrift. _För att lära dig betydelsen
av ett ord eller begrepp kan du:

- é förklara det för en klasskompis
eller förälder. _Du lär dig
genom att lära andra.
- é skriva egna ordlistor med tydli-
ga förklaringar.
- é skriva meningar där du försöker
använda ordet eller begreppet i
rätt sammanhang.

_Tänk på ämnesorden när du planerar
dina skriftliga svar eller ska skri-
va en faktauppsats. _Du kanske har
fått i uppgift att redogöra för fo-
tosyntesen, den process där växter
omvandlar vatten och koldioxid till
druvsocker och syre. _Gör en tanke-
karta över vilka ämnesord och andra
viktiga ord du behöver ha med för
att förklara fotosyntesen (se ovan).

_När du sedan skriver eller berättar
kan du använda tankekartan som

#312 #1009

stöd. Du kan också kontrollera din text i efterhand och gå igenom vilka ämnesord du använt.

(webb)

::: #313 ::::::::::::::::::::::::::::::

Uttryck som förklarar

Faktatexter handlar ofta om förändringar och om att något påverkas av något annat. Du kan göra en sådan text tydlig genom att använda uttryck som förklarar. I modelltexten står det till exempel så här:

Han öppnar munnen för att skälla och skrämma bort den andra hunden och få ännu mer mat, men -det leder till; att han tappas sin köttbit.

Om du använder ämnesord eller andra ord som du misstänker att läsaren kanske inte är bekant med kan det behövas en förklaring. Då kan du till exempel göra som i modelltexten:

#1010

#313

Men ordet betyder också ungefär "lögnaktig", -det vill säga; inte alls sann.

Uttryck som förklarar kan också användas för att visa att du vill förtydliga något som kan upplevas som krångligt:

En fabel har ett budskap. - Det betyder att; författaren vill skicka ett slags meddelande till läsaren som hen kan lära sig något av.

Exempel på uttryck som förklarar:

det leder till
en orsak till
därför
för att
på grund av
det beror på
en anledning till
eftersom
det betyder att
det vill säga

#313

#1011

_Diskutera

_Det finns fler exempel på uttryck som förklarar i modelltexten. _Kan ni hitta dem?

_Uttryck för tid och ordningsföljd

_I en faktauppsats behöver du ofta förklara i vilken ordning saker händer. _När du gör det sorterar du olika händelser och det gör det lättare för läsaren att hänga med. _Här är ett exempel från modelltexten:

_Många fabler är folksagor. _Det betyder att de i början bara berättades muntligt från människa till människa och att man inte vet vem som _först kom på dem. _Långt _senare började man nedteckna dem.

#1012

#313

Exempel på uttryck för tid och
ordningsföljd:

först
sedan
efter det
under tiden
samtidigt som
senare
slutligen
till sist
för det första
för det andra

#1014

#313

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #13 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym tretton

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Övning: _Prova att skriva
_en faktauppsats (#314).....#1015

_Avslutande uppgift: _Skriv
_en egen faktauppsats om en
_känd person (#318).....#1028

_Faktauppsats #2 (#319).....#1031

_Modelltext: _Karin _Boye
_ (#320).....#1034

_Vad är en faktauppsats?
_ (#322).....#1042

_Samla material (#322).....#1044

_Övning: _Sökning och
_källkritik (#326).....#1053

_Dispositionen är viktig
_ (#327).....#1056

_Språket i faktauppsatser
_ (#329).....#1061

_Avslutande uppgift: _Skriv
_en faktauppsats (#330).....#1065

_Iii

_Utredande text (#331).....	#1068
_Modelltext: _Idealkvinnan i _medeltidens litteratur _ (#332).....	#1070
_Vad är en utredande text? _ (#334).....	#1077
_Att resonera i en text _ (#335).....	#1079
_Övning: _Prova att resonera _ (#336).....	#1083
_I vilken ordning ska _innehållet komma? (#337)...	#1085
_Avslutande uppgift: _Skriv _en utredande text (#338)...	#1087
_Att framföra åsikter (#339)...	#1089
_Argumenterande text #1 (#339)	#1089
_Modelltext: _Låt eleverna _läsa på lektionstid! _ (#340).....	#1091
_Vad är en argumenterande _text? (#341).....	#1096

Övning: Prova att skriva en faktauppsats

När du skriver en faktauppsats i skolan kan det vara svårt att hitta all information på ett enda ställe.

Då behöver du alltså använda flera källor. Det kan lätt bli rörigt.

Här ska ni få öva på att skapa ordning och reda i texten genom att sortera den information som ni hittar.

Ni ska skriva en kort faktauppsats om den svenska folkskolan. Ni får hjälp med att komma igång: vi har bestämt vilka frågor ni ska besvara och börjat skriva själva texten. Er uppgift är att göra klart uppsatsen. Den ska bli cirka #500 ord lång.

Vi använder planeringsmallen nedan. Rita av den på tavlan eller skapa den med en tabell i ett gemensamt dokument. Det viktiga är att ni alla kan se den. Fakta hämtar ni från texterna på s. #316--#317.

_Ämne: _Den svenska folkskolan

#1 _Inledning

_Presentera ämnet:

é _Vad vi tänker att ordet betyder
é _Det vi vet sedan tidigare --
fanns förr i tiden

_Frågor att besvara:

#1. _När och varför startades
folkskolan?

#2. _Vilka ämnen läste eleverna?

#3. _Vilka problem fanns i
folkskolan de första åren?

#2 _Avhandling

_Mellanrubrik #1: _Så startade
folkskolan

é #1842

é en skola i varje område

é alla barn tvungna att gå i #6 år

#1016

#314

é staten: barn ska kunna läsa,
skriya, räkna + studera _Bibeln
och katekesen
é alla barn ska ha samma möjlig-
heter att utvecklas

_Mellanrubrik #2: ---
_Stödord: ---

_Mellanrubrik #3: ---
_Stödord: ---

#3 _Avslutning

_Sammanfatta/svara på frågorna:

_Stödord: ---

_Gör så här

_Planera

#1. _Börja med att titta på frågorna. _Skriv in fråga två och tre som mellanrubriker -- se hur vi gjort med den första. _Det blir bäst om rubriken inte är formulerad som en fråga.

#2. _Gå igenom texterna och leta upp information som svarar på era frågor. _Skriv in stödord under respektive mellanrubrik -- se hur vi har gjort.

#3. _I avslutningen ska ni sammanfatta det ni kommit fram till.
_Vilka fakta ska ni ta med där?
_Skriv några stödord om det också.

_Skriv

_Nu ska ni börja skriva. _Vi har gjort ett förslag till inledning och första delen av avhandlingen.

#1. _Läs inledningen som vi har skrivit, utifrån våra stödord.

#2. _Fortsätt med avhandlingen.

_Lägg först in era mellanrubriker och en rubrik för avslutningen.

_Nu har ni en bra struktur på uppsatsen -- det är dags att fylla på med text.

#3. _Titta på hur vi har gjort text av stödorden under första mellanrubriken. _Gör sedan likadant själva under de två andra mellanrubrikerna.

#4. _Skriv avslutningen, utifrån stödorden.

#5. _Till sist skriver ni er källförteckning -- en lista som talar om vilka källor ni använt.

#315

#1019

_Förslaget

_Den svenska folkskolan

_Inledning

"_Folkskola" är ett ord som är lätt att förstå. _Det består ju av två ord som satts ihop: folk + skola. _Det är alltså en skola för folk. _Vi vet också att det var något som fanns förr. _Men vad var det för särskilt med den? _Det ska den här texten handla om. _Vi ska försöka svara på de här frågorna:

é _När och varför startades folkskolan?

é _Vilka ämnen läste eleverna?

é _Vilka problem fanns i folkskolan de första åren?

_När och varför folkskolan startade

_Folkskolan startade #1842. _Då kom en lag som sa att det skulle finnas en skola i varje församling eller #1020 #315

socken, det vill säga i varje område där det bodde människor. Alla barn var tvungna att gå i skolan i sex år. En orsak till att folkskolan startade var att staten tyckte att alla barn skulle kunna läsa, skriva och räkna. Staten ville också att de skulle studera Bibeln och en annan kristen bok som kallades katekesen. En annan orsak var att det fanns en idé i samhället om att alla barn skulle ha samma möjligheter att utvecklas.

::: #316 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Källa #1 -- ne.se: _Folkskola

=== Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Folkskolan infördes #1842. _Här en skolklass från mitten av #1800-talet.

_Bildbeskrivning

_Svartvitt foto från ett klassrum där flickor sitter uppradade i sina skolbänkar. _Alla har uppsatt hår och är klädda i långa klänningar. _De sitter med knäppta händer och tittar med allvarsam blick fram mot katedern.

=====

@_Folkskola var förr den obligatoriska grundläggande skolan i _Sverige.

_Den infördes #1842 och fanns kvar till #1971. _De första reglerna för folkskolan fanns i #1842 års folkskolestadga. _Enligt den skulle det #1022 #316

finnas minst en skola i varje socken och i varje församling i städerna. I varje skola skulle det finnas en godkänd lärare med utbildning. En lokal skolstyrelse bestämde över skolan, och där var kyrkoherden ordförande.

Det rådde skolplikt, och alla barn var tvungna att gå i skolan sex år. De första två årskurserna kallades för småskola och de fyra följande för folkskola. I många skolor skedde undervisningen i flera årskurser i varje klass.

Folkskolan byggs upp

Det tog lång tid att bygga upp folkskolan eftersom det saknades både lokaler och lärare. I många skolor hade man lärare utan examen, till exempel gamla soldater. Det var ofta mycket trångt i skolsalarerna, och i en del skolor fick eleverna gå i skift. Ändå var det en hel del barn som inte kom till skolan så ofta. Det berodde på att de hade långt att gå, att de måste arbeta

hemma eller att de inte hade skor och kläder. Många föräldrar tyckte också att det var onödigt att barnen fick utbildning.

Till en början fanns det ingen enhetlig läroplan för hela landet utan varje kommun hade sin egen.

Eleverna fick främst lära sig läsning, skrivning, räkning och kristendomskunskap. Så småningom införde man fler ämnen. Först på 1920-talet blev undervisningen mer enhetlig i hela landet. År 1937 beslöt riksdagen att folkskolan skulle omfatta sju år.

Redan på 1600-talet och 1700-talet fanns det lagar om att alla barn skulle få grundläggande undervisning. Prästen hade ansvar för undervisning i kristendom, och klockaren och föräldrarna skulle lära barnen att läsa.

Källa: Nationalencyklopedin, folkskola <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/folkskola> (hämtad 2023-03-20)

_Källa #2 -- so-rummet.se: _Folk-
skolan

_Genom folkskolestadgan #1842 blev
folkskolan Sveriges första obliga-
toriska folkundervisning. _Redan
tidigare hade dock de flesta kunnat
läsa bl.a. tack vare de frivilliga
skolor som fanns i många försam-
lingar.

_Folkskolan förutsatte att barnen
skulle lära sig att läsa hjälpligt
hemma. _När detta visade sig vara
svårt i industrialismens alltmer
föränderliga samhälle, inrättades
från #1863--#1864 "småskolor" som
förberedande skolor.

_Kvaliteten på lärarna skiftade
rejält; vid mindre folkskolor kräv-
des inte examinerade lärare, istäl-
let kunde t.ex. äldre soldater anli-
tas.

_Kyrkans grepp om folkskolan var
starkt genom kyrkoherdens ordföran-
deskap i skolrådet och kontrollen
över lärarseminarierna.

Folkskolan kunde tillgodose flera grupperns krav. Staten ville att underklassens barn skulle kunna läsa, räkna och skriva samt studera katekesen och Bibeln. Bönderna stödde folkskolan men ogillade läroverk och universitet, som betraktades som överklassens skolor, medan liberalernas ideologi var att så småningom ge alla barn samma utvecklingsmöjligheter.

Läskunnighet

Redan vid 1800-talets början kunde 85--90 procent av svenskarna läsa, om än stapplande. Även i fattiga hem fanns oftast bibel, psalmbok och kanske några andaktsböcker. En förklaring till läskunnigheten är den statliga kampanjen, inledd med kyrkolagen 1686, för att föräldrarna skulle lära barnen att läsa med hjälp av prästen, som också vid de årliga husförhören kontrollerade färdigheten.

Att läskunnighet var ett krav för nattvard, i sin tur ett krav för

#1026 #317

giftermål, påverkade också. _ Detta sociala tryck försvagades dock genom folkomflyttningar och religiös splittring.

_ Folkskolan (#1842) krävde formellt läskunnighet, men den låga nivån tvingade fram småskolor.

_ Skrivkunnigheten var länge sämre. _ T.ex. år #1875 saknade en procent av rekryterna (till armén) helt läsförmåga medan elva procent inte kunde skriva.

_ Text: _ Torbjörn _ Nilsson, professor i historia

_ Källa: <https://www.so-rummet.se/kategorier/folkskolan~#> (hämtad #2023-#03-#20)

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen faktauppsats om en känd person

_Nu ska du på egen hand skriva en faktauppsats. _Den ska handla om en person som blivit känd för att hen har gjort något märkvärdigt -- skrivit böcker, gjort filmer, slagit världsrekord, åkt till månen ...

_Innan du bestämmer dig för ett namn behöver du kolla att du kan hitta information om personen. _Om du har svårt att bestämma dig finns ett tips längre ner.

_Använd modelltexten och övningen
_Prova att skriva en faktauppsats som stöd.

_Gör så här

_Planera

#1. _Skriv in de här tre frågorna i mallen:

é _Vad kan man säga om hen som
person?

é _Vad gjorde hen?

é _Varför är hen fortfarande känd?

#2. _Frågorna kan också fungera som
mellanrubriker i avhandlingen.

_Skriv in dem i mallen.

#3. _Skaffa två källor som verkar
kunna svara på dina frågor. _Läs
igenom dem och anteckna den infor-
mation som du behöver.

#4. _Sortera informationen du hittat
-- skriv korta minnesanteckningar
i rutorna under respektive mellan-
rubrik.

_Skriv

#1. _Nu börjar du skriva. _Börja med
@inledningen. _Berätta kort vem du
ska skriva om och varför -- vad är
intressant/roligt spännande/
märkligt med personen. _Tala sedan
om vilka frågor du ska besvara.

#2. _Fortsätt sedan med @avhand-
lingen. _Skriv in din första mel-
lanrubrik. _Gör hela meningar av

#318

#1029

dina stödord.

#3. _Gör likadant med mellanrubrik #2 och #3.

#4. _Skriv @avslutningen. _Sammanfatta innehållet genom att svara på dina tre frågor. _Skriv det i ett enda stycke, inte i punktform.

#5. _Till sist skriver du din @källförteckning -- en lista som talar om vilka källor du använt.

_Tips

_Martin _Luther _King kämpade för svartas rättigheter i __USA. _Han mördades #1968, men är fortfarande mycket aktuell. _Du hittar fakta om honom på exempelvis ne.se. _Sök på både hans namn och på "medborgarrättsrörelsen".

_Faktauppsats #2

_Kom igång

_Det här kapitlet syftar till att ni ska bli bättre på att skriva faktauppsatser. Ni har tidigare arbetat med Faktauppsats #1.

Nu ska ni friska upp minnet genom att ta ställning till påståendena nedan. Vilka är sanna och vilka är falska? Diskutera gemensamt i klassen. När påståendet är helt fel -- vad borde det stå istället?

#1. Faktatexter innehåller bara fakta -- sådant som är verkligt och inte påhittat.

#2. Faktatexter hittar man bara i faktaböcker. På biblioteket är de märkta med ett F.

#3. "Inlämningsarbete" och "skriftlig redovisning" -- det är faktiskt exempel på faktauppsatser.

#4. Faktauppsatser är indelade i tre delar. De tre delarna brukar

- kallas fakta, slutsats och egna åsikter. Delen "fakta" är längst.
- #5. Faktauppsatser är indelade i tre delar. De tre delarna brukar kallas inledning, avhandling och avslutning. Delen "avhandling" är längst.
- #6. Faktatexter skrivs utan att man delar in texten i olika stycken -- allt innehåll ska hänga ihop.
- #7. Det är okej att ta med sådant man tror men inte vet -- bara man inte kränker någon. Lite fantasi gör texten mer levande.
- #8. Källor är ungefär detsamma som argument.
- #9. I en faktauppsats ska man redovisa sina källor, det vill säga tala om var man har hämtat sin information.
- #10. Ämnesord kan vara svåra att förstå för läsarna. Därför bör man undvika sådana.
- #11. Ord och uttryck som förklarar är vanliga -- till exempel -därför att, det leder till; och -en orsak var;.

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é repetera vad som är kännetecknande för faktauppsatser och vad de har för syfte
- é kunskap om hur du samlar material till faktauppsatser
- é lära dig ett nytt sätt att skapa en disposition
- é öva på att skriva faktauppsats.

_Viktiga begrepp

- é en rubrik
- é en mellanrubrik
- é en inledning
- é en avhandling
- é en avslutning
- é en källa
- é (en) källkritik
- é en källförteckning
- é (en) förkunskap
- é en disposition
- é ett ämnesord
- é att presentera

#319

#1033

é att formulera

(webb)

::: #320 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Karin _Boye

#1. _Mellanrubriker underlättar för läsaren

#2. _Uttryck som förklarar: _Fler exempel: det beror på, orsaken är, för att, en anledning till, därför, eftersom.

#3. _Uttryck som skapar ordning: _Fler exempel: därefter, sedan, dessutom, en annan sak, också.

#4. _Ämnesord används. _Om de kan vara okända för läsaren förklaras de.

#5. _Uttryck för egna tankar: _Visar att nu är det skribenten själv som tänker. _Fler exempel: jag tänker att, en orsak kan vara, det var nog så att, det kan bero på.

#1034

#320

_Inledningen

(_Ämnet presenteras)

_Karin _Boye är ett namn som ofta kommer upp när man läser om svenska poeter. _Hon verkar fortfarande vara aktuell, trots att hon levde för länge sedan. _Men vem var hon och vad skrev hon egentligen? _Det ska den här uppsatsen handla om. _Jag ska svara på de här frågorna:

(_Frågor som ska besvaras: _Kan även skrivas i löpande text istället för i punktform.)

é _Hur var hennes liv?

é _Vad skrev hon?

é _Varför är hon fortfarande känd?

_Avhandlingen

(#1) _Karin _Boyes liv

_Karin _Boye föddes år #1900. _På den tiden var det inte många flickor som gick i skolan efter årskurs sex,
#320 #1035

men det gjorde Boye. Hon tog studenten och läste sedan språk och litteratur vid Uppsala universitet. Där fanns lärare och elever som var negativa till att kvinnor studerade och (#2) det ledde till att Boye blev politiskt engagerad. Hon gick med i olika föreningar som ville förändra samhället och göra det mer rättvist och jämställt. Samtidigt skrev hon lyrik, det vill säga dikter, och från mitten av #1920-talet var hon en av Sveriges mest kända författare. (#3) Dessutom översatte hon utländsk litteratur, skrev tidningsartiklar och var med om att starta en ny tidskrift.

Men livet var ändå inte enkelt för henne. Hon blev oftast kär i kvinnor och det var hon tvungen att smyga med (#2) eftersom homosexuella relationer var olagliga på den tiden. Hon oroade sig (#3) också mycket för utvecklingen i världen, över Hitler som tagit makten i Tyskland och Stalin som gjort Sovjet till en diktatur. (#2) Det var en av orsakerna till att hon tog
#1036 #320

sitt liv #1941.

(#1) _Karin _Boyes författarskap

_Karin _Boye skrev totalt fem (#4) diktsamlingar, fem (#4) romaner och tre böcker med (#4) noveller. _Hon debuterade #1922 med diktsamlingen _Moln. _Den innehåller dikter från _Boyes hela ungdom och de handlar om många olika saker, till exempel om längtan efter att bli starkare. _Det syns bland annat i en dikt där hon skriver att hon vill bli som ett svärd. _Det (#4) temat finns med i många andra diktsamlingar.

(_Styckeindelning: _Den information som hänger ihop samlas i ett stycke.)

_År #1927 (#4) publicerades en av _Boyes allra mest kända dikter, _I rörelse. _Avslutningen låter så här: "_Bryt upp, bryt upp! _Den nya dagen gryr. _Oändligt är vårt stora äventyr." _Det här med att vara i rörelse, att utvecklas och att inte nöja sig med det som finns just nu är ett #320 #1037

annat vanligt tema hos _Boye.

(#2) _Det berodde delvis på hennes politiska intresse. _Det stora äventyr hon skrev om var bland annat det samhälle hon längtade efter och hon trodde verkligen att det gick komma dit.

_Men (#3) därefter blev _Boye mer pessimistisk. _År #1935 kom en annan mycket känd dikt: _Ja visst gör det ont. _I den säger hon att våren tvekar eftersom det

::: #321 ::::::::::::::::::::::::::::::

gör ont när blomknopparna slår ut.

(#5) _Jag tror att hon skrev så för att hon kände att det där med förändring var svårt och jobbigt.

_Boyes mest kända roman heter

_Kallocain (#1940). _I den berättar hon om ett dystert framtida samhälle där staten kontrollerar medborgarna med en drog som kan avslöja vad människor tänker.

(#1) _Orsaker till att _Boye fortfarande är känd

(#3) _För det första (#5) tänker jag att _Karin _Boye helt enkelt var en väldigt skicklig författare. _Hon var bra på att uttrycka saker som många kände och tänkte på då. _Samhället i _Kallocain påminde till exempel om nazismens _Tyskland och kommunismens _Sovjet. _Det fanns också många som ville förändra samhället, precis som hon. (#3) _För det andra kan man se henne som en modig förebild. _Kvinnor som vill leva mer jämställt kan fortfarande bli peppade av hennes dikter och av att hon inte lät sig tryckas ner av det mansdominerade samhället.

_Avslutningen

(#1) _Avslutning

(_Sammanfattning: _Görs i form av korta svar på frågorna.)

_Karin _Boye var en författare som
#321 #1039

levde #1900--#1941. _Hon skrev lyrik, romaner och noveller som till exempel handlade om längtan efter utveckling mot en bättre värld.

_Hennes privatliv påverkades mycket av att hon blev kär i kvinnor. _Hon var välutbildad, politiskt aktiv och stod upp för det hon trodde på. _Hon är fortfarande aktuell och det beror nog på att hon var både en skicklig författare och en modig människa.

_Källor

(_Källförteckning: _Här listas källorna.)

_Karin _Boye-sällskapetets hemsida.

<https://www.karinboye.se/> (_Hämtad #2022-#11-#05)

_Litteraturbanken, _Karin _Boye.

https://litteratur-banken.se/forfattare/_Boye_K. (_Hämtad #2022-#11-#05)

_Nationalencyklopedin, _Karin _Boye.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/karin-boye> (_Hämtad #2022-#11-#05)

_Sveriges _Radio, _Karin _Boye --
_stjärnpoeten med det brüstna hjär-
_tat (radioprogram). [https://
sverigesradio.se/avsnitt/#1437727](https://sverigesradio.se/avsnitt/#1437727)

_Diskutera innehållet

#1. _När levde _Karin _Boye?

#2. _När _Boye var barn var det inte
många tjejer som gick mer än sex
år i skolan -- så står det i text-
_en ovan. _När var det? _Och vad
berodde det på, tror ni?

#3. _På vilket sätt kan man säga att
det som hände i världen då syns i
det som _Boye skrev?

#4. _På vilket sätt kan man säga att
_Boyes privatliv syns i hennes
dikter?

#321

#1041

_Vad är en faktauppsats?

_Syftet med att skriva faktauppsatser i skolan är du ska lära dig mer om ett ämnesområde. _Du lär dig genom att hämta information från olika källor och sedan återberätta den i en egen text. _Vi lärare kan använda olika namn på din text, till exempel inlämningsarbete, skriftlig redovisning -- eller just faktauppsats.

_Typiska drag i faktauppsatser

é _Texten är indelad i @@inledning, avhandling; och @avslutning.

- @_Inledningen är kort. _Här presenteras ämnet -- skribenten berättar vad texten ska handla om. _Hen formulerar också några frågor som texten ska besvara.
- @_Avhandlingen är den längsta delen av texten. _Här samlar skribenten all den information

som ska förmedlas. Den delas upp i flera stycken. Mellanrubriker kan underlätta läsningen. - @ Avslutningen är kort. Här sammanfattas det viktigaste innehållet. Frågor som finns i inledningen besvaras. Ingen ny information läggs till.

- é Ämnesord används. Ord som kan var okända för läsaren förklaras.
- é Ord och uttryck som förklarar är vanliga -- till exempel -därför att, det leder till; och -en orsak var;.
- é Skribenten hittar inte på egna fakta. Men hen kan ta med egna tankar, till exempel peka på samband eller ha teorier om varför något händer.
- é Skribenten anger sina källor, det vill säga talar om var hen hämtat sina fakta. Det görs i en källförteckning.

_Samla material

=== _Ordlista =====
en källa. En källa är något som du hämtar fakta eller information ifrån. Kan till exempel vara ett läromedel, ett radio-program, någon man intervjuar eller en artikel i en tidning eller i ett uppslagsverk.

=====
_När du ska skriva en faktauppsats behöver du ha fakta. Även om du redan vet mycket om ditt ämne måste du hitta källor som "bevisar" att det stämmer. Dessutom vet du sällan allt, eftersom syftet med att skriva faktauppsatser i skolan är att du samtidigt ska skaffa dig kunskaper som är nya för dig.

_Du behöver alltså leta rätt på några texter som handlar om ditt ämne. Sådana kan du hitta på nätet. Här ska vi visa hur du gör det.

_Skaffa dig förkunskaper

=== _Bildtext =====

_Dator, mobil, padda, böcker, pen-
nor, anteckningsblock, ett lugnt
hörn, ett bord och en kompis att
bolla med -- det är sådant som kan
vara användbart när du letar mate-
rial till en faktauppsats.

=====

_För att veta vad du ska leta efter
behöver du förkunskaper. _Om det
ämne du ska skriva om är okänt för
dig är det därför bra att först
snabbt läsa igenom en artikel i
exempelvis ett läromedel eller ett
uppslagsverk på nätet.

_Exempel:

_Du ska skriva om landet
_Colombia. _Du söker på ne.se och
väljer att läsa igenom den artikel
som är "enkel". _Nu vet du att det
ligger i nordvästra _Sydamerika,
att det en gång var en spansk

koloni, att landet haft problem med inbördeskrig och narkotikahandel och att författaren Gabriel Garcia Marquez är en känd colombian. Nu är det lättare för dig att veta vad du ska fördjupa dig i.

Bestäm vad du ska söka efter

Skriv ner några frågor som du ska försöka besvara. Utifrån dem väljer du sedan sökord.

Exempel:

Du har frågan "Hur påverkas Nordpolen av våra resor?" Utifrån den och dina förkunskaper söker du på orden: Nordpolen, flyg, bilresor, klimatförändringar, koldioxid, växthuseffekten och så vidare.

Leta på särskilda webbplatser

Om du använder en söktjänst (till exempel Google) blir träfflistan ofta väldigt lång. En sökning på

#1046

#323

EU ger över fem miljarder träffar.
Om du känner till en myndighet eller organisation som är specialister på ditt ämne kan du istället gå dit direkt.

Exempel:

Information om klimat kan du hitta på SMHI:s hemsida. Statistik om Sveriges befolkning finns hos Statistiska centralbyrån och Livsmedelsverket har fakta om nyttig och onyttig mat.

Du behöver inte kunna webbadressen -- det räcker med att söka på namnet. Om du stavar fel får du oftast förslag på rätt alternativ.

::: #324 :::::::::::::::::::::::::::::::

Begränsa sökningen

Du kan göra det lättare att hitta bra källor genom att begränsa sökningen, till exempel så här:

é Sök bara sidor på svenska.

é Sök efter aktuella texter. På vissa söktjänster kan du till

#324

#1047

exempel välja att bara få resultat som publicerats det senaste året, den senaste månaden och så vidare.

é _Byt till mer exakta ord --
_schäfer istället för hund, järnvägsstation istället för station.

é _Lägg till fler sökord: _Nobelpriset -- _Nobelpriset litteratur --
_Nobelpriset litteratur _Japan

é _Sök på hela fraser med hjälp av citattecken -- till exempel "vilka länder tillhör _Norden".

_Kolla källorna

_Allt som skrivs på nätet är inte sant. _Därför behöver du bedöma dina källors trovärdighet -- det vill säga bestämma dig för om du kan lita på dem eller inte. _Använd de fem källkritiska frågorna nedan. _De fungerar för alla slags källor: texter, filmer, poddar, bilder och så vidare.

_Spara källorna

_Om du bestämt dig för att använda en bok som källa: skriv ner titel, författare och årtal. _Om källan finns på nätet: kopiera adressen och anteckna vilket datum du hämtade informationen.

_Använda källorna i en egen text

_Det är frestande att kopiera in ett avsnitt från en källa, klistra in det i ditt dokument och sedan ändra lite för att det ska bli "din" text. _Men det är ingen bra idé. _Gör istället så här:

é _Läs först igenom den del av källtexten som du vill använda.

é _Läs första stycket igen. _Försök bestämma vad som är huvudidén i det. _Skriv ner det i ditt dokument. _Det behöver inte vara en hel mening -- huvudsaken är att du förstår vad du menar.

é _I stycket fanns nog mer informa-
tion -- detaljer som "stödjer"
huvudidén. _Välj ut någon eller
några detaljer och skriv stödord
för dem i ditt dokument.

é _Gör likadant med resten av
avsnittet i källtexten.

é _Sedan börjar du skriva, bara
utifrån dina anteckningar.

_Fem källkritiska frågor

#1. __VEM är avsändaren?

_Avsändaren är den som skapat
källan och publicerat den. _Det
kan till exempel vara en privat-
person, en myndighet, en organisa-
tion eller ett företag. _För att
bedöma källans trovärdighet frågar
du dig:

é _Är det här någon som kan mycket
om ämnet?

é _Är avsändaren den hen utger sig
för att vara, eller finns det
till exempel risk för att webb-
sidan är förfalskad?

#1050

#325

#2. VAD säger källan?

" Skeptisk" är ett adjektiv som betyder ungefär misstänksam, kritisk. Det är bra att vara lite skeptisk när du bedömer innehållet i din källa. Fråga dig detta:

é Stämmer verkligen det här?

 Verkar det rimligt?

é Är det som skribenten säger fakta -- eller bara åsikter, något som hen tycker?

#3. VARFÖR har källan publicerats?

 En reklamannons vill få läsarna att köpa något och en debattartikel vill påverka läsarnas åsikter.

 Sådana syften kan påverka innehållet och göra texterna mindre trovärdiga som källor. Fråga dig detta:

é Hur presenteras informationen -- försöker skribenten få något att låta extra bra eller dåligt genom att till exempel använda värdeladdade ord?

é Kan skribenten ha låtit bli att ta med någon information som skulle motverka syftet?

#4. NÄR är källan publicerad?

Viss information kan ändras med tiden -- priset på el, befolkningsmängd, vem som är statsminister, och så vidare. Kolla därför när källan publicerades och fundera på om informationen kan ha blivit inaktuell, det vill säga för gammal.

#5. Vad säger ANDRA KÄLLOR;?

Om någon av punkterna ovan har gjort dig misstänksam mot din källa: leta upp en annan källa och jämför informationen. Att samma information finns i flera källor innebär inte att den måste vara sann, men det gör förstås din källa mer trovärdig.

_Övning: _Sökning och källkritik

_Gör så här

#1. _Jobba enskilt med frågorna
nedan. _Anteckna

é svaret på frågan
é vilket/vilka ord du sökte på
é vilken källa du använde
é varför du tycker att källan
verkar pålitlig.

#2. _Jämför vad ni antecknat och
diskutera:

é _Om ni fått olika svar -- vad
beror det på? _Och vilket svar
är rätt?

é _Vilka sökord var smartast att
använda? _Varför?

é _Har ni använt källor som kanske
inte var så pålitliga? _Hur hade
ni i så fall kunnat märka det?

_Frågor

- #1. _När föddes författaren _Maria _Gripe?
 - #2. _Var lever puman?
 - #3. _Hur många människor bor i _Stockholm?
 - #4. _Vad heter ordet "karta" på norska?
 - #5. _Vad heter jordens kallaste plats?
 - #6. _Vilka svenska filmer har vunnit en _Oscar för "bästa utländska film"?
 - #7. _Efter vilken amerikansk president blev teddybjörnen uppkallad? _Varför?
 - #8. _Vad symboliserar färgerna på _Rwandas flagga?
 - #9. _Vilken adress har _Scandinavium i _Göteborg?
 - #10. _Vilken svensk webbsida har haft flest besökare den här veckan?
 - #11. _Hur mycket kostar den billigaste tågbiljetten du kan hitta från _Göteborg till _Stockholm?
- #1054 #326

_Exempel på hur ni kan skriva

_Fråga: _Hur många ungar föder en katt?

_En katt brukar föda cirka #3--#4 ungar i en kull, men ibland kan det bli fler.

_Jag använde sökordet "katt" men hittade inte exakt vad jag sökte så jag fick ändra till "katt antal ungar".

_Den källa jag valde är www.veterinaren.nu.

_Källan är pålitlig eftersom informationen är skriven av erfarna veterinärer. _Det finns tydliga kontaktuppgifter. _Jag har dubbelkollat svaret med en annan källa.

#326

#1055

_Dispositionen är viktig

@_Disposition är ett ord som kan betyda flera saker. _En av betydelserna är ungefär "ordning".

_Det är just det vi ska prata om nu -- att skapa ordning och reda.

_Du ska skriva om en sak i taget -- innehållet ska inte komma huller om buller. _Det gör det lättare för läsaren att hänga med. _En text som det är ordning och reda i är också lättare att skriva.

_Faktauppsatsens huvuddelar

_En faktauppsats du skriver i skolan delas in i samma tre huvuddelar som de flesta sakprosotexter:

é _I @inledningen presenteras ämnet. _Ge en kort bakgrund om det behövs för att läsaren ska förstå fortsättningen. _Tala om vilka frågor du ska besvara.

é @_Avhandlingen är den längsta delen. _Den innehåller all information du har tagit fram.

é _I @avslutningen svarar du kort på dina frågor genom att sammanfatta innehållet.

_Styckeindelning

_Styckeindelning ska du alltid använda när du skriver. _Använd det för att sortera innehållet i olika delar. _Börja på nytt stycke när texten börjar handla om något nytt.

_Markera nytt stycke med en tom rad. _Beroende på hur ditt ordbehandlingsprogram är inställt gör du det genom att trycka en eller två gånger på returtangenten.

_Planera innehåll

_I _Faktauppsatser #1 använde du en mall för att planera innehållet.

_Den här gången ska du prova att skriva direkt i dokumentet.

=== _Bildbeskrivning =====
_Exempel på hur en text om
_Charles _Dickens kan strukture-
ras.

_INLEDNING

_Den här texten ska handla om för-
_fattaren _Charles _Dickens ...
_Jag ska ta reda på
- vem han var som privatperson
- vad som var typiskt för hans
epok
- vad som var typiskt för hans
romaner

_AVHANDLING

_Stycke #1

_Kort om _Dickens liv

_Stycke #2

_Realismen -- den epok som
_Dickens tillhörde
beskriva världen precis som den
var

_Stycke #3

_Om _Dickens som författare
vad hans böcker handlade om

budskapet, vad han ville säga
till läsarna
de mest kända titlarna

_Stycke #4

_Kort om handlingen i "_Oliver
_Twist", ett exempel på en
roman av _Dickens

__AVSLUTNING

=====

_Gör så här

#1. _Skapa rubriker

_Öppna ett tomt dokument och skriv
in rubriker precis som på bilden.

_Nu har du skapat rubriker för
huvuddelarna och för fyra stycken i
avhandlingen. _Behöver du fler
stycken lägger du förstås till det.

#2. _Bestäm innehåll

_Skriv några stödord om vad du ska
säga i inledningen. _Avsluta med att
räkna upp de frågor du ska besvara
-- de har du nytta av när du går
vidare.

_Skriv sedan stödord för styckena

#328

#1059

i avhandlingen. _Utgå från de frågor du ska besvara -- låt varje stycke motsvara en fråga. _Om din faktauppsats ska handla om författaren Charles Dickens kan det nu se ut som på bilden ovan.

_Nu har du skapat ordning och reda. _Du vet att allt du ska säga om Charles Dickens liv ska finnas i det första stycket i avhandlingen och så vidare.

#3. _Lägg in fakta som stödord

_Arbeta med dina källor. _Läs och plocka ut den information du behöver för att kunna svara på frågorna.

_Tänk på att sortera informationen -- skriv stödorden i rätt stycke.

#4. _Formulera texten

_Nu kan du börja skriva. _Använd stödorden, men lägg inte bara till några få ord emellan dem. _Tänk dig istället att du ska berätta för läsaren om det som stödorden hjälper dig att minnas.

_Behåll rubrikerna och stödorden tills du skrivit klart. _Om texten

#1060

#328

blir lång kan du ersätta rubrikerna "stycke #1", "stycke #2" och så vidare med mellanrubriker. De ska tydligt ange vad stycket handlar om. Det gör det lättare för läsaren.

::: #329 ::::::::::::::::::::::::::::

_Språket i faktauppsatser

Att skriva faktauppsats handlar om lärande. Du ska lära dig något -- det gör du genom att hämta information, välja ut det viktigaste och sedan sortera den. Den som läser ska också lära sig något. Därför ska du tänka lite som en lärare: jag måste vara tydlig så att alla förstår.

Du kan göra din text tydligare genom att använda @@ämnesord, uttryck som förklarar, uttryck som skapar ordning; och @@uttryck för egna tankar;.

_Ämnesord

Ämnesord är ord som är typiska för ett ämne. Om du använder ämnesord #329 #1061

när du skriver blir texten effektiv eftersom du slipper använda så många ord för att förklara vad du menar.

_Titta i modelltexten. _Vilka ämnesord har skribenten använt där? _Vad betyder de?

_Uttryck som förklarar

#1. _Fler uttryck som förklarar: det beror på, orsaken är, för att, en anledning till, därför, eftersom

_Genom att använda uttryck som förklarar kan du visa hur saker och ting hänger ihop. _Så här:

_Där fanns lärare och elever som var negativa till att kvinnor studerade och (#1) det ledde till att _Boye blev politiskt engagerad.

_Vilka uttryck som förklarar används i modelltexten? _Hur skulle det vara att läsa den om man tog bort de uttrycken?

#1062

#329

_Uttryck som skapar ordning

#2. _Fler uttryck som skapar ordning: för det första, för det andra, därefter, dessutom, en annan sak, också

_Du kan förtydliga hur du sorterat innehållet i texten genom att använda uttryck som skapar ordning. _Så här:

(#2) _För det första tänker jag att _Karin _Boye helt enkelt var en väldigt skicklig författare. _Hon var bra på ... (#2) _För det andra kan man se henne som en ...

_Uttryck för egna tankar

#3. _Fler exempel på uttryck som visar att det är skribentens egna tankar: jag tror att, jag tänker att, en orsak kan vara, det var nog så att, det kan bero på

_Du ska förstås inte hitta på egna fakta. _Men du behöver inte stänga av din hjärna -- du kan ha en teori om varför något händer, visa på samband och så vidare. _Visa bara att nu är det du som tänker -- till exempel så här:

_I den säger hon att våren tvekar eftersom det gör ont när blomknopparna slår ut. (#3) _Jag tror att hon skrev så för att hon kände att det där med förändring var svårt och jobbigt.

_Avslutande uppgift: _Skriv en
faktauppsats

_Nu ska du skriva en egen fakta-
uppsats. _Längden ska vara cirka
#400--#500 ord.

_Gör så här

#1. _Vad ska din uppsats handla om?
_Kanske har du fått ett ämne från
din lärare -- till exempel att
skriva om författaren till en bok
ni läst eller något som ni har i
uppgift att skriva om i historia,
musik eller geografi. _Om du inte
har någon uppgift är här några
förslag:

é _Ett av _Sveriges fem nationella
minoritetsspråk

é _Min favoritserie

é _Rappens historia

é _En filmgenre, till exempel
skräckfilm eller sci-fi

é _Jordbävningar

é _En miljon människor flydde från
_Sverige #1850--#1910
é _Elbilen

- #2. _Skaffa dig förkunskaper genom att läsa någon eller några texter om ditt ämne. _Det har du nytta av när du kommer till nästa punkt.
 - #3. _Formulera några frågor som du ska besvara -- #2--#4 är lagom.
 - #4. _Gör en disposition i ett tomt dokument (se _Dispositionen är viktig, s. #227--#228).
 - #5. _Skriv inledningen -- tala om vad uppsatsen ska handla om och vilka frågor du ska besvara.
 - #6. _Leta fram den fakta som behövs för att du ska kunna besvara dina frågor (se tipsen i _Samla material s. #322--#325). _Gå igenom källorna -- anteckna stödord i dokumentet.
 - #7. _Skriv texten med hjälp av dina stödord. _Om du behöver kan du förstås gå tillbaka till källorna och läsa mer.
 - #8. _Skriv avslutningen. _Sammanfatta innehållet genom att svara på
- #1066 #330

dina frågor.
#9. Till sist skriver du din käll-
förteckning.

#330

#1067

_Utredande text

_Kom igång

_Den som skriver en utredande text
behöver tänka ganska mycket själv.

_Det handlar om att hitta ledtrådar,
ungefär som en polis som ska lösa
ett fall.

_Eller som en person som ska lista
ut svaret på en gåta. _Kan ni reda
ut de här?

é _Min bror har en syster. _Min sys-
ter har två bröder. _Hur många
syskon är vi totalt?

é _En fönsterputsare tvättar
fönstren på #25:e våningen av en
skyskrapa när han plötsligt halkar
och faller. _Han har ingen skydds-
utrustning eller säkerhetslina,
ändå överlever han. _Hur?

é _Vilket var det högsta berget i
världen innan _Mount _Everest upp-
täcktes?

é _Heter det en böjd raksträcka
eller ett böjt raksträcka?

_Mål

_I det här kapitlet får du

- é veta vad som är typiskt för en utredande text
- é se exempel på vad det kan innebära att resonera
- é öva på att resonera själv
- é veta hur du kan bygga upp en utredande text
- é öva på att skriva en utredande text.

_Viktiga begrepp

- é att utreda (att reda ut)
- é att resonera
- é att diskutera
- é en källa
- é en inledning
- é en avhandling
- é en avslutning
- é en ledtråd

(webb)

#332

#1069

_Modelltext: _Idealkvinnan i medeltidens litteratur

- #1. _Frågan som ska besvaras
- #2. _Uttryck som skapar ordning:
_Fler exempel: därefter, sedan, till sist, dessutom, en annan orsak, å andra sidan, sammanfattningsvis

_Inledningen

(_Ämnet presenteras)

_När man läser om litteraturen från medeltiden märker man att männen i berättelserna ofta är modiga och starka. _Det säger något om den manliga idealbilden under den tiden. (#1) _Men hur såg då den kvinnliga idealbilden ut?

(_Skribenten berättar vad hen ska göra)

_Det ska jag försöka reda ut i den här texten. _Jag gör det genom att studera kvinnorna i två av de mest
#1070 #332

kända medeltida berättelserna:
_Tristan och _Isolde, som inte har
någon känd författare, och _Den
gudomliga komedin av _Dante
_Alighieri.

_Avhandlingen

(_Texten bygger på information från
källor: _Skribenten refererar inne-
hållet i sin första källa.)

_Tristan och _Isolde är en tragisk
historia om två personer som är kära
men som aldrig får bli ihop.

_Tristan är en riddare och _Isolde
ska gifta sig med _Tristans herre,
kung _Marc. _Det är hennes pappa och
kung _Marc som har bestämt detta.

_Efter bröllopet träffas ändå
_Tristan och _Isolde i smyg. _Kung
_Marc upptäcker det och skickar iväg
_Tristan utomlands. _Under en strid
skadas _Tristan svårt av en förgif-
tad pil och hans väpnare hämtar då
dit _Isolde för att ge _Tristan mer
livsvilja. _Men när hon kommer fram
har _Tristan just dött. _När _Isolde
får veta det dör hon direkt.

#332

#1071

(Skribenten resonerar: Här kommer skribentens egna tankar in. Hen letar fram ledtrådar som kan användas för att besvara frågan.)

I den här berättelsen finns flera exempel på hur en kvinna skulle vara på den här tiden. (#2) För det första verkar det som att en kvinna skulle acceptera att hon inte fick vara självständig. Ingen frågade vem Isolde ville gifta sig med, utan det bestämdes över hennes huvud och hon skulle bara lyda. (#2) För det andra verkar det som att kärleken skulle betyda väldigt mycket för kvinnor. När Isoldes älskade dog, då tog det henne så hårt att hon också dog. (#2) För det tredje kan hon inte varit särskilt stark, eftersom hennes kropp tydligen slutade att fungera när hon drabbades av kärlekssorg.

(Texten bygger på information från källor: Skribenten refererar innehållet i sin andra källa.)

Kärlekssorg behövde nog Beatrice
#1072 #332

i _Den gudomliga komedin aldrig kän-
na. _Och hur mycket hon egentligen
gillade _Dante är faktiskt osäkert.
_De två träffades när de var barn,
_Dante blev förälskad, de skildes
åt, hon gifte sig med en annan man
och sedan dog hon. _Men _Dante kunde
inte glömma henne. _I den gudomliga
komedin vandrar han genom dödsriket.
_Först _Helvetet, där de som levt
syndigt blev kvar i evighet när de
dött. _Sedan _Skärselden, som gav
vissa en chans att "rena" sig. _Och
till sist _Paradiset, där de som
levt helt utan synd hamnade. _Där
möter han till slut _Beatrice.

(_Skribenten resonerar: _Här kommer
skribentens egna tankar in. _Hen
letar fram ledtrådar som kan använ-
das för att besvara frågan.)

_Dante möter många kvinnor i
_Helvetet, men dem tycker han bara
synd om. _Han försöker inte heller
rädda dem, vilket talar för att han
ändå tycker att de straff de fått är
rättvisa. _Det är till _Beatrice han
är på väg, och det är hon som är

#332

#1073

hans idealkvinna. _Hur är hon då?
_Jo, hon har ju hamnat i paradiset,
vilket betyder att hon är en män-
niska som inte gjort något dumt i
livet. _Att hon dog redan som barn
är (#2) också intressant, för det är
väl när

::: #333 ::::::::::::::::::::::::::::
man blir vuxen som man kan börja gö-
ra fel på allvar. _Barn är liksom
oskyldiga. (#2) _En annan sak som är
typisk för den kvinna _Dante är på
väg till är att hon funnits hos _Gud
i _Paradiset sedan de sågs sist.
_Där har hon förstås inte heller
syndat. _Hon är med andra ord
fortfarande "ren", ungefär som en
ängel.

_Avslutningen

(_Avslutning: _Skribenten besvarar
sin fråga genom att sammanfatta de
ledtrådar hen har hittat.)

_Om jag lägger ihop de här två
bilderna får jag fram fyra egenska-
per hos den medeltida idealkvinnan:
hon underordnar sig det mannen

#1074

#333

bestämmer, hon tycker inte att livet är värt att leva utan kärlek, hon är svag och ömtålig och hon är "ren", hon syndar inte. _Man kan fråga sig vems idealbild det här var. _Den gudomliga komedin är skriven av _Dante _Alighieri och man kan misstänka att även _Tristan och _Isolde skapades av män. _Om det stämmer skulle de här egenskaperna alltså vara något som medeltida män ville ha hos en kvinna. _Men vad kvinnorna själva tänkte om dessa ideal får vi ingen kunskap om i de här texterna.

(_Källförteckning: _I slutet listar skribenten sina källor och ger information om var läsaren kan hitta dem.)

_Källor:

_Gleerups _Svenska #7--#9. _Den gudomliga komedin, _Dante _Alighieri. <https://gleerupsportal.se/loromedel/svenska-#7-#9/article/#74;e#63;dd#7-#87;dd-#4;df#2-#9;f#13-f#8;cbf#201;f#475>.

#333

#1075

(_ Hämtad #2022-#10-#15)
_ Gleerups _ Svenska #7--#9. _ Tristan
_ och _ Isolde. [https://
gleerupsportal.se/loromedel/
svenska-#7-#9/article/
#20;b#096;bd-e#91;d-#4;cfd-
#8;f#16-d#1107;f#7;a#6;f#8;a](https://gleerupsportal.se/loromedel/svenska-#7-#9/article/#20;b#096;bd-e#91;d-#4;cfd-#8;f#16-d#1107;f#7;a#6;f#8;a).
(_ Hämtad #2022-#10-#15)

_ Diskutera

- #1. _ Skribenten drar slutsatser om hur man såg på idealkvinnan under medeltiden genom att läsa två berättelser från den tiden. _ Räcker det som faktaunderlag, tycker ni? _ Kan man "lita" på sådan information?
- #2. _ Om vi skulle göra samma sak med några böcker, filmer eller serier från vår tid -- skulle vi få en rättvisande bild då?
- #3. _ Vilken bild av idealkvinnan skulle vi få om vi gjorde det?

_Vad är en utredande text?

_En utredande text utgår från en fråga som inte går att ge ett enkelt och direkt svar på. _Det är därför den behöver utredas. _Skribenten samlar in information, undersöker den, letar ledtrådar och resonerar/diskuterar med sig själv och kommer så småningom fram till ett möjligt svar.

_En utredande text bygger på några slags källor, till exempel faktatexter. _Skribenten talar om varifrån hen har hämtat sin information. _Det görs i en källförteckning i slutet och ibland också löpande i texten.

_Utredande texter finns i till exempel läromedel, fackböcker, tidskrifter och dagstidningar.

_Typiska drag i utredande text

é _Texten är indelad i @@inledning, avhandling; och @avslutning.

é _Inledningen är kort. _Här presenteras ämnet -- skribenten ger en liten bakgrund som gör det lättare för läsaren att förstå fortsättningen. _Den fråga som ska utredas står här. _Skribenten kan också berätta hur hen ska göra för att kunna besvara frågan.

é _Avhandlingen är längst. _Det är här skribenten reder ut och resonerar med hjälp av information som hämtats från flera ställen. _Hen letar efter ledtrådar som kan användas för att besvara frågan. _Avhandlingen delas upp i flera stycken.

é _Avslutningen är kort. _Här besvaras frågan genom att skribenten sammanfattar de ledtrådar hen resonerat sig fram till i avhandlingen.

é _Texten bygger på fakta som skribenten hämtat från olika källor,

till exempel andra texter.

é _Skribenten hittar inte på egna fakta. _Men när hen resonerar tar hen med egna tankar, pekar till exempel på likheter och skillnader eller har teorier om varför något händer.

é _Uttryck som skapar ordning är vanliga -- till exempel _-för det första, för det andra, därefter, dessutom, en annan sak, också;.

::: #335 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Att resonera i en text

_När du skriver en utredande text redovisar du alltså inte bara fakta från några källor. _Du tänker också en del själv i texten -- du resonerar och diskuterar med dig själv, tolkar den information du använder. _Målet är att du ska hitta ledtrådar som gör att du kan svara på din fråga.

_Vi tar ett exempel från modelltexten. _Där redovisar skribenten först den information hen har hittat om _Tristan och _Isolde:

#335

#1079

_Tristan och _Isolde är en tragisk historia om två personer som är kära men som aldrig får bli ihop. _Tristan är en riddare och _Isolde ska gifta sig med _Tristans herre, kung _Marc. _Det är hennes pappa och kung _Marc som har bestämt detta. _Efter bröllopet träffas ändå _Tristan och _Isolde i smyg. _Kung _Marc upptäcker det och skickar i väg _Tristan utomlands. _Under en strid skadas _Tristan svårt av en förgiftad pil och hans väpnare hämtar då dit _Isolde för att ge _Tristan mer livsvilja. _Men när hon kommer fram har _Tristan just dött. _När _Isolde får veta det dör hon direkt.

_Det där är fakta -- det är vad berättelsen handlar om. _Men skribenten ska ju inte bara berätta om handlingen. _Hens utredande text utgår från en fråga om hur kvinnorna beskrivs i medeltidens litteratur.

_Nu letar skribenten efter ledtrådar som kan användas för att besvara den #1080 #335

frågan.

Hen hittar tre sådana ledtrådar. De står inte klart utsagda i texten, utan skribenten läser mellan raderna. Det är två män som har bestämt vem Isolde ska gifta sig med. Aha, tänker skribenten, sådant skulle alltså kvinnorna bara gå med på och rätta sig efter. Hen skriver:

Här finns flera exempel på hur en kvinna skulle vara på den här tiden. För det första verkar det som att en kvinna skulle acceptera att hon inte fick vara självständig. Ingen frågade vem Isolde ville gifta sig med, utan det bestämdes över hennes huvud och hon skulle bara lyda.

Den andra och tredje ledtråden hittar skribenten i slutet av berättelsen om Tristan och Isolde. Om man dör bara för att ens älskade har dött, då borde det bero på två saker, resonerar hen. Det säger något om både hur man tänkte sig att

kvinnor såg på kärlek och om hur mycket kvinnor tålde. Så här formulerar skribenten detta:

För det andra verkar det som att kärleken skulle betyda väldigt mycket för kvinnor. När Isoldes älskade dog, då tog det henne så hårt att hon dog. För det tredje kan hon inte varit särskilt stark, eftersom hennes kropp tydligen slutade att fungera när hon drabbades av kärlekssorg.

_Övning: _Prova att resonera

_Det har kommit ett förslag om att sommarlovet ska göras fem veckor kortare. _Ni skriver en utredande text om detta. _I den ska ni försöka svara på frågan: _Vilka är nackdelarna med att göra sommarlovet kortare?

_Ni använder två tidningsartiklar som källor. _Ni har gjort ett referat av den första -- se nedan. _Nu ska ni resonera kring det som sägs i den första artikeln.

_Gör så här

#1. _Jobba först två och två. _Leta efter tre nackdelar med att göra sommarlovet kortare.

#2. _Diskutera i storgrupp. _Jämför vad ni kommit fram till och kom överens om vilka tre nackdelar ni ska skriva om.

#3. _Lägg upp ett tomt dokument på storskärm och låt en person vara

sekreterare. Skriv sedan tillsammans cirka #100 ord om de tre nackdelarna.

Ni kan börja så här:

Nackdelar med kortare sommarlov

I Wolfs artikel hittar vi tre nackdelar med att förkorta sommarlovet. För det första ...

Ert referat av artikeln

Kim Wolf skriver i sin artikel Sommarlovet historia, publicerad på Skolbladets hemsida den #3/#4 #2022, att sommarlovet har funnits ända sedan #1842. Från början var det mer ett arbetslov. Barnen behövde vara lediga för att hjälpa sina föräldrar med jordbruket och därför stängde skolorna. Det var en slags skola det med, för barnen lärde sig saker genom att arbeta. När människor på #1900-talet flyttade in till städerna och började arbeta med annat hängde sommarlovet kvar.

Ibland har det varit kortare än det #1084 #336

är nu, men när det visade sig att eleverna ändå inte lärde sig mer förlängdes lovet igen. _En annan orsak var intresset för friskvård, det vill säga att man ska leva sunt för att inte bli sjuk. _Man ville uppmuntra ungdomar att leka och idrotta utomhus och sådana aktiviteter var lättare att anordna på sommaren.

::: #337 :::::::::::::::::::::::

_I vilken ordning ska innehållet komma?

_En utredande text har samma @disposition som nästan alla andra sakprosatexter. _Den innehåller tre delar: @@inledning, avhandling; och @avslutning. _I inledningen presenterar du ämnet och formulerar en fråga. _I avhandlingen samlar du in information och resonerar dig fram till ledtrådar som du kan använda för att svara på din fråga. _I avslutningen svarar du på frågan genom att sammanfatta det du kommit fram till i avhandlingen.

Avhandlingen är förstås den

#337

#1085

längsta delen och den ska vi ägna oss åt nu. Där kan du ordna innehållet på olika sätt. Här är en mall som fungerar för många typer av frågor och som används i modelltexten. Vi kallar den En källa i taget.

En källa i taget

Stycke #1: Börja med att referera den första källan. Ta inte med allt som står där, utan bara sådan information som du kan använda för att besvara just din fråga.

Stycke #2: Resonera kring den första källan. Plocka fram de ledtrådar du hittar där och skriv om en i taget. Skriv gärna -för det första, för det andra; och så vidare.

Stycke #3: Referera den andra källan på samma sätt som du gjorde med den första.

Stycke #4: Resonera kring den andra källan, plocka fram ledtrådar och skriv om en i taget.

#1086

#337

::: #338 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Avslutande uppgift: _Skriv en utredande text

_Nu ska du skriva en egen utredande text. _Längden ska vara ungefär #600-#800 ord. _Använd gärna modelltexten som stöd.

_Gör så här

#1. _Bestäm dig för en fråga som du ska utreda. _Här är fyra förslag:

é _Hur beskrivs killar (eller tjejer) i två ungdomsromaner eller två filmer?

é _Vilka likheter och skillnader finns det mellan _Sveriges och _Englands grundskolor?

é _Varför tittar vi så mycket på streamade serier?

é _Vilka fördelar och nackdelar finns det med att vara vegetarian?

#338

#1087

- #2. Skaffa två källor. Du hittar tips i avsnittet Samla material (s. #322--#325). Välj texter som är lätta att förstå och som inte är väldigt långa. Om du valt den första frågan använder du böcker eller filmer som du redan läst eller sett.
- #3. Läs igenom de två texterna du valt. Om det finns sådant du inte förstår så försök reda ut de problemen.
- #4. Skriv en inledning där du kort berättar om ämnet. Berätta vilken fråga du ska utreda.
- #5. Skriv avhandlingen -- använd mallen En källa i taget (se s. #337).
- #6. Nu till avslutningen. Svara på din fråga genom att sammanfatta de ledtrådar du hittat.

_Att framföra åsikter

_Argumenterande text #1

_Kom igång

_Blunda och tänk på ett ställe du gillar. _Det kan till exempel vara ditt rum, skolan, gymmet, favorit-caféet eller semesterparadiset.

_Jobba sedan två och två. _Berätta för varandra vilket ställe du tänkte på och varför det är så bra där.

_Använd fraserna:

- #1. _För det första ...
- #2. _För det andra ...
- #3. _Dessutom ...

_Exempel:

_Jag gillar mitt rum. _För det första är det bara mitt. _För det andra kan jag stänga ute mina

småsyskon. _ Dessutom ligger rummet på övervåningen där det är tyst och lugnt.

_Mål

_ I det här kapitlet får du

é veta vad som kännetecknar en argumenterande text

é veta varför du ska lära dig att föra fram dina åsikter i skrift

é kunskap om olika typer av argument

é en metod för att skriva egna insändare

é öva på att skriva insändare.

_Viktiga begrepp

é ett argument

é ett motargument

é en insändare

é en debattartikel

é ett värdeladdat ord

é en signatur

é ett sakargument

é ett känslargument

é en tes
é att argumentera
é att underteckna
é att bemöta

(webb)

::: #340 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Låt eleverna läsa på
_lektionstid!

(_Rubrik -- _Rubriken talar direkt
om vad insändaren handlar om.)

- #1. _Tesen = åsikten
- #2. _Värdeladdade ord: _Ord som
beskriver och är värdeladdade.
- #3. _Åsiktsord: _Ord som visar att
skribenten har en åsikt.

_Inledningen

(_Bakgrund -- vad är problemet?)

_Att läsa skönlitteratur är en av
alla de uppgifter vi elever får i
skolan. _Det är inget problem,
tvärtom. _Jag gillar att läsa och
jag vet att det finns många bra

#340

#1091

argument för att vi ska göra det.

Men att vi alltid får läsning som hemläxa, det är ett problem.

(#1) Jag kräver att vi istället ska få läsa på lektionstid och nu ska jag tala om varför.

Argument #1

För det första finns det så mycket att prata om när man läser. Visst kan vi göra det när vi ses på lektionerna, men då har man glömt mycket av det man tänkte när man var mitt uppe i boken. Det kan handla om känslor och tankar som dyker upp.

Kände ni likadant som jag i kapitel fyra? Varför gjorde huvudpersonen sådär i kapitel sju? Sådana samtal är en viktig del av läsningen och när vi tvingas läsa ensamma blir vi (#2) bestulna på den delen.

Argument #2

För det andra är det inte alla som har lugn och ro hemma. Tro det om ni vill, men det finns faktiskt hem

#1092

#340

som det är mindre lugnt i än i ett klassrum. _Jag har till exempel tre små syskon som stör mig hela tiden. _Min mamma spelar dessutom trumpet. _Ni som läser det här sitter kanske hemma i en skön läsfåtölj i ett tyst rum, men hos mig är det som ett (#2) katastrofområde. _Min bästa läsmiljö är i klassrummet, men där får jag inte läsa. (#3) _Det tycker jag är en skandal.

_Motargument + bemötande

(_Motargument -- _Vad skulle motståndarsidan säga?)

_Nu tänker ni kanske att det är så mycket vi ska hinna med i skolan att tiden inte räcker till om vi ska läsa också. _Jag kan förstå den åsikten.

(_Svar på motargument: _Motargumentet bemöts med ett svar som "vinner" över motargumentet.)

_Men (#3) jag anser också att man måste prioritera. _Vad är viktigast?

_Är det att eleverna ska bli bra

#340

#1093

läsare? _Eller att de ska bli proffs på #17 olika texttyper, emojis och annat som _Skolverket och regeringen bestämt att vi ska hålla på med?

(#3) _Jag menar att det är läsningen som ska komma först.

_Argument #3

_Till sist finns det elever som inte har det så lätt när de ska ta sig igenom en bok. _De läser men tycker inte att de förstår. _De kanske till och med ger upp efter några sidor för att det känns meningslöst. _Det är (#2) fruktansvärt orättvist att lärarna inte får mer tid till att prata med dessa elever om det vi läser och hjälpa dem att komma vidare.

_Avslutning

(_En kort sammanfattning av argumenten)

_Tesen upprepas, som en konkret uppmaning.

_Nu vet ni att det finns (#2) fantastiska fördelar med att låta oss

#1094

#340

elever läsa i skolan. _Det ger oss bra samtal, en bra läsmiljö och bra hjälp när vi behöver det. _Så vad väntar ni på, ni som bestämmer? _Låt oss läsa skönlitteratur på en svensklektion i veckan under resten av den här terminen. _Jag lovar att ni inte kommer att ångra er.

(_Signatur: _Insändaren signeras/undertecknas.)

_Kim, elev på _Solbackaskolan
::: #341 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Diskutera

é _Vem är det som har skrivit texten?

é _Varför har hen skrivit den här texten? _Vad är det hen vill?

é _Varför tycker hen det?

é _Håller ni med skribenten? _Finns det något i texten som ni är kritiska till?

_Vad är en argumenterande text?

_En @@argumenterande text; används för att uttrycka en åsikt. _Åsikten kallas också @tes. _Dessutom vill skribenten få andra att tycka likadant och nöjer sig därför inte med att bara säga att något är "bra" eller "dåligt" -- hen talar också om varför hen tycker så. _Skribenten presenterar då sina @argument.

_Din röst ska höras

=== _Ordlista =====
en medborgare_. _En person som är "medlem" i en stat (ett land) och som därför har lagliga rättigheter och skyldigheter. att uttrycka en åsikt_. _Att tala om vad man tycker om något
=====

_I en demokrati har medborgarna yttrandefrihet. _Det betyder att alla har rätten att uttrycka sina åsikter och tankar, både i tal och skrift,

#1096

#341

så länge man inte skadar någon eller uppmuntrar andra till att begå brott. Yttrandefriheten är en så viktig del av demokratin att den finns inskriven i en av våra grundlagar, det vill säga i de lagar som inte kan ändras så lätt.

En medborgare ska helt enkelt få göra sin röst hörd. Det är viktigt. Därför har skolan i uppdrag att lära dig skriva en argumenterande text. Om vi lyckas med det kan du vara en aktiv del av demokratin. Du kan få andra att lyssna på just din åsikt och du kan påverka de beslut som tas.

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Med goda argument kan man komma långt och förändra mycket. Greta Thunberg skickade in en argumenterande text till en uppsatstävling i Svenska Dagbladet när hon gick i årskurs #9. Ett år senare talade hon i FN:s generalförsamling, träffade påven och Barack Obama och var känd över hela

#341

#1097

världen för sitt engagemang i klimatfrågan.

_Bildbeskrivning

_Greta talar i en mikrofon som täcks av ett munskydd. _Hon är klädd i blommiga byxor och har en svart t-shirt med bilden av ett berg och texten: _Galdh^opiggen, #2469. _Hon har blå ögon, långt ljusbrunt hår och pekar med ena handen åt sidan. _Bakom henne står ungdomar med munskydd och ett stort plakat med stora färgade bokstäver.

=====
::: #342 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Olika slags argumenterande texter

_Insändare och debattartiklar är två exempel på argumenterande text.

_Båda publiceras i tidningar.

_Skillnaden mellan dem är framför allt att insändare skrivs av privatpersoner medan debattartiklar skrivs av personer som är något slags experter -- till exempel eftersom de
#1098 #342

jobbar med det de skriver om. Även krönikor, recensioner och bloggtexter kan vara argumenterande. I det här kapitlet koncentrerar vi oss på @insändare.

_Typiska drag i insändare

- é _Redan i rubriken talar skribenten om vad hen tycker.
- é _Inledningen är kort. _Där ger skribenten en bakgrund. _Inledningen avslutas med en @tes, det vill säga skribentens åsikt.
- é _Sedan kommer skribentens @argument. _Det är ett slags "bevis" för att skribentens åsikt är rätt. _Argumenten delas upp -- nytt stycke för varje argument.
- é _I huvuddelen finns ofta också ett @motargument, något som talar emot skribentens åsikt. _Där visar skribenten att hen förstår de som tycker annorlunda. _Sedan @bemöter skribenten detta med ett eget argument som "vinner" över motargumentet.

é Verb som visar att skribenten har en åsikt används, till exempel jag .tycker, jag .anser, vi .menar, vi .hävdar, vi .kräver.

é Ord som beskriver och är värde-
laddade är vanliga -- till exempel -strålande, usel, katastrof, sensation, tryggare; och .skrämmande.

é I avslutningen sammanfattas argumenten. Tesen upprepas och där kommer också ofta en konkret uppmaning. Texten är undertecknad med namn eller en påhittad signatur, till exempel -Arg busschaufför;

Sva

För att visa att din text handlar om en åsikt och inte om fakta använder du åsiktsverb. Du skriver alltså "jag @tycker att maten är för dyr".

Exempel på @åsiktsverb är -tycka, anse, mena, hävda, påstå, tänka; och .tro. Tre av dem är lätta att använda fel. De kan

#1100

#342

nämligen betyda flera saker, beroende på sammanhanget. _Titta här:

_Tycka: _När du har en personlig åsikt, något som du verkligen menar.

_Exempel: _Jag tycker att vi ska gå till veterinären med _Max.

_Tycka om: _När du gillar något.

_Exempel: _Jag tycker om glass med chokladsås.

_Tänka: _När du funderar på något eller när du planerar att göra något.

_Exempel #1: _Jag tänker på zombier och därför kan jag inte somna.

_Exempel #2: _Har du tänkt flytta tillbaka till _Visby?

_Tro: _När du inte är riktigt säker,
_när du antar att något är på ett
_visst sätt.

_Exempel: _Jag tror inte att jag
_orkar sitta här så länge till.
_Det är så varmt!

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #14 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_Ii

_Innehåll volym fjorton

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Olika slags argument (#343) #1103

_Sva: _Värdeladdade ord i
argumenterande text (#344) #1106

_Övning: _Hitta tesen och
argumenten (#345).....#1111

_Övning: _Skriv en insändare
gemensamt (#346).....#1115

_Avslutande uppgift: _Skriv
en egen insändare (#348)...#1120

_Argumenterande text #2 (#349) #1124

_Modelltext: _Slopa alla
hjärtans dag! (#350).....#1126

_Vad är en debattartikel?
(#352).....#1133

_Språket i debattartiklar
(#353).....#1136

_Ange källan (#355).....#1141

_Iii

_ Övning: _ Läs en debatt-	
_ artikel (#356)	#1145
_ Övning: _ Skriv ett inlägg --	
_ svara på en debattartikel	
_ (#358)	#1152
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen debattartikel	
_ (#359)	#1155
_ Krönika (#361)	#1160
_ Modelltext: _ Visst är gräset	
_ alltid lite grönare på	
_ andra sidan? (#362)	#1162
_ Vad är en krönika? (#364) ...	#1168
_ Från personligt till	
_ allmänt (#365)	#1171
_ Språket i krönikor (#366) ...	#1175
_ Övning: _ Läs fler krönikor	
_ (#368)	#1180
_ Avslutande uppgift: _ Skriv	
_ en egen krönika (#369)	#1182

_ Olika slags argument

=== _ Ordlista =====
ett förnuft_. _ Förmåga att tänka
klart och förstå vad som är
bäst.
=====

_ Du har en åsikt. _ För att få andra
att tycka likadant förklarar du var-
för du tycker så. _ En sådan förkla-
ring kallar vi ett @argument. _ Du
kan också se det så här: dina argu-
ment är dina "bevis" för att din
åsikt (kallas också tes) är rätt.

_ Det finns flera sorters argument.
_ De två vanligaste är sakargument
och känslargument:

é @ _ Sakargument bygger på fakta, på
något som kan bevisas. _ Här talar
skribenten till läsarens förnuft.
_ Vissa fakta är så välkända att
skribenten inte behöver tala om
varifrån informationen kommer,
men om hen använder till exempel

statistik anger hen också källan.
@_Känsloargument talar istället till
läsarens känslor och värderingar.
_Läsaren ska känna något -- bli
glad, upprörd, arg, tycka synd om
någon och så vidare.

_Här är några exempel på hur man kan
använda de två typerna av argument.

#1. _Tes: _Laga mer vegetarisk mat

é _Sakargument: _Ett kilo köttfärs
kostar cirka #80 kronor, medan
ett kilo morötter bara kostar
cirka #30 kronor. _Det blir
alltså mycket billigare att laga
vegetarisk mat.

é _Känsloargument: _Det bästa av
allt är att vegetarisk mat är
mycket godare!

#2. _Tes: _Inför strängare straff
för de som överger sina husdjur.

é _Sakargument: _Enligt en artikel
på ___SVT:s hemsida den #29 de-
cember #2022 finns det cirka

#1104

#343

#100 #000 hemlösa katter i
_Sverige. _Det behövs alltså
_åtgärder.

é _Känsloargument: _Hur tror ni
_att en liten kattunge klarar sig
ute på gatorna, bland bilar och
bussar som rusar fram?

_Varför säger man "sakargument"?

_Sakargument är ett sammansatt ord.
_Det består av två delar: sak +
argument. _Ordet sak har flera bety-
delser. _En av dem är ungefär "det
som det egentligen handlar om". _Om
någon säger _Håll dig till saken! --
då menar hen att du ska prata om det
som ni bestämt och inte om något
annat.

_Därifrån kommer också ordet
@saklig. _Det betyder ungefär "som
håller sig till det som är viktigt
och sant och inte blandar in t.ex.
känslor".

_Ett @sakargument är just sakligt.
_Det är ett argument som bygger på
fakta, det vill säga sådant som är
sant och verkligt. _Det försöker

#343

#1105

inte påverka läsaren genom att blanda in annat, t.ex. få hen att bli arg eller tycka synd om någon.

_Diskutera

é _ Vilka är fördelarna med känslöargument? _ Vilka är nackdelarna?

_ Vilka är fördelarna med sakargument? _ Vilka är nackdelarna?

é _ Om du ska försöka övertyga en kompis om att inte börja röka -- vilken typ av argument väljer du?

é _ Kan man säga att den ena typen av argument är bättre än den andra?

::: #344 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Sva: _ Värdeladdade ord i argumenterande text

_I en argumenterande text behöver du ofta använda ord som visar att något är bra eller dåligt. _Om du till exempel vill ha mer idrott i skolan, då säger du kanske att idrott är _nyttigt och _uppiggande. _Om du argumenterar för att ta bort alla raster säger du kanske att raster är

#1106 #344

_.meningslösa och _.tråkiga.

_.Sådana ord kallas @@värdeladdade ord;. _Värde betyder ungefär "hur bra eller dåligt något är". _Ladda känner du igen -- när du laddar din mobil fyller du på batteriet med energi. _Värdeladdade ord har alltså "fyllts på" med information om hur bra eller dåligt något är.

_.Vi kan dela upp de värdeladdade orden i två grupper: @positiva (bra) och @negativa (dåligt). _Här nedan ser du några exempel. _Om du inte känner igen några av dem -- ta reda på vad de betyder.

positiva

bättre
nyttigt
enkelt
utmärkt
trevligt
lätt
snabbt
effektivt
skönt
fantastiskt

#344

#1107

negativa

sämre
mindre bra
begränsat
rörigt
felaktigt
litet
underkänt
ointressant
banalt
pinsamt

_Testa

_Här har två elever formulerat tre argument som de ska använda i varsin insändare. _Ezmas tes är att datorer är bättre än läroböcker. _Sarahs tycker tvärtom -- hennes tes är att böcker är bättre än datorer. _Båda har hittat bra argument, men deras texter är lite tjatiga. _Ezma använder "jättebra" för ofta och _Sarah gör likadant med "jättedåligt/jättedåliga".

_Hjälp dem att variera sig.

#1108

#344

_Byt ut orden i fet stil mot andra värdeladdade ord. _Använd exemplen ovan eller kom på egna. _Ibland behöver du böja orden för att de ska passa in.

_Datorer är bättre än böcker

_För det första är det @jättebra att hitta förklaringar på svåra ord när man läser på datorn. _Det går ju @jättebra att bara öppna en ny flik och sedan söka.

_För det andra behövs inte så många papper när man har datorer. _Det är @jättebra att slippa hålla ordning på dem. _Dessutom är det @jättebra för miljön, eftersom man inte behöver avverka så mycket skog.

_För det tredje har man alltid datorn med sig och det gör att skolarbetet blir @jättebra. _Man jobbar på lektionerna och sedan kan man fortsätta på rasten, på bussen, på träningen eller när man kommer hem. _Datorn är alltså ett @jättebra hjälpmedel.

_Böcker är bättre än datorer

_För det första anser jag att det språk som används på nätet måste kallas @jättedåligt. _På sociala medier används skiljetecken, stor bokstav och så vidare @jättedåligt.

_Det kan leda till att vi elever blir @jättedåliga på att skriva.

_För det andra är det ordförråd som används på sociala medier @jättedåligt. _Det gör att vi elever inte möter nya bra ord. _Vi lär oss bara slangord och det kan ju vara kul, men de är faktiskt ganska @jättedåliga också.

_För det tredje blir det @jättedåligt i klassrummet när alla börjar gå in på fel sidor. _Man hittar något kul som man ska visa någon annan och så börjar alla skratta. _Tre år senare går vi ut grundskolan och har @jättedåliga betyg. _Hur kul är det?

(webb) _Kopiera texten

#1110

#344

::: #345 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Övning: _Hitta tesen och argumenten

_Gör så här

_Läs _Julianas insändare och diskutera den utifrån dessa frågor:

- #1. _Vilken är tesen?
- #2. _Vilka är argumenten?
- #3. _Använder skribenten sakargument eller känslargument?
- #4. _Använder skribenten några värdeladdade ord?
- #5. _Tar skribenten upp något motargument? _Hur bemöter skribenten det i så fall?
- #6. _Innehåller insändaren någon konkret uppmaning? _Vem riktar sig skribenten till i så fall?
- #7. _Har ni några idéer om hur insändaren kan bli tydligare och mer övertygande?

#345

#1111

_Ge eleverna miljövänlig mjölk!

_Att köpa mat som är tillverkad med hänsyn till miljön och djuren är modernt. _Om man går in i en vanlig matbutik och tittar i folks korgar ser man många varor som det står __KRAV på. _Men de som handlar till skolmatsalen verkar inte ha hängt med. _De ger oss nämligen den gamla sortens mjölk som inte är miljövänlig. _Det här måste det bli ändring på. _Jag kräver kravmärkt mjölk i vår skolmatsal och nu ska jag tala om varför.

_För det första är det bra för vattnet. _Gammaldags mjölk kommer från kor som äter mat som besprutats med giftiga bekämpningsmedel. _De gifterna rinner ner i jorden och kommer så småningom ner i grundvattnet. _Det vattnet rinner sedan ut i sjöar och hav. _Men när man gör kravmärkt mjölk får man inte använda gifter. _Ju mer kravmärkt mjölk vi köper, desto mindre gifter blir det alltså i vattnet.

#1112

#345

För det andra är det bra för oss.

Många tar ju vatten istället för mjölk i matsalen och vi dricker ju alla vatten ibland, eller hur?

Kravmärkt mjölk i matsalen betyder att vi får i oss mindre livsfarliga gifter när vi dricker vatten, så enkelt är det.

Nu tänker ni kanske att kravmärkt mjölk är dyrare och att skolan inte har råd att köpa den? Jo, det stämmer att den miljövänliga mjölken kostar lite mer. Men tänk då på att det kostar ännu mer att rena vattnet och att ta hand om de som blir sjuka av gifterna också. Att betala en krona idag kan alltså betyda att vi sparar två kronor i framtiden.

Till sist är det inte bara vi människor som påverkas av det här.

Kor som producerar gammaldags giftig mjölk lever instängda i en katastrofal miljö. Korna som producerar kravmärkt mjölk får vara ute mer och beta, och de får bättre och mindre farlig mat. Korna får ett bättre liv om vi köper rätt mjölk.

Nu vet ni att det finns

fantastiska fördelar med den krav-
märkt mjölken. _Den är bra för vatt-
net, bra för oss och bra för korna.
_Så vad väntar ni på? _Sätt igång
och gör världen bättre! _Köp krav-
märkt mjölk till skolmatsalen redan
nästa vecka.

_Juliana, elev på _Blåkullaskolan

#1114

#345

_Övning: _Skriv en insändare gemensamt

_Syftet med en argumenterande text är att få läsaren att tycka som du.

_Om det ska fungera, då behöver du vara tydlig. _Läsaren ska lätt förstå vilken tes och vilka argument du vill föra fram. _Därför är det viktigt med en disposition som skapar ordning och reda i texten.

_Nu ska ni få öva på att skapa en bra disposition genom att gemensamt skriva en insändare.

_Vi har bestämt tesen: _Det behövs fler gatlyktor i staden.

_Vi har också skrivit inledningen.

_Er uppgift är nu att skriva klart insändaren. _Den bör bli max #400 ord lång. _Som stöd använder ni en enkel mall. _Rita upp den på tavlan eller skapa den i ett dokument.

_Titta gärna på modelltexten när ni skriver -- ni kan till exempel använda samma typ av inledning för varje stycke.

_Planera din insändare

_Rubrik: _Fler gatlyktor behövs

_Inledning (bakgrund, tesen)

é mörkt i parken igår
é vi mötte några stora killar,
blev oroliga
é vi behöver fler gatlyktor i sta-
den

_Argument #1: ---

_Argument #2: ---

_Motargument + bemötande: ---

_Argument #3: ---

_Avslutning (sammanfattning, tesen
igen/uppmaning): ---

#1116

#346

_Gör så här

_Planera

- #1. _Diskutera tesen. _Vilka argument kan ni komma på? _Skilj dem åt så att ni inte bara säger samma sak flera gånger. _Använd både sak- och känslargument.
- #2. _Bestäm i vilken ordning ni ska ta upp argumenten. _Det är vanligt att spara det tyngsta argumentet till sist.
- #3. _Skriv in argumenten i mallen i den ordning ni har bestämt. _Lägg också till några stödord så att ni minns hur ni förklarade argumenten när ni diskuterade.
- #4. _Kom på ett motargument -- vad skulle "motståndarsidan" säga om er tes? _Skriv in det i mallen.
- #5. _Vad skulle ni då svara för att "vinna"? _Anteckna några stödord vid motargumentet.

_Skriv

- #1. _Börja nu skriva. _Använd stödorden i mallen och skriv hela meningar. _Se till att förklara argumenten så att den som ska läsa verkligen förstår vad ni menar. _Gör ett nytt stycke för varje argument.
- #2. _Använd några värdeladdade beskrivande ord för att förstärka argumenten, till exempel livrädda, skandal, mycket värdefullt, kriminella, nattsvart, extremt viktigt och så vidare.
- #3. _I avslutningen sammanfattar ni kort argumenten. _Upprepa tesen och ge gärna en konkret uppmaning.
- #4. _Skriv under er text med en signatur.

_Fler gatlyktor behövs

_När vi gick hem från skolan i går kväll sneddade vi genom en liten park. _Plötsligt dök det upp fyra svartklädda män som hade något slags långa pinnar i händerna. _Vi hann bli ganska rädda innan vi upptäckte att pinnarna bara var metspön.

_Varför såg vi inte det direkt då?

_Jo, därför att parken är mörk som insidan av en sopsäck. _Den upplevelsen fick oss att skriva den här insändaren. _Vi kräver att kommunen skaffar fler gatlyktor. _Nu ska vi tala om varför.

(webb) _Kopiera texten

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen
_insändare

_En morgontidning har bestämt sig
_för att slå ett slag för demokratin.
_En stor del av tidningen ska fyllas
_av ungdomars röster under en hel må-
_nad. _Ungdomarna ska alltså få föra
_fram sina åsikter om vad som borde
_förändras i er stad.

_Du bestämmer dig förstås för att
_delta. _För nog finns det saker som
_skulle kunna bli bättre, eller hur?

_Det kan handla vad som helst som
_rör ditt liv. _Nedan finns några
_förslag på teser.

_Förslag på teser

é _Kortare raster så att man kan
_sluta tidigare

é _Längre raster så att man hinner
_vila ibland

é _En timme idrott varje dag

é _Fler cykelbanor i stan

- é _Gratis kollektivtrafik för alla ungdomar
- é _Gratis inträde på badhuset
- é _Förbud reklamavbrott i filmer
- é _Låt alla över #15 år rösta
- é _Sänk körkortsåldern till #16 år
- é _Höj körkortsåldern till #20 år

_Gör så här

_Använd planeringsmallen på s. #346.
_Rita av den eller skapa en tabell i ett dokument. _Titta också på modelltexten och den insändare ni skrev tillsammans. _Det är helt ok att "härma".

_Planera

- #1. _Bestäm dig för en tes. _Skriv in den i mallen.
- #2. _Fundera över argumenten. _Försök skilja dem åt så att du inte säger samma sak flera gånger. _Försök använda både sakargument och värdeargument.
- #3. _Bestäm också i vilken ordning du ska ta upp argumenten.

#348

#1121

_Spara det bästa argumentet till sist. _Skriv in argumenten i mallen och lägg till några stödord som du kan använda när du ska förklara respektive argument.

#4. _Bestäm dig för ett motargument.

_Vad skulle "motståndarsidan" säga om din tes? _Och vad svarar du på det? _Skriv in i mallen.

#5. _Avslutningen innehåller ofta en konkret uppmaning -- du kan till exempel upprepa tesen och lägga till när det måste vara fixat.

_Skriv några stödord för det i mallen.

#6. _I inledningen ska du presentera ditt ämne och ge en kort bakgrund så att läsaren förstår problemet.

_Skriv några stödord om det.

_Skriv

#1. _Nu kan du skriva din text med mallen som stöd. _Tänk på att göra nytt stycke för varje argument.

_Skriv in mellanrubriker om du vill, men de kan du ta bort när du klar.

#1122

#348

- #2. _Använd några värdeladdade beskrivande ord för att göra argumenten tyngre.
- #3. _Skriv under insändaren med ditt namn eller en signatur.

#348

#1123

_Argumenterande text #2

_Kom igång

_Vad gör er riktigt arga? _Kompisar som sviker? _Skvaller om andra på sociala medier? _Allt man måste göra i skolan? _Folk som stör på lektionerna? _Folk som stör i simhallen? _Bussarnas biljettpriser? _Servicebutikens öppettider?

_Det ska ni inte hålla för er själva. _Om ni vill att något ska bli bättre måste ni förstås först tala om att ni tycker att det är ett problem. _Och om ni verkligen vill att andra ska lyssna på er räcker det inte med att peka på det som är dåligt. _Ni behöver också tala om varför det är dåligt.

_Arbeta två och två. _Berätta för varandra vad ni är arga på och varför ni tycker att det är ett problem. _Hjälps åt med att formulera tre anledningar.

_Mål

_I det här kapitlet får du

é repetera vad som är typiskt för argumenterande texter och vad de har för syfte

é kunskap om hur språket kan användas för att förtydliga och förstärka

é öva på att skriva en egen debattartikel.

_Viktiga begrepp

é en debattartikel

é en tes

é ett argument

é ett bemötande

é en källa

é ett sakargument

é ett känslolagargument

é ett värdeladdat ord

é ett budskap

é att argumentera

é att bemöta

é att underteckna

é att förstärka

(webb)

::: #350 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Modelltext: _Slopa alla hjärtans
dag!

(_Rubrik -- _Säger något om skriben-
tens tes (åsikt).)

#1. _Tesen

#2. _Språket är formellt: _Skri-
benten undviker starka värde-
laddade ord som "fruktansvärt"
eller "katastrof".

#3. _Källor: _Skribenten talar om
varifrån hen hämtat fakta.

#4. _Sakargument: _Skribenten hit-
tar stöd för sina argument i
fakta -- till exempel statistik.

#5. _Motargumentet: _Här tar skri-
benten upp något som hen tror
att en motståndare skulle säga.

#1126

#350

_Inledningen

(_Ämnet presenteras -- _Skribenten ger en kort bakgrund.)

_Om två veckor är det _Alla hjärtans dag. _På många håll i landet anordnar då elevråden rosceremonier.

_Elever får beställa rosor till andra elever och dessa delas ut på skoltid när alla är med. _Det kan låta som en trevlig tradition som bara sprider glädje och kärlek, men så enkelt är det inte. _Tvärtom är det här ett påfund som skapar stora problem. _Därför menar vi i organisationen _Alla ska med att (#1) det är dags att slopa _Alla hjärtans dag! _I den här texten ska vi förklara varför.

_Några hjärtans dag

_Argument #1

(#2) _Vårt första argument är att namnet är vilseledande. _Denna högtid är inte __ALLA hjärtans dag.

#350

#1127

_Det är __NÅGRA hjärtans dag. _För vilka är det som får rosor? _Jö, de elever som har många kompisar eller beundrare. _Den här dagen är därför inte en hyllning till kärleken, utan en ren popularitetstävling. _Flest rosor vinner, och de som sitter där tomhänta är förlorare.

_Många mår dåligt

_Argument #2

_Vårt andra argument gäller dessa förlorare. (#3) _I Extrabladets artikel " Ökad frånvaro på Alla hjärtans dag" från den #30/#1 #2021, berättar skolsköterskan _Maria _Andersson att hon (#2) ofta får besök av elever som känner press inför rosutdelningen. _Hon har också gjort (#4) en undersökning som visar att #20 % av eleverna varit sjukanmälda under _Alla hjärtans dag de senaste fyra åren. _Det är inte så svårt att förstå. _Kommer jag att få en blomma vid rosutdelningen i skolan? _Blir jag uppmärksam? _Alla ungdomar
#1128 #350

kan inte svara ja på de frågorna.

_Och många av dem väljer då alltså att stanna hemma för att slippa oroa sig och må dåligt. (#2) _Vi anser att det är orimligt att skolan tillåter jippon som får sådana effekter.

_Kommersiella krafter ska inte styra

_Argument #3

(#2) _Alla hjärtans dag är något som affärerna har uppfunnit för att få sälja mer av sina produkter. _Och vi konsumenter har gått i fällan. _Vi lägger ut hundratals kronor på rosor, fluffiga geléhjärtan, lurviga nallebjörnar och hjärtformade chokladaskar. _Varför? _Jo, för att handeln har bestämt att det ska vara så. _Men hur äkta är en kärleksförklaring när den är påtvingad?

_Nog borde vi föredra spontana kärleksbetygelser framför sådana som har pressats fram av kommersiella krafter?

#350

#1129

::: #351 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad gör vi resten av årets dagar?

_Motargument + bemötande

(_Bemötandet: _Och här svarar skribenten på motargumentet.)

(#5) _Många _Alla hjärtans dag-anhängare menar att det behövs en dag i almanackan då vi ges möjlighet att visa våra känslor. _Men vad gör vi resten av årets dagar? _Ska vi inte vara kärleksfulla då? _Naturligtvis borde vi sprida kärlek till våra nära och kära året om! _Det är bekymmersamt att vi måste öronmärka en särskild dag till kärlek. _Om vi är så dåliga på att visa uppskattning för varandra behöver vi nog istället börja fundera på orsakerna till att det är så.

#1130

#351

_Avslutning

_Kort sammanfattning

_Tesen upprepas

_Vi ungdomar behöver sammanfattningsvis inte fler orsaker till att må dåligt. _Vi behöver inte heller bli anvisade om när vi ska visa kärlek till varandra av några affärer som bara vill sälja sina produkter. _Tvärtom ska vi låta kärleksförklaringarna komma naturligt. _Det är då de betyder som mest. (#1) _Vår förhoppning är att _Alla hjärtans dag stryks ur almanackan fortare än kvickt.

(_Artikeln undertecknas: _Skribentens riktiga namn används, med eventuell titel)

_Annelie _Karlsson

_Ordförande i organisationen _Alla ska med

_Diskutera

- #1. _Vem har skrivit texten?
- #2. _Vad är det skribenten vill?
- #3. _Varför vill hen det?
- #4. _Håller ni med skribenten?
- #5. _Det finns några ord i texten som kan vara svåra att förstå.
_Men med hjälp av sammanhanget kan ni nog lista ut det ändå. _Leta upp orden nedan i texten och försök förklara dem.

ceremonier
påfund
tomhänta
vilseledande
orimligt
jippo
kommersiella
föredra
spontan
öronmärka
anvisade
förhoppning

#1132

#351

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Alla hjärtans dag är inte en hyllning till kärleken utan en ren popularitetstävling, menar artikel författaren. _Flest rosor vinner.

_Bildbeskrivning

_Foto på en person som håller en vacker röd ros i sin hand.

=====

::: #352 ::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är en debattartikel?

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_Samma debattartikel -- tryckt och digitalt.

_Bildbeskrivning

_En artikel i en dagstidning och en surfplatta med rubriken: __DN Debatt. "_Beslut att korta trötta elevers sköldag tas allt för lättvindigt".

=====

#352

#1133

_I _Argumenterande text #1 arbetade vi med insändare. _Nu ska vi ta oss an @debattartikeln.

_En debattartikel är en text där en person för fram en åsikt, en tes.

_I artikeln argumenterar skribenten för sin åsikt -- hen förklarar varför hen tycker så och försöker få andra att tycka likadant.

_Det där stämmer också på insändare. _Den största skillnaden är att debattartikeln oftast skrivs av någon som vet särskilt mycket om ämnet -- till exempel en företrädare för en organisation eller en politiker.

_Det gör att texten ofta är mer formell än i en insändare. _Det är också vanligt att skribenten använder sig av fakta som hen hämtat från andra texter, till exempel vetenskapliga artiklar eller texter skrivna av andra experter.

_De flesta tidningar har en särskild sida för debattartiklar.

_På tidningarnas webbplatser kan också läsare ofta vara med och kommentera och diskutera artiklarna.

_Typiska drag i debattartikel

é _Strukturen i en debattartikel är densamma som i en insändare:

- @_Rubrik som säger något om skribentens tes (åsikt).
- _Kort @inledning -- bakgrund och tes presenteras.
- _Flera @argument som stödjer tesen presenteras. _Något eller några @motargument tas upp och bemöts.
- _I @avslutningen görs en kort sammanfattning och tesen upprepas.

é @_Sakargument är vanliga. _Skribenten använder alltså fakta från till exempel statistik och undersökningar för att göra argumenten tyngre. _Känslargument är mer ovanliga (se s. #343).

é _Skribenten anger sina @källor, det vill säga hen talar om varifrån hen har hämtat sina fakta.

é _Språket är @formellt.

é _Tydlighet är viktigt. _Läsaren måste förstå textens innehåll för att påverkas av den.

é _Texten är @undertecknad med skribentens riktiga namn. _Där ges också information om i vilken egenskap skribenten uttalar sig -- till exempel vilken organisation hen företräder eller vilken titel hen har.

::: #353 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Språket i debattartiklar

_Debattartiklar behöver vara tydliga för att fungera. _Tydlighet kan man skapa genom att

é använda ord som skapar ordning och reda.

é använda ord som visar att det handlar om åsikter.

é använda ord och uttryck som binder ihop.

é undvika starka värdeladdade ord.

_Ord som skapar ordning och reda

_I en bra argumenterande text är det ordning och reda. _Läsaren ska snabbt förstå vad skribenten tycker och vilka argument hen har för sin åsikt. _Ett sätt att skapa ordning och reda i texten är att tydligt visa när ett nytt argument börjar:

@@_För det första; menar jag att
... (argument #1)

@@_För det andra; är det ju så att
... (argument #2)

@@_För det tredje; tjänar vi alla
på att ... (argument #3)

_Fler uttryck som skapar ordning och reda:

först och främst
till att börja med
inledningsvis
avslutningsvis
slutligen dessutom
å ena sidan
å andra sidan

#353

#1137

_Ord som visar att det handlar om en
åsikt

_Vi ska ha fler gatlyktor i vår
stad.

@@_Jag tycker att; vi ska ha fler
gatlyktor i vår stad.

_Den första meningen kan tolkas som
fakta, som att det finns ett beslut
om att ha fler gatlyktor. _Den andra
meningen är tydligare: där förstår
läsaren att det handlar om en åsikt.

_Men att skriva "jag tycker" flera
gångar kan bli tjatigt. _Då kan man
variera med synonymer -- se nedan.

_Synonymer till tycker:

_Jag _anser att ...

_Därför _menar jag att ...

_Jag _hävdar att ...

_Tvärtom _påstår jag att ...

_Av den anledningen _tror jag att
vi behöver ...

_På grund av detta _säger jag att
vi måste ...

::: #354 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Uttryck som binder ihop

_För att visa hur argumenten och åsikten hänger ihop kan man använda ord och uttryck som binder ihop dem.

_För det första är fler cykelbanor en smart idé eftersom det gör ungdomars resor till och från skolan säkrare.

_Fler ord som binder ihop:

det är därför
för att
det beror på att
på grund av
det leder till
orsaken är att
eftersom
det är anledningen till

_Få starka värdeladdade ord

_Ventilationen i biosalongen är
@@en total skandal;. _Besökarna
@@vacklar ut halvt medvetslösa;
efter filmen.

_Ventilationen i biosalongen @@är
inte godkänd;. _Besökarna @@mår
dåligt; när de går ut efter fil-
men.

_Den första meningen innehåller
starkt @@värdeladdade ord;. _Skri-
benten har valt dem för att @för-
stärka sitt budskap, för att göra
läsaren upprörd. _Målet är att läsa-
ren ska tycka att något är värre --
eller bättre -- än det egentligen
är.

_Det kan verka smart. _Men om
skribenten förstärker sitt budskap
på det viset, då finns det en risk
att läsaren istället tycker att hen
överdriver och därför inte riktigt
litar på det som sägs.

_Starka värdeladdade ord används
därför sällan i debattartiklar.

#1140

#354

_Titta till exempel i modelltexten.
_I det första argumentet säger
_Karlsson att skolsköterskan får be-
_sök av elever som "känner press".
_Här hade hon kunnat förstärka genom
att till exempel skriva att "elever-
na gråter av förtvivlan". _Men det
gör hon inte. _Det gör att vi läsare
uppfattar henne som mer trovärdig.

(webb)

::: #355 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Ange källan

_I debattartiklar finns oftast ett
eller flera sakargument med. _Då är
det viktigt att skribenten ger in-
formation om källan, det vill säga
talar om var hen har hämtat fakta
ifrån. _Texten blir mer trovärdig om
läsaren har möjlighet att kontrolle-
ra de fakta som använts.

_Källor kan anges på olika sätt.
_Det viktiga är att informationen
räcker för att läsaren ska hitta
källan. _Det här behöver läsaren få
veta när källan är en text:

#355

#1141

é @vad texten heter (rubriken)
é @var den är publicerad
é @när den är publicerad
é @vem som skrivit den.

_Här är ett exempel på hur det kan se ut:

_I artikeln "_Därför vill människor inte tro på klimatförändringarna", publicerad i __DN #2022-#02-#06, skriver _Maria _Gunther att det mest är äldre personer som inte tror på att människan påverkar klimatet.

_Ibland blir det mycket information om källan. _Då kan det vara bättre att bara nämna något kort i texten och sedan lägga till informationen efteråt:

_Enligt __BRIS egen undersökning är det betydligt färre killar än tjejer som ringer till dem och vill prata.

#1142

#355

_Källor:

_Informationen om __BRIS undersökning är hämtad från rapporten " Hur har barn det?" från #2019. Den finns att hämta på adressen www.bris.se/globalassets/om-bris/bris-rapport-#2019/bris-arsrapport#2018~-#2019~-#1.pdf

_Diskutera

#1. _Titta på det första exemplet igen och svara på de här frågorna:

é @_Vad heter texten som skribenten använt som källa?

é @_Var är den publicerad?

é @_När är den publicerad?

é @_Vem har skrivit den?

#2. _Kan ni med hjälp av den informationen hitta källan på nätet?

#3. _I det andra exemplet finns inget namn på skribenten. _Det beror på att den som skrivit inte satt ut sitt namn -- så är det ibland. _Men försök svara på de här frågorna:

#355

#1143

é @_Vad har texten för rubrik?
é @_Var är den publicerad?
é @_När är den publicerad?

#4. _Det finns en länk i det andra exemplet -- om ni hade läst det här på webben hade ni bara kunnat klicka på den. _Kan ni nu istället hitta artikeln med hjälp av övrig information?

_Övning: _Läs en debattartikel

_Nu ska ni läsa en debattartikel.

_Den är skriven av en ungdomspoliti-
ker som argumenterar för att man ska
införa skoluniform, det vill säga en
klädsel som alla elever på en skola
ska bära.

_I texten förekommer flera svåra
ord. _Ta reda på vad de betyder in-
nan ni läser. _Några förklaringar
kan du hitta i en ordbok (på nätet
finns till exempel svenska.se), and-
ra behöver ni diskutera med läraren.

_När ni läst texten diskuterar ni
frågorna.

associeras
machokultur
löpa linan ut
avsevärt
romantisera
gängrelaterat
fundamentalt
fokus
disciplin

_Vad betyder metaforerna?

_En metafor är ett uttryck som tagits ur sitt vanliga sammanhang och satts in i ett nytt. _Syftet är att förstärka det man säger och få mottagaren att verkligen förstå vad man vill säga, till exempel så här:

_Det var natt, men @stjärnorna på himlen gjorde att vi såg bra ändå. -- _Jossan och _Rut är de stora @stjärnorna i vårt lag. _Vi hade @motvind när vi sprang #60 meter, så våra tider blev dåliga. -- _Vi hade @motvind i vår jakt på _sommarjobb. _Ingen svarade på våra ansökningar.

_Nike _Örbrink använder några metaforer i sin text -- se nedan. _Leta upp dem i texten och försök sedan förklara vad de betyder.

é ... @brottades skolan och lokalsamhället med ordningsproblem.

#1146

#356

é @_Nyckeln till att fler skolor
ska bli tryggare platser ...
é _Men skoluniformer @signalerar
något viktigt ...

_Läs mer om metaforer på s. #105--
#106.

_Diskutera

- #1. _Var hittar vi tesen -- och vad är den?
- #2. _Vilka är argumenten?
- #3. _Vilka är sakargument och vilka är känslargument?
- #4. _Hänvisar _Örbrink till någon källa? _Hur gör hon det?
- #5. _Tar _Örbrink upp något motargument? _Hur bemöter hon det i så fall?
- #6. _Örbrink använder inga värdeladdade ord som "fruktansvärt" eller "fantastiskt". _Hur gör hon istället för att försöka få oss att tycka att skoluniform är en bra idé?

#7. _ Finns det exempel på ord som

é skapar ordning och reda?

é visar att det handlar om en
åsikt?

é binder ihop och visar på samband?

::: #357 ::::::::::::::::::::::::::::::

_ Testa skoluniform på svenska
problemskolor

=== _ Bildbeskrivning =====

_ Några ungdomar klädda i skoluni-
form går och pratar med varandra i
en skolkorridor. _ Killarna är
klädda i ljusblå skjorta, blå-
randig slips och blå kavaj.

_ Tjejerna är klädda i ljusblå
skjorta, blå kavaj, rutig kjol och
strumpbyxor. _ De ler och ser ut
att ha roligt tillsammans.

=====

_ Tidigare i veckan uppmärksammades
det att privata _ Jensens grundskola
i _ Göteborg förbjudit kläder som kan
associeras med "machokultur". _ Mag-
väskor och mjukisbyxor ska inte

#1148

#357

längre vara tillåtet. Vi i KDU vill löpa linan ut och se att problemskolor prövar att införa skoluniform som ett sätt att skapa ordning och reda.

Vid tiden då Sparks Middle School i Nevada införde skoluniform brottades skolan och lokalsamhället med ordningsproblem. Gängrelaterat våld, disciplinproblem och #200 polisärenden på ett år var några av de problem skolan tampades med. På ett år sjönk siffrorna avsevärt. Antalet polisrapporter gick från #200 till #75. Disciplinära anmälningar minskade med #102 stycken. Anmälningar om dåligt beteende minskade med #121 stycken och gängrelaterade rapporteringar mer än halverades på bara ett år.

Den senaste tiden har vi hört om skolors utsatthet i problemområden. Unga elever som i tidig ålder lär sig sälja droger och romantisera kriminaliteten tillhör några av de många berättelser om de svenska förorterna som framkommit det senaste året. Skolan har en avgörande roll
#357 #1149

i att skapa jämlika grunder och förutsättningar för alla elever. Det är inte den enskilda läraren eller rektorns ansvar att uppfostra eleverna, det är föräldrarnas. Däremot är disciplin, ordning och reda helt avgörande för hur väl eleverna kommer kunna ta del av undervisningen.

I ett sådant läge kan inte samma miljö präglas av brott och kriminalitet. Skoluniformer skulle signalera det mest grundläggande: Att det finns regler som alla ska förhålla sig till.

Detta syntes även på skolorna i Long Beach, Kalifornien. Efter att skoluniform infördes i hela distriktet, minskade brotten radikalt. Antalet misshandelsfall minskade med #37 procent, antalet vapeninnehav minskade med #52 procent, antalet sexualbrott med #74 procent, antalet rån minskades med #65 procent, och innehavet av droger minskade med #69 procent.

Det går såklart inte att säga att införandet av skoluniformer enskilt skulle bidra till att kriminaliteten

i Sverige minskar. Inte heller att stök i klassrummen i första hand beror på vad eleverna har på sig.

Nyckeln till att fler skolor ska bli tryggare platser ligger i bättre lärare och förändrade värderingar.

Men skoluniformer signalerar något viktigt och fundamentalt och viktigt i vårt samhälle. Det signalerar att vi alla i grund och botten är jämlika och att kläderna vi bär inte avgör vilka vi är. Dessutom hamnar fokus på undervisningen istället för vad man har på sig när man tar del av den. Men framför allt stärker skoluniform känslan av gemenskap och samhörighet.

Jensens skola i Göteborg gör inte fel i att tydliggöra koder för hur man ska klä sig. De ska ha rätt i att kunna förvänta sig saker av sina elever även när det gäller uppförande och uttryck. Det finns all anledning för fler skolor i Sverige att pröva införandet av skoluniform

Nike Örbrink, förbundsordförande
KDU Sverige Publicerad i
Aftonbladet, #4 oktober #2020.

#358

#1151

Övning: Skriv ett inlägg -- svara på en debattartikel

=== Bildtext/beskrivning =====

Bildtext

Så här kan det se ut på en tidnings sida på sociala medier. Läsarna har möjlighet att delta i en debatt genom att skriva kommentarer till vissa artiklar.

Bildbeskrivning

Aftonbladet har delat en artikel med texten: Förbjud fyrverkerier för privatpersoner. Varje nyår är ångest, panik och död för tusentals djur. Till artikeln finns en bild på en hund med orolig blick och ansiktet tryckt mot golvet. I bakgrunden syns fyrverkerier. Infällt i bilden finns även foton på två debattörer, en kvinna och en man. Artikeln har fått över tusen likes, #582 kommentarer och #161 delningar.

=====

En debattartikel följs ofta av flera. Andra politiker eller experter skriver svar på den första artikeln och för fram andra åsikter och argument. Men även vi har möjlighet att tala om vad vi tycker om det som sägs. Det kan vi till exempel göra på sociala medier, där tidningarna ofta länkar till debattartiklar.

När du kommenterar en debattartikel, eller svarar på någon annans kommentar, ska du tänka på några enkla regler:

é Hålla dig till ämnet -- skriv bara om sådant som artikeln handlar om.

é Hålla en god ton -- använd inte svordomar och var inte respektlös mot andra skribenter eller personer som nämns i artikeln.

Dessutom behöver du skriva ganska kort, bland annat för att långa kommentarer är svårlästa på sociala medier.

Nu ska du själv prova att skriva
#358 #1153

en kommentar till debattartikeln i förra övningen. _Du får använda max #200 ord.

_Gör så här

#1. _Börja med att kort sammanfatta vad _Örbrink säger. _Berätta sedan vad du tycker om det. _Håller du med eller inte?

#2. _Gör ett nytt stycke. _Formulera sedan ett argument som stödjer din åsikt -- du förklarar alltså varför du tycker att skoluniform är en bra eller dålig idé.

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen debattartikel

_Du är medlem i en förening. _I föreningen arbetar ni för att något ska bli bättre -- det kan till exempel handla om politik, miljö, fritidsintressen, idrott, kultur, transporter eller bostäder. _Du får i uppdrag att skriva en debattartikel om detta. _Den ska publiceras i en dagstidning.

#1. _Välj ämne och tes

_Välj först vad det är för slags förening du är med i och vilket ämne ni vill skapa debatt kring. _Bestäm dig sedan för vilken tes du ska driva, det vill säga vilken åsikt du ska uttrycka. _Här är några förslag:

é _Öppna ett _Spelens hus där man kan spela datorspel tillsammans

é _Stäng flygplatsen och satsa mer på tåg

- é _Skapa sommarjobb till alla skolungdomar
- é _Alla skolungdomar borde få plugga ett år utomlands
- é _Förbjud plastförpackningar

#2. _Skaffa information

_Leta efter fakta som stöder din åsikt i två olika källor. _Om du hittar argument som du tycker är bra kan du återanvända dem, men formulera dem själv. _Sök också efter motargument som du kan ta upp och bemöta. _Anteckna vilka källor du hittar informationen i.

#3. _Planera din text

_Skapa en mall i ett tomt dokument -- härma mallen nedan (be din lärare att skapa ett worddokument med texten nedan, du kan förstås också göra det för hand på ett papper). _Bestäm vilka argument du ska använda och i vilken ordning du ska ta upp dem. _Skriv stödord under rubrikerna i mallen. _Titta också på modelltexten -- du kan tänka att din text ska likna den.

#1156

#359

_Malltext

_Rubrik: ---

_Inledning (bakgrund + tes): ---

_Argument #1: ---

_Argument #2: ---

_Argument #3: ---

_Motargument + bemötande: ---

_Avslutning (kort sammanfattning +
upprepning av tesen): ---

:::: #360 ::::::::::::::::::::::::::::::

#4. _Skriv

_Nu kan du skriva ett utkast till din debattartikel. _Ta hjälp av det ni gått igenom i _Typiska drag i en debattartikel (s. #352) och _Språket i debattartiklar (s. #353--#354).

#5. _Få och ge respons

_Byt text med en kompis och ge varandra respons. _Se nedan.

#6. _Skriv klart

_Använd den respons du fått när du skriver klart din debattartikel.

_Glöm inte att underteckna den med ditt namn och den förening du representerar.

_Ge respons på en argumenterande text

é _Vilken är tesen? _Är den tydligt formulerad?

é _Vilka är argumenten? _Är de tydliga och underbyggda med fakta?

é _Tar skribenten upp ett motargument och bemöter det?

é _Fungerar källhänvisningarna -- kan jag enkelt leta upp texten som skribenten hänvisar till?

é _Återkommer tesen i avslutningen?

é _Hur har skribenten använt ord och uttryck för att ge texten en tydlig struktur?

#1158

#360

é _Two stars and a wish! _Lyft fram två saker som du tycker att din kompis har lyckats bra med. _Ge sedan ett förslag på hur hen kan göra texten bättre.

é _Om du hittar några språkfel (till exempel stavfel) markerar du dem så att din kompis kan rätta till dem.

_Krönika

_Kom igång

_Du har just sett en helt ny film på en streamingkanal. _Den började som en romantisk komedi, men efter en halvtimme hände en massa märkliga saker och i slutet var jorden på väg att gå under.

_Efteråt slår det dig att det var fjärde gången på en månad som du sett en ny film om jordens undergång. _Du börjar fundera på vad det kan bero på.

_Du tänker att det kanske har att göra med klimatförändringarna. _Sedan tänker du att det borde finnas filmer som ger oss lite hopp också, så att vi orkar ta itu med problemen.

_Du skriver ner det där. _Du berättar om filmen du såg och vad den fick dig att tänka. _När du är klar har du för första gången skrivit en #1160

krönika.

_Kan du nu dra några slutsatser om vad en krönika är?

_Mål

_I det här kapitlet får du

é veta var krönikor finns och vad som är typiskt för en sådan text
é veta vad som skiljer språket i krönikor från språket i andra sakprosotexter
é veta hur du skriver en egen krönika
é läsa fler exempel på krönikor
é prova att skrivas en egen krönika.

_Viktiga begrepp

é en krönika
é en krönikör
é ett tilltal
é ett bildspråk
é ett ordval
é formell
é informell

#361

#1161

é vardaglig
é personlig
é allmän
é oväntad

(webb)

::: #362 ::::::::::::::::::::::::::::::

Modelltext: Visst är gräset alltid lite grönare på andra sidan?

#1. Personligt i början: Det gäller både språk och innehåll. Skribenten använder talspråkliga uttryck, skriver "jag" och berättar om sig själv.

#2. Mer allmänt i huvuddelen: Här handlar det inte längre om bara skribenten själv.

Inledningen

(Inledningen: Skribenten börjar med en vardaglig situation, något hen själv varit med om.)

(#1) Det värsta jag vet är att beställa mat på Subway. Evighetsmenyn med olika typer av (#1) subs

#1162

#362

tar aldrig slut och när man äntligen valt vilken sort man vill ha och stolt, men samtidigt osäkert, kan meddela beslutet i kassan kommer ett nytt val. "Vilket bröd vill du ha"? Och det är inte ljus eller mörkt det ska väljas mellan, utan det gäller allt från sesam till parmesan och något med honung. (#1) Jag vet väl inte.

Jag väljer en av brödtyperna på bilden genom att peka på den första jag ser, (#1) som när jag var liten och pekade i luften tills någon sa stopp. Brödvalet är avklarat. Men inte är det slut här. Vill du ha en hel eller halv? Vill du ha den varm? Vill du ha alla grönsaker? Vilken sås vill du ha? Vill du ha salt och peppar? Vill du ha en dricka? Chips? (#1) Några jökla kakor?!? När den sista frågan kommer (om jag vill äta här eller ta med) är jag i ett sådant upplösningstillstånd av alla val att jag har tappat matlusten. Sen sitter jag och tuggar och undrar om min smörgås hade varit godare med ost på

#362 #1163

eller om jag skulle låtit bli att värma den.

_Huvuddelen

(_Huvuddelen: _Här kopplar skribenten inledningen till något större.

_Inledningen var som en dörr och nu kommer vi in i huset. _Här kommer det hen verkligen vill prata om.)

_Tyvärr är dessa inte de enda besluten som (#2) vi behöver ta under en dag. (#2) _Man ska välja i ett hav av shampoflaskor. _Volym?

_Supersilk? _Torrt hår? _Glansigt hår? _Ultrafukt eller mjällschampo?

(#2) _Man ska boka tvättid, (#2) man ska välja tv-program att titta på, ankelsockor eller vanliga strumpor, juice med eller utan fruktkött och vilken väg man ska ta till jobbet.

(#2) _Och vi ska inte glömma de stora besluten: de som gäller vad man ska utbilda sig till, om man ska söka nytt jobb, husköp eller om den där killen verkligen är bra för en.

_Jag tror att (#2) vi skulle vara lyckliga om vi hade färre

#1164

#362

valmöjligheter. _Valen är en anledning till att många av oss aldrig blir riktigt nöjda. _Det kvittar vad man gör och vilka vägar man valt, det finns alltid något som kunde varit ett bättre alternativ. _Man borde läst media på gymnasiet, man skulle tagit den ätmogna avokadon istället för den vanliga även om den kostade fem kronor mer, ens hår hade kanske varit snyggare med den där megaflygg-produkten och man borde lämnat det dåliga förhållandet.

_Dessutom finns det (#2) de som inte gör något val alls. _De står i stället och stampar på samma ställe hela tiden eftersom (#2) de är rädda för att välja fel. (#2) _De är till exempel kvar på samma arbete år ut och år in, och är missnöjda med sin situation. _Men (#2) de gör aldrig något åt det eftersom det perfekta alternativet aldrig uppenbarar sig.

_Avslutningen

(_Avslutningen: _Här knyter skribenten ihop texten och landar i en slutsats eller en åsikt. _Dessutom kopplar hen ihop avslutningen med inledningen -- nu handlar det om att beställa mat igen.)

_Jag läste att när en grupp med människor beställer mat är den som beställer först oftast den som inte ångrar sig när maten väl kommer.

_Beställer man efter någon annan hinner man påverkas av den andras val och ifrågasätta sitt eget. _För många valmöjligheter gör oss förvirrade, osäkra och missnöjda. _Människan är konstruerad att vilja ha det hon inte har och hela tiden undra om gräset är grönare på andra sidan. _Men finns det inget gräs på andra sidan finns det inte heller något att sukta efter.

_Regina _Katralen

_Diskutera

- é _Vad är en sub? _Om ni inte vet det kan ni kanske lista ut det med hjälp av sammanhanget?
- é _Katralen skriver om "ett hav av schampoflaskor". _Vad menar hon med det?
- é "_De står i stället och stampar på samma ställe hela tiden" -- menar hon verkligen att människor står och stampar med foten? _Nej, det här är förstås också en metafor, precis som det förra citatet. _Kan ni förklara den?
- é _Krönikor innehåller ofta en åsikt (eller tes, som det ju också kallas). _Vilken åsikt vill _Katralen föra fram? _Vad är problemet, vad leder det till och vad kan vi göra åt det?
- é _Hur har _Katralen byggt sin text? _Hon börjar med att beskriva hur hon känner sig när hon ska beställa mat. _Vad händer sedan?

=== _Bildtext/beskrivning =====

_Bildtext

_På _Subway finns det kanske lite för mycket att välja bland. _I alla fall enligt krönikören.

_Bildbeskrivning

_En kvinna med grått hår och svart tröja står vid en disk på matkedjan _Subway. _Hon tittar på menyn som är uppsatt på väggen.

_Menyn består av en lång rad med bilder på smörgåsar, sallader och wraps med olika tillbehör, drycker och priser.

=====

::: #364 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Vad är en krönika?

_En person som skriver krönikor kallas @@en krönikör;.

_Krönikor finns i nästan alla tidningar. _De som skriver är ofta journalister eller experter på ett särskilt område, till exempel mat, politik eller sport. _Du kan också

#1168

#364

hitta krönikor i bloggar och på andra webbplatser.

Syftet med en krönika är att underhålla läsarna. Men det innebär inte att de alltid är roliga. Krönikor kan handla om vad som helst, även om sådant som är sorgligt eller allvarligt.

Krönikor är både personliga och allmänna, det vill säga de handlar både om skribenten själv och om alla andra. Det gör att läsarna lätt kan känna igen sig -- och det är nog också en orsak till att många delar krönikor på sociala medier.

Krönikor är mer personliga än andra tidningstexter. Därför står det ofta ungefär så här intill en krönika som publicerats i en tidning: - Det här är en krönika. Det är personen som skrivit den som står för innehållet och åsikterna i den, inte tidningen;.

Typiska drag i krönikor

En krönika kan vara uppbyggd på många sätt, men det är vanligast

#364

#1169

att den består av en inledning, en huvuddel och en avslutning.

- _En typisk inledning innehåller något vardagligt som skribenten själv varit med om, till exempel att hen har missat bussen.
- _I huvuddelen kopplar sedan skribenten inledningen till något större. _Till exempel något om att allt går så fort att vi inte hinner med längre, eller att det är bra att det inte blir som man tänkt sig ibland för då kan det hända intressanta saker.
- _I avslutningen brukar skribenten ofta komma fram till en slutsats eller åsikt. _Ett annat sätt att avsluta krönikan är att gå tillbaka till början -- "fem minuter senare kom nästa buss och sedan var allt som vanligt igen".

é _Språket behöver inte vara lika formellt som i andra sakprosotexter, utan skribenten kan ha en mer personlig stil. _Hen skriver till

#1170

#364

exempel ofta om sig själv -- det fungerar alltså att skriva "jag".
é _Men krönikan ska läsas av många.
_Det måste krönikören tänka på.
_Att använda slang som bara kompisarna förstår är ingen bra idé.
_Samma sak när det gäller innehåll.
_Om hen till exempel beskriver en idrott som väldigt få kan något om, då blir det svårt för läsarna att hänga med.

::: #365 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Från personligt till allmänt

=== _Bildtext =====
_En maskros som växer i asfalten
-- kanske något som kan bli inspiration till en krönika.
=====

_I en krönika utgår skribenten ofta från något litet, vardagligt eller privat. _Ett samtal hos frisören, en artikel hen har läst, en konsert hen har sett, något på tv eller en maskros som växer i asfalten på parkeringen. _En poäng med det är att
#365 #1171

det är situationer som de flesta kan känna igen sig i -- läsarna blir liksom insläppta i texten.

_Sedan glider skribenten över till något större som har med inledningen att göra. _Här är några exempel:

_Personlig upplevelse: _Du berättar om ett besök hos frisören. _Som vanligt frågade frisören en massa, om skolan och sommarlovet, och när frågorna var slut började han prata om vädret och om sina barn. _Du kände dig tvungen att prata på du med och det gjorde dig stressad.

_Koppling till något större: _Därefter funderar du på det här med tystnad. _Det är ju nästan aldrig tyst -- hemma står tv:n på fast ingen inte tittar och morsans mobiltelefon spelar musik fast hon inte lyssnar. _Bilarna som glider omkring på gatorna låter som rullande diskotek. _Till och med elbilarna som egentligen är tysta har små apparater i sig som härmar motorljud. _Det gör att våra hjärnor måste jobba med att försöka

känna igen ljud hela tiden. _Vi får aldrig vila. _Vet vi inte att vila är livsviktigt?

_Personlig upplevelse: _Du börjar med att berätta om en fantastisk konsert du var på i helgen. _Du beskriver hur lycklig du var när du stod längst framme vid scenen och sjöng med. _Nu har du tapetserat hela ditt rum med bilder på sångaren och kan inte sluta tänka på honom. _Du är kär! _Nästa konsert är redan bokad.

_Koppling till något större: _Sedan funderar du på idolkärlek i allmänhet. _Hur kommer det sig att tonåringar så ofta förälskar sig i idoler? _Är det för att det är en omöjlig kärlek som man vet aldrig kommer att bli något av och därför vågar man släppa loss? _Eller är det för att man liksom övar sig på att känna vissa saker? _Du konstaterar att det både är härligt och förfärligt att vara kär i en kändis.

_Personlig upplevelse: _Du berättar om en helt vanlig, grå måndag då du står och väntar på bussen till skolan. _När du tittar på tjejen som står bredvid dig ger hon dig ett stort, varmt leende.

_Plötsligt känns inte måndagen så grå längre. _Flickans leende har lyst upp din dag.

_Koppling till något större: _Du funderar på hur stor betydelse små handlingar kan ha. _Ett leende, ett snällt ord, en klapp på axeln eller att bjuda någon på fika -- sådant kan betyda mycket mer än vi tror. _Du slår fast att vi borde bjuda mer på oss själva och att det inte är särskilt ansträngande att göra någon annan glad. _Att göra små goda handlingar är dessutom bra för det egna humöret.

_Språket i krönikor

=== _Ordlista =====
informell_ . _Motsats till formell.
=====

_Språket i krönikor är oftast ganska
@informellt. _Jämfört med andra
sakprosotexter är skribenten friare
att skriva som hen vill. _Det går
bra att använda talspråk, roliga
ordval och annat som gör texten un-
derhållande. _Det här gör att kröni-
kor ibland kan påminna om skönlitte-
ratur. _Här är några exempel på hur
du kan göra när du själv ska skriva
en krönika.

_Jag, du, vi

_Du kommer nog ihåg att vi har sagt
att man inte ska skriva "jag" i
sakprosotexter. _Men krönikor är ett
undantag. _Här kan du skriva _jag
har varit med om det här, _jag kän-
ner så här och _jag tänker så här.

_Du kan också ha ett personligt tilltal, det vill säga rikta dig till läsaren och kalla hen _du eller prata om att _vi borde göra så här.

_Jag väljer en av brödtyperna på bilden genom att peka på den första jag ser, som när jag var liten och pekade i luften tills någon sa stopp.

_Jag tror att vi skulle vara lyckliga om vi hade färre valmöjligheter. _Valen är en anledning till att många av oss aldrig blir riktigt nöjda.

_Beskrivningar

_Berätta hur det ser ut och låter där du befinner dig. _Beskriv miner människor gör, hur de rör sig och så vidare. _Ta med många detaljer.

_Evighetsmenyn med olika typer av substar aldrig slut och när man äntligen valt vilken sort man vill

#1176

#366

ha och stolt, men samtidigt osäkert, kan meddela beslutet i kassan kommer ett nytt val. "Vilket bröd vill du ha"? Och det är inte ljus eller mörkt det ska väljas mellan, utan det gäller allt från sesam till parmesan och något med honung. Jag vet väl inte.

::: #367 :::::::::::::::::::::::::::::::

_Bildspråk

_Läs mer om liknelser s. #102--#103 och metaforer s. #105--#106.

_Liknelser och metaforer är exempel på bildspråk. De går ut på att man liknar något vid något annat.

_Poängen med dem är att de kan göra texten mer uttrycksfull, det vill säga läsaren förstår bättre vad du menar. Dessutom kan bildspråk vara ganska roligt.

_Hans ögon såg trötta ut. -- _Hans ögon såg ut som släckta mobilskärmar.

#367

#1177

_Har vi inga val behöver vi inte
önska att vi valt något annat. --
_Finns det inget gräs på andra si-
dan finns det inte heller något
att sukta efter.

_Oväntade ordval

_Läsaren ska förstås hänga med på
vad du säger, och därför ska man
vara försiktig med slangord som bara
används av några få. _Men vissa
slangord är ju kända för många -- de
kan du använda i en krönika. _Du kan
också hitta på egna ord, bara du ser
till att de går att förstå.

@_Evighetsmenyn med olika typer av
subs tar aldrig slut.

_Ens hår hade kanske varit snygga-
re med den där @@megaflugg-produk-
ten;.

#1178

#367

_Upprepningar

_Upprepningar brukar man ofta undvika. _Men ibland kan de ge en positiv effekt. _I det här exemplet gör de att man nästan känner själv hur stressad skribenten blir när hen måste göra en massa val.

@@_Vill du ha; en hel eller halv?
@@_Vill du ha; den varm? @@_Vill
du ha; alla grönsaker? _Vilken sås
@@vill du ha;? @@_Vill du ha; salt
och peppar? @@_Vill du ha; en
dricka?

_Övning: _Läs fler krönikor

_Nu ska ni läsa fler krönikor. _Syftet är att ni ska få inspiration och fler exempel att härma innan ni ska skriva själva. _Ni ska också fundera över hur väl de typiska dragen på s. #365 stämmer in på dessa krönikor.

Arbeta tillsammans i grupper om #2--#4 personer. _Leta tillsammans upp en krönika som ni tycker verkar intressant. _Om ni söker på "krönikor" på webben får ni många träffar. _Ni kan också lägga till namnet på en särskild tidning i sökningen.

_Gör så här

#1. _Läs er krönika, var och en för sig. _Markera eller anteckna ord eller formuleringar som ni tycker är svåra att förstå.

#2. _Gå igenom det som ni tyckte var svårt och försök reda ut det tillsammans.

#3. Diskutera sedan dessa frågor tillsammans i gruppen:

é Vad handlar inledningen om?

Stämmer det där med att krönikor ofta börjar med något som skribenten själv har varit med om?

é Vad handlar fortsättningen om?

Hur hänger det ihop med inledningen? Stämmer det att skribenten växlar över till att prata om något större eller mer allmänt?

é Hur slutar krönikan? Med en slutsats, en åsikt eller något annat?

é Hittar ni några exempel på att språket är mindre formellt och mer personligt? Finns det beskrivningar, bildspråk eller några oväntade ordval?

#4. Presentera er krönika för de andra i klassen genom att svara på frågorna ovan.

_Avslutande uppgift: _Skriv en egen
_krönika

=== _Bildbeskrivning =====
_Fotokollage med fyra bilder.

- #1. _En flicka blåser såpbubblor genom ett fönster.
- #2. _En bilkö med avgasrök vid ett trafikljus.
- #3. _En berg- och dalbana som åker upp och ner.
- #4. _En äldre kvinna och en pojke står på en brygga. _Kvinnan håller upp en liten fisk som pojken fotograferar.

=====

_Nu är det dags för dig att debutera som krönikör. _Du ska skriva en krönika som ska publiceras i en tidning för ungdomar. _Den ska vara cirka #400--#600 ord lång.

_Använd det du lärt dig om typiska drag och språket i krönikor. _Du kan också prova att "härma"

modelltexten.

_Du väljer själv vad din krönika ska handla om, men den ska börja med något litet som du själv varit med om. _Sedan ska du koppla det till något större och mer allmänt.

_Avsluta gärna med en slutsats eller åsikt.

_Om du har svårt att komma på ett ämne kan du använda något av exemplen på s. #365 eller låta dig inspireras av något av fotonerna nedan.

#1184

#369

_Arkad

_Svenska/_Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Volym #15 av #15

_Till punktskriftsläsaren

- é _Det finns flera bilder i boken, främst färgfoton. _De bilder som tillför texten har fått bildbeskrivningar. _I en del fall står de endast beskrivna som ord eller fraser i listor.
- é _Det finns flera tabeller i boken. _De flesta har gjorts om till vanlig brödtext.
- é _Det finns svällpappersbilder till några av bilderna i boken.
- é _Det finns ordlistor till vissa stycken. _Dessa står placerade efter rubrik.
- é _Mängden kursiv och fet text är minskad. _Markerad text som har betydelse för uppgiften står kvar.
- é _Bildsymbolen för _Arkad elevwebb har ändrats till texten (webb) i den anpassade boken.

_Lycka till!

_Skicka gärna dina synpunkter på anpassningen av denna bok till anpassningsfunktionen~àspsm.se

_ I i

_Innehåll volym femton

_Siffran inom parentes hänvisar till
förlagans sidor.

_Till punktskriftsläsaren_I

_Översiktssidor (#370).....#1185

_Svensk språkhistoria (#370) #1185

_Svenska språkets släktingar
(#371).....#1190

_De nationella minoritets-
språken (#372).....#1194

_Grammatik (#374).....#1203

_Har jag koll på skriv-
reglerna i min text?
(#377).....#1219

_Mallar (#378).....#1223

_Register (#381).....#1231

_Resultat av läsforskarnas
experiment (från s. #251)
(#383).....#1244

_Texträttigheter (#383).....#1246

_Kompletterande titelblad

_Iii

_Översiktssidor

_Svensk språkhistoria

_Epok (när)

é _Vad hände då?

é _Förändringar i språket

_Runsvenska (#800--#1225)

é _Innan den här perioden pratade vi urnordiska i hela _Norden. Nu blev svenska ett mer eget språk. _Vi skrev med tecken som kallas runor. _Sverige blev kristet.

é _Diftonger i urnordiskan försvann -- stain blev sten. / _Lånord från latin och grekiska kom med kristendomen, t.ex. kyrka, djävul och klocka.

_Fornsvenska (#1225--#1526)

é _Svenskan började skrivas med det latinska alfabetet (det vi har nu). _De första lagarna skrevs (_Västgöotalagen är den äldsta svenska bevarade texten). _Några svenska städer var med i _Hansan, en handelsunion i norra _Europa. _Många tyskar flyttade hit.

é _Många ord lånades från tyskan, t.ex. stad, herre, fru, källare, snickare, betala och inkomst. / _Nya ändelser på adjektiven kom från tyskan: nyttugh blev nyttigh. / _Det blev modernt att sätta huvud verbet sist (som i tyskan). _Man sa t.ex. _Jag har en bok köpt. _Det försvann på #1700-talet.

_Äldre nysvenska (#1526--#1732)

é _När böcker skrevs för hand blev stavningen olika. _Boktryckarkonsten förändrade detta.

#1186

#370

#1526--#1541 översattes Bibeln till svenska. Den spreds och fungerade som mönster. Men de flesta kunde fortfarande inte läsa och skriva. #30-åriga kriget utkämpades i Tyskland #1618--#1648, och Sverige var med.

é Stavningen blev mer enhetlig, lika. / Bokstäverna å, ä och ö (svensk uppfinning) började användas. / Nya lånord kom fortfarande från Tyskland, men de hade ofta lånat dem från latin och franska. / Många lånord hade med krig att göra: general, kanon, granat och gevär.

Yngre nysvenska (#1732--#1906)

é Then swänkska Argus (#1732) -- ny tidning som skrevs på modernare språk. Den industriella revolutionen startade i England. Frankrike var ett viktigt land i Europa och den svenska kungen Gustav III ville få in fransk kultur i

#370

#1187

_Sverige. #1786 bildades
_Svenska _Akademien som skulle
ta hand om svenska språket,
bl.a. genom att skapa en ordbok.
é _Många ord lånades in från
engelskan. _De hade ofta med
transporter och industri att
göra, t.ex. tunnel, brigg, logg,
räls, elektricitet och strejk. /
_De flesta lånorden kom dock
från franskan och gällde t.ex.
musik, mat, inredning och mode:
konsert, populär, journalist,
servett, dessert, byrå, fåtölj,
kalsonger, kostym och frisyr.

_Nusvenska (#1906-)

é _Stavningsreform #1906 -- riks-
dagen bestämde nya modernare
stavningsregler. _Orden skulle
stavas mer som de faktiskt ut--
talades. _Massor av teknisk ut-
veckling -- bilar, flyg, dato-
rer, rymdresor osv. _Även mycket
ny kultur. __USA har varit ett
viktigt land i hela världen, och
har haft stort inflytande på

#1188

#370

många områden.

é Ändrad stavning. Några exempel: af blev av, täfla blev tävla, rödt blev rött och bestämdt blev bestämt. / Många lånord från engelskan, t.ex. astronaut, jeep, turist, motell, bag, juice, foto, stress, bikini och chips. / Många nya ord har också skapats genom att försvenska engelska ord, t.ex. kärnvapen (nuclear weapon) och ansiktslyftning (face lifting).

_Svenska språkets släktingar

_De indoeuropeiska språken

_Svenskan hör till de indoeuropeiska språken. _De har fått sitt namn genom att huvuddelen av språken som talas i _Indien och _Europa ingår i den. _Idag talar ungefär tre miljarder människor något indoeuropeiskt språk. _Svenskan tillhör undergruppen germanska språk -- där har vi alltså svenskans närmaste släktingar. _Allra närmast ligger norskan och danskan.

indoeuropeiska språk

é keltiska

iranska

gaeliska

é germanska

svenska

norska

danska

isländska

tyska
engelska
nederländska
é slaviska
polska
tjeckiska
slovenska
kroatiska
bulgariska
ryska
é romanska
portugisiska
franska
spanska
italienska
rumänska
é baltiska
lettiska
litauiska
é indiska
romani
bengaliska
hindi
urdu
é iranska
afganska
persiska
kurdiska

#371

#1191

_Sju fakta om norska

- #1. _Talad norska är ganska lätt att förstå för oss som pratar svenska, eftersom uttalet är ganska likt. _Men norska kan också låta väldigt olika, eftersom norskan precis som svenska har många dialekter.
- #2. _Dessutom finns två norska skriftspråk: bokmål och nynorsk. _Elever ska kunna behärska båda språken.
- #3. _Bokmål används i större städer, på tv och i radio. _Det är mer likt danskan än nynorsk.
- #4. _Nynorsk skapades på #1800-talet, när _Norge blev fritt från _Danmark. _Det bygger på gamla dialekter och används mest på landsbygden.
- #5. _Ä och ö skrivs ae och ^o. _Men ä används sällan -- ä-ljudet stavas oftast med e.
- #6. _I norskan stavar man aldrig med ck, som vi gör i svenskan. _Istället skriver man kk. _Tack skrivs alltså takk på norska.

#1192

#371

#7. _När d, t och g står i slutet av ett ord uttalas det ofta inte: kveld uttalas "kvel", huset uttalas "huse" och fattig uttalas "fatti".

_Sju fakta om danska

#1. _För oss som pratar svenska är det ofta lätt att förstå skriven danska. _Men talad danska är svårare. _En orsak är det som kallas "reducering" (betyder ungefär minskning). _För oss låter det som att danskarna struntar i vissa ljud. _Ett exempel: när de säger ordet lige (lika) hör vi inget g-ljud.

#2. _Typiskt för danskan är också "stöten" som används i vissa ord -- det låter nästan som en svag hostning.

#3. _Ä och ö skrivs ae och ^o, precis som i norskan.

#4. _Danskan har tungrots-r.

_R-ljudet låter alltså ungefär som i den svenska dialekten skånska.

é #5. _Ett a uttalas ofta som ä --

male kan t.ex. låta som "mäle".
#6. D uttalas ibland som "th" i engelskans "this".

#7. Det danska sättet att räkna är ganska krångligt från #50 och uppåt. #50 heter .halvtres.

Man utgår från #20. För att få #50 behöver man multiplicera #20 med #2,5. #2,5 blir "tre minus en halv" -- halvtres. #60 heter bara tres (#3 \times #20) medan #90 heter halvfems (#4,5 \times #20).

:::: #372 ::::::::::::::::::::::::::::::

De nationella minoritetsspråken

Svenska är Sveriges huvudspråk.

Men antalet olika språk som används i landet är många fler, kanske så många som #200.

De flesta i Sverige har svenska som sitt förstaspråk. Ett annat ord för "de flesta" är majoritet. Därför kallas svenska också vårt @majoritetsspråk. Motsatsordet till majoritet är minoritet. Alla de övriga språken som används i Sverige är

#1194 #372

@minoritetsspråk.

_Sedan år #2000 finns även fem @@nationella minoritetsspråk; i _Sverige: @@finska, meänkieli, samiska, romska; och @jiddisch. _Enligt svensk lag har dessa språk en särskild status, som bland annat innebär:

- é utökad rätt till modersmålsundervisning i skolan
- é rätt att använda sitt språk i kontakt med myndigheter
- é tillgång till radioprogram och dagstidningar på det egna språket.

_Orsaken till de här reglerna är bland annat att dessa språk använts i _Sverige i mer än hundra år och att det funnits risk för att de skulle dö ut. _Riksdagen vill skydda och bevara de fem nationella minoritetsspråken och de kulturer som hänger ihop med dem.

_Finska

_Finska har talats i _Sverige mycket länge. _Sverige och _Finland var samma land under #600 år och många flyttade från _Finland till _Sverige både på #1500- och #1600-talet och efter andra världskriget. _En variant av svenska, finlandssvenska, är också officiellt språk i _Finland, tillsammans med finskan.

_Finskan tillhör inte samma språkgrupp svenskan och det märks. _Den låter helt annorlunda och har en annan grammatik och andra stavningsregler. _Här är några exempel:

é _När svenskan använder prepositioner lägger finskan på ändelser på orden istället. _Ordet talo betyder hus. _Om man på finska vill säga att man bor "i huset" heter det talossa.

é _Finskan inte kan ha två konsonanter efter varandra i början av ord. _Namnet _Stockholm är alltså omöjligt på finska. _Det blir

#1196

#372

_Tukholma istället.

é _Man har ofta en vokal i slutet av orden: kuppi (kopp) och koira (hund).

é _För att få ett långt uttalsljud använder man två likadana bokstäver bredvid varandra, som i juusto (ost).

_Meänkieli

_När _Finland upphörde att vara en del av _Sverige #1809 drogs gränsen mellan länderna mitt i _Torne älv.

_Tornedalen delades i två delar.

_Innan dess hade människor rört sig fritt över gränsen och talat ett gemensamt språk, meänkieli.

_Meänkieli talas av cirka #70 #000 personer, främst i kommunerna

_Pajala, _Övertorneå, _Kiruna, _Gällivare och _Haparanda.

_Meänkieli var från början bara ett talat språk och hade länge en låg status i det svenska samhället.

_I samband med nationalismen i slutet av #1800-talet hade regeringen som mål att alla olika folkgrupper

#372

#1197

som bodde i Sverige skulle tala svenska. Svenska var det språk som skulle användas i skolan, och på vissa ställen fick eleverna inte ens tala sitt eget språk på rasterna.

Efter att meänkieli blev erkänt som ett officiellt minoritetsspråk har språkets ställning förbättrats.

Nu kan man studera meänkieli vid universitetet, det finns egna tidningar och bokförlag, och det skapas ord- och grammatikböcker.

Meänkieli tillhör samma språkgrupp som finskan och innehåller många gamla finska ord. Men man har också lånat in ord från svenskan. "Frys" har t.ex. blivit fryysi och "timme" heter tiima.

::: #373 ::::::::::::::::::::::::::::::

_Samiska

_Samiska talas av ungefär #20 #000 människor i de norra delarna av Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Samerna är ett urfolk, vilket innebär att de levde i nuvarande Sverige innan landet

#1198

#373

bildades. De var från början nomader, det vill säga folk som flyttar runt för att ha bete till djuren eller för att hitta nya jaktmarker.

Den samiska kulturen och det samiska språket har haft låg status och befolkningen har ofta diskriminerats. Sedan samiskan blev ett officiellt minoritetsspråk i Sverige har dess ställning förbättrats.

Samiskan är släkt med bland annat finska. Inom samiskan finns flera olika språk, till exempel sydsamiska och nordsamiska. De skiljer sig åt ungefär som svenska och norska.

Samiskan innehåller många ord för djurskötsel och natur. Precis som i grönländskan finns många ord för snö -- nedan finns några exempel.

Samiskan lånar också in ord från svenskan. Dessa har ofta med teknik och samhällsutveckling att göra.

Ofta läggs ändelsen -a på ordet: presidennta, e-poassta och webba.

guolldo (snöstorm)

nj^ahtso (blöt snö)

siebla (snö på våren)

#373

#1199

ridne (snö i träden)
sjålkkå (trampad snö)
tjarvva (skare)
åppås (orörd snö)
vahtsa (lite nysnö)

_Romska

_Romer är en folkgrupp som lever i
_Europa och delar av _Asien. _Ordet
rom betyder man, människa. _Römernas
språk kallas romani chib eller
romska. _Det talas av många miljoner
människor i _Europa och i _Sverige
av kanske cirka #40 #000.

_Romerna har inte något land som
de betraktar som sitt eget. _Men de
har ett gemensamt språk och en
gemensam kultur. _Det finns mycket
lite skrivet om römernas äldsta his-
toria och kultur eftersom de länge
saknade ett eget skriftspråk. _Men
sagor, myter och sånger har över-
förts muntligt från generation till
generation.

_Romska har talats i _Sverige se-
dan #1500-talet. _Genom århundradena
har de behandlats mycket illa både
#1200 #373

här och i andra länder. Under andra världskriget mördades upp till en och en halv miljon romer av nazisterna. I Sverige började man efter kriget att förbättra romernas levnadsvillkor.

Det finns många olika romska dialekter. De olika dialekterna skiljer sig åt genom att ord lånats in från de länder där romerna bott. Det finns också spår av romska i andra språk. Här är några svenska ord som kommer från romskan:

tjej
grej
macka
jobb
haja (förstå)
lattjo (kul, lustig)
puffra (vapen)
jycke (hund)

Jiddisch

Jiddisch betyder judisk, och är ett av flera judiska språk. Man vet inte hur många i Sverige som talar

#373 #1201

och förstår jiddisch, kanske omkring #1 #000 personer. _Språket har talats i _Sverige sedan #1700-talet då det blev tillåtet för judar att bosätta sig här.

_Fram till #1930-talet talades jiddisch av omkring #12 miljoner människor världen över. _Men så följde _Förintelsen, då ca sex miljoner mördades. _Idag är jiddisch oftast inte det enda språk man talar, utan språket används främst inom familjen och som ett kulturellt språk. _Jiddisch skrivs med det hebreiska alfabetet, men det är få som behärskar både talad och skriven jiddisch.

_Många barn och ungdomar som talade jiddisch i skolan kunde förr bli bestraffade och föräldrar valde därför att inte lära barnen språket.

_Att jiddisch nu är ett erkänt minoritetsspråk i _Sverige innebär en chans för språket och traditionerna att leva vidare. _Därför kan man nu läsa jiddisch vid universitet.

_Jiddisch är ett germanskt språk.

_Det är väldigt likt tyskan och på-
#1202

#373

_Ordklasser

_Substantiv

_Ord för saker, personer, djur,
platser, växter, ämnen och känslor.

_Man kan nästan alltid sätta en, ett
eller flera framför ett substantiv.

soffa

vargen

rosorna

sorg

_Maria

_Kalmar

luft

dansk

_Kan stå i @singular och @plural:

en _tröja (singular) -- flera

_tröjor (plural)

_Kan stå i @obestämd och @bestämd

form: en _tröja/flera _tröjor

(obestämd)

den där _tröjan/de där _tröjorna

(bestämd)

#1204

#374

@_N-ord får ändelsen -n i bestämd form: tröjan.

@_T-ord får ändelsen -t i bestämd form: äpplet.

@_Egennamn skrivs med stor bokstav: _Simon, _Berlin, _Volvo.

_Adjektiv

_Ord som beskriver substantiv. _Man kan testa om ett ord är adjektiv genom att först säga: "_Du är väldigt ..."

glad

snabb

omtänksam

stor

farlig

energisk

_Adjektiv @böjs olika beroende på vilket substantiv det beskriver:

när substantivet är ett @n-ord:

en röd bil

när substantivet är ett @t-ord:

ett rött hjärta

#374

#1205

när substantivet står i @plural:
flera röda bilar/hjärtan.

_Adjektiven kan @kompareras (tänk på
att det engelska ordet "compare"
betyder jämföra):

positiv komparativ superlativ

snäll snällare snällast

dålig sämre sämst

förvånad mer förvånad

mest förvånad

_Verb

_Ord som talar om vad någon/något
gör, eller vad som händer. _Verbets
grundform kallas infinitiv. _Sätt
"att" framför verbet så hittar du
den: att gå, att läsa.

springa

har pluggat

hade ramlat

äter

ska läsa

regnar

#1206

#374

@_Huvudverb är verb som visar vad som händer: _Mahmoud_.snarkar.
@_Hjälpverb är verb som "förbereder" för ett annat verb: _Maria_-ska/brukar/började; simma.

@_Tempus betyder tidsform. _Tempuset talar om vilken tid något händer -- i nutid, dåtid eller framtid:

presens (nutid): simmar
preteritum (dåtid): simmade
perfekt (har + v): har simmat
pluskvamperfekt (hade + v): hade simmat
futurum (ska + v): ska simma
futurum preteritum (skulle + v): skulle simma

_Vilka tempus kan du använda när du skriver en berättelse i nutid?

_Eller i dåtid? _Det reder vi ut på s. #172.

_Tre sätt att bilda nya ord i
svenskan

#1. _Genom sammansättning. _Två el-
ler flera ord (oftast substantiv)
sätts ihop: mat + sal = matsal.

#2. _Med ändelser (suffix), ett
tillägg i slutet av ett ord.
_Ändelsen gör ofta att ordet
"byter" ordklass:

sorg (substantiv) -- sorglig
(adjektiv)

skruv (substantiv) -- skruva
(verb)

simma (verb) -- simmare (substan-
tiv)

snygg (adjektiv) -- snygging
(substantiv)

#3. _Med förstavelser (prefix), ett
tillägg i början av ett ord. _Så
skapas t.ex. många motsatsord:

vän -- ovän, lyckad -- misslyckad

#1208

#374

_Adverb

_Ord som beskriver (eller berättar mer om) verb, adjektiv eller andra adverb.

a) beskriver ett verb:

_Sofie sprang _snabbt.

b) beskriver ett adjektiv:

_Havet är _otroligt vackert.

c) beskriver ett annat adverb:

_Sofie sprang _väldigt snabbt.

_Pronomen

_Betyder "istället för namn".

_Vi använder pronomen istället för substantiv för att slippa upprepa oss: _Ali vaknar. (_Ali) _Han går till köket och där sitter (_Alis) _hans brorsa och väntar på (_Ali) _honom.

_Konjunktioner och subjunktioner

_Vad de här orden betyder i sig själva är svårt att förklara (titta på exemplen och försök). _De finns bara till för att binda ihop andra ord med varandra, och visa på sambandet mellan dem. _Därför kallas de också bindeord eller sambandsord.

_Konjunktioner

_Men konjunktioner kan man binda ihop både enstaka ord och hela huvudsatser:

- é _Vi åt fisk _och potatis.
- é _Vi vinner _eller förlorar.
- é _Hon är tystlåten _men rolig.
- é _Josef har en röd cykel _och
_Lisa har en blå bil.

och
men
eller
för
så

_Subjunktioner

_Med subjunktioner binder man ihop huvudsats och bisats. _Subjunktionen står alltid först i bisatsen, även om bisatsen kommer först (bisatserna i listan nedan står i parentes):

é _Jag tror (_att jag glömde låsa dörren.)

é _Jag glömde låsa dörren (_eftersom jag hade bråttom.)

é (_När jag gick hemifrån) glömde jag låsa dörren.

att

ifall

trots att

medan

som

eftersom

innan

för att

_Prepositioner

_Små ord som talar om hur något förhåller sig till något annat. _Det kan till exempel handla om

plats: på, under, bakom, framför,
mellan, i, bredvid
riktning: till, från, förbi
tid: före, efter

_Räkneord

är ord som kan skrivas med både siffror och bokstäver:

_Grundtal: ett, två, tre, åtta,
_ #50, hundra, #1 #000
_Ordningstal: första, andra, #3:e,
_ sjunde, hundra

_Interjektioner

_Ord som kan uttrycka en känsla,
härma ett ljud eller fungera som en
hälsning: _Aj! _Jävlar! _Nöff! _Hej!

#375

#1213

_Satsdelar

_Mening

_En mening börjar alltid med stor bokstav och slutar med punkt, frågetecken eller utropstecken. _En mening kan vara kort (_Laban sover) eller lång (_Laban sover när brandlarmet tjuter och vi går ut).

_Sats

_En mening kan bestå av en eller flera satser.

_En @huvudsats kan stå för sig själv och bilda en mening: _Laban sover.

_Flera huvudsatser kan bindas ihop till en mening med en konjunktion:

_Laban sover och vi går ut.

(huvudsats) _Laban sover

(huvudsats) vi går ut.

_En @bisats kan inte stå för sig själv och hänger därför alltid ihop med en huvudsats. _Den inleds med en subjunktion:

_Laban sover när brandlarmet tjuter.

(huvudsats) _Laban sover
(bisats) när brandlarmet tjuter.

_Hitta de vanligaste satsdelarna

_En sats består av olika satsdelar.
_En satsdel kan vara ett ensamt ord eller en fras (flera ord som hör ihop). _För att hitta de enklaste satsdelarna kan du ställa de fyra frågorna nedan. _Missa inte den femte bonusfrågan och satsdelen sist i fråga #3.

_Exempel: _Sofia ger en penna till
_Ahmed.

#1. _Vad är det som händer?

_Svar: _Någon _ger.

"ger" är @@predikat (p) i.

#2. _Vem/vad + p?

_Alltså: _Vem ger?

_Svar: _Sofia ger.

"_Sofia" är @@subjekt (s) i.

#3. _Vad/vem + p + s?

_Alltså: _Vad/vem ger _Sofia?

_Svar: _Sofia ger en _penna.

"en penna" är @@direkt objekt
(dio) i.

__OBS! _Om ingen gör något i
satsen, utan bara är, blir, heter
eller kallas något -- då är svaret
på fråga #3 istället @predikativ*
(pred) i.

_Exempel: _Hon heter _Laura.

_Fråga #1: heter (p)

_Fråga #2: hon (s)

_Fråga #3: _Laura.

::

* Kallas också predikatsfyllnad.

#1216

#376

_Laura borde alltså vara direkt objekt. _Men predikatet är _heter. _Därför är _Laura istället predikativ.

#4. _Till/för/åt vem + p + s + dio?
_Alltså: _Till/för/åt vem ger
_Sofia en penna?
_Svar: _Sofia ger en penna _-till
_Ahmed;.
"till _Ahmed" är @@indirekt objekt
(io);.

_Så här markerar du satsdelarna:

_Sofia ger _-en penna till
_Ahmed;.

_Sofia(s) ger(p) _-en penna;(dio)
_-till _Ahmed;(io).

_Satsdelen adverbial

_Det finns flera slags adverbial.
_Här är några av dem.

#376

#1217

@@_Tidsadverbial (tidsadvl); svarar
på frågorna: _När? _Hur länge?
_Hur ofta?

_._Igår tränade jag. _Jag tränade
_-i två timmar;. _Det gör jag _-en
gång om året;.

@@_Rumsadverbial (rumsadvl); svarar
på frågorna: _Var? _Vart? _Var-
ifrån?

_Jag ligger _-i sängen;. _Jag hör
tåget rulla _._söderut. _Det kom-
mer _-från _Norrländ;.

@@_Sättsadverbial (sättsadvl); sva-
rar på frågorna: _Hur? _På vilket
sätt?

_Vi reste oss _._snabbt. _Vi hade
klarat oss _-ovanligt bra;.
_Utanför lyste månen _-så
vackert;.

#1218

#376

_Har jag koll på skrivreglerna i min text?

_Att skriva är lite som att prata med någon som hör dåligt i ett helt mörkt rum. _Hen ser inte ditt kroppsspråk och hör inte dina pauser och tonfall. _Det är orsaken till att _skrivreglerna finns. _De talar om för dig hur du kan göra dig förstådd utan att använda rösten eller kroppen.

_Du känner nog redan till de vanligaste skriv -- reglerna. _Men när du skriver och är upptagen av vad du ska säga, då är det lätt att glömma dem. _Använd den här checklistan för att minnas.

_Styckeindelning

_Styckeindelning visar vilka delar texten består av. _Samla det innehåll som hör ihop i samma stycke.

Använd blankrad (en tom rad)

eller indrag för att visa att det kommer ett nytt stycke. _Se också s. #327.

_Stor bokstav, punkt, frågetecken och utropstecken

_En mening börjar alltid med stor bokstav. _Den slutar med ett stort skiljetecken: punkt à.ù, frågetecken à?ù eller utropstecken à!ù.

_När du skriver digitalt ska det vara mellanslag efter skiljetecknet.

_Kommatecken

_Komma sätts inne i meningar, bl.a. mellan satser och vid upp-
räkningar. _Syftet är alltid att göra texten tydligare.

_Pappa snarkade framför tv:n, men jag väckte honom med en hink vatten.

_Packa ner detta: tandborste, tvål, bikini och keps.

#1220

#377

_ När någon pratar i texten

_ Använd _ .talstreck eller _ .citat-
tecken när du låter någon tala i
texten. _ Se också s. #96--#97.

-- _ Hoppa i nu då, sa _ Maja.
" _ Hoppa i nu då", sa _ Maja.

-- _ Vad är klockan? frågade _ Ali.
" _ Vad är klockan?" frågade _ Ali.

_ Sammansatta ord/särskrivning

_ Ett sammansatt ord är två eller
flera ord som satts ihop och bil-
dat ett nytt. _ De ska skrivas
ihop.

tangent + bord = tangentbord
dator + skärm = datorskärm

_ Särskrivning betyder att man gör
fel och råkar dela på ett samman-
satt ord. _ Det kan bli helt galet:

#377

#1221

_En sjuksköterska blir "en sjuk
_sköterska"

_Hållplatsen blir "_Håll plat-
_sen!".

_Var eller vart?

_Var handlar om plats. _Används
när man frågar var någon eller
något är:

_Var är boken? _Var bor du? _Var
_ligger _Helsingör?

_Vart handlar om riktning. _An-
_vänds när man frågar vart någon
eller något är på väg eller kommer
ifrån:

_Vart ska du åka? _Vart kommer du
_ifrån? _Jag visste inte längre
vart jag skulle gå.

_De eller dem?

_I tal säger man oftast så här:
_Dom kom hit igår. _Jag gav dom
_mat. _Men i skrift kan det låta

#1222

#377

lite slarvigt. _Då använder man
istället de och dem: _De kom hit
igår. _Jag gav dem mat.

_De används för subjekt, det
vill säga för de som är aktiva
och gör något. _Dem används för
objekt, det vill säga de som är
passiva och inte gör något själva.
_Jämför du och dig: _Du kom hit i
går. _Jag gav dig mat.

::: #378 :::::::::::::::::::::::

_Mallar

_Här hittar ni mallarna: @@_Analyse-
ra en novell, _Romanpresentation;
och @_Författarpresentation. _Inne i
boken finns fler mallar för olika
texttyper, samtal och så vidare:

_Analysmall #74

_Att leda ett textsamtal #29

_Att läsa för att lära #252

_Dramaturgiska kurvan #78

_Faktauppsats #314

_Faktauppsats -- disposition #328

_Fem källkritiska frågor #324

#378

#1223

- _Föredrag #59
- _Ge respons på argumenterande text #360
- _Ge respons på föredrag #62
- _Insändare/_Debattartikel #346
- _Läslogg #140
- _Muntlig presentation #43
- _Stödord/_Sammanfattning #293
- _Tips när du ska skriva en novell #195

_Analysera en novell

_Att @analysera innebär att ni studerar olika delar av novellen för att förstå mer av berättelsen och vad den säger till er. _Ni gör det genom att diskutera dessa punkter:

é _Vilken är @intrigen? _Hur kan man kort sammanfatta det som händer i novellen?

é _Vem är @huvudpersonen? _Hur är han? _Vad står det om honom och vad kan vi läsa mellan raderna?

é _Vilka är de viktigaste @bipersonerna? _Hur är de? _Vad får vi veta och vad kan ni läsa mellan

#1224

#378

raderna?

é @_Miljön: var utspelar sig berättelsen? Vad får vi veta och vad kan ni läsa mellan raderna? Hur är det där?

é _Vilken är @konflikten, problemet som driver historien framåt? Vad vill huvudpersonen och vad är det som hindrar honom? Står bipersonerna "i vägen" för honom eller hjälper de honom?

é _Vilket @tema behandlar berättelsen? Här är några förslag: välja väg, bli vuxen, familjeproblem, frihet. Vilket tycker ni passar bäst? Varför?

é _Finns det något vi kan lära oss av den här berättelsen? Har den något @budskap, något som författaren tycker är viktigt och vill säga till läsaren?

é _Kan ni hitta några exempel på @gestaltning? Leta efter ställen där vi förstår hur någon känner sig eller hur någon är, trots att författaren inte säger det rakt ut. Det är hur de beter sig som gör att vi förstår det.

#379

#1225

_Mall för romanpresentation

#1. _Inledning

_Tala om vilken bok du läst och vem som skrivit den.

#2. _Intrigen

_Sammanfatta handlingen, väldigt kort.

#3. _Personer

_Berätta om huvudpersonen. _Kom ihåg att inte bara ta med sådant som står i texten, utan ta även med sådant du läst mellan raderna, hur du uppfattar hen. _Säg också något om de bipersoner som är viktiga för handlingen.

#4. _Miljön

_Var utspelar sig romanen? _Hur är det på den platsen/de platserna? _Vilken roll spelar miljön för handlingen?

#5. _Konflikt

_Konflikten är det "problem" som driver handlingen framåt. _Ofta handlar den om att huvudpersonen vill något men att det finns

hinder. _ Vilken är konflikten i din roman?

#6. _ Tema och budskap

_ Temat skrev du om i läsloggen, vecka #4. _ Skriv kort -- det räcker med att säga "det viktigaste temat i den här romanen är ...". _ Budskapet är det du tänker att man kan lära sig av romanen. _ Du kan till exempel skriva "en sak man lär sig av den här berättelsen är att ...".

#7. _ Egen reflektion

_ Välj ett av exemplen i _ Att reflektera över en roman (s. #151). _ Ta ett som du direkt tycker att du kan säga något om. "Härma" sedan exemplet. _ Om du väljer jämförelse kan du till exempel jämföra med en film du sett och som delvis handlar om samma sak som din roman.

#8. _ Åsikt

_ Avsluta med att tala om vad du tycker om romanen. _ Tala också om varför du tycker så. _ Använd inte sifferbetyg eller liknande, utan använd ord.

_Mall för författarpresentation

_Inledning

_Tala om vilken bok du läst och vem som skrivit den.

_Om författaren

_Tiden

_Tala om när författaren levde.

_Vad hände i världen och i det land som författaren levde i?

_Vilka idéer och vad för slags litteratur var populär just då?

_Bakgrund

_Författare använder sig ofta av egna erfarenheter. _Därför kan det vara intressant att ta reda på lite fakta om författarens barndom, utbildning, andra yrken och särskilda händelser i hans liv.

_Kända verk

_Vilka böcker har författaren skrivit? _Vad handlar de om?

_ Finns det något som verkar vara typiskt för den här författarens böcker?

_ Om romanen jag läst

_ Intrigen

_ Sammanfatta handlingen kort.

_ Konflikt

_ Konflikten är det "problem" som driver handlingen framåt. Ofta handlar den om att huvudpersonen vill något men att det finns hinder. Vilken är konflikten i din roman?

_ Personer

_ Berätta om huvudpersonen. Ta även med sådant du läst mellan raderna, berätta hur du uppfattar hen. Säg också något om viktiga bipersoner.

_ Tema och budskap

_ Skriv kort -- det räcker med att säga "det viktigaste temat i den här romanen är ...". Budskapet är det du tänker att man kan lära sig av romanen. Du kan till exempel skriva "en sak man lär sig av den

här berättelsen är att ...".

— Miljön

— Var utspelar sig romanen? — Vilken bild får du av platsen/de platserna?

— Språk och stil

— Finns det något som är typiskt när det gäller hur författaren berättar? — Är det mycket eller lite dialog? — Ger hen många och detaljerade beskrivningar av miljöer och personer -- eller gör hen inte det?

— Åsikt

— Avsluta med att tala om vad du tycker om romanen. — Tala också om varför du tycker så.

_Register

_A

adjektiv #88, #103, #374
akt #228
alliteration #49
allvetande berättare #182
anafor #50
analysera #74, #283, #378
animerad film #216
antiken #47, #156, #199
antites #49
arbetarförfattare #161
argument #46--#47, #52, #341--#343,
#352
argumentera #46, #266, #341--#343,
#352--#355
avhandling #43, #59, #310, #322,
#327, #334, #337
avslutning #43, #52 #59, #79, #310,
#322, #327, #334, #337, #342,
#352, #364
#381 #1231

_B

berättande text #64, #66
berättarperspektiv #182
beskriva #82--#86
betoning #38--#41
bildmanus #223
bildspel #60--#61
bildspråk #102--#106, #208, #367
bildtext #249
biperson #74,
budskap #69, #74, #212

_C

citater #298, #303
citera #36, #303
cliffhanger #220

_D

danska #371
debattartikel #352
dialog #11, #96, #222, #228
dikt #199
direkt anföring #96
#1232 #381

diskussion #20--#22
diskutera #20--#22
disposition #327, #337
djupläsa #253
dokumentär #148
dokumentärfilm #216
dra en slutsats #276
dramatik #226,
dramatiker #226
dramaturgi #78, #222
dramaturgiska kurvan #78--#79, #223
dystopi #132, #136

_E

epok #153, #155

_F

fabel #123, #308
fakta #238, #241, #310
faktauppsats #310--#313, #322--#329
fiktion #66, #238
filmmanus #222
finska #272
folksaga #112
#381 #1233

formellt språk #272--#273, #285
fri vers #205
frågetyper #249
fågelperspektiv #217
följdfråga #21, #30--#31, #37
fördjupning #78, #223
föredrag #57--#62
förutspå #252

_G

genre #130, #146
gest #10
gestalta #99--#100
gestaltning #99--#100, #169
grodperspektiv #217

_H

halvbild #218
helbild #218
huvudperson #74, #85
huvudrubrik #248

#1234

#381

_I

iakttagande berättare #182
indirekt anföring #96
informellt språk #272
inleda #29
inledning #310, #322, #327, #334,
#342, #352, #364
instruera #240, #277
insändare #342
intervjua #36--#37
intonation #39
intrig #74
ironi #103

_J

jag-berättare #183
jagform #171
jiddisch #372--#373

#381

#1235

_K

karaktär #66
kommunicera #8, #10
kommunikation #10
konflikt #78, #169, #178
konstsaga #123
kronologisk ordning #285
kroppsspråk #11, #12--#13
krönika #364--#367
kuliss #228
kulturarv
källa #310, #322--#325
källförteckning #310--#311
källkritik #324--#325
källhänvisning #304,
känslöargument #343

_L

liknelse #102--#103
lyrik #199
lyriker #199
läsa mellan raderna #71--#72, #249
lässtrategier #246--#247
#1236 #381

_M

manus #43, #52, #58, #222--#223,
#228
medeltiden #122, #156, #332
mellanrubrik #248, #314
metafor #105--#106, #356, #363, #367
meänkieli #372
mikronovell #170--#172
miljöbeskrivning #83--#84
modernismen #157, #203, #205
monolog #96, #157, #182, #228
:::: #382 ::::::::::::::::::::::::::::
motargument #52, #340, #342, #351
motiv #180
myt #110--#117
mytologi #110

_N

norska #371
novell #169, #186--#187, #195, #378
närbild #218

#382

#1237

_O

omslag #128
ordklasser #374--#375
orealistisk #132

_P

parallellhandling #184
parallellklipp #219
parkett #228
personbeskrivning #85--#86
poesi #199
poet #199
presens #172, #374
presentation #34, #43, #57, #60,
#78, #223, #379
presentationsprogram #60--#61
preteritum #172, #374
prosa #145
prosodi #40

#1238

#382

_R

realismen #157, #160, #189, #294
realistisk #132
reda ut #253
redogöra #277
referat #300--#302
referatmarkör #304
referera #36, #97, #276, #300
reflektera #150--#151
regissör #217, #228
rekvisita #228
renässansen #156
repetera #254
replik #11, #96, #222, #228
resonera #276, #332, #335
respons #62, #87, #106, #141, #360
retorik #47
retorisk fråga #51
rim #205--#206
roll
roman #130, #145--#149
romantiken #157, #189
romska #372--#373
rubrik #248
rytm #203, #205, #209
#382

#1239

_S

saga #120--#123

sagoingrediens #120--#121

sakargument #343, #352, #355

sakprosa #236

sakprosotext #236

sambandsord #267, #286, #288, #292,
#375

samiska #372--#373

sammanfatta #29--#30, #247, #252--
#253, #260, #265, #290

sammanfattning #290--#291

sammansättning #91, #374

samtal #10--#17, #96,

samtalsledare #29--#30

satsdelar #376

scen #222, #228

science fiction #126

sensmoral #123, #308

signatur #340, #342

sinnesintryck #83

skapelsemyt #110, #111, #114

skiljetecken #15, #202, #377

skolspråk #267, #285

skriftspråk

#1240

#382

skönlitteratur #66, #158
slide #60--#61
slutsats #276
spelfilm #216
spoken word #209
språkmelodi #41
stilfigur #49--#51
stycke #59, #248, #267, #291, #327,
#337, #377
stöddord #43, #60--#61, #253, #293
substantiv #90, #103, #374
sufflör #228
syfte #239
symbol #70
synonym #57, #89--#92, #284
sägen #116

_T

talkort #52
talmanus #43, #52, #58--#59
talutrymme
teaterpjäs #226--#227
tema #74, #130, #133--#136
tes #340, #341, #342, #345, #350,
#352
textsamtal #25--#31
#382 #1241

texttyp #240
tidsperspektiv #183--#184
tillbakablick #184
tolka #69
tolkning #70
tonfall #15,
tredje person #172, #182, #375
trilogi #162
turtagning #11

_U

underteckna #340, #342, #351, #352
ungdomsroman #130
upplysningen #154--#155, #157
upplösning #79, #223
upprepning #50, #204
upptrappning #78, #223
utreda (reda ut) #240, #247, #253,
#334
uttryck för tid och ordningsföljd
#313, #353
uttryck som förklarar #313, #320,
#329
uttryck som visar på samband/binder
ihop #267, #286, #288, #354, #375

#1242 #382

_V

vandringssägen #116

vardagsspråk #267

verb #90, #103, #172, #374

vers #205

versmått #205

värdeladdat ord #242, #340, #344,
#354

_Å

återberätta #36, #240, #254, #265

_Ä

ämnesord #267, #268, #279, #288,
#308, #311, #312, #329

_Ö

öppen fråga #36--#37

översiktsbild #218

översiktsläsa #252

#383

#1243

_Resultat av läsforskarnas experiment (från s. #251)

_Det visade sig att läsvana hade ganska liten betydelse för hur mycket eleverna förstått av texten.

_Kunskaper om baseboll hade däremot stor betydelse. _Det var faktiskt så att de som var "svaga läsare" men hade goda basebollkunskaper hade förstått texten lika bra som de "goda läsarna". _Av detta kan vi lära oss framför allt två saker:

é _Att ha förkunskaper, det vill säga att veta något om det texten handlar om, är väldigt viktigt för läs- förståelsen. _Ett exempel: _En text som handlar om klimatet i Europa blir lättare att förstå om vi kan peka ut de europeiska länderna på en karta.

é _Vi har nästan alltid några förkunskaper. _I en text om rymden har du till exempel nytta av att

veta vad solen är. Men det gäller att väcka dem också -- att plocka fram dem ur minnet så att vi har nytta av dem när vi läser.

Hur man väcker förkunskaper kan du läsa mer om i Att läsa för att lära (s. #252).

Solsystemet (från s. #262)

=== Bildbeskrivning =====

En teckning visar solsystemets planeter placerade på en rad bredvid solen. Planeterna återges nedan med den första planeten som är närmast solen och den sista som är längst bort från solen.

- #1. Mercurius
- #2. Venus
- #3. Jorden
- #4. Mars
- #5. Jupiter
- #6. Saturnus
- #7. Uranus
- #8. Neptunus

=====

#383

#1245

_Texträttigheter

#100 % äkta fejk, _Sannah _Salameh,
_Så nära att det bränns, _Christina
_Lindström, _Slutet, (c) _Mats
_Strandberg #2018. _Utgiven enligt
avtal med _Grand _Agency, _Hissen,
_Bim _Wikström, _Mikronoveller,
_Liza _Greczanik, _Att döda ett
barn, _Stig _Dagerman, _Ratad
(c) _Cidden _Andersson -- licensi-
erat genom __ALIS, _Till min man, om
han kunde läsa (c) _Kristina _Lugn
-- licensierat genom __ALIS, _C-dur,
(c) _Tomas _Tranströmer -- licensi-
erat genom __ALIS, _Ångest, _Lyrik
av _Pär _Lagerkvist publicerad med
tillstånd av (c) _Pär _Lagerkvist
_Estate, _Fula tjejer, _Agnes
_Lindholm, _En hemlig syster, _Agnes
_Lindholm, _Folkskola, ne.se,
_Folkskolan, so-rummet.se, _Slopa
alla hjärtans dag!, _Liza
_Greczanik, _Testa skoluniform på
svenska problemskolor, _Nike

#1246

#383

_Örbrink, _Visst är gräset alltid
lite grönare på andra sidan?,
_Regina _Katralen, _Övriga texter
_Magnus _Johansson

#383

#1247

#1248

#383

_Kompletterande titelblad

_Arkad

Svenska/ Svenska som andraspråk
_Högstadiet grundbok

_Magnus _Johansson

_Överförd från första upplagan,
utgiven av _Gleerups _Utbildning
__AB #2023

__ISBN #978-#91-#511-#0972-#5

_Specialpedagogiska skolmyndigheten
#2024

__SPSM-VERKSNUMMER: #41305

_Observera

_Produkten är framställd av
_Specialpedagogiska skolmyndigheten
för personer med funktions-
nedsättning enligt #17 a §
upphovsrättslagen. _Produkten får
endast spridas till personer som
behöver det anpassade exemplaret för
att kunna ta del av det bakom-
liggande verket. _Olaga spridning
eller överföring av produkten
beivras.